LUSTGÅRDEN

DENDROLOGI och PARKVÅRD

ÅRSSKRIFT 1930

LUSTGÅRDEN

ÅRSSKRIFT

FÖR

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

ÅRG. 11. 1930.

EXP. & KASSA: VANADISVÄGEN 43, STOCKHOLM 6.
TEL. 844 43.

REDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE NILS SYLVÉN

KLICHÉERNA FRÅN A.-B. MALMÖ GRAFISKA ANSTALT, MALMÖ

TRYCKERI: NYA TRYCKERIBOLAGET, STOCKHOLM
1930

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Försättsplanscher:

1. Drottning Victoria, Föreningens första höga beskyddare.
2. Vanås. Utsikten över sjön mot slottet.
3. Från Karsholms park.
4. En av envåningslängorna vid Skärva.

Uppsatser:

Drottning Victoria. In memoriam. Av Rob. E. Fries ..... I—IV
Vid tioårsdagen av stiftandet av Föreningen för dendrologi och parkvård. Några minnesord. Av Rob. E. Fries ..... 1—8
När kommer trädgårdskonstens funktionalism? Föredrag vid Föreningens för dendrologi och parkvård årsmöte i Stockholm den 18 mars 1930. Av Erik Bülow-Hübe ..... 9—18
Våra äldsta trädgårdar. Av Sten Karling ..... 19—58
Mahonia-rosten, Puccinia (Uropyxis) mirabilissima Peck. (With an English summary.) Av C. Hammarlund ..... 59—80
Från Österlen till Blekingebygd. Föreningens för dendrologi och parkvård tionde sommarexkursion. Av Nils Sylvén ..... 81—138

Smärre uppsatser och meddelanden:

Tillägg till »Skaraborgs läns träd och buskar». Av A. Hülphers. S. 139—140. — En androgyn kotte hos Picea Abies. Av Folke Lundberg. S. 140—141. — Ett fall av dikotypi hos gran. Av Folke Lundberg. S. 142—144. — En underlig »bryggympning» hos asp. Av Herman Wikström. S. 144—145. — En ståtlig Blekinge-en. Av Nils Sylvén. S. 146. — En svensk sekatör. Av Sven A. Hermelin. S. 147—148.

In memoriam:

E. H. Wilson. (Av Carl G. Dahl) ..... 149—151
Werner Rhedin. (Av C. S—g) ..... 152—153

Litteratur:

Sveriges Natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift. Årg. 21. 1930. Ref. av N. Sylvén. S. 154—155. — Skånes Natur. Skånes Naturskyddsförenings årsskrift 1929. Ref. av N. Sylvén. S. 155. — Örebro Läns Naturskyddsförenings årsskrift 1930. Ref. av N. Sylvén. S. 155—156. — Västmanlands Läns Trädgårdsförenings årsbok 1930. Ref. av N. Sylvén. S. 156. — Svenska Turistföreningens årsskrift 1930. Ref. av N. Sylvén. S. 157. — Dansk Naturfredning. Danmarks Naturfredningsforenings Aarsskrift 1929—1930. Ref. av N. Sylvén. S. 157. — Axel Holzhausen: Om rosor. Bilder och text om blommornas drottning. Ref. av N. Sylvén. S. 158—159. — Ernst Gram: Bekæmpelse af Haveplanternes Sygdomme. Ref. av C. H—nd. S. 159—160. — Handbuch der Nadelholzkunde. Systematik, Beschreibung, Verwendung und Kultur der Ginkgoaceen, Freiland-Koniferen und Gnetaceen. Für Gärtner, Forstbeamte und Botaniker herausgegeben von J. Fitschen. Ref. av Carl G. Dahl. S. 160—166.

Litteratur rörande dendrologi och parkvård utkommen under år 1929. Förteckning utarbetad av Hellen Améen-Malmström .. 167—187

Föreningen för Dendrologi och Parkvård ..... 188—195

Föreningens för Dendrologi och Parkvård styrelse 196

Artförteckning 197

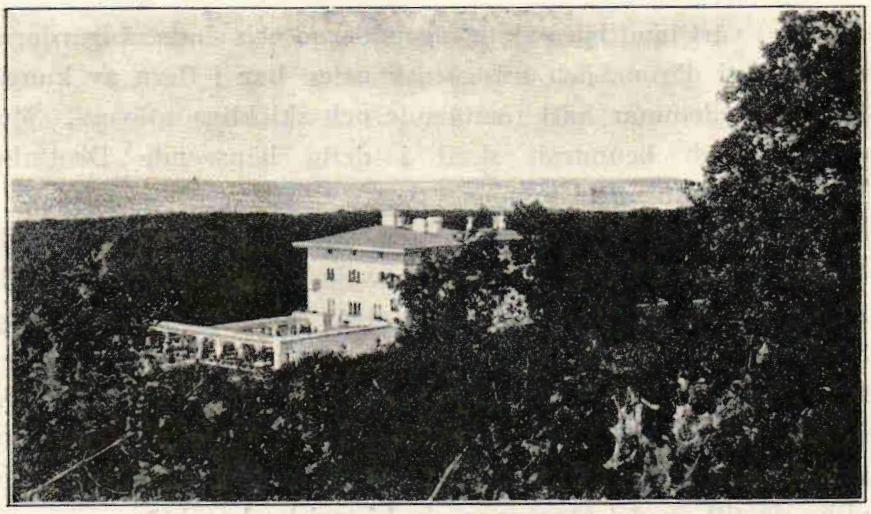

DROTTNING VICTORIA.

IN MEMORIAM.

När Föreningen för dendrologi och parkvård, snart efter stiftandet, beslöt att hos Drottning Victoria göra underdånig hemställan om att få räkna henne som sin höga beskyddare, då låg i detta beslut ej endast en formell vördnadsbetygelse inför Sveriges Drottning. Föreningens livliga önskan var att i sin krets få räkna en person, som den visste hyste varmt intresse för föreningens syften, och som själv ristat sig ett namn i trädgårdskonstens historia i vårt land. Det var också med djup tacksamhet, som vi mottogo meddelandet, att Drottning Victoria täcktes ställa sig som föreningens beskyddare.

Sveriges konungahus har sedan gammalt haft namn om sig att älska konsten och att verka för dess främjande. På många

platser i vårt land bära slottsbyggnaderna och slottsträdgårdarna vittnesbörd därom, och trädgårdskonsten har i flera av kungahusets medlemmar haft förstående och skickliga utövare. Med vördnad och beundran skall i detta hänseende Drottning Victorias namn alltid minnas.

Konstälskande som Drottningen var, tog hon vid många tillfällen initiativet till förskönandet av de kungliga slotten och till bevarandet och vårdandet av staten tillhöriga konstföremål. Stockholms slott, Drottningholm och andra platser bevara minnen från denna hennes gagnande verksamhet. Vid den restaurering av det sistnämnda stället, som 1907—1911 utfördes, ingrep Drottning Victoria för återställandet av lustträdgårdens parterrer, vilka då till en del återvunno sin historiska karaktär.

Drottning Victorias namn är dock och skall för alltid i trädgårdskonstens historia vara förbundet med skapandet av det underbara Solliden. Det var i slutet av 1890-talet, som den dåvarande kronprinsessan första gången såg Borgholm och det öländska landskapet, vilket gjorde ett mäktigt intryck på henne. Den egenartade sterila alvarnaturen, de lummiga eklundarna på landborgens branter och de vidsträckta vyerna ut över havet förde tankarna hän till det soliga och av henne så högt älskade Italien. På den platsen ville hon skapa sig en lugn tillflyktsort, där hon i sol och storslagen natur kunde få njuta vila och ro. Så reste sig den vackra slottsbyggnaden, en Capri-villa med sina rena linjer och utsökta arkitektur, liggande dominerande uppe på platåranden. Arkitekten var Torben Grut, men denne har själv framhållit, att Drottningen personligen dikterade allt, in i minsta detalj, så som hon i fantasien sett det hela för sig.

Kring byggnaden skapade så Drottningen en trädgårdsanläggning, som utgör en av pärlorna i vår trädgårdsarkitektur. Den har ej ålderns patina över sig, som så många andra slottsanläggningar i vårt land, men den är danad av ett konstnärligt sinne och med sällsynt insikt inkomponerad i den sköna naturen.

Med försiktig och kärleksfull hand gjordes ingreppen i lövängarnas vegetation, och terrasseringarna i slottets närhet utfördes med beundransvärd smak. År efter år växte de ut och nya anläggningar fogades till de gamla. Vägar upptogos och nya perspektiv skapades. Med utsökta skulpturverk från södern smyckades den italienska parterren; sällsynta barrträd och andra växter planterades och trivdes förvånansvärt väl under de gynnsamma klimatiska betingelserna. Överallt anlades partier av betagande skönhet, och så växte den anläggning fram, under Drottningens egen ledning, som alla trädgårdskonstens älskare i vårt land skatta så högt.

En strålande eftermiddag, den 4 juli 1924, voro en del av föreningens medlemmar samlade på Solliden, på inbjudan av dess höga härskarinna. Själv var Drottningen av en resa i Dalarna hindrad att, som hon hade önskat, personligen få visa sina kära anläggningar, men för dem som då voro med, stå de timmar, de där fingo njuta, som ett oförglömligt minne. I strålande sol låg den vita slottsbyggnaden. Rosenbuskarna dignade av blommor på parterren och i den »holländska rosenträdgården»; i den lilla dammen lyste Fagertärns röda näckros bland de andra släktingarna av skiftande färger, och den vackra klippträdgården var full av utsökta växter. Var man kom, möttes man av bedårande detaljer, stigar som öppnade sig i oväntade överraskningar, bersåer, bänkplatser och vackra skulpturverk. I alla kontrasterna låg dock främst något ovanligt personligt, och man kände att här var en personlig skapelse av en rikt begåvad, konstnärlig och naturälskande ande.

I känslan av tacksamhet för det rikt givande besöket sändes till Hennes Majestät ett vördsamt hyllningstelegram. Från Drottningen anlände en telegrafisk svarshälsning. I den bjöd hon föreningens medlemmar välkomna åter ett annat år till Solliden och hoppades själv få då mottaga dem där. Ödet hade dock

annorlunda bestämt. Nu har Drottning VICTORIA gått bort och Solliden har förlorat sin härskarinna. Och Sverige har förlorat en Drottning, som alltid skall minnas med beundran och vördnad.

ROB. E. FRIES.

PL. 1.

Victoria

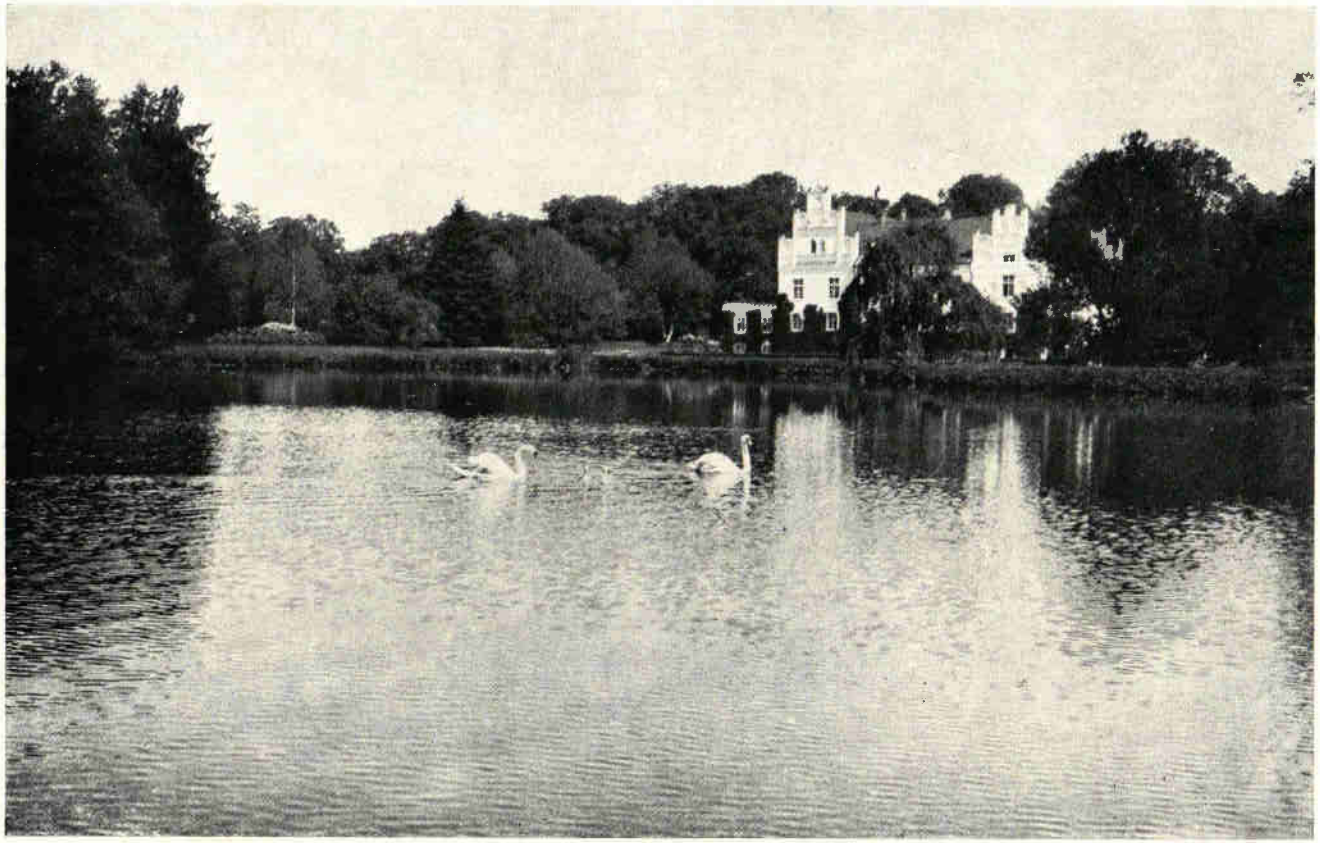

Vanås. Utsikten över sjön mot slottet.

Foto: CARL T. LUNDBERG 28 juni 1929.

Från Karsholms park.

Foto: PERCY H:SON TAMM 28 juni 1929.

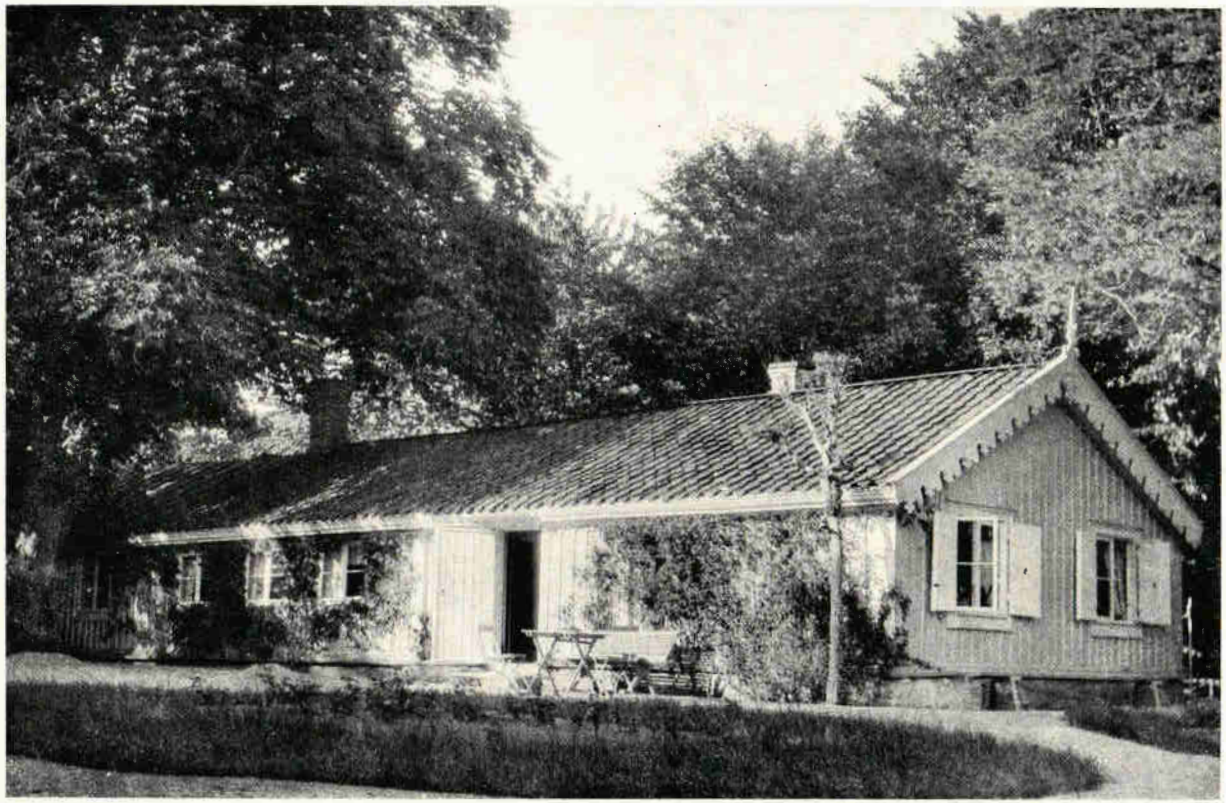

En av envåningslängorna vid Skärva.

Foto: PERCY H:SON TAMM 29 juni 1929.

VID TIOÅRSMINNET AV STIFTANDET AV FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD.

NÅGRA MINNESORD

AV *ROB. E. FRIES.*

Föreningen för dendrologi och parkvård kan i dag fira ett jubileum. För 10 år sedan stiftades den, och den kan därför nu blicka tillbaka på ett tillryggalagt, och vi kunna nog säga ett lyckligt tillryggalagt första decennium. Det konstituerande sammanträdet, som betecknar föreningens födelsedag, hölls i Läkarsällskapets lilla sal den 18 mars 1920 kl. 1,30. Vi skriva i dag den 18 mars 1930 och klockan visar just nu på 1,35. Vi äro ganska punktliga, då vi samlats för att i dag en stund rikta våra tankar tillbaka på det nu gångna årtiondet.

Tio år i en förenings liv är ju icke någon synnerligen lång period, och det kan ju synas föga lönande att redan på 10-årsdagen söka teckna den gångna tidens historia. Men det första årtiondet i en förenings tillvaro innebär onekligen oftast vida mera än en betydligt längre period under dess fortsatta levnadslopp. Då har fröet blivit utsått och den viktiga groningstiden, så avgörande för den kommande utvecklingen, förlupit. Den unga plantan har kunnat visa, om den ger löfte om en kraftig eller tynande tillvaro, om den överhuvudtaget har existensberättigande eller ej. Det är därför, som det i dag nog ej torde vara ur vägen att, om också ej skriva historia, så dock mana fram några minnen från vår förenings första decennium.

Det århundrade, som vi nu leva i, betecknar i många hänseenden i vårt land en blomstringsperiod inom hortikulturen. Vid själva sekelskiftet grundades den så fruktbärande pomologiska föreningen och talrika andra hortikulturella sammanslutningar bildades över landet. En rik trädgårdslitteratur, möjliggjord genom ett nyvaknat hortikulturintresse, såg dagen och bidrog i sin tur att ge näring åt detsamma. Ej minst gäller detta vad beträffar våra prydnadsanläggningar. Intresset för dem spriddes i allt vidare kretsar tack vare ett hängivet arbete från många håll, allt ifrån de högsta spetsarna i samhället till de anspråkslösare arbetarna i trädgården. De efter väldiga mått tilltagna anläggningarna från en gången stormaktstid, vilka under tidernas lopp ej sällan fått förfalla, började studeras och ofta återställas; kring smågårdarna och villorna krävdes numera stilenligt genomtänkta anläggningar, och kring städerna växte kolonistugorna fram i tusental med deras ofta så nätta trädgårdstäppor. Ett i allt bredare lager spritt konstintresse, vilket också betecknar de sista årtiondena, bidrog även å sin sida att höja och sprida trädgårdskonsten över landet.

Det är mot bakgrunden av dessa förhållanden, som jag tror, att vår förenings tillblivelse bör ses. Tanken på densamma hade nog på flera håll legat latent, men själva impulsen blev det förbehållet direktör Carl Dahl att giva. Ett upprop till en del personer, vilka kunde antagas vara särskilt intresserade för frågan, utsändes (den 10 februari 1920), och som undertecknare, utom Dahl, stodo professor Gunnar Schotte och doktor Nils Sylvén. Detsamma resulterade i utfärdandet av en inbjudan till bildandet av en förening för dendrologi och parkvård, vilken som nämnt konstituerades i dag för tio år sedan.

Vi minnas nog alla, som voro med den gången, hurusom Gunnar Schotte hälsade de närvarande, och hurusom ordförandeklubban sedan överlämnades till universitetskanslern Carl Swartz. De två voro sedan våra ledare under de första åren. De äro nu borta, till stor förlust för vår förening och

till djup personlig saknad bland alla dess medlemmar, som kommo i närmare beröring med dem.

De av eder, som voro med om den exkursion på Öland och i Kalmartrakten, vilken föreningen i juli 1924 anordnade, de ha nog ännu i livligt minne, huru GUNNAR SCHOTTE, med samma outtröttliga energi och brinnande arbetslust som alltid, ledde vår färd, med ett friskt sinne, som ej ens hällande regnskurar kunde dämpa. Men vi minnas nog också, huru vi med betänksamhet och vemod sågo, att det mest var den starka psykiska kraften, som uppehöll en överansträngd och undergrävd kropp. När vi nästa gång voro samlade till exkursion, voro vi utan ledaren, och det föll på min lott att under tallarna på MILLES' gård på den ö, som SCHOTTE älskat så, tolka vår tacksamhet mot den bortgångne och lysa frid över ett ljust och strålande minne i vår förenings hävder.

Knappt ett år skulle förgå, och så fingo vi lägga kransen ned vid CARL SWARTZ' bår. Under mer än sex år hade han då stått som vår främste man och som ordförande ifrån föreningens stiftande. Jag tror, att vi knappast kunna tillräckligt uppskatta den stora lyckan, vi hade, att få honom till vår främste styresman allt ifrån föreningens bildande. Med det sanna dendrologiska intresse, som han ägde, med den pondus, hans framskjutna ställning skänkte, och med den uppoffrande plikttrohet, varmed han, så långt tid och krafter medgåvo, omfattade våra arbeten, har CARL SWARTZ gjort en ovärderlig insats i vår förening. För mig och för mången av eder står nog ännu i livligt minne den strålande högsommardagen under 1921 års exkursion, då han förde oss runt på herresätena kring Bråvikens strand och på Kolmårdens soliga sluttning. Det låg feststämning och glans över den dagen, som slöts med en underbar afton på hans vackra Stenkullen. Sådan som CARL SWARTZ den dagen, liksom under så mången annan exkursionsdag var, lugn och trygg, vänlig och vördnadsbjudande, sådan vilja vi i vår förening alltid minnas honom.

Föreningens namn ger redan en antydan om de tvenne olika verksamhetsfält, varpå dess arbeten skulle inriktas, områden som dock stå i intim anknytning till varandra. Det var nog så, att de rent dendrologiska frågorna i början något mera framträdde än senare, vilket framgår bl. a. av den omständigheten, att föreningen i första inbjudan betecknades som endast en dendrologisk sammanslutning för att snart vidga programmet och i sig innesluta även parkvårdsintresset. I de första årgångarna av vår årsskrift är även den dendrologiska sidan mera tillgodosedd, än vad senare varit fallet. Man skulle nog också kunna ifrågasätta, om ej detta var till fördel för vår verksamhet, och om det ej kunde vara förmånligt att åter ägna de dendrologiska spörsmålen ett något större beaktande. Ett väl avvägt förhållande och en intim växelverkan mellan de två huvudbranscherna i vårt program bör vara det eftersträvade målet.

Någon intressestrid mellan de två uppgifterna har emellertid lyckligtvis aldrig förekommit. Överhuvudtaget har inom föreningen arbetet flutit lugnt och angenämt, och dissonanserna ha varit förvånansvärt små. Kanske har detta till en del berott på, att föreningen visat styrelsen och dess arbetsutskott det stora förtroendet att på dem överlåta så gott som allt arbetet och praktiskt taget hela bestämmanderätten. Så vitt jag kan erinra mig, har hittills under de gångna åren i intet fall föreningen som sådan ingripit korrigerande i styrelsens och utskottets verksamhet. Det är mig också här kärt att å dessas vägnar frambära vårt tack till eder för det förtroende, som alltid blivit oss bevisat. Men det må också kanske här vara mig tillåtet, att ehuru medlem allt ifrån början av styrelse och arbetsutskott och därmed i någon mån part i frågan, dock till mina kamrater ge uttryck för allas vår tacksamhet för ett uppoffrande och gagnande arbete i föreningens tjänst. Om jag därvid i första hand, utan att glömma mången annan, koncentrerar detta tack på vår högt skattade och avhållne sekreterare och redaktör under alla de gångna åren, doktor Nils Sylvén, så ger jag därmed förvisso

uttryck åt tankar, som vi alla gärna velat få ett tillfälle att uttala.

Att här ingå på granskning av de olika frågor, som varit föremål för föreningens intresse under de gångna åren, är knappast lämpligt; tiden är ej heller inne för att rätt kunna bedöma resultaten. Jag vill blott erinra om ett par av dem.

För tre år sedan framlade direktör DAHL i ett föredrag, han då höll för oss, planen på upprättandet av en dendrologisk trädgård, ett arboretum, i vårt land, en motsvarighet till de anläggningar, som på många håll i utlandet redan finnas utförda. Mycket har sedan dess i styrelse och arbetsutskott och en särskild kommitté förhandlats i den frågan, och som positivt förslag framkom tanken på dettas förläggande till Dalby norrskog nära Lund. Som detta emellertid stötte samman med andra intressen och andra planer för områdets användning, har frågan tyvärr ännu ej kunnat lösas, utan står alltjämt öppen.

Närmare sin lösning står däremot spörsmålet om försöken till höjandet av vår kyrkogårdskultur. Vi minnas nog väl det stora möte, vi 1927 avhöllo i denna sal, då efter ett föredrag av arkitekt H. WADSJÖ den nämnda frågan blev föremål för en stor diskussion, i vilken flera inbjudna intresserade gäster lämnade beaktansvärda inlägg. Genom understöd från statsmakterna har nu möjlighet vunnits att utgiva en vägledande handbok i ämnet. Fru ELSE DAHL har välvilligt åtagit sig dennas utarbetande, och arbetet föreligger nu till stor del färdigt till tryckning och torde inom ej lång tid bliva tillgängligt. Det är vår förhoppning, att detta föreningens initiativ skall visa sig bliva till framtida gagn och nå åsyftad verkan.

För spridandet av intresset för trädgårdskonsten och för att belysa, vad vi i den vägen redan äga av oskattbara värden i vårt land, har föreningen ombesörjt deltagandet i en del utställningar med lämpligt bildmaterial. Särskilt bör det framhållas, att det var på vår förenings initiativ, som Sverige kom att deltaga i den stora internationella hortikulturutställningen i

London 1928, där vi i anläggningskonst på ett så hedrande sätt försvarade vår rangplats som en av de främsta bland nationerna. Föreningen har även genom sin styrelse och sitt arbetsutskott gått i författning om deltagande i årets trädgårdsutställningar här i huvudstaden.

En fråga, som mer än någon annan tagit arbetsutskottets tid i anspråk, har varit den mera prosaiska men ej dess mindre viktiga, den ekonomiska. Det kan ej nekas till, att, särskilt under de första åren, det ofta såg rätt så mörkt ut i det hänseendet. Det var med oförskräckt mod och under förtröstandet på goda hjälpande makter, som beräkningarna måste uppgöras. Jag minns väl de ord, varmed vår ordförande, den forne finansministern, en gång mottog det något sangviniska förslag till stat, som arbetsutskottet framlade för styrelsen. »Vi få väl hoppas, det skall gå bra, men inte skulle jag velat lägga fram inför riksdagen sådana beräkningar i förslaget till riksstaten.» Det gick bra, och ställningen har nu nog förbättrats, om också bristen på medel alltjämt lägger en hämsko på månget önskvärt företag.

Till det yttre har föreningen mest framträtt genom utgivandet av sin årsskrift och genom anordnandet av sommarexkursionerna. Redan vid det första styrelsesammanträdet, hållet omedelbart efter det konstituerande mötet, diskuterades båda dessa frågor, och en paragraf i protokollet förtäljer, att det »uppdrogs åt arbetsutskottet att, om nödiga medel till utgifternas betäckande inflyta, redan innevarande år söka få till stånd en årsskrift», varjämte »uttalades önskvärdheten av att en exkursion anordnades redan instundande sommar». Båda dessa önskemål blevo realiserade, vilket ju talar gott för den unga föreningens livskraft.

»Lustgården», som vår årsskrift ju nämndes, fick en vacker och värdig början. Det första namnet, som blev skrivet på dess blad, var kronprinsessan MARGARETAS, den blomsterälskande furstinnans, som själv skapade en »lustgård» där nere i bokskogen vid Sundet, och som genom sina väckande skrifter lät det svenska

folket njuta av de blommor och den trädgårdskonst, som hon där omvårdade.

Det var de första sidorna i första bandet, som ägnades hennes minne. Sedan dess har årgång lagts till årgång, och i dessa dagar sändes ut över landet Lustgårdens 10:de band. De talrika, väckande och värdefulla, större eller mindre uppsatserna, som Lustgården innehållit, ge oss nog berättigad anledning att med glädje och tillfredsställelse se på denna första dekad av vår årsskrift, samtidigt som vi med erkänsla tänka på alla dem, som bidragit till det goda resultatet, främst därvid på vår ständige redaktör.

Om en stund skola vi få för oss tecknade i ord och bild en del minnen från de exkursioner, som vi under det gångna årtiondet utfört till skilda delar av landet. Här torde det därför vara överflödigt att ingå på en närmare redogörelse för dessa. Jag vill blott erinra därom, att somrarnas strövtåg företagits utan något avbrott årligen under hela det gångna decenniet. Vi hava därvid gjort besök i 9 olika landskap alltifrån Skåne upp till norra Uppland, vi hava fått njuta av oändligt mycket skönt och vackert av natur och konst, och vi hava fått samla lärdomar och skänkts impulser, som nog varit befruktande.

Då vi, som nu sitta här samlade, tänka tillbaka på de flydda åren av vår förenings liv, då är det nog inga minnen, som så tränga sig fram för oss, som de, vi samlat från färder under soliga och även regniga sommardagar. De minnena susa för oss i skånska skuggiga bokskogar och de sörmländska tallskogarnas pelarhallar, de brusa emot oss från blekingska idegransskär och Väderöns urgamla ekar, de ropa mäktigt till oss från Ölands öde alvar och de viska från idylliska lundar på Kinnekulles branter och från den minnesrika parken vid Linnés Hammarby, de eka emot oss från slottsparkernas ekotempel och i artiga vändningar tala de till oss bland rococons klippta buxbomshäckar vid de gamla herresätena. De tala om ett skönt och härligt land, som är vårt, och om gammal kultur och minnen

och traditioner, som det är vår plikt att bevara. Men de tala också om gammaldags svensk gästfrihet, som vi fått njuta av i översvallande och oförtjänt mått, vart våra färder än hava ställts. När vi tänka därpå, så fylles sinnet av varm tacksamhet för all den älskvärdhet, vi mött, på de otaliga ställena, vi haft lyckan att få besöka.

Vi stå just nu vid en milstolpe vid vägen, icke en av de större och betydelsefullare, men en, som vi dock gärna kunna dröja vid en stund. Se vi bakåt, ligger vägen jämn och vår färd på den har gått lugnt och rakt fram. Hur blir vägen, som nu följer? Vad skall framtiden bära i sitt sköte? Vi veta föga därom, men vi hoppas på en lycklig fortsatt resa, på en ljus framtid!

NÄR KOMMER TRÄDGÅRDSKONSTENS FUNKTIONALISM?

FÖREDRAG VID FÖRENINGENS FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD ÅRSMÖTE I STOCKHOLM DEN 18 MARS 1930.

AV *ERIK BÜLOW-HÜBE.*

Funktionalism är ett förkättrat ord, men det uttrycker dock på ett åskådligt sätt den nya riktning, som inför våra ögon håller på att tränga sig fram inom byggnadskonsten, och de nya medel, arkitekterna fått att arbeta med. Jag undrar, om man någonsin tidigare kunnat bevittna ett så genomgripande omslag i uppfattningen och ett så momentant genombrott av en ny åskådning, som funktionalismen innebär. Vi ha visserligen ofta förr varit vittne till stiländringar, men man synes vara berättigad att tilltro denna rörelse större livslängd och mera inneboende livskraft, då densamma är baserad på de moderna byggnadsmaterialens rationella användning och på ett förbehållslöst erkännande av, att den formgivning, dessa material och byggnadernas ändamål betinga, bör vara det utslagsgivande för arkitekten.

Då jag således tror, att denna omvälvning inom byggnadskonsten kommer att bliva beståndande, har jag icke ansett det vara ur vägen att anställa några betraktelser för att utröna, om tiden synes innebära några löften om en liknande utveckling inom den med byggnadskonsten så nära sammanhängande trädgårdskonsten, och om några spår av en gryende funktionalism även där står att upptäcka.

Nu göra många den invändningen, att trädgården icke är något byggnadsverk, icke en industriprodukt, utan en växtplats

för de träd och blommor, naturvännen vill omgiva sig med, och att det vore ett helgerån att försöka att på något sätt standardisera trädgården. Där skulle nutidsmänniskans inneboende romantiska sinnelag få fritt utveckla sig, där är platsen för idealisten att anställa naturbetraktelser och hänge sig åt romantiska drömmar, som såväl behövas såsom motvikt mot det jäktande nutidslivets maskinmässighet.

Men, om vi se närmare efter, äro icke flertalet av de trädgårdar, som ännu anläggas, stilprodukter i lika hög grad som alstren av den byggnadskonst, vilken nu håller på att omvälvas. Vilka platser äro egentligen mer schablonmässigt utformade än mängden av villaträdgårdar och mindre ägnade för naturbetraktelser än dessa? Om man söker åskådliggöra för sig genomsnittsbilden av en sådan trädgård, framstår den med snörräta gångar noggrant upplinjerade rektangulära villatomten som förhärskande normaltyp. Gångarna äro belagda med ljust stengrus av bestämd kornstorlek, eller, där man så hava kan, med plattor av cement eller natursten, gärna med regelbundna fogar fyllda med alpväxter eller gräs. Dessa gångar sönderskära den i och för sig icke stora trädgårdsytan efter noggrant geometriskt mönster i små figurer, till en del utlagda med gräsmattor men till största delen uppdelade i smala rabatter i symmetrisk ordning, planterade med perenna växter och rosor, vilkas högsta fulländning nås i form av stamrosor. Finnas höjdskillnader å tomten, anläggas terrasser av sten, som ytterligare uppdela området. Det hela krönes av en solvisare eller annan obligatorisk prydnad, placerad i centrum av det axelsystem, som utgör anläggningens fasta stomme, och för vars åstadkommande trädgården underkastats detta våld. Naturligtvis är denna skildring icke allmängiltig, många goda undantag finnas här och där. Men till och med så små anläggningar som koloniträdgårdar behandlas på liknande sätt, varvid det tillgängliga lilla utrymmet även i dessa skäres av onödiga gångar, tydligen allenast tillkomna för receptets, modets skull.

Att denna trädgårdstyp blivit den förhärskande beror naturligtvis på, att densamma tillkommit såsom en reaktion mot våra närmaste förfäders trädgård, vilken karaktäriserades av de otämjt slingrande gångarna. Denna reaktion har, enligt reaktioners lag, gått för långt, och vi ha bevittnat, om än i liten skala, en övergång i motsatt riktning mot den, då den engelska landskapsträdgårdens romantiska trädgårdskonst avlöste barockens mäktiga och monumentala anläggningar.

Det som nu ger anledning att tro, att ännu en ny form håller på att i det tysta arbeta sig fram, är den omständigheten, att det växtmaterial, som står trädgårdsmästaren till buds, under de sista decennierna undergått en genomgripande utökning och förädling. Liksom arkitekturens genombrott är baserat på de nya materialen och deras rätta användning med bortseende från onödig detaljering, så måste trädgårdskonstens förnyelse bli beroende av, att man lär sig att behärska de nya trädgårdselement, som det nya växtmaterialet kräver för att komma till sin rätt, och att man lär sig att sovra allt det nya, tillgodogöra sig det goda och avstå från det överflödiga. Men då arkitekterna kunde övertaga sina nya material fullt färdiga och prövade från ingenjörerna och till och med av dessa i många fall fingo dem utformade, så råder här den stora skillnaden, att trädgårdsmännen måste skapa sitt material själva och lära sig få bukt därpå. Visserligen ha de härvid en hjälp av botanisterna, som villigt ställa från jordens alla hörn nyinsamlade arter till förfogande, men även en stor del av detta arbete måste de själva utföra (Wilson-Farrar).

Förutom insamlingsarbetet och prövandet av det nya materialet pågår ett intensivt förädlingsarbete bland trädgårdsmännen jorden runt för framskapande av nya och bättre varieteter, naturligtvis ofta präglat av ett affärsmässigt begär att övertrumfa varandra och att förmå den därtill blott alltför villiga allmänheten att anskaffa alla de nya härligheterna. Detta förädlings- och hybridiseringsarbete gäller i främsta rummet blommorna,

vilka nu för tiden intaga en vida mer dominerande plats än förr, då träden, buskarna och gräsytorna, således det gröna, voro huvudsaken i trädgårdarna och blommorna endast tjänade såsom utsmyckning av särskilt framträdande platser. Nutidsmänniskorna hysa en romantisk förkärlek för det älskligt naturliga och vackra hos blommorna, troligtvis på grund av deras klara kontrasterande mot andra former av tidens livsyttringar.

Det är tydligt, att allt detta nya växtmateriel icke utan vidare kan låta sig inrangeras i trädgårdarna, utan att våld göres på de hävdvunna formerna. Så har odlandet av alpväxter fört med sig anläggningen av stenpartier, torrmurar och moräner, odlandet av vatten- och kärrväxter behovet att anordna dammar och vattendrag i vidare utsträckning än förr, klängväxter och lianer ha medfört pergolor, önskan att hålla olika växtslag skilda åt ha lett till särskilda rosengårdar, vår- och höstträdgårdar, de särskilt svårhanterliga och omtyckta ädla konifererna ha sönderrivit mången eljest vacker trädgårdsbild, under det att formklippta buxbomsfigurer liva upp mången annan.

Samtidigt bedrives ett mycket stort och med begärlighet mottaget upplysningsarbete för allmänheten, oändligt många böcker skrivas om blommor och andra växter, om odling, beskärning och plantering, om anläggning av gångar, häckar och rabatter, om solvisare och trädgårdsmöbler, stenpartier och terrasser etc. etc.; alla illustrerade av bestickande bilder, vilka locka trädgårdsägarna att vilja ha alla dessa sköna saker på en gång.

Oftast blir resultatet en sammanblandning av alla möjliga, var för sig vackra, olikartade blommor, höga perenner och låga alpväxter, rosor och sommarblommor och allt vad de heta i ett grötigt virrvarr, visserligen ordnat i rabatter i någon sorts geometriskt sammanhang, men dock oftast vittnande om bristande förmåga att avstå från överflödets överdrifter. Och de, som göra förslag till trädgårdar, måste följa med och tillfredsställa trädgårdsägarnas smak. I detta fall ha arkitekterna inom sitt område det bättre ställt. Husen äro dyrare att bygga, och bygg-

herrarna ha klart för sig att grannlåter kosta pengar, och avstå utan stor suckan från dem. Ej heller äro byggherrarna i så hög grad fackmän, som trädgårdsägarna tro sig vara. Arkitekterna äro därför mera herrar över sina uppgifter och kunna lättare lösa dessa rationellt. De ha dessutom resolut anammat de nya byggnadsmaterialen och erkänt dem såsom likvärdiga med de gamla, samt funnit en logisk form för användandet av dem. Inom trädgårdskonsten har man däremot ännu icke i tillräcklig grad kommit till klarhet om, att andra vägar till de nya materialens rätta användning måste finnas, innan vår tids trädgård kristalliseras fram.

Ingen av de gamla trädgårdar, som bevarats åt oss, ser ut så, som dess anläggare tänkt sig dem. Det är icke endast Villa d'Este och Drottningholms park, där detta kommer till synes, i varje gammal trädgård se vi detsamma. Den utsprungliga solljusa, öppna trädgården övergår i en lummig lund, gångarna växa samman till skuggiga tunnlar, trädgården byter ansikte. Och får sin tredje dimension. Ehuru detta merendels stämplas såsom förfall, är det dock ofta en högre fulländning. Om gångarna, mönstret, planen är det utmärkande för den nya trädgården, med sitt otal av små växter, är det träden, lummigheten, ljusets lek och halvdagrar i grenverk och grönska, som ge de gamla deras behag. Må man därför gå varsamt fram, då gamla trädgårdar skola moderniseras.

Det är allt levandes växling (och förnyelse), som här ger sig uttryck, och därmed är man inne på det, som icke ofta nog kan framhävas, det som skiljer trädgårdskonsten från alla andra konster. Det material, trädgårdsanläggaren har att arbeta med, lever och växer, frodas och dör och når först efter åratal sin fulländning och högsta fägring. Detta framhålles alltid men efterleves sällan i verkligheten, i det alltför många arter, som senare förkväva varandra, blandas samman och föga hänsyn vid första anläggningen tages till, hurudan helhetsaspekten i framtiden kommer att bliva. Det heter visserligen, att trädgår-

darna efter några år skola gallras, men om man icke från början tänker på, vad som skall bortgallras, och angiver detta, uteblir gallringen i de flesta fall eller göres på felaktigt sätt, och trädgården blir tidigare förvuxen än nödvändigt varit.

De stora privatträdgårdarnas tid är förbi. Det är i vår tid endast i undantagsfall möjligt för en enskild att skapa sådana trädgårdsanläggningar som de, som i stort antal under storhetstiden anlades omkring våra herrgårdar. I stället ha vi fått andra slag av trädgårdar, som den tiden icke kände till, de stora stadsparkerna, villa- och egnahemsträdgårdarna och koloniträdgårdarna.

Stadsparkerna anläggas ännu i stort sett efter samma principer som de stora landskapsträdgårdarna under den engelska trädgårdskonstens glanstid. Dessa senare förlades som regel intill slotten och herresätena, sällan i städerna, men ofta i jungfrulig terräng på landet, där anläggaren hade möjlighet att anpassa sin anläggning till landskapets huvuddrag. De voro uteslutande avsedda för slottsherrens och hans gästers enskilda bruk, för de promenader och upptåg, dessa ville hängiva sig åt, när den elegiska sinnesstämningen kom över dem. De voro en följd av det befruktande inflytande, det för den tiden nya elementet, kännedomen om den kinesiska trädgårdskonsten, medförde, och anlades ofta på ett mästerligt sätt.

De nutida stadsparkerna måste i de flesta fall förläggas till platser, som icke blivit utvalda därför, att terrängen därstädes är den mest lämpliga för parkanläggningar, utan till områden, som till följd av andra orsaker äro de enda tillgängliga. De skola tjäna till uppehållsort och reaktion för vida kretsar av städernas befolkning under stor del av året och måste för den skull lämna plats för stora människoskaror och inrymma för dem behagliga inrättningar. Trots detta anläggas de flesta stadsparker ännu efter från den engelska landskapsträdgården kvarlevande traditionella principer, blott föga modifierade. Detta gäller naturligtvis icke för sådana städer i vårt land, som alldeles

utanför portarna ha Guds orörda natur, med skog och vatten i ljuvlig omväxling, dit befolkningen under lediga timmar lätt kan komma. Men för de städer, som icke äro omgivna av ofruktbara impediment, ännu icke rörda av människohand, utan äro belägna i uppodlad eller bebyggd terräng, gäller det att göra stadsparkerna sådana, att verklig rekreation där kan vinnas. De måste således för att rätt fylla sin funktion icke allenast erbjuda tillfälle till promenader på skönt grusade gångar utan även inrymma lek- och idrottsplatser, omväxlande med viloplatser i ostörd ro och tillfällen till förlustelser, friluftsteater och dans, solbad och plaskdammar för barnen, fågeldammar och måhända även betingelser för visande av annat djurliv. Resultatet av allt detta bör bliva en kombinerad vilo-, idrotts- och förlustelsepark, gärna i sig upptagande folkparkernas nöjesfält. För åstadkommande av en god lösning av denna komplicerade nutidsskapelse återstår ett stort arbete.

Trädgårdarna omkring villorna och de egna hemmen i storstädernas oändliga villakvarter äro även något för vår tid nytt. Stora lager av städernas innevånare äro stadda i rörelse från de höga husen i städernas inre delar ut till det s. k. landet, som sönderstyckas i småtomter och beströs med villor. Dessa trädgårdar skola på en gång giva ägarna avskildhet och illusion av natur och skänka dem nyttoprodukter i form av frukter, bär och grönsaker, samtidigt som deras obetvingliga blomsterodlingslust skall tillfredsställas, allt på en liten areal. Resultatet blir naturligtvis täta träd- och buskplanteringar mot grannarna, det mesta av den öppna jorden överplanterad med fruktträd och blomsterland längs alla gångar, vilket allt efter några år växer samman till oigenkännlighet och blir till vantrevnad för ägarna, som återflytta till stadens inre. Skola icke dessa villakvarter råka i vanrykte och av våra efterkommande komma att anses för ett typiskt utslag av, vad engelsmännen med ett utmärkt ord kalla »villadom», vilket innebär höjden av trånghet, enformighet och småborgerlighet, måste en ändring ske. Trädgårdsanläggarna måste

lära sig att avstå från användandet av onödiga stilmotiv för deras egen skull och sträva efter att allenast åstadkomma enkla och harmoniska lösningar utan att nödvändigt överallt behöva visa allt, vad man kan. Huvudsaken är att tillse, att för varje särskilt fall ett strängt och begränsat urval göres bland det bästa av det växtmaterial, som kan komma ifråga, och att för detta den bästa växtmöjlighet beredes, så att varje planta må blomstra i full yppighet, och att all överlastning i plan, av motiv eller av växter undvikes. Trädgårdsägarna skola då genom jämförelse snart lära sig inse dessa trädgårdars fördelar. Först skola de komma att uppskatta de minskade underhållskostnaderna, sedan glädja sig åt den frodiga växtligheten och slutligen uppskatta den återhållsamma enkelhetens företräden.

För koloniträdgårdarna gäller i ännu högre grad, att den enklaste uppdelningen, på grund av de små arealer man har att röra sig med, är den bästa. Man har trott, att kolonirörelsen har sett sin bästa tid, och att kolonierna skulle inskränkas i antal. Så är dock icke fallet, så länge vi ha smålägenheter i hyreshus, kommer kolonirörelsen att blomstra och utvidgas. Men den ändringen synes ske, att frukt- och blomsterodlingen vinner insteg på de rena nyttighetsprodukternas bekostnad, och att kolonilotternas areal behöver stegras. Kolonierna övergå allt mer från att ha varit i övervägande grad potatisland och inkomstkällor till att bli sommarnöjen för den trädgårdsälskande delen av befolkningen i hyreshusens smålägenheter. De utbildas också alltmer såsom villaträdgårdar i smått. Här torde framförallt vara av nöden att bestämma, inom vilka zoner av fälten höga träd få planteras, så att beskuggning av grannlotter och igenväxning förhindras, samt att bestämma stugornas förläggning på sådant sätt, att redig helhetsverkan uppnås. Stugor, varför benämnas byggnaderna med detta namn? Det har suggererat till, att de också byggas som stugor, höga, korta banaliserade sådana, under det för mig en stuga är en låg jordfast byggnad, hemmahörande i en enslig skogsbacke eller tätt sammangyttrad med andra på ett

skär. Det hade varit rättare, om de i likhet med våra gamla trädgårdspaviljonger kallats lusthus och fått en därav härledd sommarlätt och variabel form, lätt att tillbygga och utvidga vid familjens tillväxt. Nu likna många av de icke censurerade tyvärr fattiga egnahem i miniatyr. Men det gives också särskilt i södra Sverige hemtrevliga äldre koloniområden, där i lotternas bakre del naiva små lusthus, tillbyggda och utvidgade nästan till längor, framskymta ur grönskan.

När dessa betraktelser nu äro till ända, återkommer frågan — när kommer då denna funktionalistiska trädgårdskonst, som vår tid behöver, och som, så vitt det är möjligt, skulle frigöra oss från de missstag, vi begå, och vilka jag måhända något starkt framhävt? Den kommer, när allmänheten lärt sig att bättre uppskatta trädgårdskonsten och dess utövare, lärt sig att förstå, att trädgårdar kunna utformas på olika sätt, bra eller dåligt, och att värdesätta trädgårdarna efter andra grunder än allenast efter blomsterrikedomen och efter graden av pinsamt underhåll. Nu är för de flesta trädgårdens första anläggning en bisak, som det väl blir råd med, efter det huset blivit byggt, och för vilken första bästa plan är god nog, ju grannare dess bättre. Att planläggningen och dispositionen av en trädgård kan behöva kräva någon möda, skicklighet och, för att nå sin fulländning, erfordra konstnärlig uppfattning är för flertalet okänt. Att detta arbete för att bliva välgjort måste anständigt honoreras, är ävenledes ett främmande begrepp. Därför kunna av yrkets utövare allenast ett fåtal kosta på sig den utbildning och de studier, som erfordras, icke allenast i hortikultur utan också i arkitektur. Ty trädgårdskonstens utövare måste ha ingående kännedom om båda dessa fack, och således utgöras av antingen arkitekter, som älska träden och växterna och skaffa sig sådan kännedom om det huvudsakliga i deras växtbetingelser, att de veta, vad som kan uppnås, och kunna skilja detta från det eftersträvansvärda, eller av trädgårdsmän, som hysa levande intresse för arkitektur och lära sig vägarna att rätta sina anläggningar efter byggnadernas art med

bortseende från önskan att låta den egna konstartens alla finesser framträda i all sin glans.

När vi kommit så långt, att möjlighet till sådan utbildning i detta dubbelfack gives, och att de, som ägna sig däråt, kunna påräkna en anständig utkomst, då tror jag också, att allt tal om trädgårdskonstens funktionalism skall vara onödigt, då skall trädgårdens enkla och naturliga form vara funnen och dess utveckling säkerställd.

VÅRA ÄLDSTA TRÄDGÅRDAR.

AV *STEN KARLING.*

Följande schematiska framställning av vår trädgårdskonsts äldsta historia kommer att sträckas till omkring år 1650. Denna tidpunkt betecknar en viktig vändpunkt i kulturlivet. Den yttre händelsen är drottning KRISTINAS kröning, och bekant är, att en ny ton från och med nu präglar vårt hov. Det är icke längre tyska föredömen utan franska, som bestämma takten. Icke minst kan man märka omkastningen i trädgårdskonsten. En fransk trädgårdsspecialist, ANDRÉ MOLLET, inkallas, och han förser de svenska anläggningarna med broderiparterrer, boskéer, alléer och lagbundna proportioner. Icke nog härmed. Vid samma tid hemkomma två av vår storhetstids främsta arkitekter, JEAN DE LA VALLÉE och NIKODEMUS TESSIN D. Ä. efter studieresor i Italien och Frankrike, och de nyorientera arkitekturen i en klassicistisk riktning, vilken tog bestämt avstånd från den germanska renässansbyggnadskonst, som dittills varit förhärskande. De nämnda arkitekterna leda också en ny trädgårdskonst till genombrott i vårt land — den med arkitekturen samkomponerade trädgården. Det är denna strängt formella trädgård, som härefter blir den dominerande i vårt land, och den skiljer sig i allt väsentligt från den, som dessförinnan prytt våra gårdar. Men denna äldsta nordiska renässanssträdgård äger icke mindre intresse. Mer än den franska ger den uttryck åt landskapets och individens skiftningar, och den blev kanske mer än någon annan trädgårdsstil en nationell form. Detta blev dess styrka, vilket visades bl. a. därav, att den ute i bygderna och inne i städerna aldrig helt dog ut utan levde kvar och hävdade sig till och med gentemot det nittonde århundradets naturalistiska krav.

Det är främst denna trädgårdskonst, vi nu skola söka bilda oss en uppfattning om.

Söka vi oss tillbaka i tiderna, så finna vi, att trädgårdsskötsel förekom i vårt land redan under forntiden, ja, man har t. o. m. velat göra gällande, att stenåldersinnevånarna bedrivit fruktodling. Det är emellertid först under medeltiden, som den blir allmänt förekommande. Sedan gammalt har man tillskrivit munkarna äran av detta. Klosterinnevånarna voro ju nödgade att för sitt uppehälle bruka jorden. Munkreglerna, från Benedikts av Nursia till Bernhards av Clairvaux, innehålla föreskrifter om, att frukt och grönsaker skola ingå i dieten. Till benediktinernas ordensplikter hörde odlingsarbete på åker och i trädgård, och detsamma gällde cistercienserna. Det visade sig också, att överallt, där kloster anlades, bygden uppodlades, och trädgårdar planterades. Oftast förlades de till de ouppbrutna nejdernas utkant. Så också i Sverige och såsom ett bevis på munkarnas banbrytande betydelse kan nämnas, att kring platserna för de gamla klostren ligga nu landets bördigaste områden.

Vårt första kloster, Alvastra, anlades vid foten av Omberg, skyddat av bergets skogsklädda branter och med Vättern inom synhåll. Det bildades av från Frankrike utskickade munkar år 1143. Snart reste sig klosterkyrkans väldiga stenmurar, och andra byggnader slöto sig därintill, omgivande en gård. På denna planterades örter och träd. Runt om löpte korsgångens promenadplats. Denna intimt med arkitekturen förenade plantering utgör en sentida kvarleva av den antika peristylen. Någon profan parallell fick den knappast. En sådan motsvarighet fingo däremot de anläggningar, som utbredde sig utanför byggnaderna men innanför klostermurarna. Här låg nära kyrkans västgavel kökträdgården, vars växter frodades i fyrkantiga rabatter, vattnade av två dammar, vilka grävts i närheten. Bortom denna regelbundet ordnade kökträdgård stodo fruktträd i rader, och bakom dem utbredde sig en naturpark med promenadvägar över grönskande gräsmattor under gamla ekar (fig. 1).

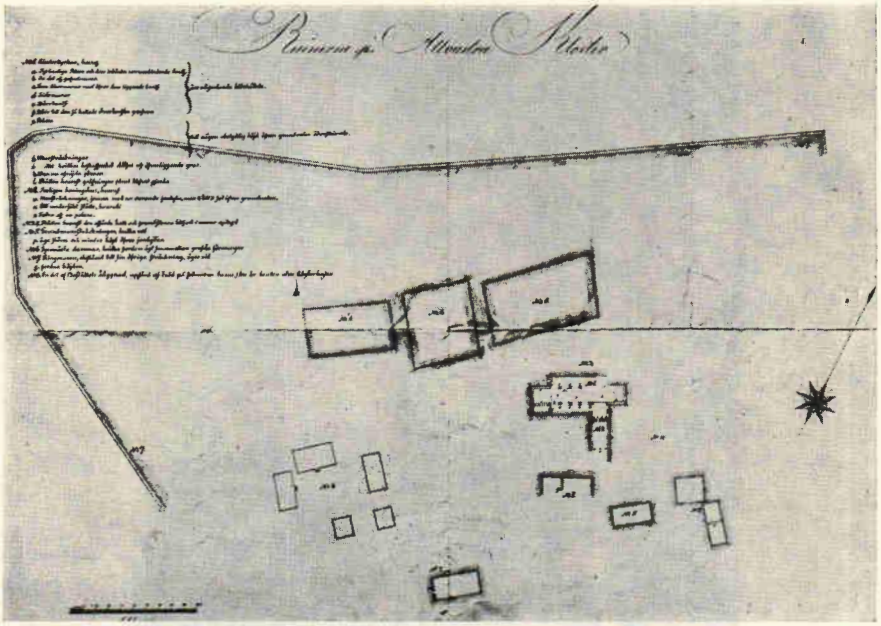

Fig. 1. Alvastra kloster. Uppmätning år 1827 av F. Lagerdahl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens arkiv.

En beskrivning från 1600-talet omtalar en trädgård, där det fanns söta och sura körsbärsträd samt ett hundratal äpple-, päron- och plommonträd. Örtagården bestod av fyra små kvarter. Det första innehöll rosor, det andra rötter, det tredje mejram och morötter och det fjärde slutligen lök och mejram. Dessutom upptogs en särskild kålgård med sex sängar. »Trädgården är efter gamla maneret tätt och irregulariter planterad», heter det till slut i protokollet.

Givetvis har senare tider, främst 1600-talet, i viss mån satt sin prägel på den anläggning, som vi nu lärt känna, men ändock torde den i många avseenden ha bevarat sin gamla karaktär. Än i dag kan man f. ö. erfara något av detsamma. På platsen för den gamla korsgången breder nu visserligen en gräsmatta ut sig, men vid sidan av ruinen spira fortfarande växter, vilka anses ha blivit införda av munkarna. Bland dessa kan nämnas

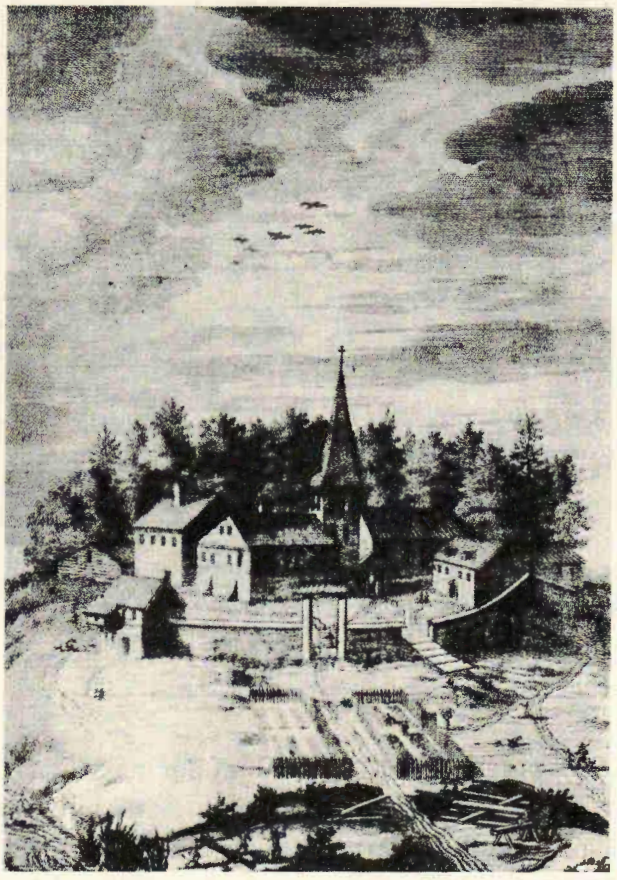

Fig. 2. Klara kloster. Gravyr av J. v. d. Aveelen efter Padt-Brugge.

pestilensroten. Gamla fruktträd stå än i dag på samma plats som de forna munkträden, och dammarna äro, fastän åtskilligt igenväxta, dock bevarade.

Vid Varnhem, det andra stora cistercienserklostret, kan man nu icke se många spår av munkarnas trädgårdsanläggningar. Klostergården är restaurerad och planterad med blommor och gräs. Kryddegården låg i öster alldeles intill den omsorgsfullt stenskodda kanal, som gick fram här.

Av Klara kloster i Stockholm finnes en bild från tiden för Stockholms blodbad. Framför klostret kan man här lägga märke

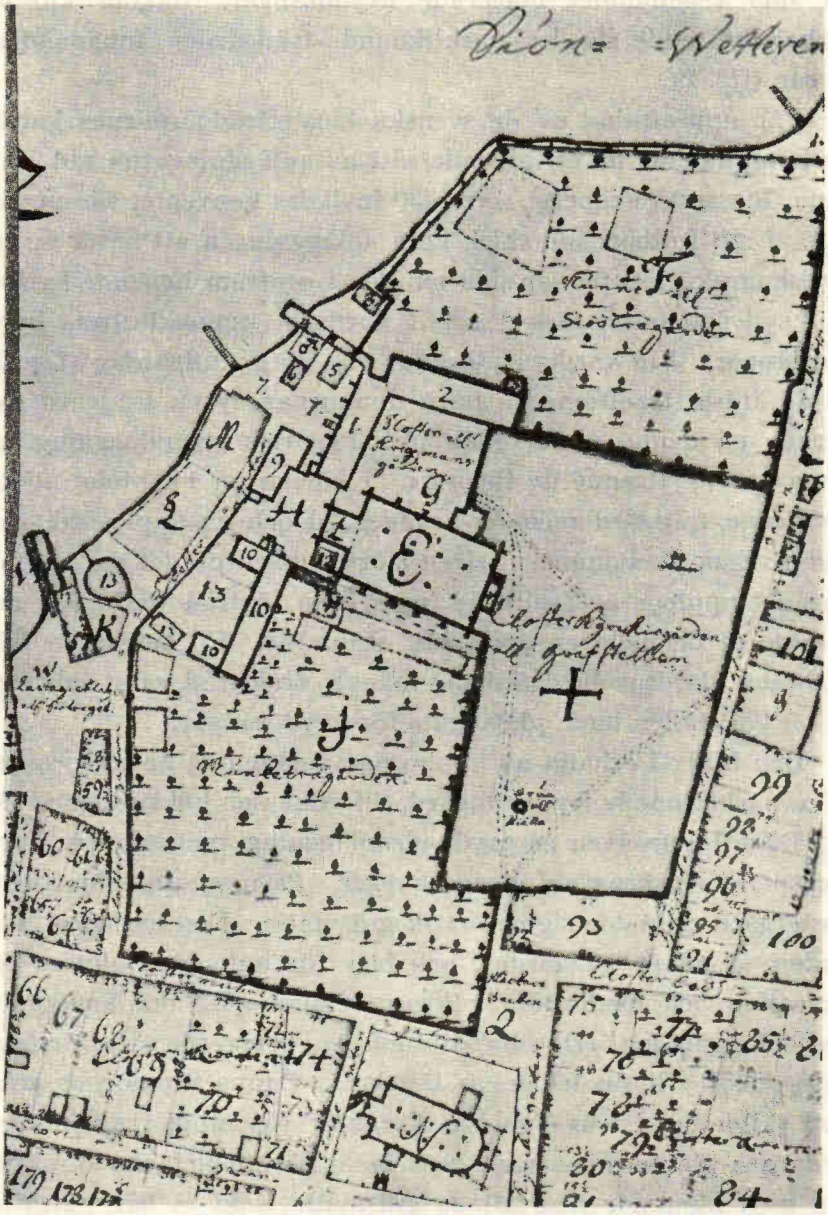

Fig. 3. Vadstena kloster. Karta år 1705 av J. Ekebom. Lantmäteristyrelsens arkiv. F. Nunneträdgården. G. Nunnornas gård. J. Munkträdgården.

till små regelbundet placerade kryddsängar. Bakom klosterkyrkan utbredde sig den parkliknande trädgården, inhägnad av murar (fig. 2).

Vår uppfattning av de svenska klosterträdgårdarnas karaktär kompletteras på ett givande sätt av anläggningarna vid Vadstena, BIRGITTAS skapelse. År 1430 invigdes konventet såsom färdigt. I sitt fullbordade skick kom anläggningen att bestå av två gårdskomplex, ett på var sida om den i centrum liggande kyrkan — i sydväst munkklostret och i nordväst nunneklostrets byggnadslängor. Vid vardera utbredde sig stora trädgårdar (fig. 3). På de äldsta traditionerna buro nunnornas, ty en trädgård existerade på denna plats redan före klostrets grundläggning, att döma av ett yttrande av BIRGITTA. I början på 1400-talet utökades denna trädgård med en kryddegård och en äpplegård, som tillhört ERIK av Pommern. Den största delen av det omfattande området upptogs av fruktträd, men även lövträd växte här och skänkte åt det hela en parkartad stämning. En berättelse från 1600-talet skildrar trädgårdens många fruktträd samt omtalar, att på två ställen hade plats röjts för kryddsängar.

Den bild vi erhålla av nunnornas anläggning är således den av en parkliknande fruktträdgård, till vilken en kökträdgård slöt sig. Därtill kom även en prydnadsanläggning, motsvarande korsgångsplanteringarna vid övriga kloster. På nunnornas instängda klostergård utbredde sig en örtrik gräsmatta. Den kallades gräsgården, stundom örtagården, och blev för nunnorna platsen för rekreation och meditation. BIRGITTA talar själv om ändamålet med anläggningen: »De som vilja må gå i örtagården för färskare väders skull till sin lekamens lättelse.» Denna nunnornas gräsgård skilde sig i fråga om sin karaktär väsentligt från klostergårdarnas planteringar med dess botaniskt-medicinala karaktär. Den med blommor översållade gräsmatta, som vi här påträffa, var i själva verket den speciellt medeltida trädgårdskonstform, som förekom vid gårdar och borgar.

Vadstenamunkarnas trädgård anlades ungefär samtidigt med

deras klosterbyggnader. Den kallades pomerium och upptogs sannolikt av fruktträd, växande i en gräsmatta. Vadstena klosters minnesbok, Diarium Vaztenense, lämnar upplysning om trädgårdens plantering och utvidgning vid olika tillfällen. Den presenterar också dess anläggare JOHAN PÄTERSON. När han avled vid nära nittio års ålder år 1405, skrives det om honom i minnesboken på följande sätt: »Denne man var mycket from och ytterst ivrig vid klosterbyggnaden. Han planterade först brödernas trädgård och beredde bröderna mycket gott.» I de gamla handlingarna säges JOHAN PÄTERSON ha varit en konstnär i sitt yrke, som var trädgårdsmästarens. Han var en den mest arbetsamma och rastlösa man, som, när sinnet fördystrades, genom en mild gråt upplivade sin andes kraft. Detta är ungefär vad man vet om denne man, som kan göra anspråk på att vara vårt lands äldsta kända trädgårdsmästare. Genom sin resa med BIRGITTA till Italien torde han ha hämtat erfarenheter i fråga om trädgårdsskötsel från de länder, han besökte.

Munkarnas trädgård utvidgades år 1506 och 1517. Det var de södra och västra partierna, som då tillades. Den äldsta, närmast byggnaderna liggande delen fick i förhållande till de nya områdena närmast karaktär av lustgård. Här grävdes en brunn, och här växte för vårt land sällsynta träd, såsom bergamotter, valnöt, mullbär och kastanjer.

En gammal plan över trädgården ger oss en uppfattning om dess uppdelning (fig. 4). Närmast kyrkan och klostret låg ett parti, som kallades jordkvarteret, söder härom vidtog en större avdelning, benämnd fruktträdgård. Åt väster låg ett område, som reserverats för medicinalväxter — pepparrot, *Cochlearia, Symphytum, Scordium* etc. Den södra kilen av detta område lämnades vilt för där naturaliserade *Leucoium, Fumaria bulbosa, Allium ursinum* m. fl. På motsatta sidan var en trädskola anordnad.

Fastän denna plan utgör ett förslag till uppdelning av trädgården för nya ändamål, så säger den dock en hel del om dess

forna användning, då det givetvis var mest fördelaktigt att så vitt som möjligt bevara en föregående disposition. Denna tanke vinner stöd av äldre kartor.

Klosterträdgården, munkarnas gamla trädgård, är som bekant ännu tämligen välbevarad och ger i sitt restaurerade skick en viss uppfattning om, huru den en gång tedde sig. I gräsmattan frodas ännu många av de ursprungliga växterna. Ackleja, pärlhyacint, munkar och nunnor, snödroppe, klosterlilja, luktviol och birgittalök äro några utav dessa. Ännu växa här gamla träd, och runt om sträcker sig fortfarande den gamla höga tegelmuren.

För trädgårdsskötselns spridning och kvalitativa höjande fick klostren, som redan antytts, en stor betydelse. Det var också inom konventens murar som de första handledningarna i trädgårdsskötsel kommo till. Några, som härstamma från Vadstena, finnas ännu bevarade.

Den snabba översikten av klostrens anläggningar har också givit oss en inblick i planteringarnas allmänna utseende. De anläggningstyper, vi funno vid klostren, återfinna vi även ute vid gårdarna. De gamla lagarna ge upplysningar härom. I deras paragrafer upptagas nämligen en fruktträdgård, en kryddegård och en kålgård. Dessutom existerade emellertid även en annan form, blomsterängen. Denna ingick ofta förening med fruktträdgården och delvis även med örtagården. Denna typ, som vi påträffade i Vadstenanunnornas gräsgård ersättande den traditionella korsgångsanläggningen, är den medeltida folkvisans lund, rosenlunden, där jungfrun stämmer möte med sin ungersven. Exempel på huru denna lustgård beskrives i folkvisorna kunna i stor mängd framdragas:

Jungfrun gick sig åt lunden,
i rosenskog ...

eller

Planterat har jag en örtagård,
bland rosor och andra små liljor ...

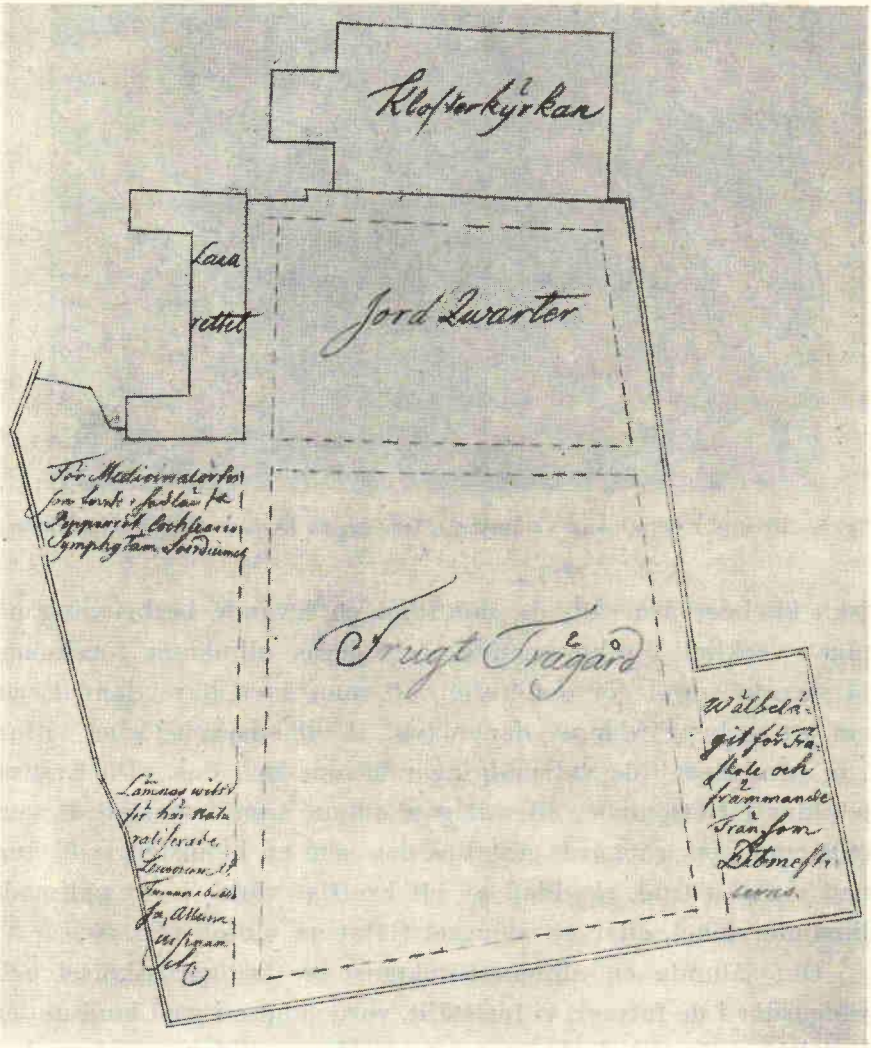

Fig. 4. Vadstena klosterträdgård. Planskiss från början av 1800-talet. Krigsarkivet.

Utseendet av en sådan lustgård är genom utländska bilder väl bekant. Den var en gräsäng, översållad med blommor. Vid kanten stodo gräsbänkar, och bakom dem togo örtagårdens små kvarter vid, under det att trädgården runt om skänkte skugga. Ofta porlade här en källa, stundom stodo här stenbord. Folkvisans poe-

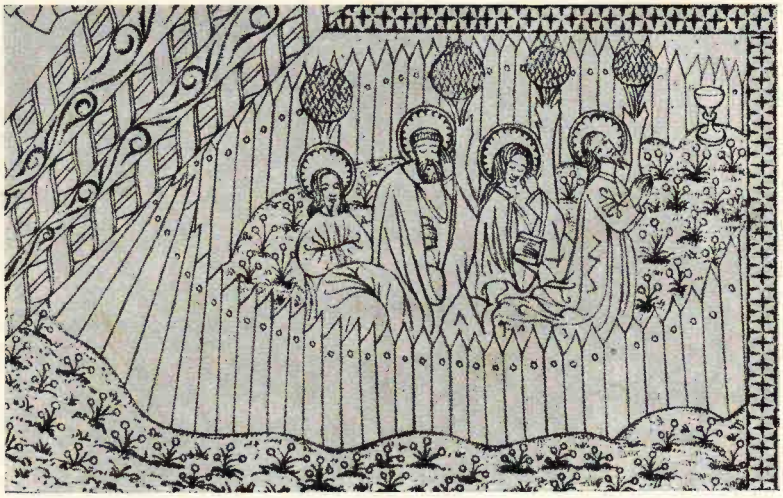

Fig. 5. Kristus i Getsemane. Målning i Tegelsmora kyrka. (Efter Mandelgren.)

tiska klichéer äro sålunda samtidigt en levande beskrivning på något verkligt förekommande, och deras allmänna förekomst på svenskt språk gör det troligt, att man även här i landet var van att se lustgårdar av denna typ. I all anspråkslöshet vittna f. ö. våra medeltida valvmålningar därom än i dag. Då Kristus avbildas i Getsemane, eller någon annan scen framställes, som ägde rum i en trädgård, gestaltas den som en blomsterprydd äng med enstaka träd, skyddad av ett kraftigt värn — ett palissadliknande staket, eller ett stängsel flätat av vidjor (fig. 5).

Om sålunda en allmän förekomst av trädgårdsskötsel och trädgårdar i de former, vi fastställt, voro gängse i vårt land under medeltiden, är det dock nu svårt att fixera bilden av några bestämda anläggningar. Till MAGNUS LADULÅS' ståtliga hus på Adelsön i Mälaren hörde dock trädgårdar, och vid Stockholms slott låg en örtagård utanför murarna i söder. De till slottet hörande frukt- och kålgårdarna lågo på Norrmalm. Vid det befästade slottet fanns det icke någon plats för en gräsäng, utan här fick den lilla örtagården fylla den estetiska uppgiften, där den låg som en doftande och färgrik fläck inklämd bland sten-

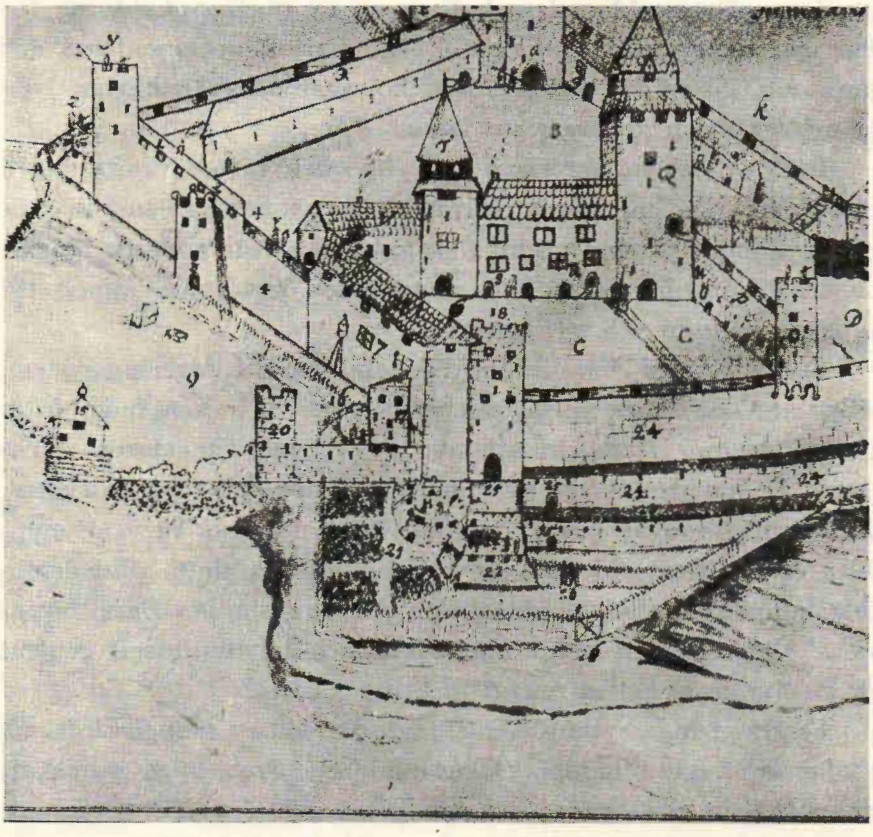

Fig. 6. Visborgs slott. Ritning från 1600-talet. Detalj. Kungliga biblioteket. 9. Blekhagen. 21. Kryddegården. 22. Trädgårdsbatteriet. 26. Palissader.

murarna. Hur den då tedde sig, visar en gammal bild av Visby (fig. 6). Föga plats fanns det också för trädgårdar vid de borgar, som voro omgivna av vatten. Alltid lades dock där någon plantering intill fästet, under det att de övriga anläggningarna utbredde sig på något avstånd.

Den allt starkare hänsyn, man mot medeltidens slut tog till fortifikatoriska synpunkter, kom att för trädgårdsanläggningarna få den betydelsen, att den lilla blomstergården blev det enda, som kunde tolereras inom förskansningarna. På så sätt sköts denna trädgårdsdetalj i förgrunden, och man lärde sig att i den mörka och trånga borgen dubbelt njuta av blommornas skönhet och färg-

rikedom. Denna blomsterrabatt är en av utgångspunkterna för den nya tidens trädgårdskonst. Den utsiras, ornamenteras och göres allt större och större. Den kommer att från början lyda geometriens och symmetriens lagar.

Den nya tiden medför stora yttre och inre förändringar i vårt land. De medeltida formerna uppblandas så småningom med nya element, som nå hit liksom ett eko från söderns länder. Livsinställningen blir en helt annan med kraftigare appell till konsten, naturen och näringarna.

Sedan GUSTAV VASA hunnit genomföra sitt regeringssystem, söker han införa praktiska förbättringar. Så också inom trädgårdsskötseln. Hans inkallande av trädgårdsmästaren HANS FRIESE är signalen till en modern hortikultur och trädgårdskonst. Detta inträffade år 1545. FRIESES första uppdrag blev att upprätta en trädgård vid det nygrundade Uppsala slott. Vid denna anläggning kom trädgårdsmästaren att stanna under flera decennier. Den blev ett slags plantskola och hortikulturell central för de övriga kungliga anläggningarna i riket.

FRIESE grundade nämligen trädgårdar vid en mängd slott och gårdar runt om i landet. Han utbildade även unga svenskar, främst hälsingedrängar, i det nya yrket och skapade således en stam av inhemska trädgårdsmästare. Ur konsthistorisk synpunkt är FRIESES stora betydelse den, att han var den förste, som försåg planteringarna med renässansens former, närmast efter tyska förebilder.

Bäst känna vi den trädgård, som FRIESE anlade i Uppsala. Den låg nedanför åsen norr om den nuvarande svandammen, vilken f. ö. ingick i anläggningen. Det parti, som utbredde sig i söder, upptogs av en trädplantering; den norra delen, som sträckte sig upp mot Bondkyrkan, var själva lustgården. Den innehöll ett stort antal kvarter, vartdera inhägnat av ett lätt staket av ribbor, fastspikat på stolpar. Runt om varje kvarter stodo träd och buskar. Det inre av kvarteren upptogs dels av växter för köket eller medicinskt bruk, dels av blommor. De

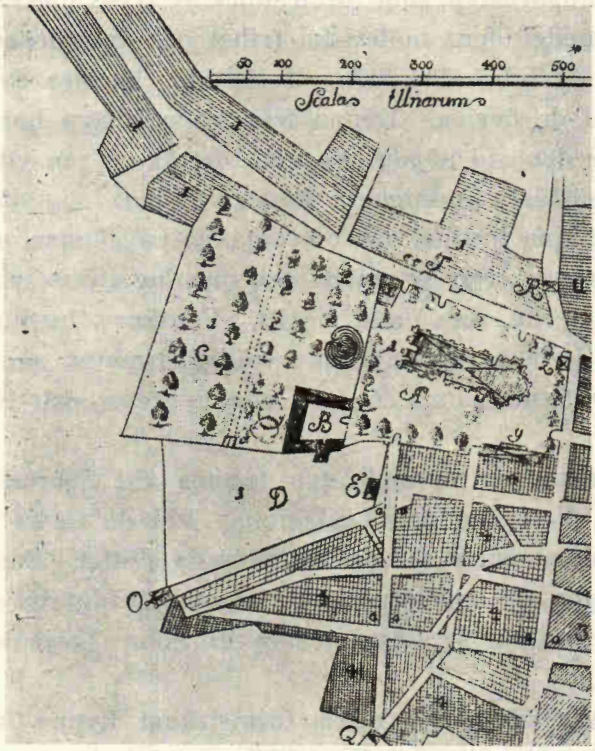

Fig. 7. Linköpings slott. Gravyr av J. Silfverling år 1727 efter karta från 1600-talet.

voro planterade så, att ytan ornerades av ett livligt mönster i geometriska former. Några av gångarna mellan kvarteren voro övervälvda av träbågar, i vilka träd inflätades, så att skuggiga, grönskande tunnlar bildades. Här och var utformades på samma sätt små övervuxna lusthus eller karnap. Ett större fristående lusthus, uppfört av trä och i tre våningar, stod som ett dekorativt torn i anläggningen. Det brokiga intrycket förhöjdes av ett fågelhus samt av en stor labyrint, bildad av en trästomme med inflätade växter. Att löpa trojenborg, som det kallades, ansågs som ett ädelt nöje och roade inte minst Erik XIV — detta att döma av den kunglige munskänkens anteckningar, ty denne ämbetsman angav noga de tillfällen, då konungen var särskilt törstig.

Den trädgårdstyp, som företräddes av HANS FRIESE, har ännu något av medeltidens måleriska frihet och tvånglöshet. Karakteristiskt nog bibehåller den ett särskilt kvarter som gräsäng mitt ibland de övriga. Denna fria trädgårdstyp har ingenting, som binder den vid någon byggnad, det är en ren yttring av en trädgårdsmästares kunnighet. Ändock är den i sig själv arkitektonisk med sina lusthus och omramande båggångar, och i detaljerna söker den efter symmetri och ordning. Det är dock ännu blott i enheterna, som detta märks. Fontäner, lusthus och pergoler — allt detta är italienska trädgårdsmotiv, som nått upp till vårt avlägsna land, ehuru i något grova och förvanskade former.

Trädgårdar av nämnda typ funnos vid Svartsjö, Kalmar, Gripsholm, Vadstena och Linköping. Vid de flesta var FRIESE verksam, bland annat vid det sistnämnda slottet. En karta från 1600-talet ger en uppfattning av denna trädgårds sträckning. Bl. a. kunna vi här se, huru en labyrint eller »Trojenborg» tedde sig (fig. 7).

En trädgårdstyp av mera formsträngt kynne infördes av fransmannen JEAN ALLARD, ERIK XIV:s trädgårdsmästare. ALLARD fick i uppdrag att förvandla den kungliga kål- och fruktträdgården på Norrmalm till en lustgård år 1565. Området reglerades fördenskull så, att dess konturer blevo fixerade och bestämda till en rektangel. Trädgården planterades sedan med ett stort antal utländska och mycket dyrbara träd och blommor, I kontraktet förband sig trädgårdsmästaren att under alla årstider leverera färska grönsaker. För att kunna gå i land med detta fordrades ett växthus. Ett sådant upprättades också av ALLARD, och den häpnande samtiden visste berätta, att man här hade för avsikt att vintertid driva upp muskatell, pomerans och allehanda specerier. Hur stor nyheten var framgår kanske bäst därav, att det skulle dröja hundra år, innan OLOV RUDBECK konstruerade de första svenska växthusen — enligt egen uppgift den ende, som då kunde göra det.

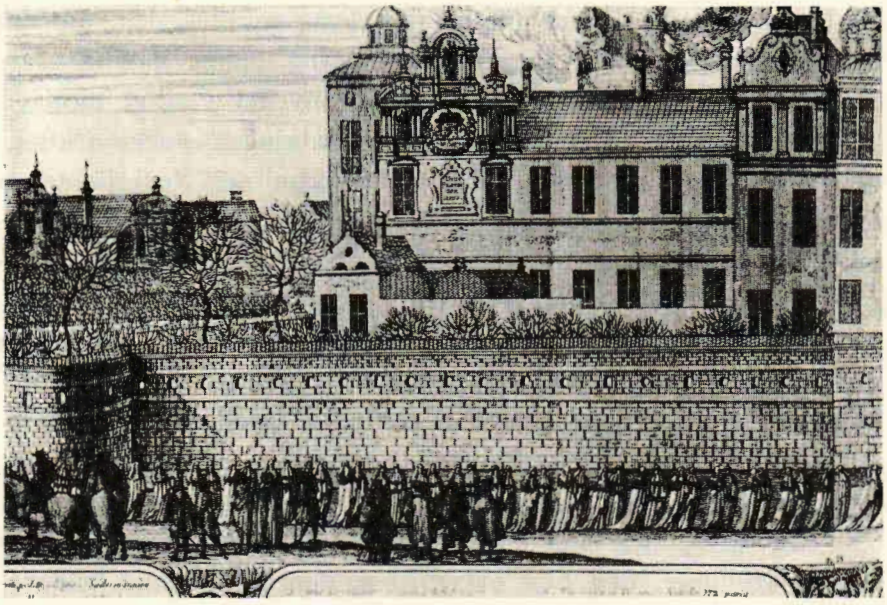

Fig. 8. Trädgården vid Stockholms slott. (Efter Pufendorf.)

Denna trädgård är helt genomsyrad av renässansens formella principer genom sin regelbundna plan och indelning. Denna klassiskt formsträngа trädgårdstyp av fransk extraktion blev emellertid blott ett intermezzo. Efter ERIK XIV:s avsättande inlät sig ALLARD, som synes ha varit sin herre mycket trogen, i konspirationer mot JOHAN. Han tvingades i landsflykt och förde därefter en äventyrares liv på kontinenten.

Något av samma artistiskt avrundade trädgårdskonst, som ALLARD företrätt, kunna vi emellertid spåra i JOHAN III:s anläggningar vid Stockholms slott. GUSTAV VASA hade på sin tid annekterat svartbrödernas forna trädgård, som låg på södra sidan om slottsbacken. Denna trädgård utvidgades nu och fördes ända intill slottsgraven samt gavs formen av en kvadrat. Alla de hus, som vette mot trädgården, borde enligt konungens önskan förses med prydliga välska gavlar.

Den lilla örtagård, som låg innanför slottets vallgrav och hade medeltida traditioner, omdanade konungen alldeles. Mar-

ken, som sluttade ned mot Strömmen, terrasserades, och runt om byggde han en arkad. En sådan pelargång, öppen inåt trädgården, var ett under femtonhundratalet mycket vanligt motiv i trädgårdskonsten. I Frankrike var anordningen starkt arkitektoniskt betonad, under det att den i Tyskland och Nederländerna mera fick karaktären av pergola. Då pelarna här nämnas svarvade, och dessutom en uthuggen stenport uppsattes i översta trädgården, synes anläggningen ha fått en konstnärlig avrundning, som överensstämde med den nya estetikens fordringar. Den lilla planteringen försågs med utländska träd, såsom valnöts-, mullbärs- och aprikosträd. Här stod också en fågelbur. På en gravyr från 1600-talet skymtar man den intima trädgården ovan murkrönet (fig. 8).

Till Stockholms slott kom således en hel serie olika anläggningar att höra: den lilla örtagården, den parkartade trädgården på Slottsbacken och den vidsträckta lustgården på Norrmalm. Slutligen lät JOHAN på gamla dar anordna en liten örtagård med lusthus på nuvarande Skeppsholmen — en solitude, dit han ofta drog sig tillbaka —. En sådan mängd olika anläggningar kring det furstliga residenset, utan inre samhörighet men dock grupperade kring slottet, anträffades överallt i det samtida Tyskland. Till ett sådant komplex hörde även vid Stockholms slott förekommande element som bollspelsbanor, labyrinter och djurgårdar.

Då JOHAN III lät ordna örtagården vid slottet, hade hans framstående arkitekt, flamländaren WILLEM BOJ, gjort ett förslag till dess gestaltande. Trots att arkitektens projekt blott delvis kom till utförande, förråder dock anläggningen ett försök till arkitektonisk samkomposition av byggnad och trädgårdsanläggningar. Ett klarare uttryck för denna tendens möter oss första gången på en ritning, uppgjord omkring år 1572 till Uppsala slotts byggnad av den italienske arkitekten FRANCISCUS PAHR (fig. 9).

Det är ett förslag till ett slott, som mot norr vänder en av

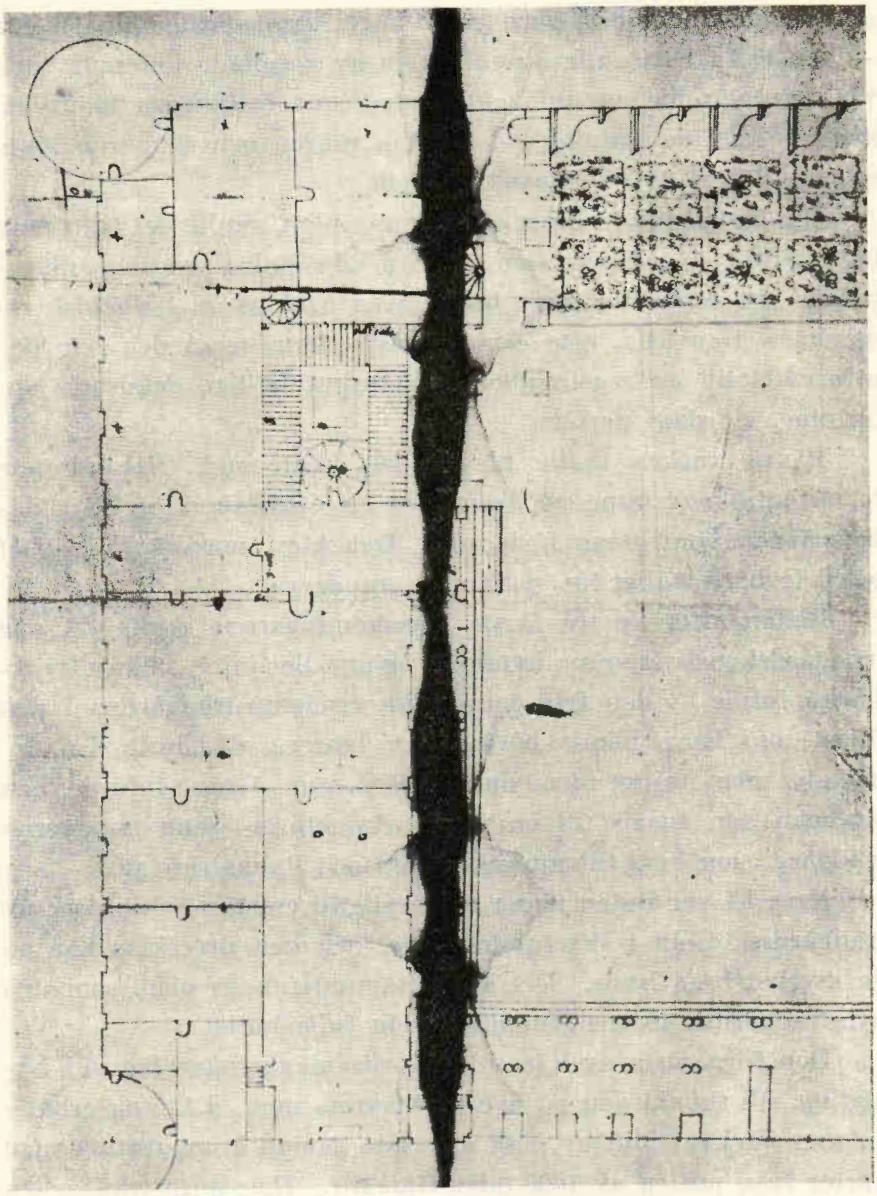

Fig. 9. Plan av Uppsala slott omkring år 1572. Ritning av Franciscus Pahr. Kammararkivet.

arkader levandegjord gård med korta framspringande flyglar — den östra bestående av en loggia av kopplade kolonner, den västra utgörande en anläggning med små fyrkantiga blomsterkvarter i sträng ordning —. Mellan muren och sängarna löpte en gång, täckt av ett konsolburet tak.

Om slottet blivit utfört efter denna plan, skulle det från norr ha erbjudit en anblick, som mer än alla andra svenska anläggningar vid denna tid torde ha givit en avglans av sydländsk renässans. Den lilla, ofta osymmetriska blomstergården har här utformats till en regelbunden och stramt hållen, dekorativ anordning, ett slags parterr.

Pahrs vackra tanke blev aldrig realiserad. Långslottets tornkrönta mur uppe på åsen blev en ersättning för de skönhetsvärden, som gingo förlorade. Det blev nordisk mäktighet och kärvhet i stället för sydländsk grandezza.

Redan efter de tre första Vasakonungarnas insats till vår trädgårdskonsts fromma kunna vi skönja de linjer, vilka utvecklingen följde — den fria germanska renässanssträdgården i den form, som Hans Friese började att lansera, därjämte den fribelägna men strängt formella trädgård, som Allard införde, och slutligen den ansats till en med arkitekturen samkomponerad trädgård, som kom till uttryck i Bojs och Pahrs förslag.

Karl IX var redan under sin hertigtid en stor befrämjare av trädgårdsskötseln i sitt furstendöme, och den utvecklas här på en mycket bred basis. Det är också under hans egid, som den nya trädgårdskonstens genombrott blir fullständigt.

Den förnämsta av Karls trädgårdsanläggningar låg vid Nyköping. Vi skönja den på Sveciagravyren, men vi kunna erhålla en mer adekvat bild av dess utseende genom komparation med kartor från mitten av 1600-talet (fig. 10). Den stora trädgården låg i form av en mäktig kvadrat mitt emot slottet på andra sidan om ån. Den indelades i fyra stora avdelningar och dessa i sin tur genom diagonalgångar. I ett av dessa kvarter låg en damm. Trädgården var så anordnad, att dess innersta delar bestodo av en

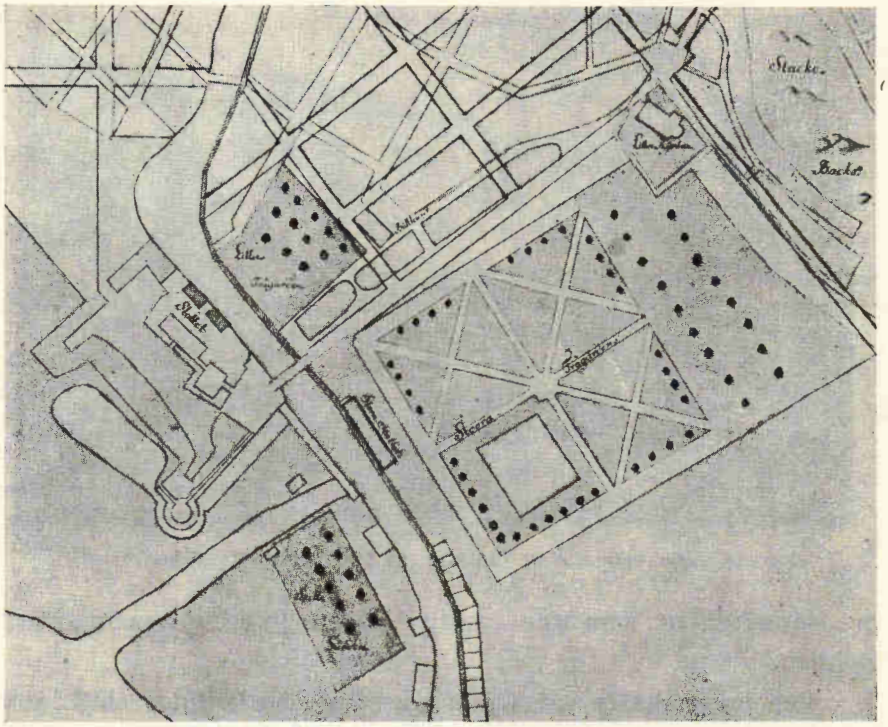

Fig. 10. Nyköpings slottsträdgård. Detalj av karta från år 1665. Lantmäteristyrelsens arkiv.

öppen parterr med blomsterrabatter kring en springbrunn i centrum. Runt om vidtogo trädplanterade områden, vilka skänkte relief och kontrastverkan. I dammen summo svanor, och på blomsterrabatterna växte violer, dubbla nejlikor, endivia, laktuka, bellis, rosmarin, salvia, basilika, »Blumen der Liebe» (möjligen en *Lychnis*-art), stockrosor, vallmo och vinruta. Ej heller saknades köksväxter. Av dessa kunna nämnas gurkor, meloner, olika sorters kål, rädisor och rödbetor.

KARLS förnämsta trädgårdsmästare hette HANS GARDINÄR och var troligen son till HANS FRIESE. HANS sändes till Holland, Danmark och Tyskland i trädgårdsärenden och hemkom inte blott med plantor och frön utan också med nya idéer till trädgårdens ordnande. Nyköpingsträdgården företräder i sin precisa plan

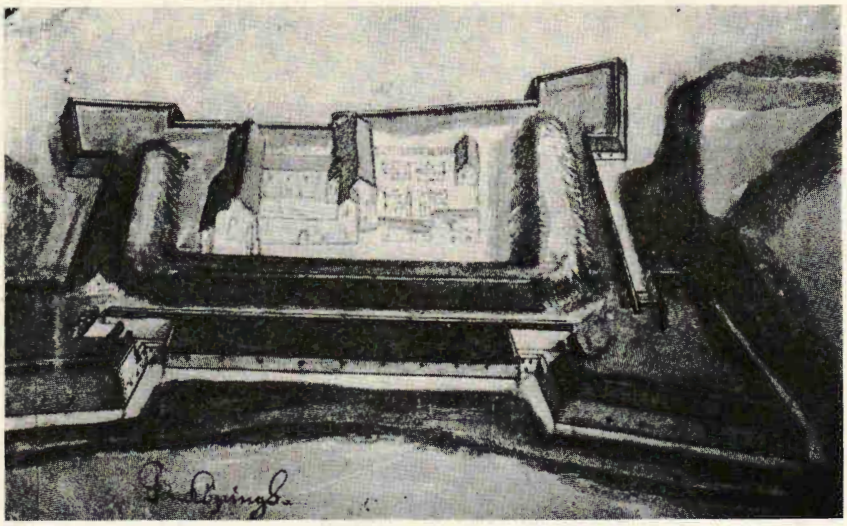

Fig. 11. Jönköpings slott omkring år 1610. Fortifikationsarkivet.

en trädgårdstyp, som var vanlig i södra Tyskland men även i Belgien.

Mer anspråkslös var trädgården vid Jönköpings slott, som hertigen förvandlat från kloster till stark fästning under holländaren HANS FLEMINGS ledning. Av denne arkitekt utlades möjligen den formstränga trädgård, som låg alldeles intill slottsmurarna och innanför förskansningarna. Dess intima arkitektoniska samband med byggningarna talar för detta. Den lilla anläggningen fortsätter den medeltida örtagårdens traditioner, men den har tvingats att lyda samma lagar som arkitekturen. Vi se dess små inhägnade, sirliga rabatter på en perspektivritning från början av 1600-talet (fig. 11). I trädgården växte enligt trädgårdsmästaren TOLL NILSSONS räkenskaper mejram, laktuka, salvia, timjan, basilika och vinruta samt som litet färgglädje dubbla nejlikor.

Liknande denna anläggning var den, som låg vid Julita i Södermanland. Holländaren ALLART VAN EVERDINGEN har målat den och dess omgivningar på en stor tavla, som förvaras i Amsterdam. Omedelbart intill det i fyrkant byggda trähuset ut-

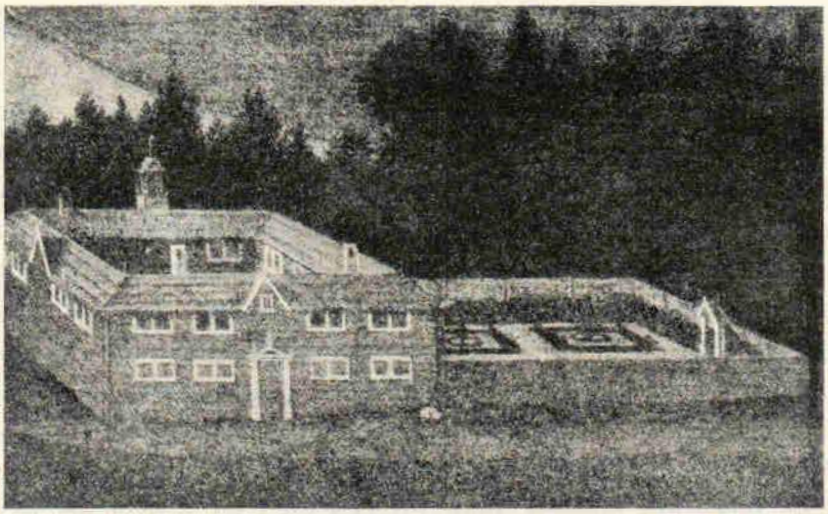

Fig. 12. Julita på 1640-talet. Detalj av målning av A. van Everdingen. (Efter Granberg.)

bredde sig en lustgård, upptagande fyra kvarter med utskurna rabatter. I mitten utav varje stodo små klippta träd (fig. 12).

Till samma typ som de båda senast nämnda trädgårdarna kan även föras den, som låg vid Tynnelsö slott i Mälaren. Omedelbart intill själva örtagården slöt sig här en större fruktträdgård.

Av ett friare utseende var trädgården vid Höjentorp i Västergötland. Här låg anläggningen för sig själv. Dess nio kvarter voro omkransade av bär- och berberisbuskar. En del voro helt och hållet planterade med fruktträd, andra voro blott garnerade med sådana. I mitten av trädgården stod ett s. k. lindhus. Mellan fyra lindar hade byggts ett hus av treillageverk, ovanför vars tak lindkronorna utbredde sig. En sådan anordning — en förening av berså och lusthus — var en särskilt i Holland vanlig företeelse i renässanssträdgården. Till anläggningen hörde dessutom ett hus av sju lönnar, och i dess inredning ingick ett stenbord. Från lindhuset till trädgårdsporten ledde en välvd gång av körsbärsträd. I denna gång voro även rosenbuskar planterade.

Här vid Höjentorp ha vi återfunnit en trädgård av den fria typ, som otvivelaktigt var den vanligaste. Av denna art voro de flesta av KARLS övriga anläggningar, vilka lågo runt om i hans hertigdöme vid hans många slott och gårdar. Ofta voro de nyanläggningar av KARL, stundom blott förbättringar av äldre planteringar. I sitt hortikulturella intresse stöddes fursten av sina gemåler MARIA av Pfalz och KATARINA av Holstein-Gottorp. En viss uppmärksamhet förtjänar ett brev av den senares hand. Hon ber däri en av sina tjänare i Nyköping att sända henne »en trädgårdschamplun av silke sydd och utkastad, vilken står uti vårt kammarvalv uti ett fönster med foder omkring så lagandes, att han i vägen icke må illa fara». På samma gång som notisen ådagalägger det intresse, man till och med på högsta ort hyste för trädgården, vittnar den också om den estetiska grundsyn, varmed företeelsen betraktades.

Vi ha nu lärt känna anläggningarna vid de kungliga och furstliga slotten och gårdarna under femtonhundratalet. Hovet gick ju i spetsen för utvecklingen, och vi kunna icke vänta att finna samma trädgårdskultur ute på landet hos adelsmännen och gemene man. De förnämare stormännen följde emellertid snart nog exemplen från högsta ort. Redan JOHAN III förebrår vid ett tillfälle sin trädgårdsmästare i Kalmar, att denne försummat att hämta fruktträdsplantor från adelsmännens och prästernas gårdar i närheten, där det fanns fullt upp med dem. Andra dokument bestyrka trädgårdsskötselns tämligen höga nivå. Ett av dem är PER BRAHE D. Ä:S »Hushållsbok». HOGENSKILD BIELKE, en annan av 1500-talets mest framstående män, hade renässansmannens intresse för praktiska och ekonomiska ting samt dennes estetiska vakenhet — trädgårdsskötseln förenade bägge dessa synpunkter och var därför mycket omtyckt —. T. o. m. när BIELKE satt fången på Gripsholm lät han ställa om, att frön från den välförsedda kungsträdgården sändes till hans egen anläggning vid Loddby. I sitt bibliotek hade han flera arbeten, som behandlade trädgårdsskötsel och trädgårdskonst.

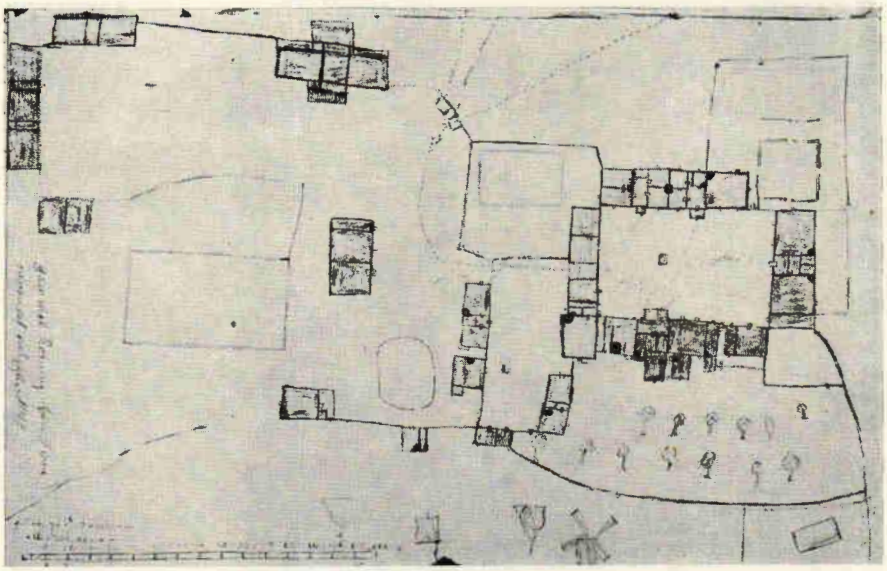

Fig. 13. Stola. Planritning från år 1664. Lunds universitetsbibliotek.

Hur gårdsanläggningarna vid slutet av femtonhundratalet tedde sig, därom upplysas vi av äldre kartor. De gamla typerna levde nämligen kvar långt fram i tiden, och en stor mängd kartor från mitten av 1600-talet ge oss en god uppfattning om den gårdsanläggning, som var den vanligaste hundra år tidigare. Kring den kringbyggda gården utbredde sig en fruktträdgård, en örtagård och en kökskrädgård. Humlegård och dammar ingingo också i komplexet. Konturerna voro i allmänhet obestämda och oregelbundna. Det var blott örtagården, som erhållit en fastare form, där den utbredde sina fyrkantiga, av läkter och balkar inhägnade kvarter utanför fönstren. Illustrationer till sådana gårdar äga vi i några gamla planer över Stola och Sörbo, nuvarande Mariedal, i Västergötland. Som en park runt det ålderdomliga gårdssystemet utbredde sig fruktträdgården och i denna lågo dammar, kökskrädgård och den sirliga blomstergården (fig. 13 och 14).

Ungefär likartat tedde sig förhållandena vid de fasta stenhusen. En teckning av Erik Dahlberg av Gäddeholm, det äldsta

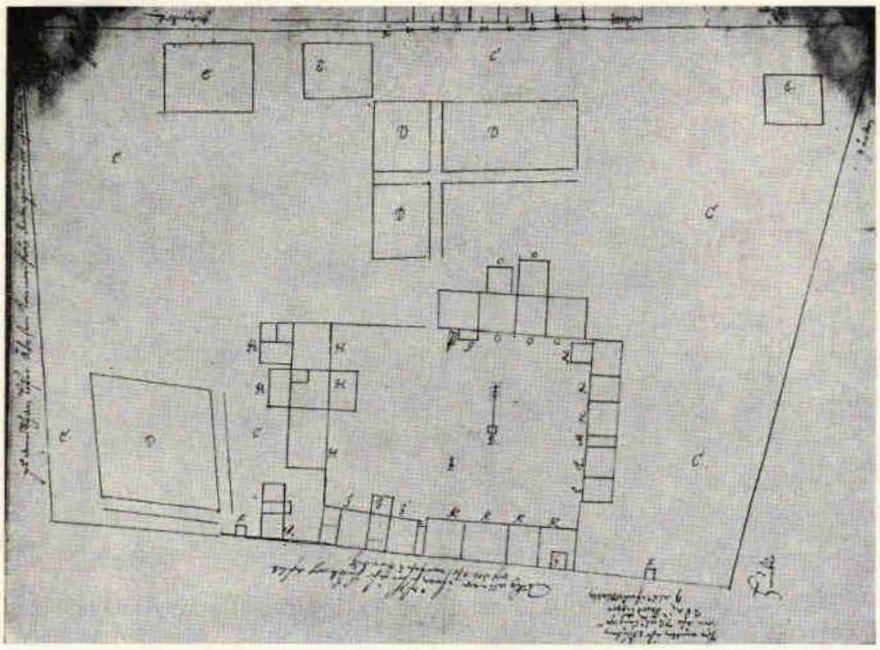

Fig. 14. Sörbo, nuvarande Mariedal. Planritning från omkring år 1660. Riksarkivet. H. Stora herrebyggningen. A. Mangårdsplats. B. En stor ask. C. Trädgården. D. Kvarteren. E. Ruddammar. F. Trädgårdsportarna.

Tureholm, utanför Trosa, ger oss en uppfattning härom. Här låg blomstergården omedelbart intill de höga slottsgårdarna inom eget plank. På var sitt håll lågo fruktträdgård, kökträdgård och humlegård (fig. 15).

Snart nog lägger man dock en större trädgård med regelbunden plan och symmetriskt indelad på lämpligaste plats ett stycke från slottet, och först härmed har man nått ett fullt uttryck för renässansens trädgårdskonst och befriat sig från det medeltida anläggningssystemet. En typisk sådan anläggning i tämligen anspråkslös form se vi på en teckning av Häringe i Södermanland. Liksom slottet tillkom anläggningen i början av 1600-talet (fig. 16).

*

Under Gustav II Adolfs tid kom Sverige genom krigen i en allt livligare beröring med det övriga Europa, framför allt med

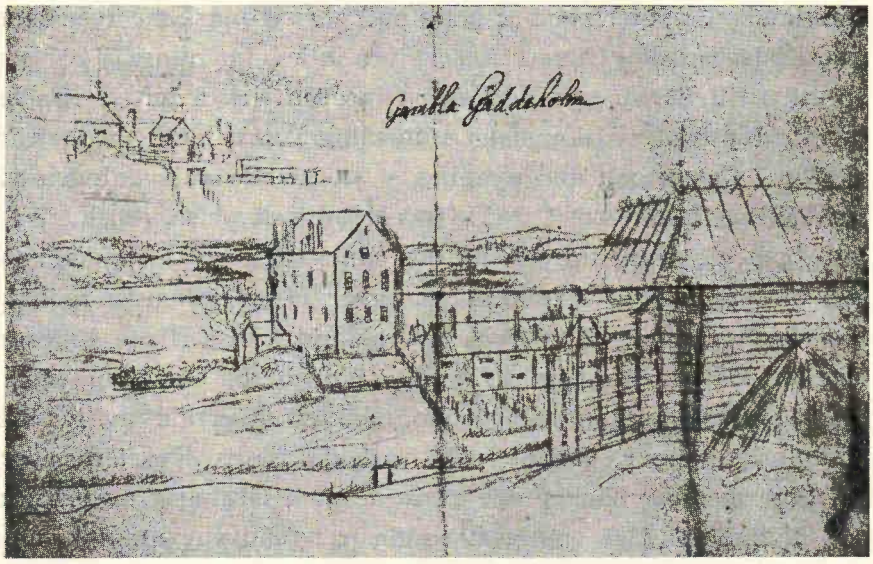

Fig. 15. Gamla Gäddeholm. Teckning av Erik Dahlberg omkring år 1661. Kungliga biblioteket.

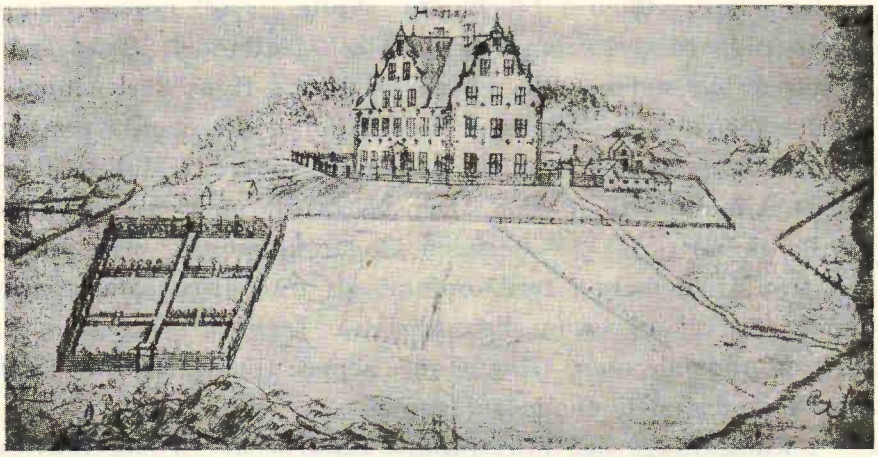

Fig. 16. Häringe. Teckning till Svecia. Kungliga biblioteket.

Tyskland. Orienteringen åt detta håll gör sig märkbar även inom trädgårdsväsendet. Gustav Adolfs bekanta inkognitoresa i friareärenden till Berlin och Neckarprovinserna fick även en viss betydelse för trädgårdskonstens utveckling i vårt land. Slottsträdgården i Berlin och den nyanlagda, storartade anläggningen vid Heidelberg, Salomon de Caus' betydelsefulla skapelse, gjorde av allt att döma ett djupt intryck på den unge fursten. I Heidelbergsträdgården kommo terrassanläggningar efter italienskt mönster för första gången till uttryck i Tyskland. Visserligen lyckades icke De Caus sammangjuta kompositionen till en enhet, men i stället utrustade han trädgården med ett överflöd av lusthus, pergolor, dammar, grottor och vattenkonster. Kvarteren voro omgivna av låga häckar och utsirade med ritningar av buxbom och blommor. Det vanligaste mönstret här var utom kronor, namnchiffer o. d. det s. k. knotenmönstret, d. v. s. en variant av den vanliga geometriska utsirningen — bildad liksom om ett rep hade lagts i form av stjärnor och andra figurer.

Redan före sin utrikesresa hade Gustav Adolf omorganiserat trädgården på Norrmalm och t. o. m. utnämnt sin egen marskalk till dess inspektör. I Tyskland engagerade han en trädgårdsmästare, vilken i Stockholm skulle åstadkomma samma sköna trädgårdsverk, som konungen sett i utlandet. Trädgårdsmästaren bar namnet Walentin Tremper. Hans verksamhet i Kungsträdgården betecknar en nydaning av den gamla femtonhundratalsträdgården, som efter Allards avfärd förfallit till en vanlig ekonomisk plantering. Den utsiras nu med en i vårt land hittills okänd prakt. Visserligen klagar konungen, med intrycken från Heidelberg i friskt minne, att trädgårdsmästaren icke kunde göra några »synnerliga Abriss». Tremper synes dock ha varit en dugande man. Han sändes senare till Svartsjö, där han åstadkommer en liknande anläggning.

I Kungsträdgården efterträddes Tremper av Henrik Locher, och under dennes ledning utbildades trädgården ytterligare. Den kom att bestå av ett stort antal kvarter, vart och ett inhägnat

och omgivet av träd och buskar. Sinsemellan voro de skilda avdelningarna tämligen olika utformade. Varje kvarter låg som en enhet för sig, och här funnos representanter, fastän inordnade i ett större sammanhang, för de äldre anläggningarnas olika funktioner. Så motsvarades örtagården av några kvarter, försedda med blomster- och buxbomsplanteringar. Kvarteren vid sidan och i fonden av lustgården voro huvudsakligast ägnade åt köksväxter — de motsvarade kökträdgården och kålgården —. Andra kvarter åter voro helt och hållet fyllda av fruktträd. Ett kvarter kallades Trojenburgskvarteret, och det innehöll givetvis labyrinten, ett annat benämndes Lekekvarteret — det upptogs av en gräsplan —. Ännu levde sålunda den medeltida blomsterängen kvar. Hytte- och Karnapskvarteren innehöllo lusthus. Hyttan i det förra kvarteret var överdragen med kaprifolium och körsbärsträd. Löv- och Kompasskvarteren voro försedda med blomster- och buxbomsritningar. I början på 1640-talet byggdes vid västra sidan av trädgården ett stort lusthus, ännu bevarat i Lantmäteristyrelsens hus.

Maria Eleonora delade sin makes intresse för trädgårdskonst och byggnadsverksamhet och gjorde själv upp förslag. På grund av knappa möjligheter förmådde hon dock ej realisera sina projekt. Vid Svartsjö åstadkoms likväl genom Tremper en präktig lustgård. Den omgavs av välvda lövgångar, vilka i hörnen smyckades av karnap. Maria Eleonora planerade ett lustslott på Kungsholmen och påbörjade arbeten vid Strömsholm.

Det var icke bara vid hovet, som intresset för den nya trädgårdskonsten förefanns. Adelsmännen hade i Tyskland fått smak för brokiga trädgårdar, och de driftiga köpmän, som hade hand om Sveriges blomstrande handel, blevo banbrytare för en avancerad trädgårdskultur. Erik Larson von der Linde hade förtjänat en förmögenhet på kopparhandeln. Han var nederländare till börden, men hans handelsresor hade skaffat honom en i vårt land ännu så länge tämligen sällsynt kultur — den franska —. Medlemmar i en fransk ambassad, som år 1635 foro ut till hans

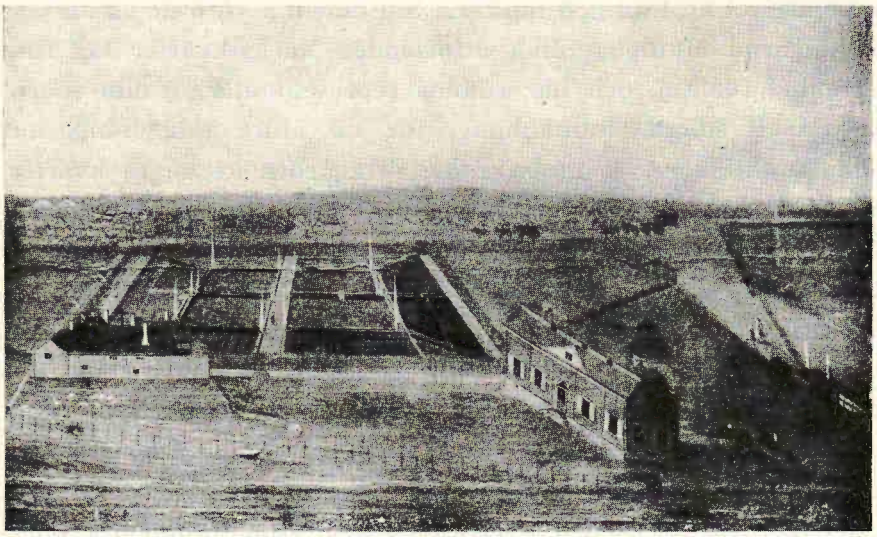

Fig. 17. Leufsta gamla bruksherrgård. Oljemålning från omkring år 1680. Detalj. Leufsta. (Ur Jernkontorets bruksbildskatalog.)

lantställe Malmvik på Lovön, kände sig därför där hemmastadda. De intryck, som sagesmannen Ogier återger, äro mycket smickrande. De förundrade fransmännen funno ett förtjusande och smakfullt inrett hem. De långväga främlingarna tyckte sig till och med vara förflyttade till S:t Klodoalds, d. v. s. Paris' nejder, isynnerhet som de fingo skåda en den mest välvårdade trädgård, full av örter och träd från deras hemland. Ej ens springbrunnar saknades, och deras vatten överstänkte dem, som oförsiktigt nalkades — ett av dessa vattenskämt, som så ofta förekom i den italienska och därefter franska renässansträdgården.

En annan utlänning, den bekante Louis de Geer, anlade trädgårdar vid sina gårdar och bruk i Östergötland och Uppland samt vid sin malmgård i Stockholm. Till sitt förfogande hade han belgiska trädgårdsmästare, men han gjorde även själv utkast till trädgårdsanläggningar. Vid Leufsta planterades en ståtlig trädgård, som vi lära känna av en gammal målning (fig. 17). Trädgården bestod av en kvadrat, regelbundet indelad. Den uppdelades i ett inre och ett yttre område, åtskilda av klippta häckar.

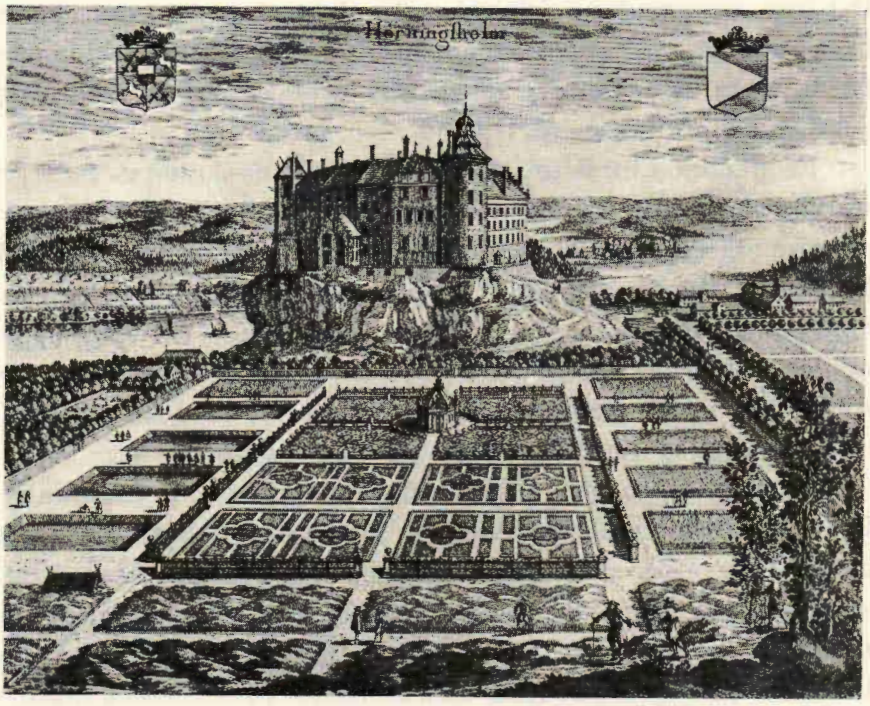

Fig. 18. Hörningsholm. Efter Svecia.

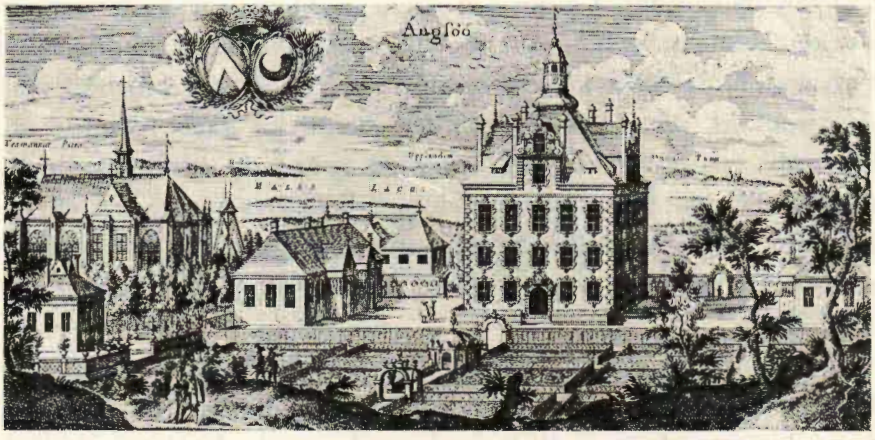

Fig. 19. Ängsö. Efter Svecia.

Det inre var ägnat en sirlig blomsterplantering, det yttre ekonomisk odling. I hörnen stodo lusthus, och till utsmyckningen hörde höga, vitmålade träobelisker. Anläggningens trädfattigdom är anmärkningsvärd.

En liknande trädgård låg också vid Grönsöö, JOHAN SKYTTES ståtliga slott. Här funnos två trädgårdar, av vilka den ena var av nämnda typ, den andra däremot av en friare, mer målerisk karaktär. Den var långsträckt, uppdelad i kvarter och delvis omgiven av båggångar, här bildade av växande ek. Två typer av den fribelägna trädgården representerades sålunda här. Den större och friare trädgården hade planterats år 1622 av drottning KRISTINA D. Ä:S trädgårdsmästare JOHAN LUDVIGSSON.

Herrarna togo själva stor del i trädgårdarnas utformning. LOUIS DE GEERS insats är i detta fall redan omtalad. Ett annat exempel erbjuder JOHAN OXENSTIERNA, rikskansler AXEL OXENSTIERNAS son. Hans detaljerade föreskrifter för trädgårdsmästaren, då Hörningsholms imponerande trädgårdsanläggningar anlades, finnas bevarade. Brev från år 1638 berätta utförligt härom. Marken dränerades och kvarteren utstakades. I mitten förlades blomsterkvarteren, åtta till antalet. Ursprungligen var det meningen, att anläggningen skulle omfatta en stor kvadrat på 16 kvarter, men i stället lades vid sidan av blomsterrabatterna fyra stycken dammar och såsom motsvarighet härtill på andra sidan fyra avdelningar för kål och grönsaker. På så sätt bibehöll man den jämvikt, den ordning och den symmetri, man framför allt fordrade. Humlegård och djurgård gränsade intill planteringarna. Trädgårdens tuktade och stela skönhet kontrasterade livligt mot den romantiska borgen uppe på klippan. Sveciabilden ger en i stort sett mycket sann uppfattning av anläggningen (fig. 18).

Ett stort antal trädgårdar från förra hälften av 1600-talet kunna vi på detta sätt bilda oss en uppfattning av. Stundom voro de fast och formellt komponerade såsom Leufsta och Hörningsholm, stundom av friare typ såsom Kungsträdgården. Till

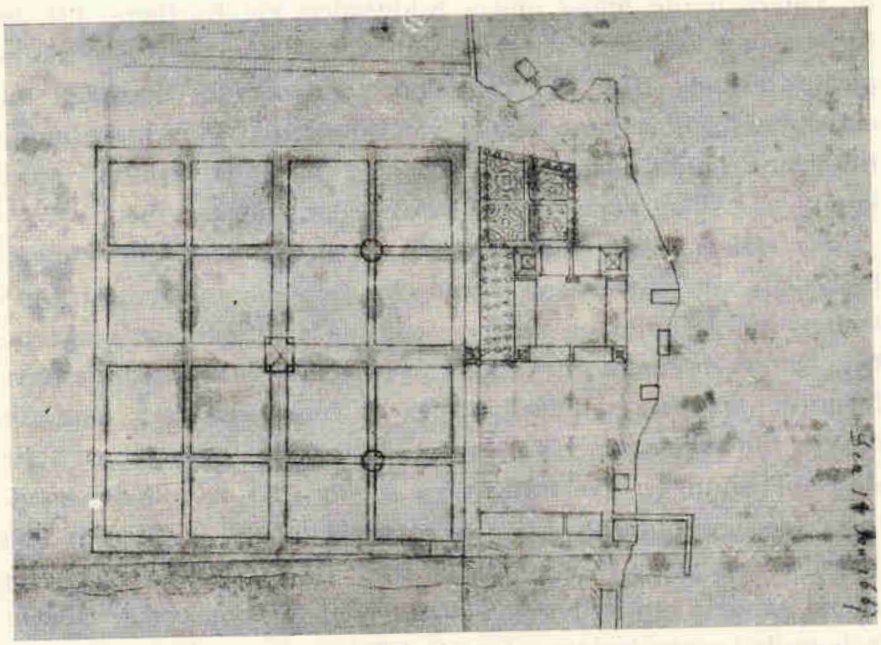

Fig. 20. Skenäs. Plan daterad 14 januari 1661. Kungliga biblioteket.

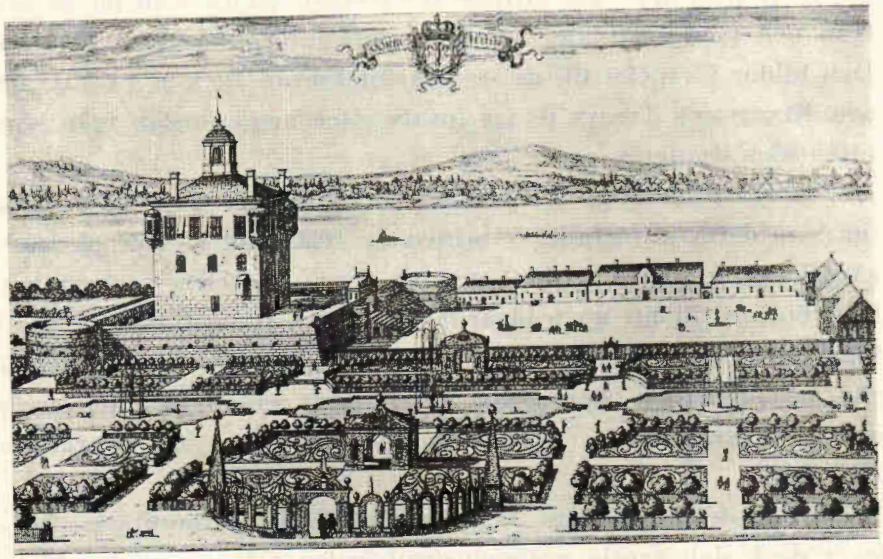

Fig. 21. Örbyhus. Efter Svecia.

de senare hörde bland andra trädgården vid Karlberg, till det förra slaget kan den trädgård, som vidtog utanför Ängsö slottsportar, räknas (fig. 19.). Stundom terrasserades området, om också tämligen valhänt, såsom vid Rörstrand. När man hunnit till denna punkt, står man emellertid nära det arkitektoniska komplex, i vilket både hus och trädgårdar uppgå.

En sådan trädgårdskonst börjar nu att på allvar göra sig gällande efter de vaga ansatserna under femtonhundratalet. Företeelsen hör intimt ihop med de samtida arkitekternas verksamhet. Ett av de första uttrycken kan iakttagas vid Eskilstuna slott, framför vars rika sydfasad lägges en blomsterterrass, som för tanken till Frankrike. Pfalzgreven JOHAN KASIMIR utför en serie slottsanläggningar, där trädgården spelar en stor roll och medtages i generalplanen. Ett gott exempel härpå är Skenäs, som utfördes i slutet av 1620-talet (fig. 20). Dessa anläggningar, som kunna sättas i omedelbart samband med grevens tyska, franskt influerade byggnadsplaner, få efterföljare i SIMON DE LA VALLÉES och TESSIN D. Ä:s trädgårdsanläggningar. Örbyhus är det praktfullaste uttrycket för den franske arkitektens förfinade trädgårdsstil (fig. 21). En intressant utvecklingslinje kan på så sätt från och med 1620-talet spåras i slottsanläggningarnas historia. Den bildar förspelet till de stora arkitekterna JEAN DE LA VALLÉES och NIKODEMUS TESSIN D. Ä:s insats efter hemkomsten från sina utländska studieresor.

Såsom inledningsvis framhållits, erhöll vid ungefär samma tid, som detta inträffade — mitten av 1600-talet —, svensk trädgårdskonst ett nytt tillskott genom ANDRÉ MOLLETS verksamhet. Han bidrog till att ge trädgårdarna en ny apparition, där blott föga fanns kvar av den gamla rikedomen av allehanda rekvisita, och där den stereotypa indelningen ersatts av parterrer och boskéer, satta i proportion och kontrast till varandra (fig. 22).

Trots dessa mäktiga och betydelsefulla strömningar fortlever dock den gamla renässansträdgården och når under 1660-

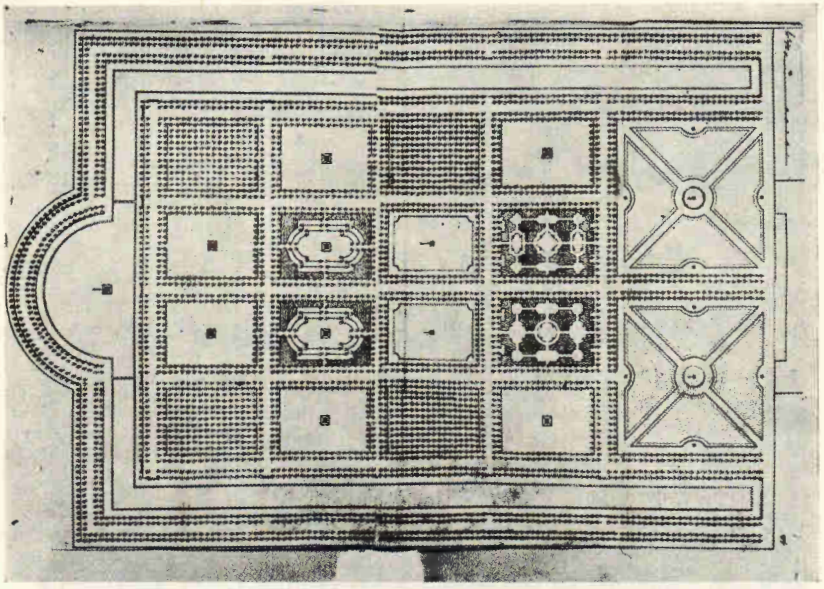

Fig. 22. Trädgårdsplan av André Mollet. Ur Lustgård.

talet några av sina ståtligaste manifestationer. De tillkommo nästan uteslutande på greve MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIES initiativ och till stor del efter hans anvisningar. Trädgårdarna vid Jakobsdal, nuvarande Ulriksdal, Ekholmen, Höjentorp och Läckö äro de mest storslagna uttrycken härför och samtidigt de sista utlöparna av betydenhet av den gamla trädgårdskonsten.

Den mest imponerande av dessa anläggningar, Jakobsdal, har vid flera tillfällen ingående behandlats av dr N. G. WOLLIN, den förste, som tog sig för att på allvar studera de svenska trädgårdarna. Anläggningens historia är därför icke okänd för Lustgårdens läsare, men vi vilja i detta sammanhang framhålla några förut obeaktade omständigheter.

I mitten av 1640-talet byggde JAKOB DE LA GARDIE det slott med flyglar, som vi lära känna av Sveciagravyrernas framställning av Jakobsdal (jmf. fig. 26).

År 1648 träffade greven avtal med en trädgårdsmästare, HANS GEORG KRAUS från Augsburg, enligt vilket denne skulle anlägga

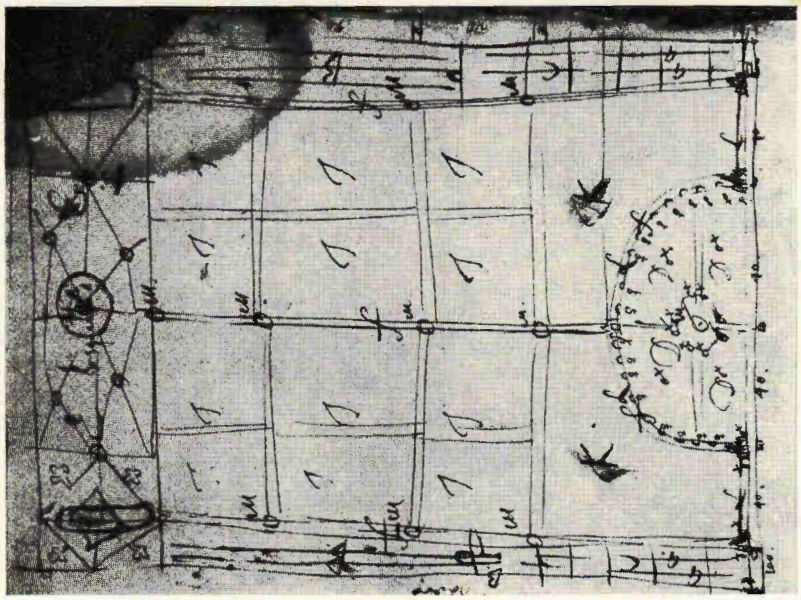

Fig. 23. Utkast till trädgård vid Jakobsdal. Ritning av M. G. De la Gardie. Riksarkivet.

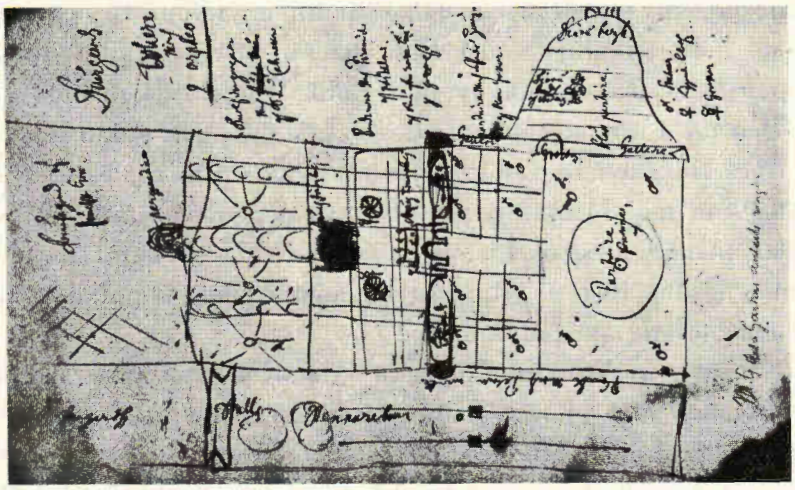

Fig. 24. Utkast till trädgård vid Jakobsdal. Ritning av M. G. De la Gardie. Riksarkivet.

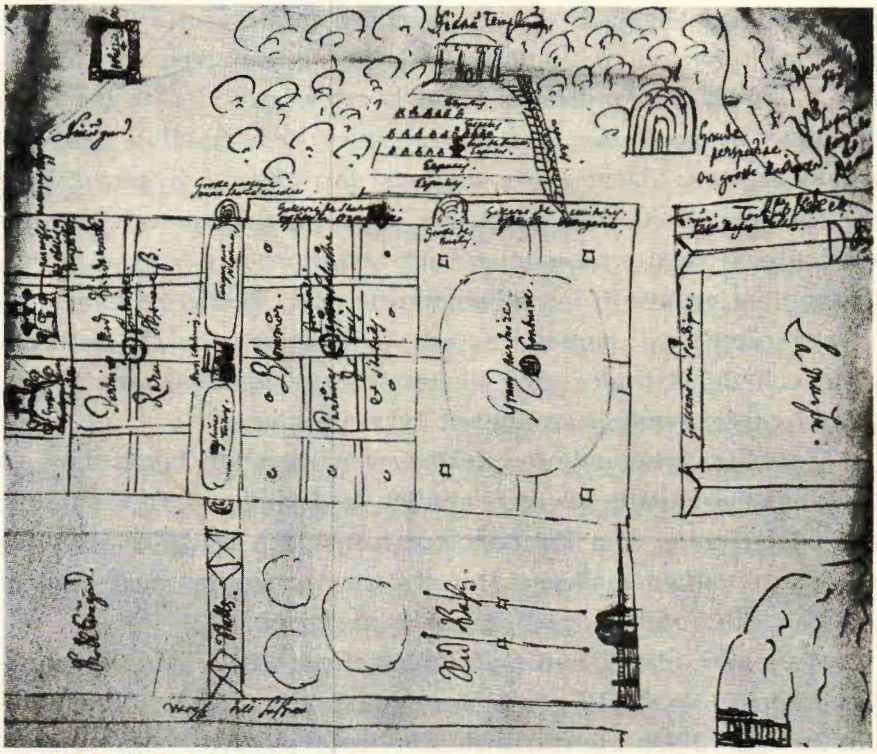

Fig. 25. Utkast till trädgård vid Jakobsdal. Ritning av M. G. De la Gardie. Riksarkivet.

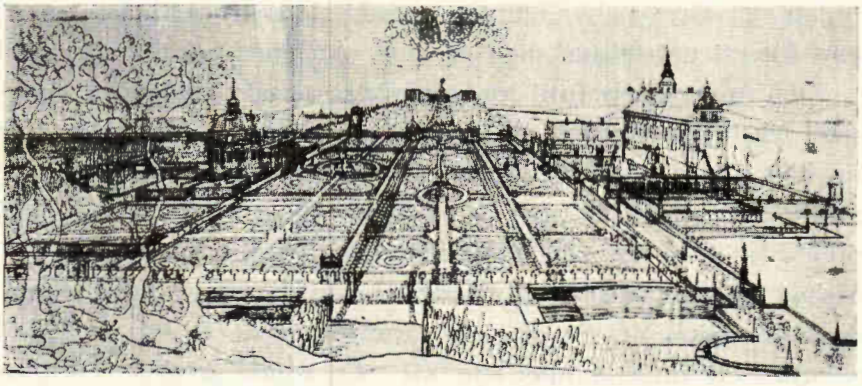

Fig. 26. Jakobsdal från söder. Teckning av Erik Dahlberg. Kungliga biblioteket.

en i kontraktet noga beskriven trädgård jämte grotta vid slottet. Man lär känna en rektangulär anläggning, omgiven av en pergola. Trädgården indelades i nio kvarter, av vilka de bortersta upptogos av en boské, en labyrint samt dem emellan den omtalade grottan. Denna var en hög, tornförsedd byggnad, som nedtill innehöll ett valv, prytt med musslor, snäckor och koraller samt försett med springvatten och skulpturer, i övre våningen däremot en praktfullt inredd sommarmatsal. De övriga kvarteren i trädgården voro omgivna av ett staket i form av ett treillageverk, och de utsirades med blommor med ägarens namnchiffer samt figurer, symboliserande de fyra årstiderna.

KRAUS kvarstannade som trädgårdsmästare vid Jakobsdal, och innan han avslutade sin verksamhet, hade han uppfört ett lusthus på en kulle, som låg norr om lustgården och där nedanför anordnat en liten parterr. Dess kvarter ornerades med knotenmönster och i mitten stod en brunn av brons.

Av senare planer kan man ungefärligen utläsa den ursprungliga trädgårdens storlek, ty de bortersta kvarteren bibehöllos länge liksom den lilla parterren nedanför lusthusbacken. En uppfattning om den ursprungliga trädgårdens utseende ger en planritning av MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE. På denna antydas de omgivande båggångarna, grottpartiet samt kvarteren (fig. 23).

Denna skiss betecknar samtidigt ett förslag till trädgårdens omdaning. Greven har nämligen tänkt sig en enhetlig parterryta samt försett entrésidan med en stor, skulpturförsedd halvcirkel.

Den unge, lidelsefullt trädgårdsintresserade greven var emellertid icke nöjd med en sådan halvmesyr. I en serie nya utkast gör han nämligen förslag till trädgårdens fullständiga omläggande. Dessa utkast, som äro uttryck för en rik och originell trädgårdskonst, äro värda ett närmare betraktande. Enligt ett förslag tänkes trädgården utvidgad samt försedd med triumfbågar och dammar; i norr är ett orangeri placerat och på krönet av kullen ett antikt tempel (fig. 24). En annan skiss ger ett ännu starkare intryck av stål och fantasifullhet (fig. 25). Ett myller

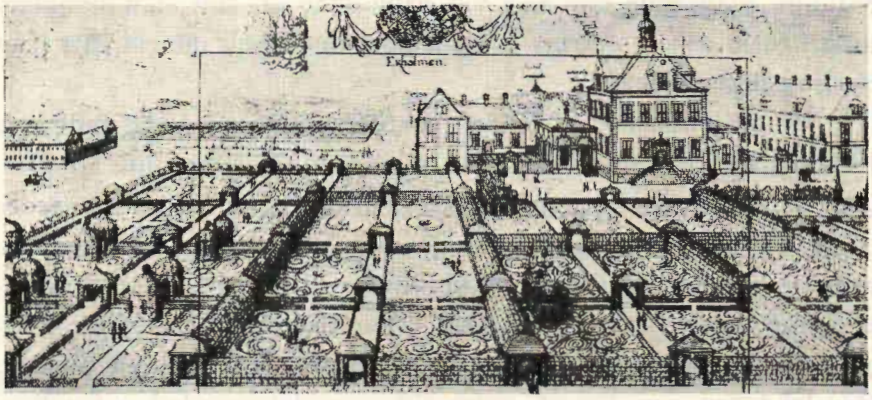

Fig. 27. Ekholmen. Teckning av Erik Dahlberg. Kungliga biblioteket.

av triumfbågar, lusthus, grottor, fontäner och skulpturer prägla denna trädgårdsfantasi, som icke äger någon direkt motsvarighet någonstädes. Det är en personlig utformning av den germanska renässanssträdgården med motiv lånade från Italien, Frankrike och Tyskland.

I stil med grevens intentioner utformades sedan trädgården (fig. 26).

Den trädgård, som låg vid Ekholmen, fick ett annat kynne. Slottet hade uppbyggts av JAKOB DE LA GARDIE vid ungefär samma tid som Jakobsdal. Denna anläggning hade sonen ett ögonblick tanke på att alldeles lägga om efter ett av JEAN DE LA VALLÉE utformat projekt men övergav denna plan för en annan. Han utrustade i stället den gamla trädgården med ett stort antal båggångar, vilka omgåvo de flesta av trädgårdens kvarter. Ett par lindhus, byggda av trä med platt tak, ovanför vilket de klippta trädkronorna utbredde sig, gåvo ett karakteristiskt inslag åt trädgården. En mängd parvis sammanställda karnap hörde även till utsmyckningen (fig. 27). En köksträdgård låg ett stycke från lustgården. Den var omgiven och genomkorsad av kanaler. Denna anordning erinrar något om munkarnas gamla sätt att sköta bevattningssystemet. Dammar voro en av MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIES specialiteter. Han gav ofta själv utkast därtill.

Sålunda planerade han här vid Ekholmen en stor dammanläggning i form av en stjärna — uppslaget hade han därvid fått från Berlins slottsträdgård.

Vid Höjentorp voro trädgårdsanläggningarna uppdelade och förlagda till tre sidor om det träslott med tillhörande flyglar, som De la Gardie lät uppföra på 1660-talet. År 1660 planterades en ny lustgård av en tysk trädgårdsmästare, Hans Rotenhusen, som även varit verksam vid Ekholmen. Ritningen till denna anläggning finnes bevarad (fig. 28). Den visar en rektangulär trädgård med båggångar runt om, trädkvarter och en liten parterr. Den trädgård, som låg på andra sidan om borggården, och vilken i sig inneslöt den gamla anläggningen från Karl IX:s tid, var rikt försedd med båggångar samt lindhus. Ned mot sjön framför slottet hade terrasser anordnats. De voro försedda med buxbomshäckar och dessutom planterade med utländska buskar och träd.

Vid Läckö låg den stora trädgården ett gott stycke från slottet. Vid sidan låg pilträdgården, och härintill stod ett ståtligt kupolförsett lusthus. Härifrån ledde en lång allé igenom djurgården, som i sitt bortersta parti var försedd med en stjärna av alléer och dammar. Av största intresse var dock den lilla slottsträdgården, som byggts på terasser mellan muren och sjön. Den bar dessutom på gamla traditioner, då den existerade redan på 1500-talet. De terrasser, som Magnus Gabriel De la Gardie här lät bygga, finnas ännu bevarade i tämligen gott stånd.

De nu nämnda trädgårdarna äro de anläggningar, vilka De la Gardie skapade, och som präglas av den nämnda fria och måleriska stilen. Fastän den mest oblandad företrädes här, kan man dock även finna den vid de övriga av grevens många slotts- och parkanläggningar — t. o. m. vid dem, vars komposition gjorts upp av arkitekter —. Bevarade inventarieförteckningar beskriva således både vid Vänngarn och Karlberg ett stort antal rekvisita, såsom träskulpturer och figurer målade på trä, vilka sattes ut i trädgården, för att den från slottsfönstren skulle synas befolkad.

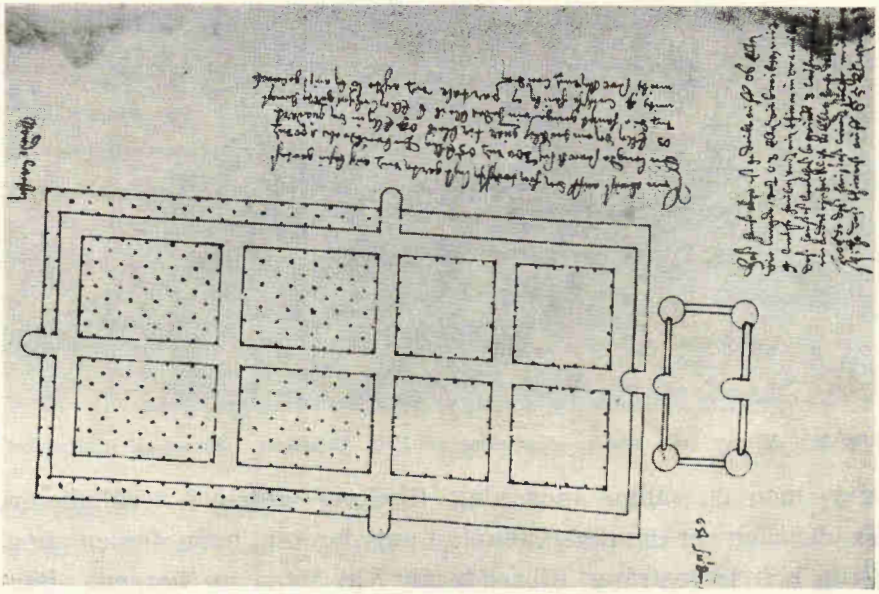

Fig. 28. Höjentorp. Ritning till en lustgård från år 1665. Riksarkivet.

Dessutom funnos där palissader, konstfullt utskurna murar och plank, vaser, obelisker, pyramider och perspektivtavlor målade på lärft. Det var en på avstånd bländande och praktfull ståt, som vid närmare betraktande blott tedde sig som en fattig men stolt gest.

Vid sidan av de De la Gardie'ska anläggningarna tillkomma knappast några trädgårdar av betydenhet av det fria slaget i vårt land efter år 1650. Ett undantag utgör den, som anordnades vid den gamla femtonhundratalsborgen Mörby i Uppland (fig. 29). Den anlades omkring år 1660, och Olov Rudbeck var behjälplig vid utförandet av orangeriet. Vem som var mästaren till den stramt och formkärt komponerade trädgården, veta vi dock ej.

Närmast det imponerande oregelbundna femtonhundratalsslottet låg en parterr på vanligt sätt. Därefter följde en avdelning, som uppdelades av en pergola i korsform. Några trappsteg förde härifrån ned till den bortersta avdelningen, som upptogs av en damm med lusthus. Sveciabilden återger två stycken dam-

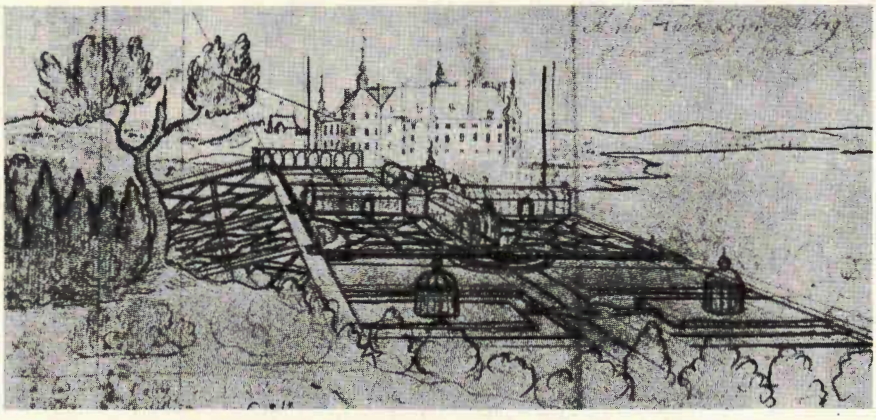

Fig. 29. Mörby från söder. Teckning av Erik Dahlberg. Kungliga biblioteket.

mar, men en sådan anordning förekom aldrig i verkligheten. Trädgården ger nämligen ännu en antydan om, huru den en gång, sirlig och formsträng, utbredde sig vid foten av borgen. Båggångskvarterets träd ha vuxit upp till ärevördiga alléer, och holmen i den tämligen igenväxta dammen har förlorat sitt eleganta lusthus.

Denna trädgård bär vittnesmål om att vara tänkt i arkitektoniskt samband med en byggnad. Att detta ej här blivit fallet, kan uteslutande tillskrivas den faktorn, att varken terrängen eller den gamla måleriska borgen lämpade sig för en dylik åtgärd.

Den fria trädgårdstypen är hädanefter undanträngd vid de större nyanläggningarna. Det är den franska, stela trädgårdskonsten enligt Le Nôtres stil, som blir den förhärskande, sedan den introducerats genom Tessin d. ä. vid Drottningholm år 1662. Denna trädgårdsstil förkväver även den originella trädgårdskonst, som Jean De la Vallée gjort sig till målsman för.

Vill man härefter finna den germanska renässanssträdgården, får man med undantag av de äldre anläggningar, som bibehöllos, söka sig ut till de mindre gårdarna eller till stadsborgarnas täppor och malmgårdsplanteringar. Här levde dess former kvar i en fri och traditionskär miljö, som mer än det artistiskt fulländade älskade det omväxlande, brokiga och lummiga.

MAHONIA-ROSTEN, PUCCINIA (UROPYXIS) MIRABILISSIMA PECK.

(With an English summary.)

AV *C. HAMMARLUND.*

I den mykologiska facklitteraturen finner man talrika fall, då »nya» parasitsvampar på ett fåtal år spritt sig över hela kontinenter. Jag behöver blott som exempel från vårt eget århundrade och vår egen världsdel nämna amerikanska krusbärsmjöldaggen (*Sphærotheca mors-uvæ*), potatiskräftan (*Synchytrium endobioticum*) och almdödaren (*Graphium ulmi*) för att klart belysa detta förhållande.

I en uppsats i häfte 5 av Botaniska Notiser 1930 har jag behandlat ett nytt, liknande exempel på en parasitsvamp, *Mahonia*-rosten (*Puccinia mirabilissima*), som med stor hastighet spritt sig över stora delar av Europa sedan den 1922 upptäcktes i Skottland (HAMMARLUND 1930). På en karta äro där alla av mig intill början av augusti 1930 kända svenska fyndorter inlagda. Lokaluppgifterna äro till övervägande del baserade på egna undersökningar på en mängd platser i skilda delar av landet.

Innevarande höst har jag emellertid genom att utsända förfrågningar till svenska botanister, dendrologer och andra intresserade personer erhållit ett stort antal belägg på, att *Puccinia mirabilissima* numera är mycket allmän över hela landet, och att friska *Mahonia*-bestånd äro sällsynta. Då jag förmodar, att det kan vara av intresse för svenska dendrologer, skall jag nedan lämna en kort beskrivning på svampen, dess spridning och dess nuvarande förekomst i Sverige.

Liksom ett stort antal andra rostsvampar uppträder *Puccinia mirabilissima* i flera olika utvecklingsformer. Sålunda påträffas under maj och juni æcidiestadiet, som jag tidigare utförligt beskrivit (HAMMARLUND 1930). Efter infektion med teleutosporer uppkomma på bladens ovansida större eller mindre av anthocyan starkt mörkrött-rödbrunt färgade fläckar. På dessa synas små, med obeväpnat öga knappt skönjbara, mörka pyknider (fig. 1 b). Något senare utbildas mitt emot dessa på bladets undersida talrika, tätt hopgyttrade gulvita-gula æcidieskålar. Därvid uppkommer oftast en djupare eller grundare buckla på bladet (fig. 1 a). Aecidie-gyttringarna äro i regel ett par mm breda, ofta betydligt mindre och någon gång ända till 12 mm i genomskärning. Sällan uppträda æcidier även på bladets ovansida, då skålarna sitta åtskilda eller ensamma. Aecidiestadiet synes endast kunna utveckla sig på de nya, ännu unga bladen. Vid infektion med æcidiesporer uppkomma på bladets ovansida små, runda, starkt röda-rödbruna, anthocyanfärgade fläckar. Då dessa, som sällan uppnå 1 mm i diameter, förekomma talrikt, flyta de ofta samman till större eller mindre, rödfärgade partier (fig. 2 t. h.). Senare uppstår på bladets undersida under varje fläck en sporsamling, till en början synlig som en liten brun, glansig, halvklotformig vårta (fig. 2 t. v.), täckt av överhuden. Vid mognaden spränges denna och de ljusbruna sporerna (till övervägande del uredosporer) bli fria, varvid stora delar av bladytan får en matt, brun färg. Rostsåren äro små, sällan över 0,5 mm i diameter, sedan de öppnat sig något större. Ej sällan förekomma flera hundra på ett enda småblad. Under större delen av året innehålla sporsamlingarna eller sori nästan uteslutande päronformade, skaftade, encelliga uredosporer, ehuru redan tidigt på hösten inblandade med enstaka teleutosporer. Dessa senare tilltaga emellertid under vinterns lopp i antal och förekomma talrikast fram på våren. Sori, som innehålla uteslutande teleutosporer, synas aldrig förekomma. Sedan sporsamlingarna blivit tömde, dör vanligen den del av bladvävnaden, som är genomvävd av svampens myce-

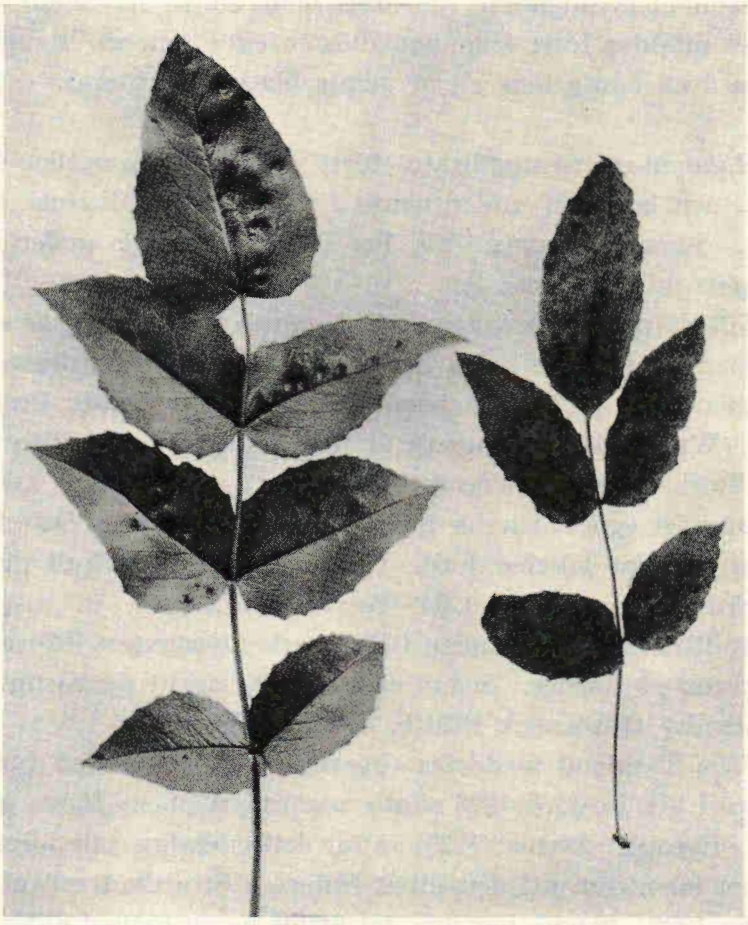

a *b*

Fig. 1. Blad av *Mahonia aquifolium* med *a* æcidier, *b* pyknider av *Puccinia mirabilissima.*

Leaves of *Mahonia aquifolium* with *a* æcidia, *b* pycnidia of *Puccinia mirabilissima.* — (C:a $^{2}/_{3}$.)

lium. Härvid uppkommer en liten gråsvart fläck, ofta begränsad av nerver och ej sällan med en smal, röd marginal. En uppgift i litteraturen (Sydow 1929), att endast äldre blad äro mottagliga för smitta, är ej riktig. Som redan nämnts, synas æcidierna uppträda uteslutande på unga, ännu ej fullt utvuxna blad. Även

uredostadiet framkommer på årets blad, ehuru sporsamlingarna i regel utbildas först fram mot hösten eller senare. Emellertid kunna även åtminstone ett år gamla blad nyinfekteras.

Mahonia-rosten upptäcktes först i Colorado, Amerika (PECK 1879), och beskrevs under namn *Puccinia mirabilissima* (PECK 1881). Senare (MAGNUS 1899) har den nybeskrivits under namn *Uropyxis mirabilissima.*

Till Europa synes svampen ha kommit för ett tiotal år sedan. Första gången påträffades den vid Colinton nära Edinburgh i Skottland (okt. 1922) och något senare vid Newlands, Peeblesshire (WILSON 1923). Numera är den känd från åtskilliga lokaler i Storbritannien (WILSON 1930).

Därnäst synes den ha blivit funnen i Sverige. Den första kända svenska lokalen torde vara Malmö. Där skall den ha uppträtt redan omkring 1924 (GNATT 1926).

År 1925 blev den funnen i Danmark (JÖRGENSEN 1926 a) vid Stubberup på Falster. Sedan dess har den spritt sig hastigt över hela landet (JÖRGENSEN 1926 b, GRAMM 1929, 1930).

Från Tyskland meddelas (POEVERLEIN 1929), att ett fynd av svampen vid Rostock 1928 skulle utgöra svampens första kända lokal i Europa. SYDOW (1929) rättar detta misstag, samtidigt med att han meddelar, att den blivit funnen i Stralsund redan i november 1926. Senare har den påträffats på en mängd olika platser inom Tyskland (SYDOW 1929).

I Holland är den känd sedan 1926, då den blev funnen vid Wageningen (WILSON 1930).

I Norge blev den första gången funnen 1927 i Stavanger och har senare uppträtt på ytterligare tre lokaler (NANNFELDT 1930).

Från Finland uppgives, att svampen där blivit påträffad i Raivola (NANNFELDT 1930).

Mahonia-rosten upptäcktes första gången på *Mahonia repens* (PECK 1879); vid en förnyad beskrivning av svampen (PECK 1881) är emellertid materialet hämtat från *M. aquifolium.* I Amerika

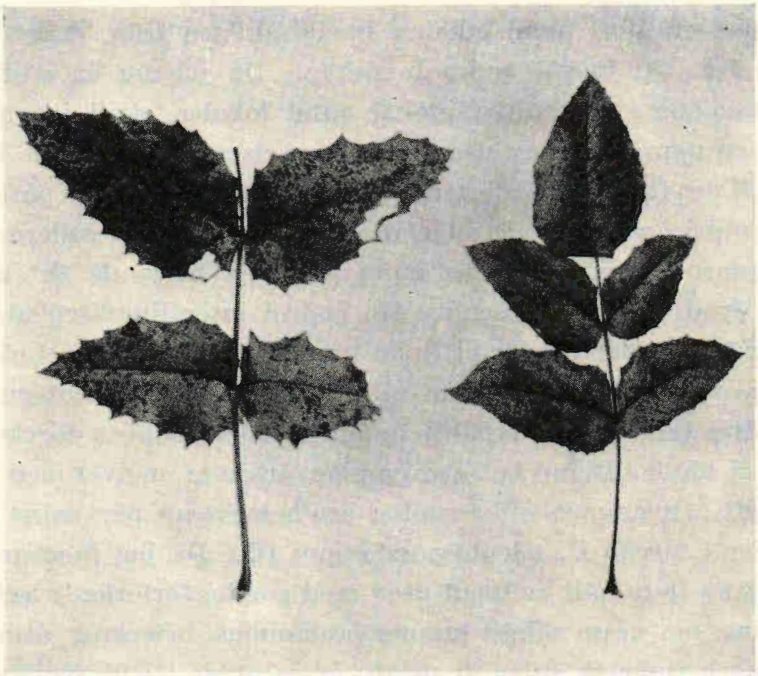

Fig. 2. Blad av *Mahonia aquifolium* med talrika uredo-teleutosporsamlingar av *Puccinia mirabilissima*.

Leaves of *Mahonia aquifolium* with numerous sori of *Puccinia mirabilissima*. — (C:a $^{2}/_{3}$.)

tyckes svampen förekomma ungefär lika allmänt på båda arterna. Hos oss synes ren *M. repens* vara sällsynt. Jag känner f. n. blott ett enda individ av denna art, nämligen från botaniska trädgården i Lund. Flertalet av de buskar, från vilka jag erhållit prov, härröra från *M. aquifolium*, varav jag drager den slutsatsen, att sistnämnda art hos oss är den obetingat allmännaste. Att en del individ leda sitt ursprung från korsningar mellan ovannämnda båda arter, är dock otvivelaktigt.

Alltsedan jag i november 1926 själv påträffade *Puccinia mirabilissima* vid Limhamn utanför Malmö, har jag haft min uppmärksamhet riktad på dess förekomst och har därför noggrant granskat alla *Mahonia*-buskar, som kommit i min väg. Jag kunde också i Botaniska Notiser 1930 (HAMMARLUND 1930)

uppgiva ett stort antal lokaler, huvudsakligen från Skåne, men även från ett flertal andra landskap. Då jag nu är i tillfälle att meddela ett betydligt utökat antal lokaler, skall jag nedan göra en uppräkning av dessa landskapsvis. På vidstående karta (fig. 3) äro flertalet fyndorter, från vilka jag erhållit prov på svampen, utprickade. I nedanstående förteckning över lokalerna äro insamlarnas namn angivna inom parentes, utom då det gäller egna fynd. Vid dessa senare äro endast insamlingsåren utsatta. I övriga fall, där fyndår ej finnes uppgivet, avses 1930. Lokaler, där svampen eftersökts men ej anträffats, äro ej medtagna. I ett fåtal fall, då jag erhållit uppgift om svampens förekomst, men ej blivit tillsänd beläggexemplar, är detta angivet med »enl. uppgift». Svampens olika stadier äro betecknade på vanligt sätt: æcidier I, uredo II, teleutosporstadium III. Då jag innevarande höst från flera håll mottagit prov med gamla, förtorkade æcidier, har jag, om dessa säkert kunnat bestämmas, betecknat dem (I). Då ingen romersk siffra är utsatt, avses uredo-teleutosporstadiet.

Skåne: Malmö och Limhamn (Gnatt l. c. 1924; egna fynd 10 platser 1926—30, I, II, III 1930; Fil. dr. Nils Sylvén 1930), Lund (5 platser 1927—30, I, II, III 1930), Landskrona (3 platser 1929—30, I, II, III 1930; Assistent Harald Eriksson I, II, III), Hälsingborg (8 platser 1929—30, I, II, III 1930; samt Stadsträdgårdsm. O. Landsberg 8 platser), Falsterbo (Rektor Ragnar Elg 3 platser), Ystad (1930), Trälleborg (Trädgårdsm.W. Persson), Eslöv (4 platser 1929—30, I, II, III 1930), Ängelholm (I, II, III 1930), Hässleholm (Trädgårdsm. E. Hj. Carlsson), Kristianstad (5 platser 1930 I, II, III), Simrishamn (1930), Allerum: Kristinelund (Fil. dr. Nils Sylvén I, II, III), Alnarp (I, II, III 1930), Arlöv (I, II, III 1930), Balsby (I, II, III 1930), Billesholm (1930), Bjerred (I, II, III 1930), Bollerup (Fil. dr. Nils Sylvén I, II, III), Båstad (Fru Ragnhild Nilsson), Fjälkinge (I, II, III 1930), Gantofta (1930), Glumslöv (I, II, III 1930), Hammenhög (Fil. dr. Nils Sylvén I, II, III), Hyllie (1929), Häljarp (1929), Höganäs (I, II, III 1930), Hörby (1930), Karsholm (I, II, III 1930), Kattarp (1929), Kropp: Vasatorp (Fil. dr. Nils Sylvén I, II, III), Kvarnby (1930), Kågeröd (1930), Kävlinge (1929), Mjöhult (I, II, III 1930), Ottarp (1930), Oxie (1929), Pålsjö (1930), Ramlösa (2 platser I, II, III 1930; 1 plats enl. uppgift

av Direktör HOLGER JENSEN), Råbelöv (Fil. dr. NILS SYLVÉN I, II, III), Råå (I, II, III 1930), Röstånga (I, II, III 1930), Saxtorp (1929), Skillinge (1929), Stehag (1930), Svalöv (3 platser 1929—30, I, II, III 1930), Svedala (I, II, III 1930), Teckomatorp (2 platser I, II, III 1930), Tomelilla (1930), Viken (I, II, III 1930), Åstorp (1930), Örja (I, II, III 1930), Örtofta (I, II, III 1930).

Ur de brev, som åtföljt från Skåne insända prov, förtjäna följande uppgifter återgivas. Stadsträdgårdsmästare O. LANDSBERG meddelar, att ett av honom i Vikingsbergsparken, Hälsingborg, insamlat prov härrör från 30—40 år gamla buskar. Troligen är detta de äldsta buskar, från vilka jag erhållit svampen. Rektor RAGNAR EK, Falsterbo, som funnit svampen dels i ett par trädgårdar, dels på kyrkogården, skriver (21 nov. 1930): »De flesta angreppen finnas på kyrkogården, där smittan är lättast tillgänglig. Från en begravning i söndags lågo en del kransar med *Mahonia*, som var ganska starkt angripen av rost, härstammande från Malmö.» Erinras må härvid om, att jag själv tidigare omnämnt detta spridningssätt i min uppsats i Bot. Not. (HAMMARLUND 1930, sid. 389). Jag säger där: »Vidare må framhållas, att en spridning medelst *Mahonia*-kvistar i t. ex. begravningskransar ej är allt för ovanlig».

Blekinge: Karlskrona (Lektor E. T. WESTBLAD, [I], II, III), Karlshamn (adjunkt FRANS FAJERS, 2 platser), Ramdala (Agronom O. HOLMGREN), Tubbaryd (Adjunkt FRANS FAJERS), Nättraby (enl. uppgift av Trädgårdskonsulent PETER LINDE).

Halland: Laholm (Apotekare EGRON HANSSON), Halmstad (I, II, III 1930 samt Direktör ALB. BISSMARK), Falkenberg (I, II, III 1930), Varberg (Adjunkt fil. lic. D. HYLMÖ), Getinge (I, II, III 1930), Hunnestad (Skolynglingen BERTIL HYLMÖ).

I Halland synes *Mahonia*-rosten ej vara så allmän som i t. ex. Skåne. Under somrarna 1928 och 1929 undersökte jag ett 30-tal platser i och omkring Laholm, Halmstad, Varberg, Falkenberg och Kungsbacka med negativt resultat. Visserligen är den, som synes av ovanstående, funnen på en del platser 1930 men alltid sparsamt. På många lokaler har den ej anträffats. Direktör ALB. BISSMARK skriver den 10 nov. 1930, att han vid sammanträde med Hallands Trädgårdsförening uppläst mitt brev och visat *Mahonia*-blad med rost, men ingen hade observerat svampen. Apotekare EGRON HANSSON meddelar, att han anträffat blott ett enda angripet blad. Slutligen har Adjunkt D. HYLMÖ undersökt ett flertal platser i och omkring Varberg med negativt resultat men funnit den förekomma sparsamt på två platser.

Småland: Kalmar (Professor N. HERIBERT-NILSSON I, II, III; Trädgårdskonsulent SIGURD OLSSON, Stadsträdgårdsmästare GUNNAR HAGLUND), Växiö (Lektor J. A. Z. BRUNDIN, 2 platser), Oskarshamn (Adjunkt FRANZ BRODDESSON, 2 platser), Vimmerby (Adjunkt C. A. HELLHAGEN, 2 platser; Apotekare FR. ÅHLBERG, [I], II, III), Eksjö (Adjunkt, fil. lic. VIKTOR PETERSSON), Jönköping (M. P. ANDERSÉNS plantskola), Gränna (Handelsträdgårdsm. IVAR EKVALL, [I], II, III), Nässjö (Apotekare FRANS ÅHLBERG), Läckeby (Agronom O. HOLMGREN), Hof (Lektor J. A. Z. BRUNDIN), Ljungbyholm (Agronom O. HOLMGREN).

De från Småland erhållna proven äro i allmänhet mycket svårt angripna. Flera av insändarna framhålla, att svampen förekommer allmänt, och att den gör stor skada på *Mahonia*-odlingarna. Lektor J. A. Z. BRUNDIN meddelar, att *P. mirabilissima* observerats i Hof redan 1928.

Västergötland: Göteborg (1930), Vänersborg (1930), Borås (Adjunkt NILS AHLSTRÖM [I], II, III), Lidköping (Adjunkt G. K. KJELLBERG), Mariestad (Trädgårdskonsulent A. HÜLPHERS), Skara (Lektor J. F. NORDWALL, Lektor DAVID NILSSON, 3 platser, flerstädes enligt uppgift av Direktör EMIL ALMQVIST), Skövde (Trädgårdskonsulent A. HÜLPHERS, [I?], II, III), Hjo (Trädgårdsmästare GILBERT KARLSSON), Vårgårda (1930), Blombacka (Lektor DAVID NILSSON).

Som synes förekommer *Mahonia*-rosten på åtskilliga ställen i Västergötland; angreppen äro ofta intensiva. På en del platser tyckes den emellertid ännu ej förekomma, framförallt i de västra delarna, där jag under sistlidne sommar gjorde efterforskningar på en mängd ställen (HAMMARLUND 1930).

Östergötland: Linköping (4 platser 1928—29), Norrköping (2 platser 1929), Vadstena (1929), Skänninge (1929), Åby: Stenkullen (Trädgårdsmästare OSCAR JUNGSTEN), dessutom Risbrinken (omkring 1925 enl. NANNFELDT l. c.).

Bohuslän: Strömstad (1930), Uddevalla (Trädgårdsarkitekt DAVID ANDERSSON samt. enl. uppgift av Jordbrukskonsulent F. JONASSON), Morlanda på Orust (Fru KARIN SANNE), Sundby säteri på Tjörn (Trädgårdsmästare CARL CARLSSON).

På samtliga prov från Bohuslän förekommer rosten sparsamt, och alla insändarna meddela också, att endast enstaka angripna blad blivit anträffade. Liknande var förhållandet vid Strömstad, där jag anträffade svampen sistlidne sommar men mycket sparsamt.

Dalsland: Åmål (Possessionat P. A. LARSSON, 2 platser), Dalskog och Hällan, Gunnarsnäs (Rektor J. HENRIKSSON), Rådane (Adjunkt H. FREDRIKSSON).

Gotland: Visby (Regementsläkare E. Th. Fries [I], II, III; Trädgårdskonsulent Emil Nilsson), Silte (Trädgårdskonsulent Emil Nilsson), Lärbro (Fröken Lisa Thulin).

Uppland: Stockholm (Bergianska trädgården, Fil. dr. Nils Sylvén, Värtan Direktör E. Cederpalm), Uppsala (Trädgårdskonsulent K. J. Eriksson [I?], II, III), Enköping (Adjunkt E. Vretlind, 3 platser, 1 plats [I], II, III; Direktör E. W. Karlsson), Hässelby villastad (Direktör Alb. Landberg, Direktör M. Hammarberg), Ekebyholm, Enebyberg samt Ekerö (Dir M. Hammarberg), Grönsöö (enl. uppgit av fru Alice von Ehrenheim), Gamla Uppsala (enl. Nannfeldt l. c.).

På en del ställen synes angreppen i Uppland vara mycket svåra. Så uppger fru von Ehrenheim, att *Mahonia*-buskarna i hennes trädgård blivit borttagna på grund av den intensiva rosthärjningen. På andra platser däremot synes svampen ej göra någon nämnvärd skada.

Södermanland: Södertälje (Adjunkt, fil. dr. K. E. Johansson, Tullförvaltare A. Lindström), Sandemar (Fil. dr. Nils Sylvén), Ericsberg, 17 km från Katrineholm (Fru Elsa Boman), Rönninge, 2 platser, Tungelsta samt Stockholms stads planteringars plantskola (Direktör M. Hammarberg).

I Södermanland synes av proven att döma *Mahonia*-rosten åstadkomma stor skada, enär de insända proven äro översållade av rostsår.

Västmanland: Arboga (Godsägare Nils Kierkegaard, 2 platser), Sala (Fröken Elsa Sjöström, 3 platser), Västerås (1927 enl. Nannfeldt l. c.).

Närke: Örebro (Adjunkt Nils Ahlström), Lillkyrka, Eker och Hofsta (Lektor J. E. Ljungqvist), Götlunda (Godsägare Nils Kierkegaard).

Proven från de fyra förstnämnda lokalerna äro alla vid olika tillfällen funna på torgförd *Mahonia*, vilket synes tyda på, att rostsvampen är allmän i Örebro-trakten. Lokaluppgifter ha erhållits från försäljarna, som samtidigt varit odlare.

Värmland: Karlstad (Lektor Fr. Hård av Segerstad), Kristinehamn (Adjunkt K. A. Karlsson, 3 platser, därav en med [I], II, III), Skattkärr (Fru Lisa Osterman).

Dalarna: Falun (Lektor L. W. Bolin; Skolynglingen Lars Fremling), Hedemora (Adjunkt Erik Fredriksson), Leksand (Trädgårdsmästare Lillie Landgren).

På det erhållna provet från Hedemora var rosten ytterst sparsam, då blott ett enda rostsår kunnat upptäckas. I östra Dalarna synes svam-

pen ej ännu ha vunnit någon större spridning, enl. vad som framgår av de efterforskningar, som utförts av Adjunkt ERIK FREDRIKSSON i Avesta, Klintbo, Månsbo, Strandbacken samt i Krylbo. De därifrån insända proven ha också varit fullkomligt rostfria.

Gästrikland: Storvik (1930).

Hälsingland: Hudiksvall (Apotekare SVEN BRUN), Bollnäs (Adjunkt NILS FOGELBERG).

På båda proven förekom rosten sparsamt.

Medelpad: Sundsvall, Skön och Gärde (Stadsträdgårdsmästare NILS NILSSON).

Bladen från Skön voro översållade med ovanligt stora, välutvecklade sori, men även från de båda andra lokalerna var rosten ingalunda sparsam.

Ångermanland: Härnösand (C. HAMMARLUND j:r, Apotekare P. JOHANSSON, 2 platser).

Västerbotten: Umeå (Fridhem) och Rosenborg 1 km NO om staden (Major LENNART WAHLBERG).

På provet från Fridhem var rosten ganska sparsam, medan svampen från Rosenborgs-exemplaret var riklig med väl utvecklade sori.

Redan vid en flyktig blick på kartan (fig. 3), där 141 fyndorter äro markerade, framgår det med all önskvärd tydlighet, att *Puccinia mirabilissima* numera har en mycket stor utbredning här i landet. Då emellertid många platser, där svampen blivit funnen, ligga varandra så nära, att de sammanfalla till en punkt, må det meddelas, att det verkliga antalet fyndlokaler är 235, alltså bortåt dubbelt så många, som punkterna angiva. Givetvis kan man uppleta en del bestånd, som ej ännu äro infekterade, men att dessas antal ej kan vara synnerligen stort, kan man få en ungefärlig uppfattning om vid en jämförelse mellan antalet insända, undersökta prov, å vilka svampen blivit påvisad, och sådana, där undersökningen utfallit negativt. Proportionen blir då 128 : 4. Jag kan därför tryggt våga påstå, att *Mahonia*-rosten med all säkerhet finnes så gott som överallt, där *Mahonia* odlas.

Redan vid svampens första uppträdande i olika länder i Europa ha flera teorier för dess invandringssätt blivit uppställda.

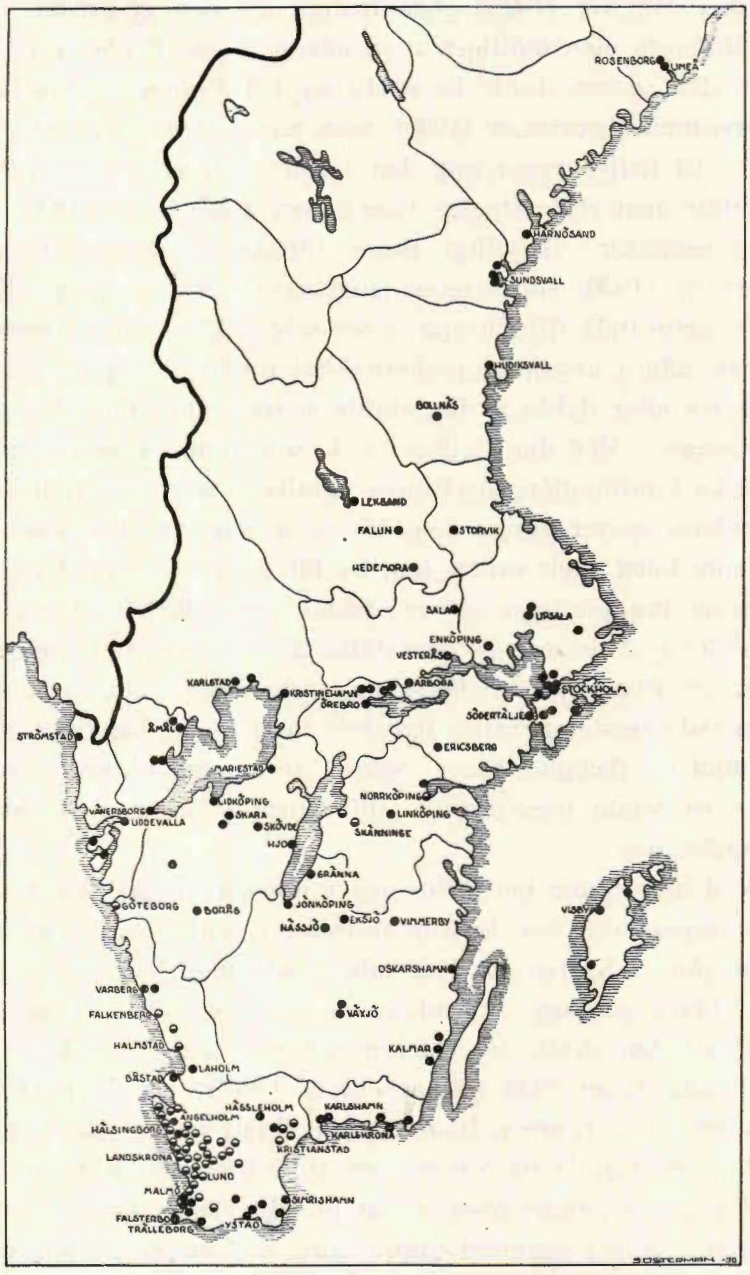

Fig. 3. Lokaler undersökta med hänsyn till förekomsten av *Puccinia mirabilissima* t. o. m. november 1930.

Localities investigated for *Puccinia mirabilissima* up to Nov. 1930 inclusive.

Så söker WILSON (1923) göra troligt, att den ej införts direkt med *Mahonia* men möjligen med någon annan *Berberis*-art, från vilken den senare skulle ha spritt sig till *Mahonia*. Jag får instämma med NANNFELDT (1930), som anser »teorien ganska långsökt.». Ej heller synes mig den teorien, att svampen skulle ha inkommit med chilesalpeter (JØRGENSEN 1926, GNATT 1926), vara vidare sannolik. Betydligt mera tilltalande synes mig en av NANNFELDT (1930) framkastad teori vara. Han skriver: »Svampens överförande till Europa synes mig enklast kunna förklaras med att några angripna mahoniablad medföljt någon sändning av växter eller dylikt.» Jag skulle snarast vara böjd för att gå ännu längre. Med den livliga trafik, som numera äger rum mellan olika kontinenter, förefinnas nämligen stora möjligheter för att grobara sporer kunna medföljа snart sagt vad för slags sändning som helst. Att smitta kan ha blivit överförd med fria sporer, anser jag nämligen ej vara någon orimlighet, i all synnerhet sedan det lyckats mig att fastställa 27 % grobarhet hos uredosporer av *Puccinia mirabilissima*, vilka under sex veckor förvarats vid rumstemperatur, liggande torrt på ett hålslipat objektglas med ett täckglas över. Säkert är emellertid, att sättet för svampens första överförande till Europa aldrig med säkerhet kan fastställas.

Vad tidpunkten beträffar, anser jag, att många skäl tala för, att svampen nått vår kontinent relativt sent, av allt att döma någon gång i början av 1920-talet. Att som NANNFELDT (l. c.) utan vidare godtaga ett antagande av ZIMMERMAN (POEVERLEIN 1929), att den skulle ha förekommit vid Rostock sedan 15—17 år tillbaka (från 1928 räknat) blott därför, att de buskar, på vilka den blev funnen, hade denna ålder, anser jag vara fullkomligt orimligt. Detta NANNFELDTS ställningstagande måste emellertid ses mot bakgrunden av en på allt för få fakta (en enda egen iakttagelse) grundad uppfattning om svampens spridningsförmåga och spridningssätt. Han säger (l. c. sid. 377): »I övrigt synes spridningen i huvudsak ske med ungplantor från plant-

skolor. Någon större egen spridningsförmåga har svampen knappast, då den i allmänhet blott förekommer å de senast planterade bestånden men däremot lämnar äldre bestånd i närheten fria.» Redan tidigare har jag meddelat (HAMMARLUND 1930), att jag på över 30 olika lokaler med fullkomlig säkerhet har kunnat konstatera nyinfektion. Senare ha ytterligare några tillkommit, så att antalet nu uppgår till 43 (dessa lokaler på kartan markerade med halvmånar), vilka alla gälla bestånd av äldre buskar, där svampen uppträtt först 1929 eller 1930. Föregående år har svampen ej förekommit på dessa 43 lokaler, enligt vad jag vid tidigare tillfällen genom noggranna undersökningar kunnat konstatera. Till yttermera visso kan nämnas, att jag 1928 med negativt resultat noggrant granskade de buskar, som finnas i Vikingsbergsparken i Hälsingborg. Från dessa buskar erhöll jag emellertid nyligen av *Mahonia*-rost angripna blad genom Stadsträdgårdsmästare O. LANDSBERG, vilken samtidigt angav buskarnas ålder till 30—40 år. Vidare må framhållas, att från de av mig kända 235 fyndplatserna för *Puccinia mirabilissima* flertalet prov härröra från äldre buskar. Från ett 20-tal platser saknas uppgifter angående buskarnas ålder. Av de återstående uppgivas endast i 4 fall buskarna vara planterade under senaste 5-årsperioden och härstamma från annan ort; därav i ett fall från Belgien och i ett fall från Danmark. Alla de övriga svampfynden härstamma från äldre buskar. Uppgiften att *Mahonia*-rosten ej skulle angripa äldre buskar kan således ej vara riktig, ej heller att spridningen huvudsakligen sker med unga plantor. Jag kan därför ej finna något skäl att frångå min tidigare uppfattning om svampens spridningssätt och spridningsmöjligheter. För att klarlägga min egen ståndpunkt skall jag därför blott upprepa min tidigare framställning i Botaniska Notiser (l. c. 1930). Sedan jag framhållit, att spridning medelst försålda plantor naturligtvis är möjlig samt då och då äger rum, uttalar jag som min åsikt, att denna spridningsväg säkerligen spelat en ganska underordnad roll här i landet.

Tvärtom synes en spridning direkt genom sporer spela en mycket stor roll. Hur denna spridning äger rum är naturligtvis ganska vanskligt att med säkerhet avgöra. Att spridning kan ske genom medverkan av människor eller djur är högst sannolikt. Jag skall blott påpeka, att det ej är uteslutet, att jag själv i några enstaka fall, då jag på samma dag undersökt såväl angripna som friska buskar, möjligen har kunnat överföra sporer till nya lokaler. Vidare må framhållas, att en spridning medelst *Mahonia*-kvistar i t. ex. begravningskransar troligen ej är allt för ovanlig. Emellertid kunna dessa spridningsmöjligheter knappast förklara, att antalet lokaler efter år 1928 stigit från 4 till över 200 under loppet av två år. Sannolikt måste man därför även räkna med vinden som en mycket viktig spridningsfaktor. Som den kraftigaste utbredningen, åtminstone vad Skåne beträffar, synes ha ägt rum under första hälften av 1929, är det ej uteslutet, att de häftiga snöstormar, som rasade i Sydsverige i början av det året, kunna ha spelat en mycket viktig roll för spridningen. Som nedan skall visas, är svampens uredosporer mycket motståndskraftiga mot låga temperaturer och äga en ovanlig förmåga att bibehålla grobarheten, även om de under lång tid äro utsatta för låg temperatur. Då därtill kommer, att sporerna kunna gro redan vid en temperatur av några få grader över 0, är en dylik spridning mitt i vintern mycket möjlig för att ej säga sannolik.

Som värdväxten *Mahonia aquifolium* är vintergrön, har svampen möjlighet till utveckling under hela året. Ganska egendomligt är emellertid, att den synes nå sin kraftigaste utveckling först under en period, då andra rostsvampars utveckling hämmas på grund av inträdande låg temperatur. Sålunda är det i all synnerhet på senhösten och under vintern, som utvecklingen av uredo- och teleutosporer är livligast. Redan av dessa förhållanden kan man förmoda, att *Puccinia mirabilissima* i jämförelse med andra rostsvampar måste ha sitt utvecklingsminimum och -optimum vid en relativt låg temperatur. För att när-

mare kontrollera detta ha en del gronings- och infektionsförsök blivit utförda.

Groningsförsöken, som utförts med uredosporer, ha anställts dels i oktober 1929, dels i februari 1930. Spormaterialet togs vid båda tillfällena från samma buske och efter allt att döma från blad av ungefär samma ålder. Groning inträder lätt redan i vatten men blir betydligt jämnare, om några tunna snitt av ett *Mahonia*-blad anbringas i en hängande droppe tillsammans med sporerna. Då en del förberedande försök givit vid handen, att alla sporer, som kunna gro, äro utgrodda redan efter 3 dygn, ha groningsprocenten blivit bestämd omkring 96 timmar efter försökets början. Därvid har förfarits så, att antalet grodda och ogrodda sporer avräknats med tillhjälp av rutglas. I varje serie ha på så sätt 4 × 200 sporer granskats. För att erhålla ett fullt enhetligt groningsmaterial ha sporer från ett stort antal sori samlats på ett urglas och sedan blandats genom flitig omröring i litet vatten. Med tillhjälp av ett droppglas ha de sedan anbringats i en hängande droppe på täckglas i och för groning.

Samtidigt med groningsförsöken har även bestämning av groningshastigheten utförts på så sätt, att proven blivit granskade med ungefär 4 timmars mellanrum. Så snart några grodda sporer iakttagits, har groningstidens längd antecknats. Resultaten av dessa avläsningar äro i tabell 1 angivna som groningshastighet, varmed betecknas antalet timmar från försökets början till den tidpunkt, då de först inträdda groningarna kunde konstateras.

Tabell 1.

Temperatur	Groningsprocent *Percentage of germination*		Groningshastighet *Rate of germination*	
	Oct. *Oct.*	febr. *Febr.*	Oct. *Oct.*	febr. *Febr.*
4— 6° C	22	12	64	52
8—10° C	72	79	28	24
12—14° C	68	54	20	28
18—20° C	7	14	32	36
25—27° C	0	0	—	—
30—35° C	0	0	—	—

Såsom framgår av tabell 1, erhölls såväl på hösten som i den kallaste månaden februari i stort sett samma groningsförmåga hos uredosporerna. Framhållas bör också den synnerligen höga groningsprocenten i jämfö-

relse med den, som erhölls i några förberedande, mindre omfattande, försök ett år tidigare, då groningen ej i något fall översteg 18 %. Det synes därför vara möjligt, att helt olika resultat kunna erhållas med sporer av olika årgångar.

Av de resultat, som erhållits under 1929—30, synes framgå, att såväl groningsförmågan som groningshastigheten starkt influeras av temperaturen under för övrigt likartade yttre förhållanden. Med hänsyn till groningsprocenten synes optimum ligga vid omkring + 8—10° C eller obetydligt högre. Minimum ligger tydligen under + 4° C, då ännu vid 4—6° så pass god grobarhet som 22 och 12 % kunde påvisas. Också maximum synes ligga relativt lågt, i varje fall under 25° C. Även då groningshastigheten tages till måttstock, kommer man till ungefär samma kritiska punkter, ehuru gränserna äro mindre utpräglade, i det optimum ej kan bestämmas närmare än till + 8—14° C eller något högre. I den ena serien inträdde nämligen den snabbaste groningen vid + 8—10° C, i den andra vid + 12—14° C. Vid + 4—6° C var groningen ännu så hastig, att minimum kan förmodas ligga åtminstone ett par grader under + 4° C.

Även ett annat försök, som utfördes under februari 1930, kan ha ett visst intresse. Några blad med sporsamlingar höllos infrusna under 30 dagar i is av destillerat vatten, varunder temperaturen med tillhjälp av köldblandningar så gott som hela tiden hölls mellan — 10 och — 20° C. Den efterföljande prövningen av grobarheten visade redan efter 18 timmar 24 % och efter 72—96 timmar 32 %.

Som framgår av ovan omtalade försök, synas således sådana biologiska förutsättningar förefinnas hos *Puccinia mirabilissima*, att en spridning medelst uredosporer är möjlig även under vintrar med relativt låg temperatur. Frågan är blott, om även värdväxten *Mahonia* under liknande yttre förhållanden är mottaglig för infektion.

För att utröna detta anställdes under januari månad 1930 några infektionsförsök. I brist på laboratorium ha dessa försök utförts i det

fria, varvid dubbla pergaminpåsar använts för isoleringen. Försöken utfördes så, att på tio grenar samtliga blad inokulerades med uredosporer, varpå grenarna inneslötos i pergaminpåsar. Samtidigt isolerades på liknande sätt fem andra kvistar som kontroll. Efter tre veckor undersöktes en av de infekterade kvistarna. Därvid syntes enstaka röda fläckar på bladen av samma utseende, som är karakteristiskt vid angrepp av *Puccinia mirabilissima*. Sporer voro ej utvecklade, men på snitt genom fläckarna kunde intercellulärt mycel påvisas. Efter ytterligare en vecka granskades innehållet i påse n:r 2 med ungefär samma resultat, blott med den skillnaden, att fläckarnas antal var något större. Sju dagar senare undersöktes påse n:r 3. Bladen visade här talrika röda fläckar, och små vårtlika bildningar på bladens undersidor avslöjades under mikroskop som unga sporsamlingar. Följande vecka, då påse n:r 4 undersöktes, visade talrika, ännu täckta sporsamlingar, att infektionsförsöket hade lyckats. Ännu tydligare framgick detta, då 7 veckor efter försökens anläggande de återstående sex påsarna undersöktes. På de flesta bladen funnos då här och var öppna rostsår mellan talrika vårtor innehållande unga, ej fullt utvecklade sporer. Vid samma tillfälle undersöktes också de fem kontrollpåsarna, där ej minsta spår av svampen kunde upptäckas. Det var således otvivelaktigt, att infektionsförsöken utfallit klart positivt. Emellertid bör det påpekas, att temperaturen under hela försökstiden var relativt hög med temperatur mellan — 8° C och + 6° C. Därtill kommer, att man måste förutsätta något högre temperatur inne i de dubbla pergaminpåsarna än i den omgivande luften. Någon bestämd slutledning angående minimitemperaturen för infektion kan således ej dragas, men det synes i alla fall sannolikt, att infektion kan inträda vid temperaturer under + 8° C, om man förutsätter, att temperaturen inne i påsarna är 2° högre än utanför. Under de givna förutsättningarna är inkubationstiden omkring 7 veckor.

Som framgår av ovan omtalade försök, synes således alla förutsättningar förefinnas för en stark spridning av *Puccinia mirabilissima* medelst uredosporer under vintern även under så låga temperaturförhållanden som förekomma i landets sydligare delar. Jag anser det därför högst sannolikt, att orsaken till den plötsliga, starka spridningen av svampen, som ägt rum efter år 1928, är att söka framför allt i de starka snöstormar, som rasade i stora delar av Sverige i februari 1929.

Som av ovanstående tydligt framgår, äger svampen förmåga att övervintra med tillhjälp av enbart uredosporer, åtminstone i södra Sverige, varför förekomsten av teleutosporer ej är en nödvändig förutsättning för att svampen skall kunna bibehålla sin nuvarande utbredning eller ytterligare spridas. Teleutosporernas förekomst synes vara högst olika under olika år. Också under olika årstider synes deras antal kunna variera starkt. De förekomma i regel mycket sparsamt tillsamman med uredosporerna.

Omfattande räkningar under åren 1928—29 och 1929—30 visa, att deras antal under vissa år ökats högst betydligt fram på våren. Tabell 2 visar resultaten av dessa räkningar. Då i de flesta fall blott några få teleutosporer förekomma på 1,000 uredosporer, äro givetvis de angivna procenttalen mycket osäkra, fastän räkningarna i regel omfattat 3—4,000 sporer. Säkrare bli naturligtvis siffrorna, när antalet uppgår till omkring 1 % eller däröver. Samtidigt med räkningarna ha också groningsförsök med teleutosporer utförts. Resultaten återfinnnas likaledes i tabell 2. Dessa försök ha utförts på samma sätt som motsvarande försök med uredosporer, vilket ovan beskrivits. Säkerheten är naturligtvis lik-

Tabell 2.

Teleutosporfrekvensen 1928—29 och 1929—30.

Frequency of teleutospores in 1928—29 and 1929—30.

Månad *Month*	1928—29		1929—30	
	% teleutosporer *% teleutospores*	groningsprocent *% germinated*	% teleutosporer *% teleutospores*	groningsprocent *% germinated*
September	—	—	0,1	0
Oktober	0,1	0	0,3	0
November	0,2	0	1,3	0
December	—	—	0,8	0
Januari	—	—	1,0	0
Februari	0,2	0	—	—
Mars	1,0	0	4,6	0
April	0,9	0	7,1	2
Maj	1,2	(10)	17,2	38
Juni	—	—	9,8	—

som med avseende på räkningarna ringa, då det gäller mindre antal. Så representeras 10 % grodda för maj (kol. 3) i själva verket blott en enda teleutospor, varför denna siffra satts inom parentes. Säkrare äro siffrorna våren 1930, då det rör sig om hundratals sporer.

Vad då först antalet teleutosporer beträffar, synes redan år 1928—29 en tydlig tendens till stegring fram på våren, en stegring som år 1929—30 är mycket stark, så att den från 0,1 % i september under mars, april och maj stiger till resp. 4,6, 7,1 och 17,2 %. Sänkningen som sedan inträder i juni är också påtaglig men är lätt förklarlig, då alla teleutosporer, som då påträffades, redan voro utgrodda och tomma, varför det övervägande antalet säkerligen redan fallit av. Påfallande är också, att teleutosporerna först långt fram på våren bli groningsmogna, och först i maj synas de ha nått sådan utveckling, att groningen är mera allmän. Under hela hösten och vintern synas de sakna groningsförmåga och äro således att betrakta som verkliga övervintringssporer.

Som synes är numera *Mahonia*-rosten spridd över hela landet. Den synes också äga sådana biologiska förutsättningar, att den med säkerhet kommer att bibehålla sig för all framtid, då några säkert verkande utrotningsmedel ej ännu äro kända. Emellertid förefinnas nog ganska stora möjligheter att hämma dess framfart. Här och var påträffas nämligen enstaka individ av *Mahonia*, som, trots att de äro omgivna av starkt angripna grannar, ej själva blivit nedsmittade. Från dessa buskar böra frön tillvaratagas. Bland ur dessa nyuppdragna plantor finnes då möjlighet att erhålla mot sjukdomen immuna buskar.

Dylika försök att genom förädling uppdraga nya, motståndskraftiga eller immuna stammar äro, enligt vad som meddelats mig från flera håll, redan i gång i flera större handelsträdgårdar, och det är att hoppas, att försöken i en snar framtid skola krönas med framgång.

Slutligen får jag uttala min stora tacksamhet till alla i föreliggande uppsats redan omnämnda medhjälpare vid insamlandet av lokaluppgifter och andra data. Utan deras värdefulla bistånd hade det ej varit mig möjligt att få en så fullständig bild av *Mahonia*-rostens nuvarande svenska utbredning. Även till alla

de personer, som genom andra värdefulla upplysningar understött mitt arbete stannar jag i stor tacksamhetsskuld. Ännu finnas förvisso många luckor att fylla, då det gäller vår kännedom om *Mahonia*-rostens utbredning; särskilt gäller detta det i maj—juni uppträdande æcidiestadiet. För prov angivande nya lokaluppgifter, speciellt för æcidiebärande dylika, är jag därför allt fortfarande synnerligen tacksam.

Svalöf den 30 nov. 1930.

The Mahonia rust, Puccinia (Uropyxis) mirabilissima Peck.

Summary.

Recently (HAMMARLUND 1930) I have given a report on the spreading and occurence in Sweden of the *Mahonia* rust founded upon investigations carried on since 1926. In spite that the number of localities given was more than 100 the statements were almost exclusively based upon own collections. In order to supplement the list of localities a great number of Swedish botanists, dendrologists, and other interested persons were asked about the occurence of the fungus within different districts of the country. By means of thus received samples the number of known localities for it was raised to 235, the northernmost being Umeå at about the 64th northern latitude. I have therefore made up a new map giving a better idea of the distribution of the fungus.[1] It is now so widespread that healthy *Mahonia* bushes can be said to be rare.

Spreading by means of transplantation of infected plants is only known in one single case. In all other cases old plants, sometimes of 30—40 years' age, were infected. In 43 localities (in the map marked by half filled circles) the author could state that the infection had taken place during the years 1929—30, as he in those places earlier in vain had searched for the fungus. In the southern part of the country severe snow storms occured in the beginning of 1929 and it is supposed that these to a great extent have favoured the fast spreading. The hypothesis is supported by the fact that the fungus is very winterhardy. Uredospores that during the whole month were frozen to — 10° to — 20° C. had namely still maintained their germination power. The minimum

[1] When this paper was already printed I got a new locality, Luleå at the 66th latitude.

temperature for the development of the fungus seems to be very low — only a few degrees above 0° C. —, its optimum at about + 8° to + 12° C., and its maximum at about + 20° C. Even at a comparatively low temperature the fungus is able to infect leaves of *Mahonia*.

Litteraturförteckning.

GNATT, R. 1926 Mahoniarusten. Gartner Tidende. Bd 42.

GRAM, E. 1928. Plantesygdomme i Danmark 1928. Tidskr. f. Planteavl. Bd 35.

——. 1929. Plantesygdomme i Danmark 1929. Tidskr. f. Planteavl. Bd 36.

HAMMARLUND, C. 1930. Rostsvampar på Mahonia (Puccinia mirabilissima Peck. och P. graminis Pers.). Botan. Notis. 1930.

JØRGENSEN, C. A. 1926. a. To for Danmark nye Plantesygdomme. Gartner Tidende. Bd 42.

——. 1926 b. Mahoniarusten. Gartner Tidende. Bd 42.

MAGNUS, P. 1899. Über die Gattung Uropyxis. Ber. d. deutsch. bot. Gesellsch. Bd 17.

NANNFELDT, J. A. 1930. En skadesvamp å Mahonia, Uropyxis mirabilissima, stadd i stark spridning. Botan. Notis. 1930.

PECK, CHAS. H. 1879. New Species of Fungi. Botan. Gaz. Vol. 4.

——. 1881. New Species of Fungi. Botan. Gaz. Vol. 6.

POEVERLEIN, H. 1929. Uropyxis, eine für Europa neue Uredineen-Gattung. Annal. Mycol. Vol. 27.

SYDOW, H. 1929. Weitere Mittelungen über das Vorkommen der Uropyxis mirabilissima in Deutschland. Annal. Mycol. Vol. 27.

WILSON, M. 1923. Puccinia mirabilissima Peck, a new British record. Transact. a. Proc. Bot. Soc. of Edinburgh. Vol. 28.

——. 1930. The Distribution of Puccinia mirabilissima (Peck) in Europe and the occurrence of an Aecidium provisionally assigned to this Species. Annal. Mycol. Vol. 28.

TILLÄGG.

Sedan ovanstående uppsats lämnats till tryckning ha ytterligare ett antal prover på *Mahonia*-rost blivit insända. En del en dessa, som anlände innan kartan blivit klichérad, ha därför kunnat medtagas och ha vid korrekturläsningen kunnat intagas

i texten. De lokaler som tillkommit sedan kartan förelåg färdig anser jag det lämpligast att meddela som tillägg. De äro följande:

Skåne: Tyringe (Fil. kand. HARRY CHRISTOFFERSSON).
Halland: Ås (Lektor, fil. lic. D. HYLMÖ, leg. ELNA PERSSON).
Västergötland: Falköping (Fröken ELSA VON EKENSTEN).
Bohuslän: Nösund, Tegneby s:n (Skolynglingen BERTIL HYLMÖ).
Uppland: Forsmarks och Österby bruk (enl. uppgift av Fil. kand. J. A. NANNFELDT, leg. CARL TH. MÖRNER).
Västerbotten: Luleå (Dr. AXEL ULANDER).

Särskilt stort intresse erbjuder givetvis Luleå-lokalen, då den, så vitt jag kunnat utröna, är den nordligast kända lokalen i hela världen. Visserligen förekom svampen sparsamt på det insända provet, men sporerna äro välutvecklade, varför svampen synes vara fullt härdig ännu i närheten av 66:te breddgraden. Att man emellertid här är i närheten av nordgränsen framgår med stor tydlighet av följande meddelande av dr AXEL ULANDER: »De båda synnerligen ogynnsamma vintrarna 1928—29 och 1929—30 synas nästan helt och hållet ha tagit död på de få *Mahonia*-buskar, som redan under vanliga förhållanden fört en tynande tillvaro häruppe. Således dogo under de nämnda vintrarna alla buskar i tvenne trädgårdsanläggningar i Piteå-trakten ävensom i en trädgård i Boden. Endast från ett enda ställe i en trädgård strax utanför Luleå har jag lyckats erhålla några klena kvistar.» Det synes således vara *Mahonia aquifolium*, som här nått sin nordgräns, och därmed är också nordgränsen satt för *Puccinia mirabilissima*.

Att svampen även i det övriga Europa är stadd i spridning framgår av en helt nyligen utkommen uppsats (H. POEVERLEIN: Die Gesamtverbreitung der Uropyxis Sanguinea in Europa. Annal. Mycol. Vol 28, no. 5—6, 1930). Här omtalas, utöver de länder som ovan blivit nämnda, att svampen numera även är känd från Lettland, Polen, Tjeckoslovakiet, Frankrike och Schweiz. Alla dessa nya fynd datera sig från 1930.

Fig. 1. Tromtö, utsikt över havet mot Karlskrona.
Foto: CARL T. LUNDBERG 29 juni 1929.

FRÅN ÖSTERLEN TILL BLEKINGEBYGD.

FÖRENINGENS FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD TIONDE SOMMAREXKURSION.

AV *NILS SYLVÉN.*

Ännu en gång — och säkerligen icke för den sista — har Sydsveriges parker och planteringar lockat de svenska dendrologerna och parkvårdarna till exkursionsbesök. Det är denna gången östra Skåne — Österlen — och Blekinge, som fått stå för rusthållet. Att de skulle göra detta med den äran, det var man tydligen redan på förhand underkunnig om; ej mindre än ett åttiotal exkursionsdeltagare hade i behörig tid anmält sig, och upplevelserna motsvarade förvisso även de högst spända förväntningarna.

Kristianstad.

Torsdagen den 27 juni samlades 1929 års exkursionsdeltagare i Kristianstad, varifrån de två första dagarnas exkursioner nu utgingo. Midsommarhelgens och närmast följande dygns regnflöden hade äntligen upphört, och strålande sol och högblå himmel lovade denna gången liksom vid närmast föregående sommarexkursion från första början sitt allra bästa.

Kl. 9 f. m. satte sig dendrologbilarnas långa rad i rörelse med Bröderna Björklunds berömda nejlikodlingar i Hammar som närmaste mål. Vid framkomsten möttes vi av direktör H. BJÖRKLUND, under vars ut-

Fig. 2. Det senast anlagda växthuset vid Bröderna Björklunds nejlikodlingar i Hammar, Kristianstad.

Foto: HARRY NILSSON 27 juni 1929.

märkta ledning vi nu fingo taga de imponerande växthusen i närmare skärskådande. De första anläggningarna datera sig så långt tillbaka i tiden som till år 1895; de första nejlikodlingarna igångsattes 1906. Ej mindre än 18 växthus äro nu i bruk, och 40 man finna här ständig sysselsättning. Det senast — 1929 — anlagda växthuset (fig. 2) mäter 175 m i längd och 10 m i bredd, de övriga representera en yta om 80×10 m². Ett hus inrymmer rosor, två stycken *Adianthum,* de övriga nejlikor; mellangångarna inramas av tomater. Nejlikor uppdragas dels som sticklingar, dels som fröplantor efter korsningar. Röda och skära nejlikor gå bäst till och möta också i avgjort flertal. Andra färger äro vit, lila, gul, lilaröd (DROTTNING VICTORIAS färg), gul med röda stänk (»Skåneland») etc. Juni—augusti och oktober—november äro de förnämsta blomningsmånaderna.

Då vi passera genom sorterings- och förpackningsrummen dekoreras vi samtliga med praktfulla knapphåls-nejlikor i av var och en särskilt önskad färg; en jättebukett i välkomponerad färgblandning överräcktes härjämte åt fru ordf.

Widtsköfle.

Tillbaka genom staden går så färden vidare mot Widtsköfle, dit vi anlända vid ½ 11-tiden. Å borggården välkomnas vi av fru SIGRID

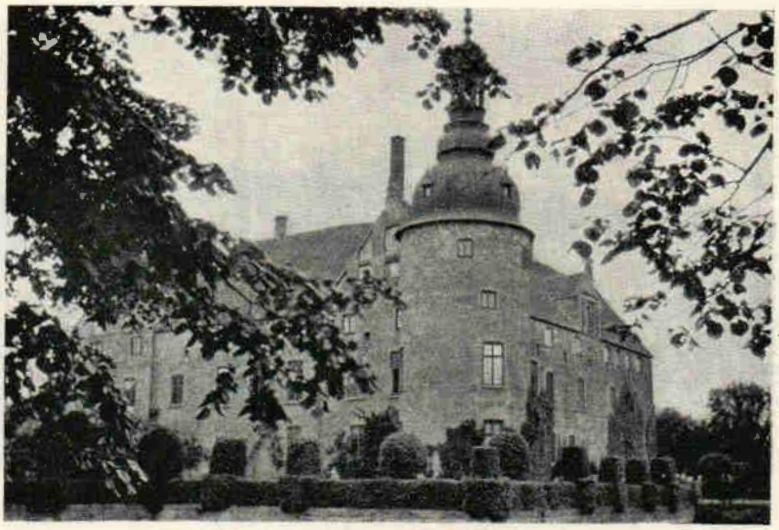

Fig. 3. Widtsköfle slott.
Foto: MARY LILJENROTH 29 juni 1929.

STJERNSWÄRD, som från slottstrappan lämnar en sakrik redogörelse för slottets historia. Den nuvarande slottsbyggnaden uppfördes 1551—60, då JENS BRAHE var godsets ägare. »Huvudbyggnaden, som, källaren oräknad, inrymmer över 100 rum, är ett stort, på alla sidor av vattengravar omgivet, kvadratiskt trevåningshus med högt brutet tak, murar av i medeltida förband lagda tegel samt vid de yttre hörnen i NV och SO försett med runda framspringande torn, det nordvästra tinnkransat och det sydöstra slutande i en kupolformad, med lanternin och spira prydd plåthuv. I nordöstra hörnet av den på alla sidor slutna borggården utskjuter ett trapptorn, som fordom var den egentliga förbindelsen mellan våningarna. Mellan andra och tredje våningarna löper runt slottet en rad av 18 snett nedåt riktade skottgluggar. Från slottet, som omedelbart omges av trädgårdsplantering, leda två stenbroar; den äldre, förr en vindbrygga, till en större holme, 'ladugårdsholmen', i O, som fordom rymde slottets ladugårdsbyggnader samt ett försvarstorn i SO, men nu bildar en vacker park och i sin tur förenas med fasta landet genom tvenne broar; den andra bron leder åt N till fasta landet. SO om slottet ligger en stor, av höga stenmurar omgiven trädgård med växthus och orangerier, i V en stor 'engelsk park' från 1840-talet och i N en rad ekonomibyggnader och uthus från samma tid. Genom arv och köp tillföll Widtsköfle 1839 hovmarskalken R. H. STJERNSWÄRD (f. 1808, d. 1867).

Fig. 4. Sandfloran studeras vid Vitemölla.
Foto: CARL T. LUNDBERG 27 juni 1927.

Dennes sonson, E. R. H. STJERNSWÄRD, sålde i juni 1915 det mesta av arrendegodset till andelsföreningen Eget hem i Kristianstads län. Resten och slottet ombildades till A.-B. Widtsköfle, 3,500 har.»[1] Efter E. R. H. STJERNSWÄRDS död innehaves nu slottet av hans efterlämnade maka, fru SIGRID S., f. VON HORN.

Under slottsfruns ledning göra vi först en rundtur genom slottsgemaken och därefter en promenad i de slottet närmast omgivande parkanläggningarna. Främst beundras härvid slottsväggarnas högintressanta spaliérträd och klätterväxter. Trenne på plommon ympade aprikosträd, omtalade redan av LINNÉ i hans »Skånska resa», uppmätas och befinnas nå en stamomkrets vid marken om ända till c. 1 m; aprikosstammarna hade tidigt delat upp sig i grenstammar, av vilka en — den grövsta — uppmättes till 20 cm i diameter strax ovan basen. En vildvin-stam *(Ampelopsis quinquefolia)* visar en stamomkrets om c. 80 cm. En frodigt växande murgröna, planterad av den nuvarande slottsfrun, befinnes vid nu uppnådda 15 år ha växt ej mindre än 9 m i höjden; den tillhörde den småbladiga, härdiga, svenska typen.

Tiden tillåter oss tyvärr ej att göra några mera ingående dendrologiska studier i de härtill nog så lockande parkanläggningarna. Vi få nöja oss med en hastig orientering och ett konstaterande av de mest i ögonen fallande sevärdheterna; nämnas må här endast de stolta aven-

[1] Nordisk Familjebok. 32. bandet. Stockholm 1921, p. 281.

Fig. 5. Från barrträdsplanteringarna vid Kiviks-Esperöd. I förgrunden t. v. *Pinus cembra* med *Cedrus atlantica* rakt bakom och *Cedrus deodara* t. v. om denna.
Foto: PERCY H:SON TAMM 27 juni 1929.

b o k s-häckarna — även de omtalade redan av LINNÉ — och den innanför vallgraven mitt för slottet växande, genom sin storlek och ålder imponerande i d e g r a n e n. Innan vi åter bestiga bilarna, höja vi ett tacksamhetens leve för vår älskvärda värdinna och susa så åter S-ut med Vitemölla och Kiviks Esperöd som närmaste mål.

Vitemölla.

Från Widtsköfle taga vi vägen över Maglehem, Brösarp och Ravlunda till Vitemölla. Widtsköfle b o k-skogar och barrträdsplanteringar med bl. a. vällyckade s i l v e r g r a n s-kulturer äro mångenstädes en fägnad för dendrologögat. Men även de trädlösa sandmarkerna hava estetiskt tilltalande inslag att bjuda på. Främst bland sandens blomster lyser i solskenet b l å e l d e n *(Echium vulgare)*, stundom över stora ytor på långt håll vackert färgdominerande. Och då utsikten över havet slutligen friställes, fångar den, i dag vackrare än någonsin, oemotståndligt färddeltagarnas intresse.

Å Vitemölla turisthotell stå lunchborden, rikt dukade, oss till mötes. Aptiten är god, och snart stå mat- och kaffeborden betänkligt länsade. Medan vi smälta maten, passa vi på att som hastigast studera den nu i sitt vackraste flor prunkande sandfloran i hotellets omedelbara närhet. Härligt doftande s a n d n e j l i k o r *(Dianthus arenarius)*, elegant blom-

Fig. 6. *Pinus Jeffreyi* i Kiviks-Esperöds arboretum.
Foto: CARL T. LUNDBERG 27 juni 1929.

mande sandliljor (*Anthericum Liliago*) och vackert lilablomstrande sandkloört (*Astragalus arenarius*) äro här karaktärsväxter av underbaraste slag, vilka icke utan framgång upptaga konkurrensen med förmiddagens stolta kulturblomster, som ännu alltjämt i knapphålen och å rockuppslagen minna om Bröderna Björklunds storstilade anläggningar. Innan vi på allvar bryta upp från Vitemöllaområdet, samlas vi några minuter kring professor THORE FRIES, som för oss något mera ingående presenterar de förnämligare arterna i den intressanta sandfloran. Som en botanisk sällsynthet, i år rikare företrädd än kanske någonsin, demonstrerades härvid särskilt den för lekmannaögon nog så anspråkslösa rutbladiga låsgräsormbunken (*Botrychium matricariifolium*). Demonstrationen å sandfälten avslutas av länsjägmästare FRANK AF PETERSENS, som i korthet redogör för de till vindskydd här uppdragna tallplanteringarna.

Kiviks-Esperöd.

Från Vitemölla är det blott några minuters bilfärd till Kiviks Esperöd, och med vårt dendrologiska intresse på helspänn nalkas vi nu i susande fart detta Sydsveriges och hela vårt lands förnämligaste barrträds-arboretum. På gårdsplanen vid Esperöd möter oss grevinnan WALLIS, och under hennes och hennes broders, greve HENRIK VON SCHWE-

Fig. 7. Kring de dukade långborden vid Kiviks-Esperöd.
Foto: CARL T. LUNDBERG 27 juni 1929.

RIN, insiktsfulla ledning hänge vi oss omedelbart åt studiet av parkens underbara barrträd.

Det är ett i sanning imponerande antal arter och former, den store dendrologen och barrträdsentusiasten, ryttmästare ALBERT WALLIS, här lyckats hopbringa. Före sitt frånfälle den 5 januari 1925 hade han vid Esperöd medhunnit inplantering av ett 90-tal olika barrträdsarter och -former samt dessutom nära ett 40-tal lövträdsarter, framför allt vintergröna sådana av släktena *Buxus, Ilex, Quercus* och *Cratægus*. En del arter och former ha väl under de senaste åren gått ut, men nya hava anskaffats, så att art- och formantalet alltjämt hållits uppe vid ungefär samma höga numerär.

I skilda grupper under grevinnan WALLIS' och greve VON SCHWERINS samt de närvarande botanisternas ledning fördjupa vi oss nu under den timmes tid, som står till vårt förfogande, i speciella barrträdsstudier. Kring de största sällsyntheterna och de i ett eller annat avseende särskilt intressanta träden blir trängseln stundtals påfallande stark. Mammuträdet, *Sequoia gigantea*, får kanske främst nämnas bland de arter, som påkalla det allmännaste intresset. Så välformade och av de senaste vintrarna så relativt oberörda individ av denna relativt ömtåliga art, som Esperöds arboretum har att uppvisa, äro ju också en verklig sällsynthet även i Skånes mest gynnade lägen. Välutvecklade frilands-

exemplar av *Araucaria imbricata* tilldraga sig också berättigad uppmärksamhet. Av mera sällsynta, klimatiskt relativt krävande arter förtjäna i detta sammanhang också särskilt nämnas *Cedrus Deodara* och *atlantica* (fig. 5), båda i ett flertal sällsport vackra, högväxta exemplar, samt den om mammutträdet erinrande, från Japan stammande *Cryptomeria japonica*. Av samlingarnas talrika *Abies*-arter intressera framför andra de starkt blågrönbarriga *glauca*-formerna av *A. nobilis*, den här fullt vinterhärdiga *A. Pinsapo* med dess av vackert blågröna barr utmärkta v. *glauca*, praktexemplar med nära meterlånga årsskott av den på barrundersidan bländande silvervita *A. Veitchii*, oklanderligt växande individ av *A. homolepis* och den relat. ömtåliga och därför även i våra sydsvenska parker sällsynta *A. firma* o. a. Av de talrikt företrädda *Picea*-arterna lägga vi särskilt märke till vackra exemplar av de mer eller mindre sällsynta nyare kulturarterna *P. polita*, *P. Schrenkiana* och *P. Breweriana*. *Pinus*-arter av särskilt intresse äro framför andra *P. parviflora*, *P. densiflora* och *P. Jeffreyi* (fig. 6), samtliga i god och lovande växt. *Thujopsis dolobrata* frapperar mångenstädes genom vacker stamform och betydande årstillväxt. Sevärdheter framför andra äro slutligen också den elegant formade *Libocedrus decurrens* och den relat. ömtåliga och därför mindre ofta mötande *Torreya californica*.

Framför många av de ännu icke kottebärande *Pinus*- och *Picea*-formerna stanna vi ej sällan tveksamma om artbestämningen, och diskussionens vågor gå stundom högt herrar dendrologer emellan. I några fall blir nog diskussionen resultatlös, i andra fall förer den dock slutligen till enighet och samförstånd. Om besöket å Kiviks-Esperöd kan för visso sägas, att det i mera än ett avseende varit stimulerande och fruktbringande.

Framme vid corps-de-logiet stå långbord dukade med allehanda förfriskningar, och hit samlas vi så småningom, allt efter som det dendrologiska intresset äntligen släpper oss ur sitt mäktiga fängsel. Sol och värme ha i förening med intensiv dendrologisk energiutveckling gjort bordens läckerheter mer än vanligt lockande, vilket också oförtydbart skönjes, då vi på värdinnans upprepade anmaningar gång efter annan göra vårt bästa att länsa bordens karaffer och fat på deras trots allt aldrig sinande innehåll. Innan vi bryta upp från borden, tolkar vår ordförande, professor Robert Fries, allas vår djupt kända tacksamhet för all den såväl dendrologiska som lekamliga spis, vår älskvärda värdinna i så rikt mått bjudit oss, och denna vår tacksamhet besegla vi med ett från hjärtat gående fyrfaldigt leve.

Fig. 8. Rad av gamla parkträd vid Kiviks-Esperöd. Jätte-e k e n mitt å bilden 740 cm i stamomkrets vid brösthöjd.

Foto: C. G. DAHL maj 1930.

Karakås.

Då Kiviks-trakten under de senare årtiondena gjort sig känd för sin högt uppdrivna fruktodling, var det helt naturligt, att på dagens exkursionsprogram inlagts »besök i fruktträdgårdarna vid Karakås», detta välkända centrum för traktens fruktodling.

»Det namn, som framför alla andra är förknippat med dessa fruktodlingars historia är HENRIK ÅKESSONS. Denne märklige man övertog år 1883 en del utmark av Kiviks-Esperöd, benämnd Karakås. Efter sex år planterade han en del fruktträd, sedan mark härför röjts. Här idkades boskapsskötsel och även en smula åkerbruk, i den mån detta var möjligt. Tack vare markens stenbundenhet var det ingen tanke på sädesproduktion — det gick ju på det hela taget ej att så och icke heller att använda lie bland stenarna. Endast på vissa platser kunde rotfrukter odlas för kreaturens vinterbehov. Då man ju icke heller gärna kunde producera något hö, planterade hr Å. in gulltörne *(Ulex europæus)* på stora arealer. Denna buske, som håller sig grön hela vintern, skördas då allt efter behov samt krossas till foder. Under eftersommaren, när *Ulex*-buskarnas taggar blivit hårda, släpptes kreaturen ut på *Ulex*-fälten för att där beta av det gräs, som växte mellan buskarna. — Det föreföll hr Å., som om på det hela taget intet annat än träd och buskar kunde trivas på denna mark. Han fann det därför lämpligt att utvidga sin fruktodling och röjde därför nya områden. — År 1905 frånsåldes det 13 tunnland stora Olofsberg. Här planterades då ett tusental träd. Nuvarande antalet är c:a 2,100. År 1917 bebyggdes en annan del av Karakås-området, Ljungheden, och planterades med 1,300 träd. Denna del brukas sedan 1920 av sonen IVAR ÅKESSON. Det var icke nog härmed. Hr Å. har odlat och röjt i all sin tid, och 1922 bebyggde han den hemmansdel, som kallas Nya Karakås, och planterade där 700 fruktträd. Denna bebos sedan 1923 av honom själv, ty nämnda år lämnade han Gamla Karakås till sin yngste son, ERNST ÅKESSON. Denna gård omfattar ca. 20 tunnland med omkring 3,300 träd. Sammanlagda trädantalet i dessa fruktodlingar torde nu vara omkring 7,500 träd. — Arealen av hela Karakås-området utgjorde ca. 75 tunnland och taxerades, när det övertogs av HENRIK ÅKESSON, till 6,000 kronor. Vid sista taxeringen åsattes det ett värde av tillsammans 128,500 kronor. Det är bra marscherat. Heder åt en man, som med egna händer arbetat upp en stenig och oländig jordbit på detta sätt!»[1]

---

[1] Sven A. Hermelin, Exkursionen i Kristianstads län den 22—23 september 1928. Pomologisk Årsskrift 1928, sid. 180—182.

Vårt första besök å Karakåsområdet gällde HENRIK ÅKESSONS Nya Karakås. Vid framkomsten dit möttes vi av ägaren själv, och under hans ledning togo vi hans omfattande äppel-kulturer å den närmast intill liggande klapperstensmarken i närmare skärskådande. Ännu var det för tidigt att slutgiltigt döma om årets fruktsättning; de rikt ansatta fruktanlagen å de välskötta träden syntes dock redan nu lova rik skörd. Från Nya Karakås forsatte vi i bilarna förbi Gamla Karakås till Ljungkullen, där vi fingo se i gång varande besprutning av äppleträden medelst motorspruta av Åkessönernas eget fabrikat. Tack vare det bästa samarbete mellan häst och karl och spruta gick besprutningen fort undan och utfördes samtidigt med beundransvärd omsorg och noggrannhet.

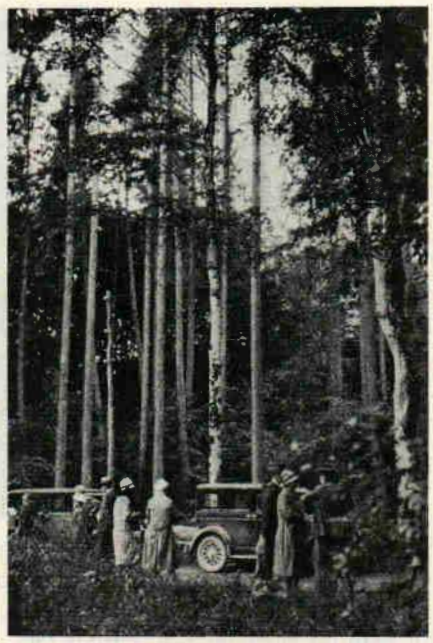

Fig. 9. Från Maltesholms lärk-bestånd.
Foto: CARL T. LUNDBERG 27 juni 1929.

Maltesholm.

Från Karakås vända vi så åter förbi Esperöd, Kivik och Vitemölla och vidare samma väg, som vi först kommit, bort mot Widtsköfle; vid Fåglahuset, där allén fram till Widtsköfle begynner, svänga vi åt väster och taga vägen över Degeberga och Ö. Sönnarslöv mot Maltesholm. Innan vi nå fram till slottet, göra vi en kortare avstickare västerut för beseende av Skånes och kanske hela vårt lands vackraste lärk-bestånd (fig. 9). Om detta enastående vackra bestånd av europeisk lärk skriver GUNNAR SCHOTTE i sin stora lärkmonografi (»Lärken och dess betydelse för svensk skogshushållning», Meddel. från Statens Skogsförsöksanstalt, h. 13—14, Stockholm 1917, sid. 602): »Det vackraste lärkbeståndet inom länet och säkerligen också i hela landet har man vid Maltesholm i Gärds härad. Här uppskattade skogsförsöksanstalten i september 1915 en tillfällig yta om 0,215 har. Trädens ålder bestämdes till 60 år. Beståndet

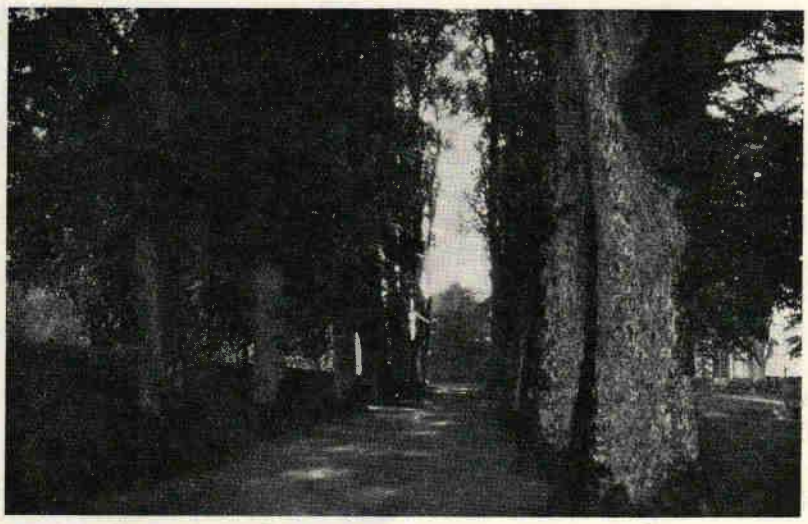

Fig. 10. Från Maltesholms l i n d-alléer.
Foto: PERCY H:SON TAMM 27 juni 1929.

är blandat med en och annan bok och ek. Stammarna äro synnerligen raka och höga. Den högsta höjden är omkring 31 m. Uppskattningen utvisar följande enastående goda resultat:

Stamantal st.	Grundyta kvm	Virkesmassa kbm	Medeldiam. cm	Medelhöjd m	Medelformtal
317	31,34	457	35,5	29,9	0,487

På några av de stora lärkarna synas spår efter äldre kräftsår.» Under de 14 år, som förgått, sedan Skogsförsöksanstalten 1915 gjorde sin uppskattning, har beståndet än ytterligare utvecklats. De vackra, raka stammarna ha skjutit än mera i höjden; ända till 36 meters stamhöjd är nu uppmätt. Att utvecklingen kunnat bliva så gynnsam, är i främsta rummet att tillskriva den drivande jordmånen med dess mäktiga myllager och genomsilande vatten samt det väl skyddade läget. En förstklassig lärkras har givetvis satt kronan på verket.

Vid framkomsten till Maltesholms slott mötas vi inne på borggården av slottsherren, greve JACOB DE LA GARDIE, som under vårt besök nu själv tar ledningen. Den nuvarande slottsbyggnaden uppfördes under åren 1635—38 av MALTE JUUL och ombyggdes 1780 av HANS RAMEL, vilken sistnämnde lät anlägga den dyrbara och präktiga väg, som från slätten leder upp till den på sluttningen av Linderödsåsen belägna slotts-

Fig. 11. Maltesholm; slottet från trädgårdssidan.
Foto: PERCY H:SON TAMM 27 juni 1929.

byggnaden; för att övervinna den branta stigningen har den brett tilltagna vägen på sina ställen uppbyggts till sådan höjd, att den går nästan i jämnhöjd med de åldriga bokarnas kronor, ett arbete som säges hava tagit en tid av nära 50 år i anspråk. Det imponerande gamla slottet omgives av breda vallgravar och utomkring dessa av omfattande park- och trädgårdsanläggningar.

Dendrologiskt sett rymmer Maltesholms park mycket av största värde och intresse. Mäktiga lind-alléer (fig. 10), planterade av HANS RAMEL på 1770-talet, inrama anläggningarna V om slottet. Parklinden *(Tilia vulgaris)* bildar härvid huvudbeståndsdelen, men enstaka skogslind *(T. cordata)* befinnes här och där vara inblandad. Det har tydligen varit ett osedvanligt gott plantmaterial, som ursprungligen kommit till användning; allenast två stycken av de gamla lindarna ha tills dato gått ut. En av parkens största sevärdheter är en jättestor idegran, måhända Sveriges största (jmf. »Sveriges Natur» 1921, sid. 159). Det ovanligt vackert formade trädet mäter i stamomkrets vid roten 3,55 m, dess höjd uppgår till 9 m och kronans största diameter till ej mindre än 14,53 m. En mängd främmande barrträd ha i senare tid blivit inplanterade och nått en för svenska förhållanden osedvanligt yppig utveckling. Främst bland dessa märkes ett nu 40-årigt, 11 m högt mammutträd (*Sequoia gigantea*) med en stamomkrets om 2,10 m

Fig. 12. *Picea alba* i Maltesholms park.
Foto: CARL T. LUNDBERG 27 juni 1927.

vid roten och 1,55 vid brösthöjd. Ursprungligen hade mammutträdet planterats i skydd av en nutkacypress (*Chamæcyparis nutkaënsis*), som, trots sin ovanligt vackra växt, så småningom blivit efter i utvecklingen och nu kunde framvisa en stamhöjd om endast 9 m. I närheten av nämnda cypress tilldrog sig en annan *Chamæcyparis*-art, *C. pisifera filifera* (fig. 13), med sina trådlika, överhängande, i stor utsträckning rotslående grenar berättigad uppmärksamhet. En 45-årig, c. 20 m hög douglasgran (*Pseudotsuga taxifolia mucronata*) med en stamomkrets vid brösthöjd om 2,5 m gav en god antydan om, vilken kolossal tillväxt detta träd under gynnsamma yttre betingelser kan prestera. Parkens största vitgran (*Picea alba*; fig. 12), c. 20 m hög med en stamomkrets vid brösthöjd om 2,15 m, är säkert att räkna som en av vårt lands största. En grupp *Abies Pinsapo* med även efter senaste stränga vinter

Fig. 13. *Chamæcyparis pisifera filifera* i Maltesholms park.
Foto: PERCY H:SON TAMM 27 juni 1929.

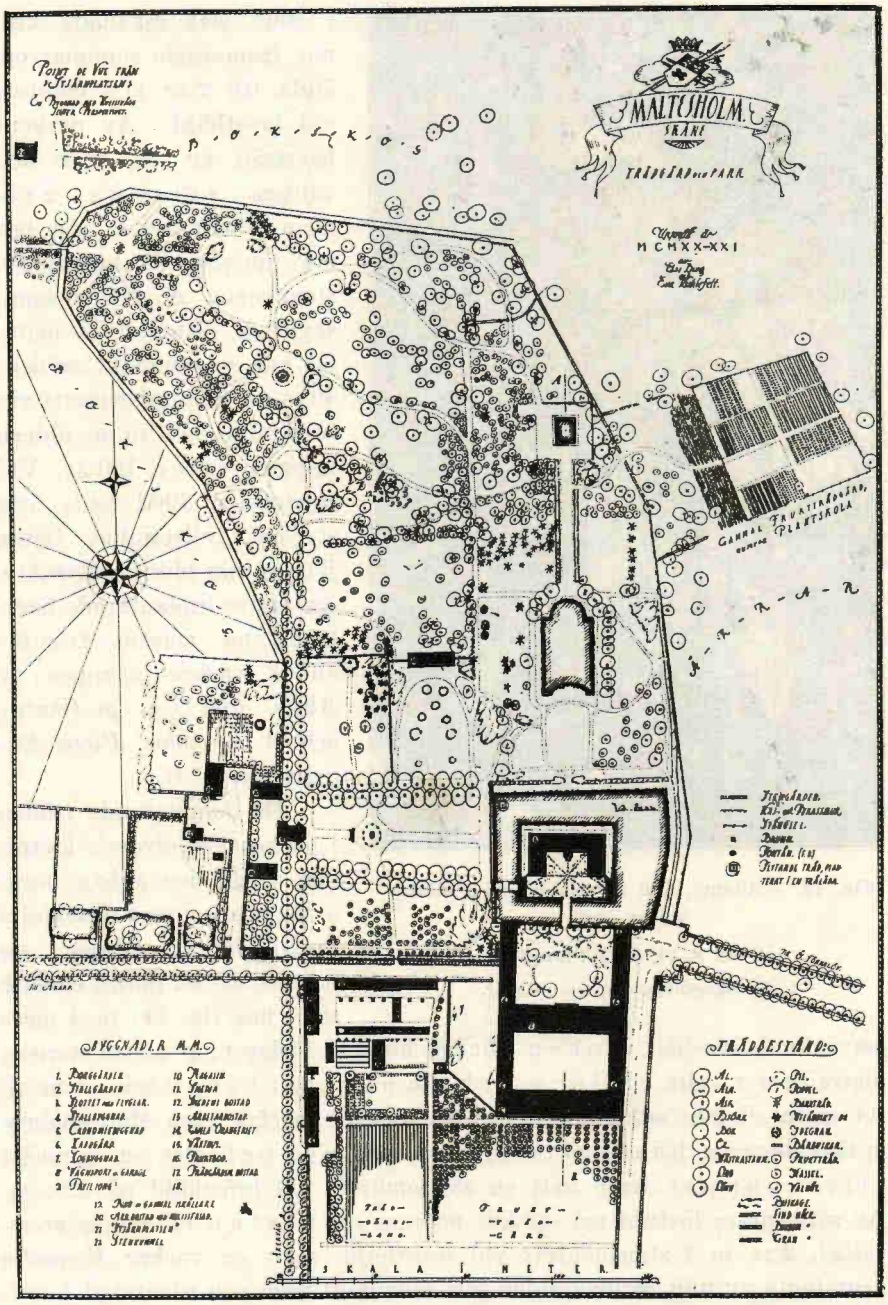

Fig. 14. Maltesholm. Plankarta över trädgård och park. Efter Hakon Ahlberg i »Lustgården» 1922.

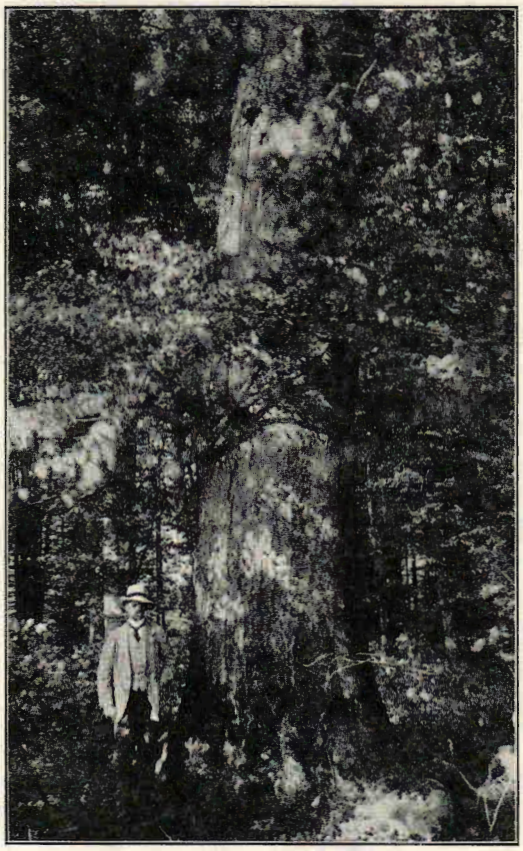

Fig. 15. »Adam», den största boken i Maltesholms park.

Foto: N. SYLVÉN 2 juni 1915.

Ur Skogshögskolans samlingar.

i stort sett oskadade kronor framvisade stammar om ända till 2,32 m:s omkrets vid brösthöjd. Av parkens barrträd är det dock den vanliga svenska granen (*Picea Abies*), som har att uppvisa de mäktigaste stammarna Av tvenne sannskyldiga jätteindivid mätte det ena en stamhöjd om över 40 m och en stamomkrets vid brösthöjd om 3,40 m; åldern uppgavs vara c. 130 år. Vid julstormen 1902 hade åtta stycken fullständigt friska jättegranar blivit kullvräkta. Av yngre inplanterade barrträdsarter märkas framför andra vackra grupper av *Abies alba* (= *pectinata*) och *A. concolor*, *Picea Engelmanni* m. fl.

De dominerande träden i parken äro givetvis lövträden. Till den äldsta parkanläggningen med dess stolta lind-alléer ansluter sig omedelbart en park i engelsk stil (jmf fig. 14) med mera omväxlande innehåll. Boken blir här huvudträdslaget; av andra svenska lövträdsarter möta ek, lönn, ask och alm samt björk och al m. fl. Av mera allmänt odlade, ej inhemska lövträd träffas inom Maltesholmsanläggningarna hästkastanj, pil- och poppel-arter; en uppmätt silverpoppel hade nått en stamomkrets vid brösthöjd på 3,50 m. Av sällsyntare lövträd må särskilt nämnas en platan (*Platanus acerifolia*), 2,30 m i stamomkrets vid brösthöjd, samt en vacker *Magnolia acuminata* av ung. samma ålder som mammutträdet och planterad i närheten av detta. Förtjänt av omnämnande är också ett vackert exemplar

Fig. 16. Bok i Maltesholms naturpark.
Foto: N. SYLVÉN 2 juni 1915.
Ur Skogshögskolans samlingar.

av kvitten *(Cydonia oblonga [= vulgaris])*. — Även en hel del lövbuskar av intresse förekomma. Särskilt anmärkningsvärda äro några till 3—4 m:s höjd utväxta, vackra exemplar av *Xanthoxylum americanum*, denna till familjen *Rutaceæ* hörande, hos oss relat. sällan odlade, torniga buskart med parbladiga blad och i knippen från fjolårsskottet samtidigt med lövsprickningen utvecklade, små, gulgröna blommor samt vackert rödhåriga vinterknoppar. En annan i vackra exemplar förekommande buskart var *Elæagnus multiflora* (= *longipes*). Av tibast (*Daphne mezereum*) anträffades här och där vildväxande individ. — I en av de större gräsmattorna i den engelska parkavdelningen ingick i örtfloran såsom förvildad den vid tiden för vårt besök vackert blommande stora ormroten *(Polygonum Bistorta)*.

Efter den givande rundvandringen i parkanläggningarna inbjudas vi av slottsherren att från slottstornet njuta av den vidsträckta och underbara utsikten. Vi få här en utomordentlig överblick över park och trädgårdar, över de yppiga och vidsträckta skogsmarkerna närmast slottet samt över den i aftonbelysningen österut vackert förtonande Kristianstadsslätten. Bokbeståndet med dess jätteträd närmast nedanför slottet lockar oss oemotståndligt, och en blixtturné genom dess mäktiga pelarsalar blir den värdiga avslutningen på vårt minnesrika Maltesholms-besök. Med beundran stanna vi härvid främst inför de å fig. 15 och 16 återgivna prakt-bokarna, den förstnämnda Maltesholms och samtidigt en av vårt lands största bokar, den gamle »Adam» (fig. 15), enl. uppgift c. 400-årig och ända till 44 m hög med en uppmätt stamomkrets vid brösthöjd om 530 cm, den andra (fig. 16) visserligen yngre till åren och allenast 320 cm i stamomkrets vid brösthöjd men genom sin raka och högt uppkvistrena stam ett förnämligare idealträd än de flesta. En god föreställning om de största bokarnas kolossala kubikinnehåll ger oss den uppmätta kubikmassan hos en nyligen kullblåst jättebok, vilken — med grenar och allt — gav ej mindre än 45 lösmeter ved.

Något försenade anlända vi vid 8-tiden åter till Kristianstad. I Frimurarehotellets festvåning stå nu middagsborden dukade oss till mötes. Under den med god aptit och under god stämning avätna middagen och en stund därpå följande nachspiel låta vi dagens upplevelser passera revy och bryta så i god tid upp för att nästa dag redan kl. 7,30 på morgonen kunna med nya krafter möta en ny dags ansträngningar.

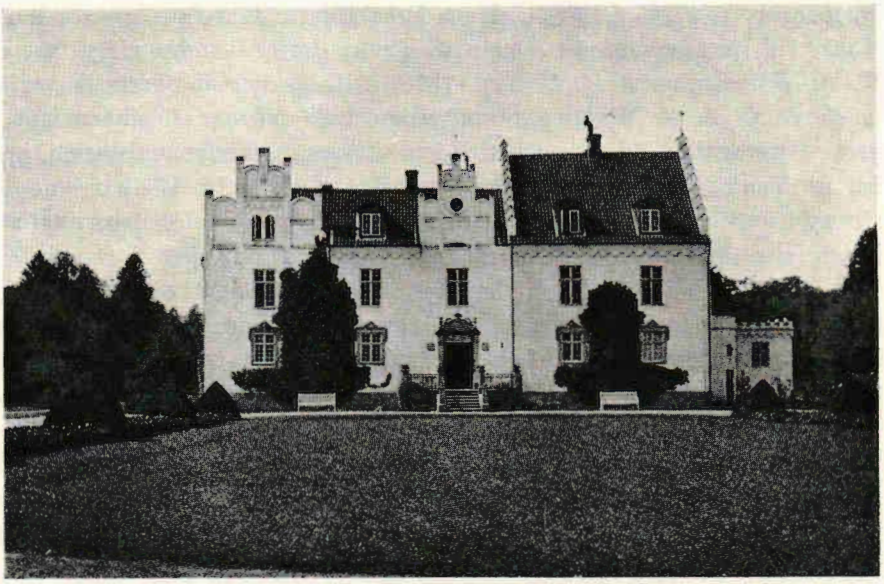

Fig. 17. Vanås' slott från gårdssidan.
Foto: PERCY H:SON TAMM 28 juni 1929.

Vanås.

Fredagen den 28 juni äro vi, efter förut intagen frukost, kl. 8 f. m. färdiga för start Kristianstad—Vanås. Gårdagens härliga solskensväder håller alltjämt i sig, och den genomresta Göingebygdens omväxlande landskap visar sig nu i solljuset till sin synnerliga fördel. Vi taga vägen O om Araslövsjön över Torsebro och Bjärlöv, vi se på avstånd det i lummig grönska inbäddade Hanaskog och med Helgeån på höger hand fortsätta vi genom Kviinge och Knislinge socknar norrut. Vid Knislinge kyrka svänga vi åt V, och genom vacker blandskog av reslig t a l l, b o k och e k nalkas vi så Vanås, där slottsherren, greve GUSTAF WACHTMEISTER, själv hälsar oss välkomna.

Vanås omtalas som sätesgård redan under unionstiden. Det tillhörde 1440 väpnaren ESKIL ÅKESSON och i slutet av 1400- samt början av 1500-talet släkten BRAHE, vars trohet mot den avsatte KRISTIAN II föranledde godsets reduktion till danska kronan, som 1525 sålde det till K. BILLE. Från hans släkt kom Vanås genom köp till landshövding MALTE JUULS änka ANNA RAMEL, sedan genom donation till den befryndade pommerska släkten VON PUTBUS och 1756 genom köp till landshövding K. A. H.

HAMILTON (f. 1722, d. 1763). Hans änka BETTY JENNINGS gjorde 1800 Vanås till fideikommiss för sonen till hennes dotter i andra giftet, greve K. A. WACHTMEISTER (f. 1795, d. 1865), vilkens sonson, förste hovstallmästaren C. A. B. WACHTMEISTER, sedan 1899 innehar fideikommisset; greve GUSTAF W., äldste sonen till den nuvarande fideikommissarien, bebor nu Vanås. Det nuvarande rektangulära slottet (fig. 17) har i nordvästra hörnet en nästan kvadratisk medeltidsbyggnad, det ursprungliga huset, med 1½ m tjocka murar och höga trappgavlar i O och V. Det härjades och brändes under Nordiska sjuårskriget av svenskarna, återuppbyggdes och tillbyggdes 1566 av landsdomare STEN BILLE och bildar nu en komplex av 5 hopbyggda hus, det sista uppfört 1818—20. Slottet restaurerades grundligt 1904. — Vanås inrymmer Sveriges f. n. främsta enskilda tavelsamling, sedan 1894 fideikommissegendom, omfattande 78 oljemålningar, huvudsakligen ur holländska, italienska och franska skolan, många av mycket stort värde. Framför andra märkas verk av REMBRANDT samt fransmännen CHARDIN, CLAUDE VERNET och GREUZE.[1]

Vi samlas framför slottstrappan, varifrån greve WACHTMEISTER ger oss en kort orientering i slottets och fideikommissets historia. Under greve W:s insiktsfulla ledning få vi härefter taga slottets inre med dess dyrbara tavelsamlingar i närmare betraktande. Sedan våra konsthistoriska intressen sålunda blivit på bästa sätt tillgodosedda, kommer turen till de dendrologiska, och ej heller de bliva här vanlottade. Vanås' park- och trädgårdsanläggningar, underbart vackert belägna runt kring en idyllisk liten sjö (pl. 2), visa sig nämligen innehålla mycket av värde. Närmast slottet möta moderna anläggningar (fig. 18) med klippta gräsmattor, vackert flankerade av i d e g r a n s-pyramider, m u r g r ö n s-rabatter och a v e n b o k s-häckar. Från dessa komma vi direkt in i en sällsynt vacker naturpark av e k och b o k, vars äldsta e k a r äro att inregistrera bland Skånes största och räkna sina anor från tiden långt före snapphanetiden. I ett av skogsbrynen har r h o d o d e n d r o n inplanterats; effekten av det just nu praktfullt blommande underbeståndet är rent av underbar. Ännu ett prov på lyckad underplantering möter ett stycke längre in i skogen; det är här s i l v e r g r a n (*Abies alba*), nu omkring meterhög, som med sin mörka grönska vackert kontrasterar mot de ljusgrå stammarna i ett äldre b o k-bestånd. Flerestädes inne i e k - b o k-parken ligga ansenliga flyttblock strödda eller pittoreskt hopade. En-

[1] Se närmare Nordisk Familjebok. 31. bandet. Stockholm 1921, sid. 619—620.

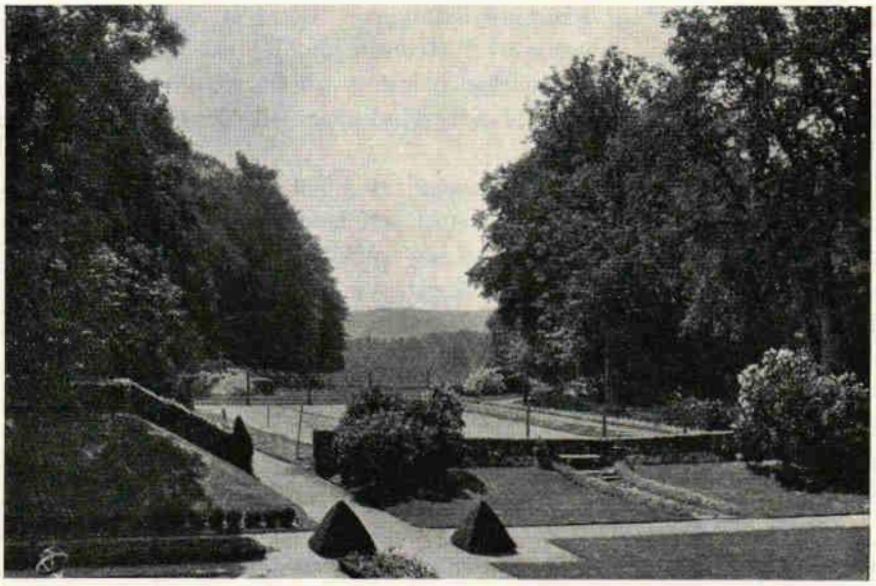

Fig. 18. Vanås. Från de moderna anläggningarna närmast slottet.
Foto: PERCY H:SON TAMM 28 juni 1929.

staka äldre granar vittna här och där om Vanås-markens utomordentliga alstringskraft; den största uppmätta granstammen mätte i omkrets vid brösthöjd 298 cm. Även äldre silvergranar av aktningsvärda dimensioner förekomma. Närmare slottet ha sjöstränderna fått bereda plats för en del mera främmande lövträdsformer och -arter. Vackra häng- och blodbokar, valnötsträd, en omfångsrik platan *(Platanus acerifolia)*, särskilt anmärkningsvärd genom sitt mångstammiga växtsätt, tulpanträd (*Liriodendron tulipifera*), *Aesculus pavia* m. fl. kunna härifrån nämnas. Förtjänt av omnämnande är slutligen även ett jätteexemplar av weymouthstall (*Pinus strobus*) med en uppmätt stamomkrets vid brösthöjd om 243 cm.

Innan vi lämna det underbara Vanås, samlas vi framför slottet, där vår ordförande, vältaligt som alltid, bringar vår utomordentlige ciceron och värd vårt tack och vår 4-faldiga hyllning.

Karsholm.

Karsholm och dess skogar stå som nästa punkt på exkursionsprogrammet. Jägmästare Frank af Petersens, Karsholms-skogarnas nitiske och

framgångsrike vårdare, tager nu ledningen. Efter att återigen ha passerat Knislinge taga vi vägen över Helgeån mot Hjärsås och genom omväxlande barr- och lövdungsmarker sydost ut till Gårrö, där ett för Karsholms-markerna typiskt b o k-blandbestånd göres till föremål för närmare demonstration.

Karsholms gods omfattar sammanlagt 1,000 har skogsmark av växlande bonitet. Skogsvården är i stort sett baserad på naturföryngring, vilken föryngringsprincip här visat sig osvikligt förenlig med ekonomisk och rationell skogsskötsel. De i skogsbestånden främst ingående träden äro b o k, e k, a v e n b o k, a s k, a l m, l ö n n, b j ö r k, a s p, a l och s ä l g samt av barrträd t a l l och g r a n.

Karsholmsbestånden utgöras till huvudsaklig del av lövblandskog. B o k e n är karaktärsträdet framför andra. Så vackra självföryngringar av bok, som Karsholms-skogarna på det i Oppmannasjön mitt för Karsholms slott utskjutande Bokenäset ha att uppvisa, får man leta efter. Ett planerat besök därstädes måste tyvärr inhiberas, då tiden härför visade sig otillräcklig. Näst boken är e k e n det främst dominerande lövträdet. Såväl s t j ä l k e k (*Quercus robur*) som v i n t e r e k (*Q. sessiliflora*) förekommer, den förra visserligen den allmännaste men den senare i högre lägen fläckvis dominerande. A v e n b o k e n möter så gott som allestädes insprängd i bokbestånden. A s k e n synes uppträda i tvänne väl skilda ståndortstyper, dels den vanliga på frisk, mer eller mindre fuktig mark, dels en mera utpräglad torrmarkstyp uppe i höglägena. En vacker föryngring av sistnämnda asktyp blevo vi i tillfälle att se i en lucka i lövblandskog i höjdläge vid Gårrö. A l m och l ö n n finnas insprängda här och där i lövbestånden, den senare huvudsakligen i anslutning till gårdarna och tydligen stammande från där ursprungligen odlade moderträd. B j ö r k, a s p, a l och s ä l g uppträda enstaka eller fläckvis insprängda i lövblandbestånden. Av de sistnämnda är s ä l g e n visserligen att i första hand betrakta som ett skogs-»ogräs», men icke desto mindre måste den, framhåller vår färdledare, tillerkännas en viss betydelse inom skogsbestånden, då den med begärlighet ätes av älgen, som vid tillgång på sälg i stor utsträckning lämnar de värdefullare träden orörda. T a l l e n förekommer såväl spontan som planterad. Ett för sin ovanligt vackra naturföryngring inom skogsmannakretsar välkänt tallbestånd möter å den s. k. »Furen» strax S om Karsholms slott. Även g r a n e n uppträder i såväl planterad som spontan form. I närheten av Gårrö träffas rent av det sydligaste spontana granbeståndet i Sverige, ett bestånd med verkligt vackra och resliga träd. Ännu något sydligare

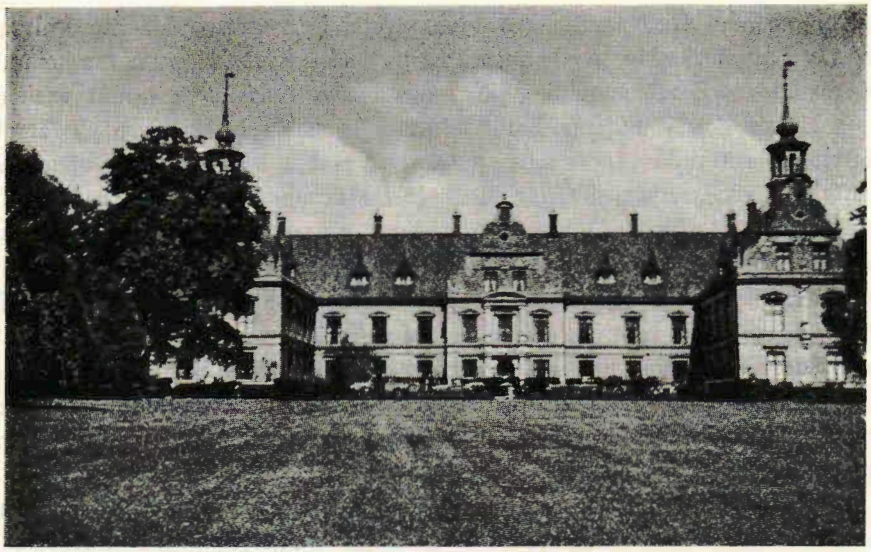

Fig. 19. Karsholms slott från gårdssidan.
Foto: CARL T. LUNDBERG 28 juni 1929.

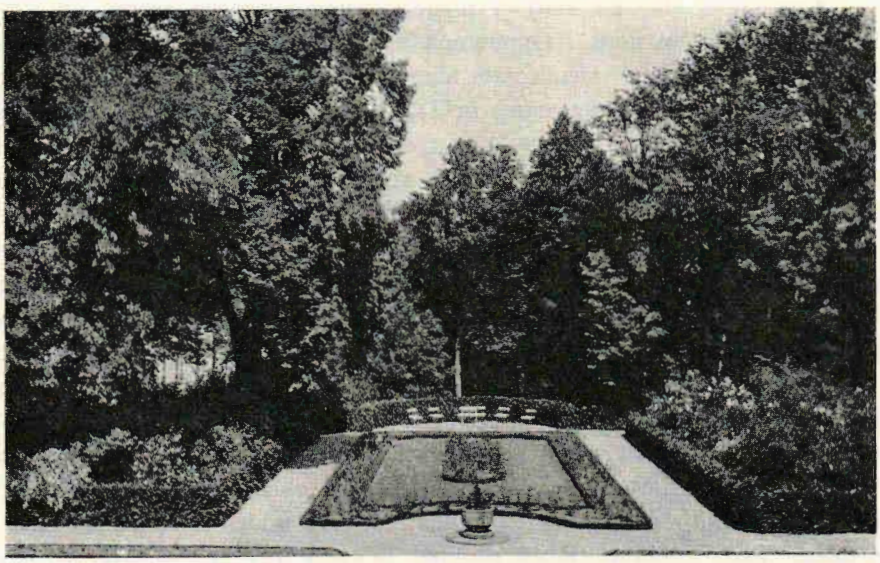

Fig. 20. Karsholm. Terrassen bakom slottet.
Foto: PERCY H:SON TAMM 28 juni 1929.

inom området finner man spontana ströträd av gran. Vackra kulturbestånd av storkottig, mellaneuropeisk (»tysk») gran förekomma flerestädes; självföryngringen är i dessa ofta rent av frappant vacker.

En hel del främmande barrträdsarter ha här och där mera på försök blivit inplanterade. Douglasgran, såväl den blå (*Pseudotsuga taxifolia glaucescens*) som den gröna (*P. t. mucronata*) och den sistnämnda i såväl frosthärdig som mera frostöm form, europeisk silvergran (*Abies alba*), sitkagran (*Picea sitchensis*), blågran (*P. pungens*) och europeisk lärk (*Larix decidua*) synas alla ha gått relativt väl till. Försök med weymouthstall (*Pinus strobus*) har däremot här som snart sagt allestädes misslyckats på grund av angrepp av törskatesvampen (*Cronartium ribicola*). — Av inplanterade främmande lövträd märkas bl. a. rödek (*Quercus rubra*) och sykomorlönn (*Acer pseudoplatanus*).

Från Gårrö ställes färden direkt till Karsholms slott (fig. 19). Sedan landshövding Johan Nilsson tillträdde hövdingeskapet i Kristianstads län, har slottet utgjort sommarresidenset för länets hövdingpar, och vi mötas vid vår ankomst dit av landshövdingskan Nilsson, som, då landshövdingen var av tjänsteresa hindrad att själv närvara, på det vänligaste tager emot oss.

Karsholms ståtliga slott, i modern holländsk renässans, är vackert beläget på en udde i Oppmannasjön. Godsets historia går tillbaka ända till medeltiden. Den förste kände ägaren är Joap Nielssön, som genom köp förvärvade detsamma år 1336. Efter att ha varit i släkternas Krognos, Podebusch, Gyllenstierna och Sehested ägo köptes Karsholm 1781 av landshövdingen greve F. U. von Rosen och år 1792 av greve Erik Ruuth, som sålde det till sin måg, excellensen greve Karl Klas Piper, vilken lät gård och gods förfalla. 1854 inköptes godset av hovmarskalken R. H. Stjernsvärd, som återupprättade det ur dess iråkade förfall. Under den nuvarande ägarens, F. M. Treschow på Fritzöehus i Norge, ledning synes egendomens närmaste framtid vara väl tryggad.

Sedan landshövdingskan Nilsson hälsat oss samtliga och jägmästare F. af Petersens i korthet redogjort för slottets historia, göra vi en rundtur genom de vackra park- och trädgårdsanläggningarna. Vi gå över terrassen bakom slottet (fig. 20) och genom stenbergsanläggningarna ner mot sjön och följa sedan den i strandkanten runt udden framdragna parkgången. Sedan sjön 1884—87 sänktes — ej mindre än c. 7 fot —, har på det lägst liggande strandområdet uppväxt ett tätt lövträdsbestånd, i vilket 15 olika lövträdsarter nu ingå: lönn, avenbok, bok, ask,

ek, lind och alm, klibbal, masurbjörk, asp, hägg, sälg och benved (*Evonymus europæa*) samt av främmande lövträdsarter hästkastanj och gråpoppel (*Populus canescens*). Ask och björk förekomma framför andra i vackra och växtliga ungbestånd; något, som härvid särskilt frapperar, är björkarnas för skånska förhållanden osedvanligt vita stammar (fig. 21). Några av de gamla träden ovan sjösänkningsområdet äro verkliga praktträd, så framför andra en hög, rakstammig ask om 376 cm:s stamomkrets vid brösthöjd. Å det mera plana parkområdet S om slottet ha en del

Fig. 21. Vackert vitstammiga björkar i Karsholms park.

Foto: HARRY NILSSON 28 juni 1929.

Fig. 22. Landshövdingskan Nilsson och ordf. i Karsholms park.

Foto: HARRY NILSSON 28 juni 1929.

sällsyntare parkträd blivit inplanterade. I ena hörnet av gräsplanen framför slottet framvisar en silvergran (*Abies alba*) en stamomkrets vid brösthöjd om 2 m; ett tulpanträd (*Liriodendron tulipifera*) på samma område mäter vid samma höjd å stammen 157 cm. Ett av de vackraste träden å den nämnda gräsplanen är en ståtlig hängbok med ovanligt starkt överhängande grenar. Som en speciell sevärdhet är från denna del av parken även att nämna en avenboks-gång med sagolikt knotiga stammar. Närmast gårdsplanen framför slottet möta pelargonie-ra-

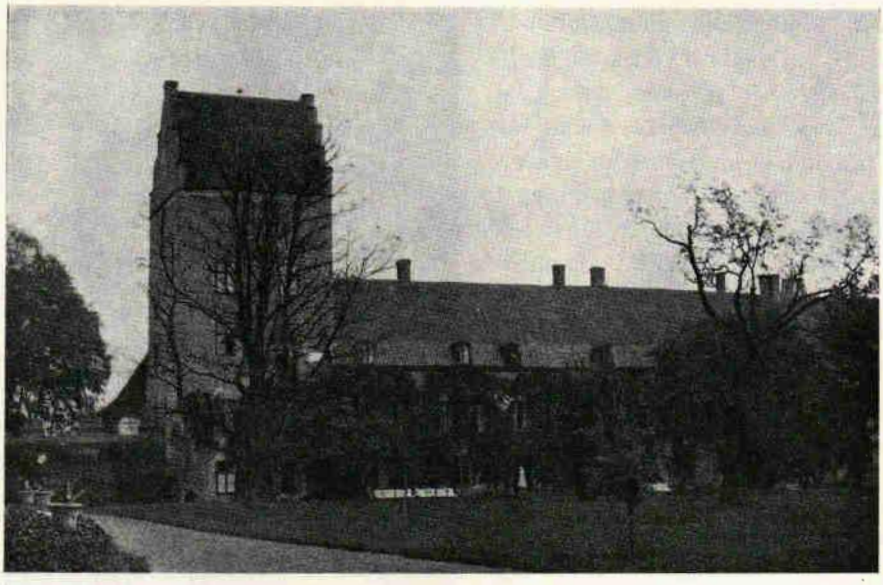

Fig. 23. Bäckaskog från parksidan.
Foto: PERCY H:SON TAMM 28 juni 1929.

batter, kantade av klippt i d e g r a n och b u x b o m. Inom naturparksområdena vittna gräsmattornas rika ängsvegetation om god markbonitet; som ett vackert och fläckvis färgstarkt inslag i nämnda ängsvegetation må för tiden för vårt besök särskilt nämnas *Veronica chamædrys*.

Efter rundvandringen utomhus inbjudas vi samtliga på de härligaste förfriskningar i den praktfulla gästabudssalen uppe i slottet. Vid fyllda bägare och fat njuta vi av vår tillvaro och av den underbara utsikten från tornrummen över Oppmannasjöns åt alla håll framskymtande vatten. Innan vi bryta upp, frambär vår ordförande vårt vördsamma och uppriktiga tack till vår älskvärda värdinna, som han under samtliga närvarande föreningsmedlemmars livliga instämmande högtidligen utnämner till Föreningens första hedersvärdinna. Vilket vi besegla med ett samfällt rungande fyrfaldigt leve!

Bäckaskog.

Den sista timmen före lunchen ägna vi åt besök å Bäckaskog. Vi taga vägen från Karsholm runt södra delen av Oppmannasjön förbi Kiaby kyrka allén fram till den på den smala landtungan mellan Oppmanna- och Ifösjöarna i lummig grönska vackert inbäddade kungsgården. Bäcka-

Fig. 24. Flikbladig lind *(Tilia platyphyllos laciniata)* i Bäckaskogs park.
Foto: PERCY H:SON TAMM 28 juni 1929.

skog var sedan början av 13:de århundradet premonstratens-kloster, sekulariserades 1537 och var därefter förläning inom ätterna ULFSTAND, BRAHE, BILLE och PARSBERG samt överläts slutligen med äganderätt åt ätten RAMEL. 1680 blev det reducerat och därefter boställe för översten vid södra skånska kavalleriregementet, men var ofta utarrenderat för regementskassan. Bland innehavarna är det i synnerhet fältmarskalken J. KR. TOLL (1782—1817) och konung KARL XV, som förskönat slottet och dess omgivningar. 1885 övertogs egendomen av dåvarande kronprins FREDRIK av Danmark, vilken år 1900 överlät kontraktet på kammarherre FILIP STJERNSVÄRD. F. n. innehaves kungsgården av direktör PER ÅKERS.

Bäckaskogs park innehåller en mängd dendrologiska sällsyntheter. Då blott en halv timmes tid här står till vårt förfogande, ägna vi därför denna helt åt beseende av dessa. I skuggan av de stolta gamla alléträden vid norra sidan av parken stanna vi dock ett ögonblick och lyssna till den redogörelse för slottets och godsets historia, som vår ordförande här i korthet lämnar. Alléträden utgöras av parklind, alm och bok av vördnadsbjudande dimensioner; å den myllrika jorden innanför träden bilda lundgröe (*Pro nemoralis*) och *Hieracium* en vacker och karakteristisk markvegetation. Parkens största träd är en jätte-ask

med vacker »rotkrona» och en stamomkrets vid brösthöjd om 495 cm. Ett praktträd av första ordningen är även ett jättestort träd av den sällsynta, av glänsande glatta blad kännetecknade *Ulmus glabra nitida*, mätande ej mindre än 4 m i stamomkrets vid brösthöjd. En tvåstammig brokbladig sykomorlönn (*Acer pseudoplatanus variegata*) framvisar nedtill — nedom förgreningsstället — en stamomkrets om fulla 3 m. Ett valnötsträd om 260 cm:s stamomkrets vid brösthöjd är också en sevärdhet av rang. En tvåstammig vitoxel (*Sorbus aria*) med en stamomkrets nedtill — nedom förgreningsstället — på nära 2 m är säkerligen en av de största i sitt slag inom landet. Detsamma torde nog kunna sägas om en *Tilia euchlora*, mätande 148 cm i stamomkrets vid brösthöjd. Av andra parkens sällsyntheter förtjäna särskilt nämnas en flikbladig lönn (*Acer platanoides dissecta*) med i spetsen inrullade bladflikar, en vacker, stortornig *Gleditschia horrida*, en ståtlig *Gymnocladus dioica* (= *canadensis*) med sina vackert dubbelt parbladiga blad, vackra exemplar av robinia (*Robinia pseudoacacia*) i såväl parbladig som enkelbladig (*monophylla-*)form, ovanligt välutbildad *Taxus baccata fastigiata* (= *hibernica*) samt ett sannskyldigt praktträd av flikbladig lind [*Tilia platyphyllos laciniata* (= *asplenifolia*); fig. 24] med allehanda övergångar till den normalbladiga formen.

Mycket mera hade säkerligen varit att se, om tiden blott tillåtit oss att ytterligare fördjupa oss i denna parkträdens skattkammare. Ett drygt program återstod oss ännu och programtiderna måste vi — åtminstone i det längsta — söka hålla. Föga försenade äro vi också strax efter 2 e. m. redo att ingripa vid den i Kristianstad väntande lunchen.

Trolle-Ljungby.

Strax efter 3 e. m. äro vi ånyo färdiga för start, nu med det minnesrika Trolle-Ljungby som närmaste mål.

Trolle-Ljungby fideikommissegendom i Trolle-Ljungby socken omfattar med underlydande i Gualövs, Näsums, Ivetofta, Kiaby, Fjälkinge, Nymö och Åhus socknar $49\,^{211}/_{480}$ mtl. med ett taxeringsvärde (1918) av 5,064,700 kr. Arealen är 15,000 har (varav omkr. 4,000 har skog), delad på 180 arrendegårdar och 208 småbruk. Slottet (fig. 25, 26), omgivet av vattengravar och en konstgjord park, är ett tvåvåningshus, omfattande huvudbyggnad och två flyglar i oputsad tegel. Huvudbyggnaden uppfördes 1629 på grundmurarna av en 1525 av Sören Norrby nedbränd borg; västra flygeln uppfördes 1633; den östra, kallad Munkelängan, 1787, prydd med rösten med svängda konturer och tinnar.

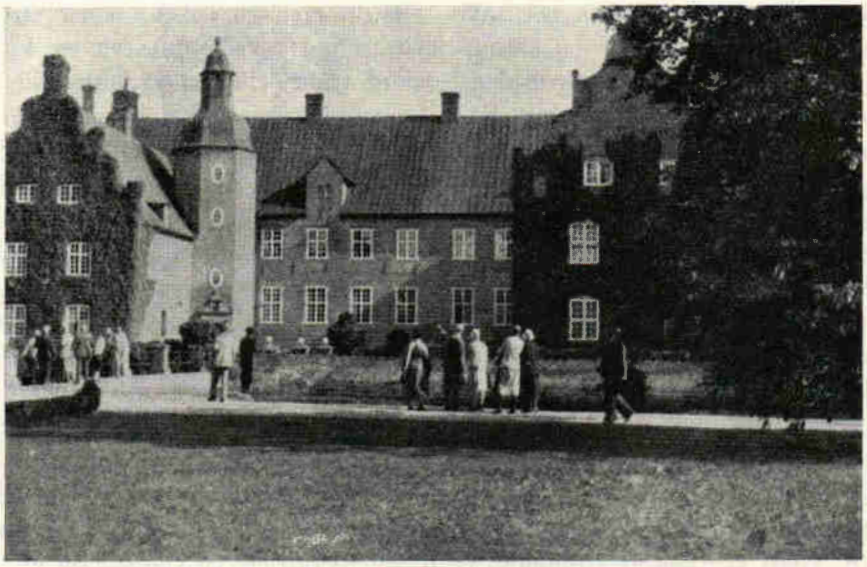

Fig. 25. Trolle-Ljungby. Slottet från gårdssidan.
Foto: G. R. PERSSON 28 juni 1929.

Fig. 26. Grupp av exkursionsdeltagare vid Trolle-Ljungby.
Foto: CARL T. LUNDBERG 28 juni 1929.

Huvudbyggnaden är på nordsidan försedd med en enkel takhuv, sydsidan är smyckad med en karnap med svängd gavelkontur och tre kulprydda postament; från sydsidan leder en träbro till den på andra sidan slottsgraven belägna kyrkan. Från borggårdens norra sida, som intages av en tegelmur med två mångkantiga, platt avslutade tornlika hus i ändpunkterna, leder en 1806 uppförd välvd stenbro till den framför liggande ladugården. I hörnet av östra flygeln och huvudbyggnaden ligger ett åttkantigt trapptorn, slutande i en med kupolartad lanternin krönt spira, tornet har ovala fönster och en i röd sandsten utförd portal med en massiv ekdörr med märken efter snapphanekulor. På slottet finnes en stor samling familjeporträtt, ett rikhaltigt bibliotek och det bekanta BRINKMAN'ska arkivet samt de ryktbara Ljungby horn och pipa. — Gården var under medeltiden troligen en befäst sätesgård. Den ägdes under 1300—1400-talen av släkten BILLE, sedermera av släkterna BROSTRUP, ULFSTAND och GYLLENSTIERNA samt övergick 1662 genom köp till den bekante diplomaten P. J. COYET. Dennes son, friherre V. J. COYET, (d. 1709) stiftade av Ljungby, Årup och Ryssås ett på manslinjen efter förstfödslorätt ärftligt baroni. Sedan hans ätt utslocknat på manssidan, ärvdes Ljungby av ULRIKA LOVISA MARIA SPARRE (d. 1848), gift med riksdrotsen greve K. A. TROLLE-WACHTMEISTER till Trolleberg. Under hennes tid överflyttades 1830 fideikommissrätten från Trolleberg till Ljungby, som sedan dess kallats Trolle-Ljungby. Efter hennes son, excellensen greve H. G. TROLLE-WACHTMEISTER, ärvdes Trolle-Ljungby av dennes son, landshövdingen greve A. K. TROLLE-WACHTMEISTER, och innehaves nu av den sistnämndes sonson, greve C. A. TROLLE-WACHTMEISTER.[1]

Vid framkomsten till Trolle-Ljungby stodo greven och grevinnan TROLLE-WACHTMEISTER oss välkomnande till mötes. Inne på borggården hade slottets mest berömda sevärdheter, Ljungby horn och pipa, i förväg blivit utställda till beskådande, och ingen försummade heller att taga de vackra och dyrbara klenoderna i närmare skärskådande.

Sägnen om Ljungby horn och pipa (fig. 27) möter första gången i tryck i LINNÉS Skånska resa (tryckt i Stockholm 1751). I LINNÉS skildring av besöket å Ljungby (d. 31 juli 1749) heter det bl. a. följande:

»Ljungbyhorn, som till ryktet är vida namnkunnigt, bevarades här på herrgården. Det var stort, nästan som ett oxhorn, till färgen mörkt, mot spetsen nästan trekantigt, att man skulle tro det vara tartariskt gemshorn. Det var beslaget med förgyllt silver och hade silverfötter att stå på, sådant som det i figuren utvisas. Silverbeslagen med arbetet, förgyllningen, ritningen med hundar och änglar, som blåste i basuner,

[1] Jmf. Nordisk Familjebok. 29 bandet. Stockholm 1919, p. 833—835.

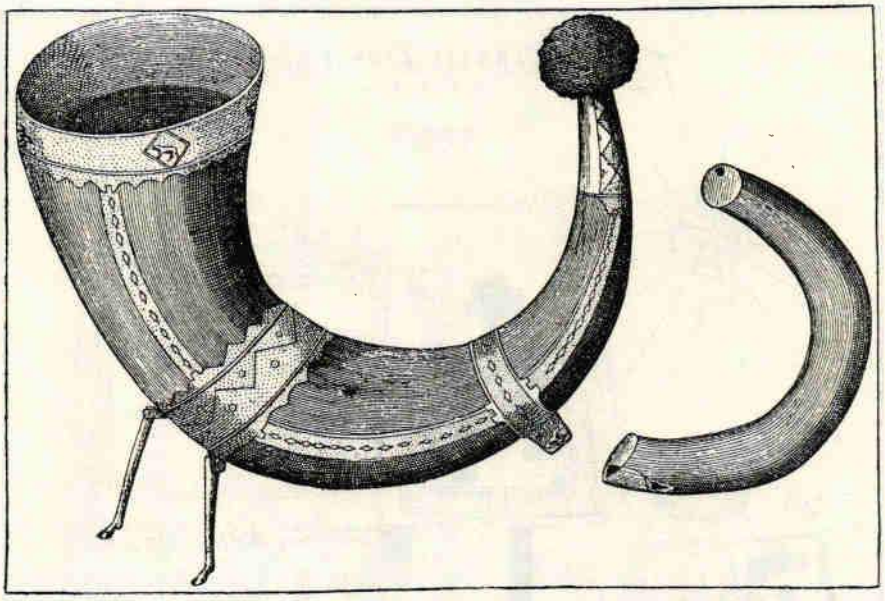

Fig. 27. Ljungby horn och pipa. (Efter Linnés Skånska resa.)

liknade allt människoarbete, så att om trollen gjort detta horn, måste de hava lärt professionen av någon guldsmed. Den meningen, som herr överstelöjtnanten Coyet hade om detta horn, att det i forna tider varit en bragdebägare, synes allra likast. Historien därom är denna: Vid år 1490 hade en fru Ulfstand skolat bo på Ljungby gård, vilken hört, att Maglestenen mestadels var julnatt skulle vara uppställd på pelare, och att trollen då dansade under stenen. Ty anmodade hon om julafton sina betjänter, att om någon av dem ville rida till Maglestenen, som ligger 3 à 4 bösskott ifrån gården, och där se, vad som skedde, ville frun förära honom en klädning och den bästa häst. En av stalldrängarna reser dit, ser stenen vara upphäven på pelare, en stor hop ljus upptända och under såväl som omkring stenen trollen, som drucko, dansade, sprungo och voro helt lustiga. Tvenne troll komma till karlen, den ena med ett horn, den andra med en pipa, och begärde, att han skulle göra besked. Det vore bergskungens skål, och när han hade druckit, skulle han pipa i båda ändarne på pipan, likasom han hade sett de andra göra före honom. Karlen tog hornet och pipan, då till honom på andra sidan kommer en piga, vilken viskade, att han icke skulle dricka, men rida på det hårda och icke på det torra, ty slår han hornet bakom sig, då håret strax avlopp på länderna av hästen, där han spillde, och rider över åkern till Ljungby gård. Trollen måste löpa uppåt vägen, kommo därför något senare och sedan vindbryggan blivit upphävd efter stalldrängens ankomst. När som drängen hade lämnat frun hornet och pipan, ropade pysslingarna över

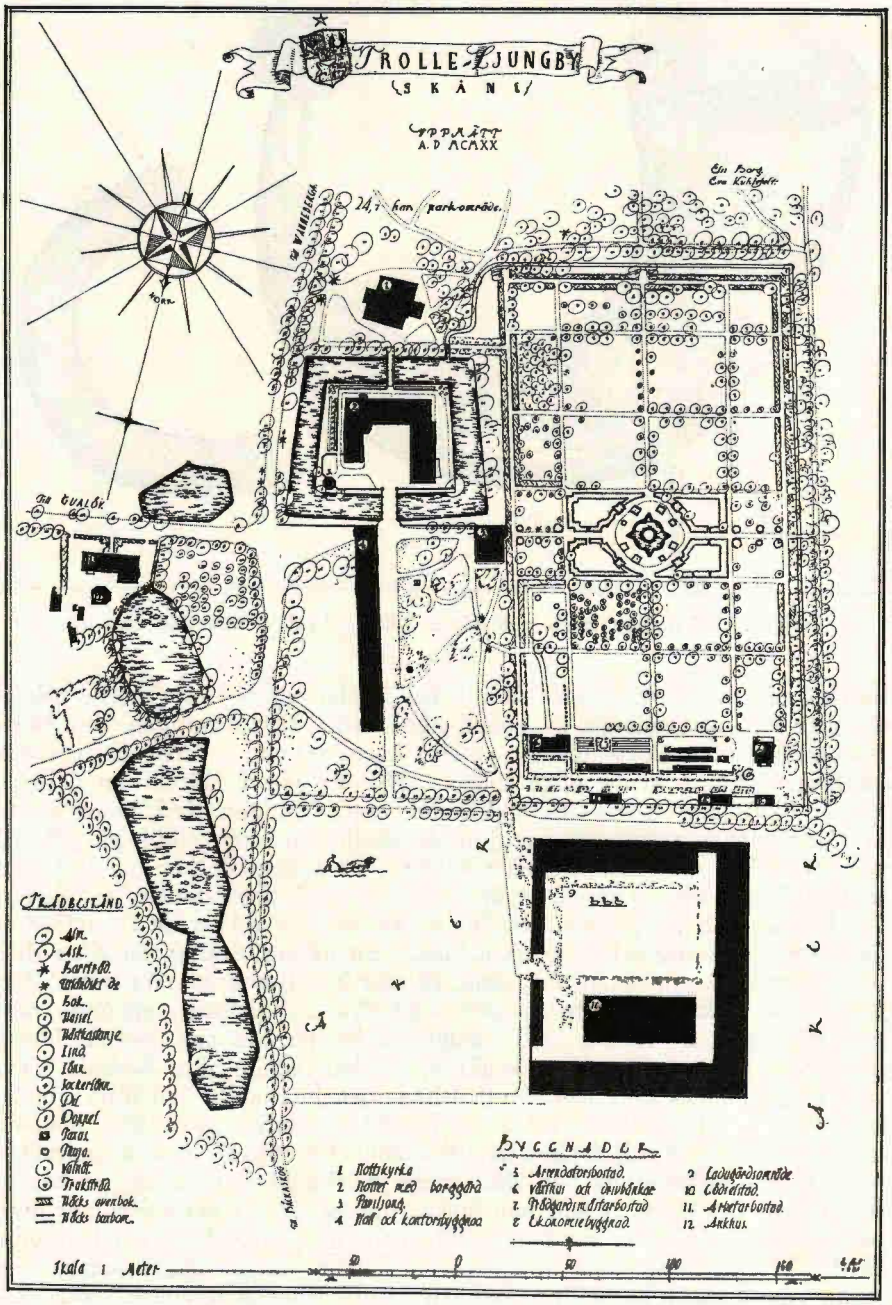

Fig. 28. Trolle-Ljungby. Plankarta över trädgård och park. Efter Hakon Ahlberg i »Lustgården» 1922.

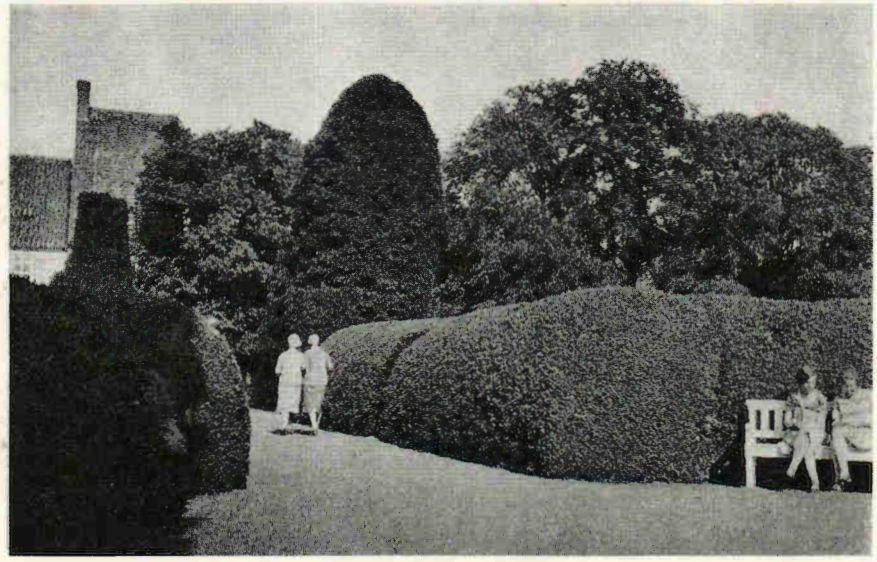

Fig. 29. Klippta granar och buxbom-häckar i Trolle-Ljungby lustgård.
Foto: CARL T. LUNDBERG 28 juni 1929.

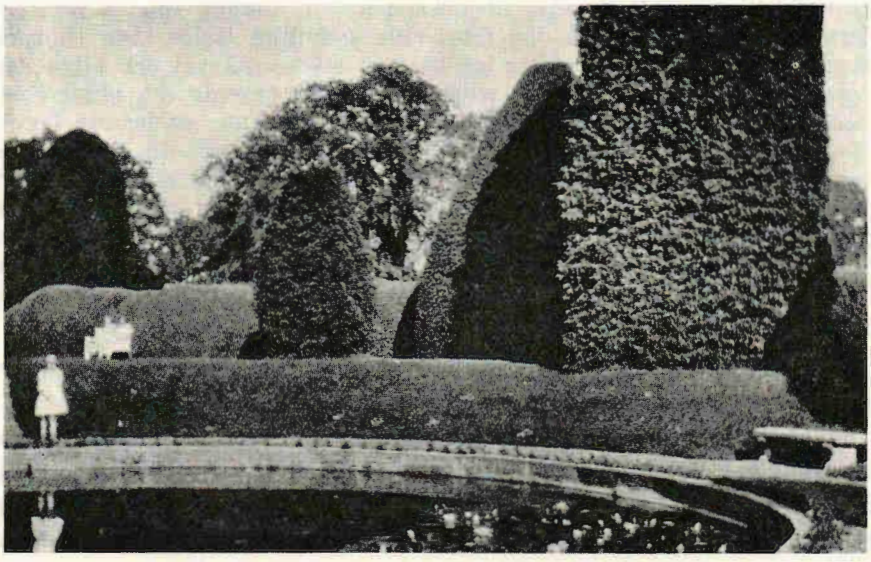

Fig. 30. Från lustgården vid Trolle-Ljungby.
Foto: MARY LILJENROTH 28 juni 1929.

Fig. 31. Hemlockgran *(Tsuga canadensis)* i Trolle-Ljungby lustgård; 164 cm i stamomkrets vid brösthöjd.

Foto: G. R. PERSSON 28 juni 1929.

graven till frun, att de voro utskickade av sin konung till att igenföra deras horn och pipa, och där frun ville godvilligt lämna dem tillbaka, så skulle hennes familj aldrig gå ut men städse må väl och bliva den yppersta i danska riket, men sedan de fått korta svar och blivit bortvisade utan hopp om horn och pipa, antydde de frun, att hennes familj ej skulle komma till nionde led, att gården skulle komma till främmande ägare och 3 gånger avbrinna, varpå de tågade tillbaka, och karlen blev död 3 dagar därefter men hästen den andra dagen. Gården skall hava brunnit tre gånger, och Ulfstands familj gick ut med nionde led därefter med mera, som en berättelse av Hans Holst år 1620 författad skall utföra. — Pipan är krokig och av elfenben, kan blåsas i begge ändar, som svara varann efter den ton, som göken gal.»

Sedan vi vederbörligen beskådat och beundrat de speciella Ljungbyklenoderna, föras vi av slottsherren och slottsfrun genom slottet ut i trädgården. De äldsta trädgårdsanläggningarna röja ännu spår av sin ursprungliga storslagenhet. Klippta gran-pelare, idegrans-pyramider och mäktiga buxbom-häckar (fig. 29, 30) förläna åt det hela en synnerligen förnämlig prägel. Ett av de äldsta parkträden är ett kolossalt valnötsträd, vid brösthöjd mätande ej mindre än 304 cm i stamomkrets, sannolikt en kvarleva ända från Linnés tid och måhända just det

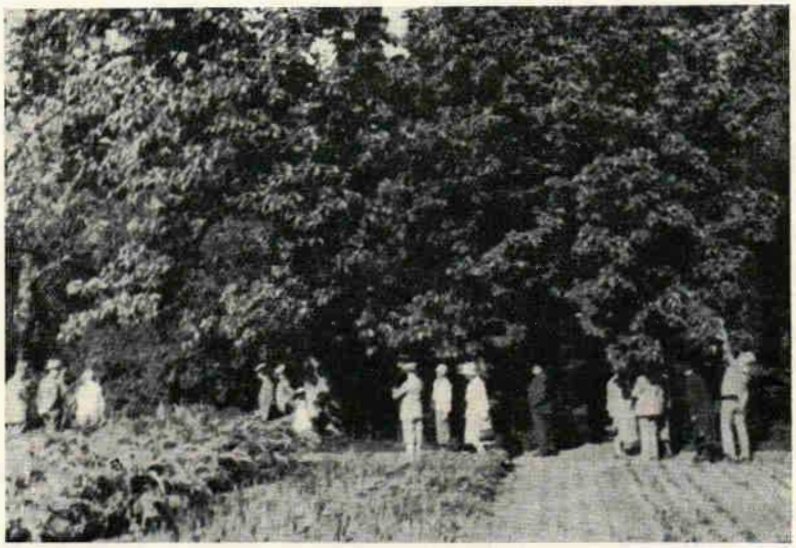

Fig. 32. Grupp av exkursionsdeltagare vid *Magnolia acuminata* i Årups park.

Foto: G. R. PERSSON 28 juni 1929.

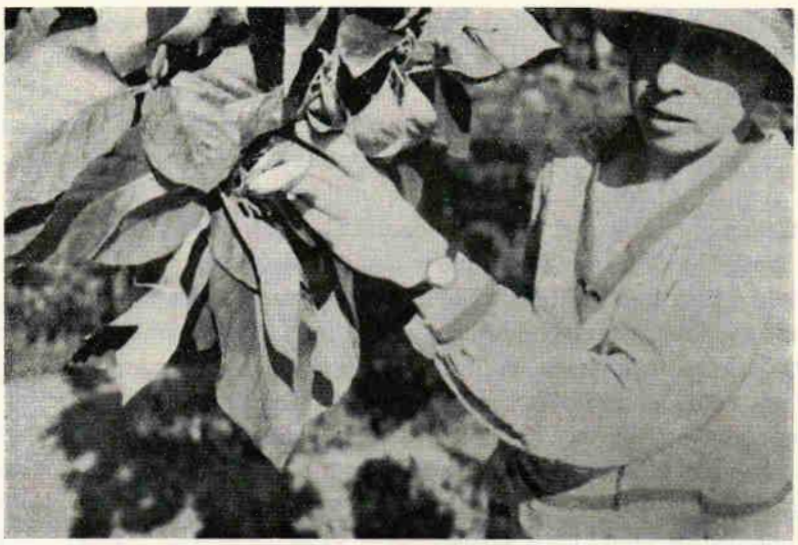

Fig. 33. *Magnolia acuminata* vid Årup; detaljbild.

Foto: G. R. PERSSON 24 juni 1929.

träd, som LINNÉ i sin skånska resa nämner som det enda — av en ansenlig hop — som uthärdat vintern 1740. Av parkträd av yngre datum förtjäna särskilt nämnas en hemlockgran (*Tsuga canadensis*; fig. 31) om 164 cm:s stamomkrets en m upp å stammen samt några ovanligt vackra exemplar av *Aesculus pavia* och *Aesculus carnea* (= *Hippocastanum* × *Pavia*), det sistnämnda 258 cm i stamomkrets vid brösthöjd. Även slottsväggarnas spalierträd och klätterväxter förtjäna särskilt beaktande. Aprikoser tävla här i ålder med aprikos-linnéanerna på Widtsköfle. Å en jätte-murgrönа uppmättes en stamomkrets nedtill om c. 1 m; murgrönan i fråga var hemförd som stickling från Heidelberg av den nuvarande fideikommissariens farfars far.

Årup.

Trolle-Ljungby hade så fångat vårt intresse, att besöket där dragit minst en halv timme längre ut på tiden, än eftermiddagens hårt belastade program tillåtit. Det dendrologiskt så lockande Årup, den andra punkten på eftermiddagsprogrammet, fick dock under inga omständigheter försummas. Strax före 5 e. m. begynna vi sålunda den intressanta inventeringen av de innehållsrika Årups-anläggningarna.

Årup ingick, som förut nämnts tillika med Ljungby och Ryssås i det av friherre V. J. COYET stiftade ärftliga baroni, vilket senare, 1830, uppgick i fideikommisset Trolle-Ljungby. Corps-de-logiet, i vackert läge vid Skräboån, är en stor, 1884 färdig villabyggnad av tegel, en våning hög, med sockel- och takvåning samt försedd med torn, utsprång och plåttäckta takpartier. Det bebos f. n. av den nuvarande fideikommissariens moder, grevinnan ANNA TROLLE-WACHTMEISTER f. ROSENBLAD.

Årups park innehåller ett flertal sällsynta träd av för svenska förhållanden ansenlig storlek och ålder. Flera av våra sällsyntaste parkträd möta här rent av i sina inom landet äldsta och vackrast utvecklade individ. Samtliga de äldre träden stamma från slutet av 1700-talet, planterade av den nuvarande ägarens farfars far. Av de vid vårt besök uppmätta träden framvisade en europeisk silvergran (*Abies alba*) och en robinia (*Robinia pseudoacacia*) den största stamomkretsen vid brösthöjd eller 340 cm. En *Aesculus Pavia* mätte vid samma mått 330 cm, en platan (*Platanus acerifolia*) 285 cm, en ståtlig *Magnolia acuminata* (fig. 32, 33) 258 cm, ett tulpanträd (*Liriodendron tulipifera*) 265 cm, ett gudaträd (*Ailanthus altissima* [= *glandulosa*]) 233 cm samt ett valnötsträd 225 cm. En del vackra lindar, jämnåriga med de föregående 1700-talsträden, visade sig tillhöra vår inhemska

Fig. 34. Blommande rhododendron i Årups park.
Foto: G. R. PERSSON 28 juni 1929.

art *Tilia cordata*. Ett historiskt märkligt inslag i parkanläggningen är den s. k. koalitionsallén, minnande om de å Årup förda underhandlingarna mellan England och Sverige om koalitionen mot NAPOLEON I. — Som estetiskt tilltalande inslag i Årups-anläggningarna må slutligen ytterligare nämnas vackra grupper av *Rhododendron* (fig. 34) och *Pæonia arborea* samt en såsom vårdträd framför corps-de-logiet planterad ståtlig alm. Användandet av den i vår svenska flora som vild sällsynta kärrmolken eller strandtisteln, *Sonchus palustris*, som perenn prydnadsväxt förtjänar till sist sitt särskilda omnämnande.

Årupsanläggningarna voro alltför rika, för att vi skulle hinna avverka dem på den fastställda tiden. Då vi göra uppbrott, har klockan betänkligt närmat sig 6-slaget. Efter att hava avtackat vår älskvärda värdinna och efter att ha bringat vår Trolle-Ljungby-värd, som välvilligt följt oss till Årup och även här varit vår utmärkte ciceron, ännu ett tack för all visad välvilja, bestiga vi så åter bilarna, och i snabbast möjliga takt ställa vi färden mot Blekinge.

Valje–Sölvesborg–Listerlandet.

För eftermiddagstimmarnas färd i Blekinge hade vi att påräkna tvenne så förträffliga färdledare som länsjägmästare G. FISCHER och trädgårds-

konsulent PETER LINDE. Då vi vid Sissebäck passerat landskapsgränsen, mötas vi av dem båda i Valje och anförtro oss nu helt åt deras ledning.

Mäktiga gamla ekar stå vakt vid vägen vid Valje herrgård, och Valje bok-skog, målet för Sölvesborgsbornas sommarpromenader, gör i kvällsbelysningen ett oförgätligt intryck i sin allt mera fördjupade högsommargrönska. De här genomresta, växtliga, rik- och rakstammiga ungbestånden av bok i havets omedelbara närhet äro rent av att räkna bland Blekinges mest lovande bokbestånd. Tyvärr tillåter ej tiden något mera ingående studium av de imponerande Valje-bestånden.

I Sölvesborg bese vi som hastigast under konsulent LINDES ledning den vackra gamla medeltidskyrkan med dess efter restaureringen 1906 blottade väggmålningar och dess konstnärliga altartavla, skänkt till kyrkan 1632 av den »skånske kungen» TAGE TOTT. En stunds beklaglig tidsutdräkt vållades här genom kyrkovaktmästarens bristande påpasslighet.

Vid uppbrottet från Sölvesborg tager jägmästare FISCHER ledningen, och färden går nu hän genom Listerlandet för beseende av Skogsvårdsstyrelsens här igångsatta omfattande skogsplanteringar. De stora sammanhängande skogskulturer (fig. 35), som under senare år blivit utförda runt om å Listerlandet, ha i stort sett gått synnerligen väl till. Tallen är det huvudsakliga kulturträdet. Redan för ett 50-tal år sedan påbörjades genom Hushållningssällskapets försorg en hel del mindre kulturer med detta trädslag. Då det härvid använda fröet till största delen utgjordes av »tyskt» tallfrö, äro tyvärr de äldsta kulturerna nu skäligen värdelösa, lågstammiga, grovgreniga och krokvuxna som de på typiskt »tyskt» tallmanér äro. Under senare år har emellertid svenskt tallfrö allmänt kommit till användning. Resultatet härav är också, ännu åtminstone, synnerligen gott. Vid ett för svensktallkulturerna typiskt bestånd göra vi halt, och jägmästare FISCHER ger oss en kort orientering rörande Listerlandets omfattande skogsplanteringar. Beståndet, inför vilket vi stannat, är nu 24 år gammalt. Föregående år hade gallring å en provyta utförts, varvid 1,480 av beståndets 5,930 stammar (pr har) utgallrats. Den utgallrade virkesmassan uppgick till 13 kbm, och det kvarvarande beståndet höll 1928 89 kbm, med en årlig tillväxt på 10,35 kbm, allt pr har räknat. Ytterligare ett 1928 gallrat tallbestånd, nu 25-årigt, demonstrerades för oss av vår färdledare. Intresset knyter sig främst till det försök, som här gjorts, med underplantering med ek, bok och gran. Samtliga de underplanterade trädarterna synas gå väl till och giva rika löften för framtiden.

Från Mjellby skogsplanteringar taga vi vägen över Ysane till Puka-

Fig. 35. Från skogskulturerna på Listerlandet.
Foto: E. A. HANSSON 1924.

vik och få då från bilarna en överblick över de just i dessa dagar slutligt avdikade Vesan-områdena ävensom över de för blekingsk flygsandsmark karakteristiska flygsandsfälten vid Norje. I Pukavik har konsulent LINDE ordnat med kaffeservering, vilket smakar mer än förträffligt men — tyvärr — allt för länge inkräktar på den betänkligt framskridna tiden.

Elleholm—Karlshamn—Ronneby.

Då vi äntligen äro färdiga med kaffedrickningen i Pukavik, hotar redan skymningen att falla på. Och ännu har det LINDE'ska kvällsprogrammet tvenne lockande punkter att bjuda på: Elleholm och Karlshamn. En del av exkursionsdeltagarna ha redan före kafferepet avvikit och fortsatt direkt till Ronneby. Flertalet resenärer äro dock ännu kvar, då vi vid ½ 9-tiden på kvällen starta på nytt med Elleholm som närmaste mål. Avvägen från stora landsvägen fram till Elleholm ger oss redan den full valuta för vår ståndaktighet. Den c. 2 km långa vägen fram är kantad av en allé av unikt slag, en allé av idel körsbärsträd, en dendrologisk sevärdhet av första rang. En färd genom denna vid tiden för körsbärsträdens blomning måste vara en verklig upplevelse.

Elleholm, vackert beläget på en holme vid Mörrumsåns utlopp i Östersjön, räknar sina anor ända från medeltiden. Det var då ett betydande gods, som jämte ett befäst slott på holmen tillhörde Lunds ärkebiskopsstol. Omkring slottet fanns fordom på holmen en obetydlig stad, som d. 3 febr. 1450 fick köpstadsprivilegier av ärekebiskop TUVE. Den förstördes av svenskarna 1564, då stadsprivilegierna överflyttades på Sölvesborg. De förnyades emellertid 1584, men förlorades ånyo 1600.

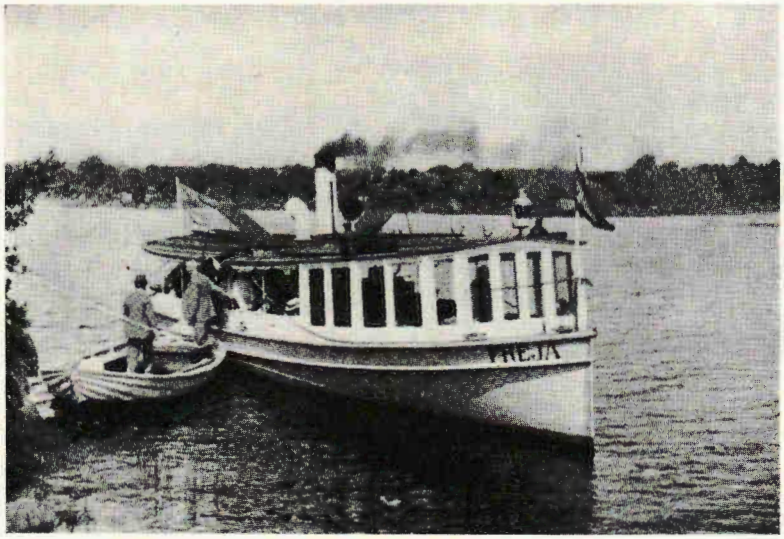

Fig. 36. Utanför Yttre Stekön.
Foto: G. R. PERSSON 29 juni 1929.

Corps-de-logiet ligger inbäddat i lummig grönska; vackra lindar ha planterats som vårdträd vid verandan åt trädgårdssidan. I de närmast omgivande parkanläggningarna lägga vi särskilt märke till en jättelik ask med en stamomkrets vid brösthöjd om 440 cm, robinior, valnötsträd, *Prunus serotina* samt ett ovanligt vackert exemplar av den sällsynta hybriden mellan rönn och oxel, *Sorbus aucuparia* × *suecica*; av övriga parkträd kunna nämnas alm, ek och bok, blodbok, hästkastanj och *Acer dasycarpum*. Uppe i parken bese vi en minnessten, den »kungliga frukoststenen», upprest till minne av ett den danske konungens, FREDRIK VII, besök vid Elleholm 1854.

Efter att ha besett den idylliska lilla slottskyrkan, vackert belägen nära åstranden i utkanten av parkområdet, äro vi redo för uppbrott. Det allt mera avtagande dagsljuset gör det nu också nödvändigt att med all möjlig iver påskynda färden.

Från Elleholm följa vi vägen mot Karlshamn. De planerade besöken i några av Karlshamns vackraste villaträdgårdar måste vi tyvärr på grund av den hastigt tilltagande kvällsskymningen inhibera. Vi passera sålunda allenast genom staden och fortsätta utan vidare uppehåll direkt till Ronneby, dit de sista bilarna anlända först vid 10-tiden e. m.

Efter att som hastigast ha installerat oss i hotell och övriga i för-

Fig. 37. Från landstigningen på Yttre Stekön.

Foto: G. R. PERSSON 29 juni 1929.

Fig. 38. Vid framkomsten till det fridlyta området å Yttre Stekön.

Foto: G. R. PERSSON 29 juni 1929.

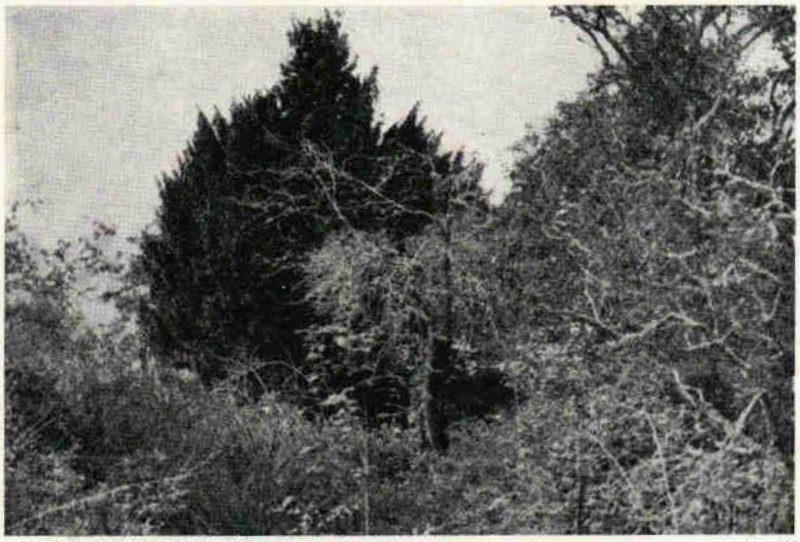

Fig. 39. En av de största idegranarna på Yttre Stekön.
Foto: G. R. PERSSON 29 juni 1929.

väg beställda rumslägenheter i Ronneby stad och ute vid Ronneby brunn samlas vi, så fort sig göra låter, å Brunnsrestaurangen, där efterlängtad supé redan länge stått framdukad. Även om dagens allt för starkt belastade program under de senaste kvällstimmarna verkat separerande och tröttande, blir sammanhållningen nu snart åter god. Mätta och belåtna söka vi oss samtliga kring midnatt till våra respektive nattkvarter.

Yttre Stekön.

Fredagen den 29 juni är helt ägnad åt fager Blekinge-bygd. Programmet har med avsikt lagts så, att vi skola få en överblick över landskapets olika naturtyper: den leende strandbygden och de i inlandet härskande skogsområdena: mellanbygden och skogsbygden. Naturparker av olika slag möta här ögat. Klätt i sin fagraste högsommarskrud gör Blekinge en solskensdag sådan, som även vår tredje exkursionsdag visade sig bliva, mer än väl skäl för namnet »Sveriges trädgård» — eller som Björn Holmgren på grund av de fagra Blekinge-lundarnas överväldigande blomsterrikedom hellre vill kalla det: »Sveriges örtagård».[1]

Yttre Stekön med dess berömda idegranar står som första punkt på dagens Blekinge-program. Kl. 8,30 på morgonen ligger ång-

[1] Jmf. Björn Holmgren, Sveriges örtagård. Turistfören. årsskr. 1925.

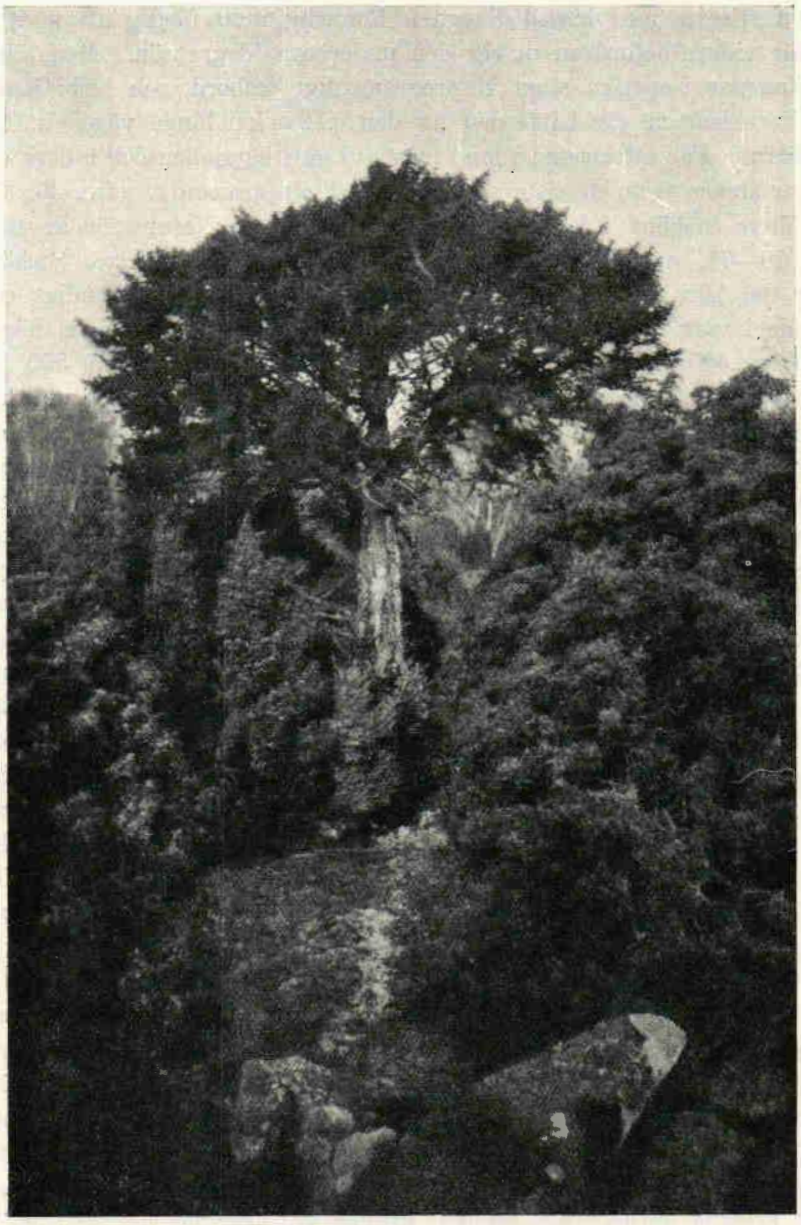

Fig. 40. I d e g r a n med utstående grenar och borstlikt anordnade grenar av högre ordning.

Efter ALMA FALK i Sveriges Natur 1927.

slupen »Freja» med hissad flagga å Ronneby redd färdig att mottaga oss för vidare befordran ut till den underbara idegransön. Med länets hövdingepar i spetsen stiga vi programenligt ombord, och förbi Karön och Törneholmen går båtfärden nu den c. 2,5 km långa vägen ut mot Steköarna. För att komma i land måste vi gå i båtsjollen och i flera omgångar stakas fram de sista meterna in till klippstranden (fig. 36, 37).

Yttre Steköns idegranar har i »Sveriges Natur» för år 1927, sid. 70—71, närmare skildrats av ALMA FALK.[1] »Yttre Stekön», heter det här, »tillhörig Ronneby stad, är någonting fullständigt enastående i vårt land. Den lilla, en knapp km långa ön med en högsta bredd av 400 meter, starkt avsmalnande söderut, rymmer 4 à 500 idegranar av en ålder och grovlek, som man sällan ser. Och icke nog härmed: idegranarna bilda här fullkomlig skog. De dominera ön helt och hållet; de flesta förekomma i trädform med höga stammar och yppigt växande kronor, genom havets inverkan något tillplattade upptill. Vegetationen på öns sydligaste del består till övervägande del av idegran, som ger platsen något för vår breddgrad främmande i apparition, något sydländskt, som bryter den blekingska skärgårdstypen och fascinerar med sin mörka charme. Denna del av ön är sedan flera år fridlyst och avskild med stängsel. — Eljest brukar idegranen oftast breda ut sig med täta grenar utefter marken och ha sin största vidd nedtill. På Stekön står den som stolta träd med järnhårt virke i sina släta stammar och en prakt över sina högburna kronors distinkta linjer, som för tanken till en pinjeskog vid Medelhavets kust. Terrängen är vild och stenig, och några lågvuxna lövträd och talrika enbuskar verka som vasaller åt öns behärskare, den svenska taxusen i dess allra stoltaste form. Idegranarnas höjd varierar mellan 4 och 8 m, och brösthöjdsdiametern överstiger i några fall 30 cm.»

Vid framkomsten till det fridlysta området (fig. 38), samlas vi en kort stund kring jägmästare FISCHER och kommendör BJÖRN HOLMGREN, vilka för oss redogöra för de å Stekön vidtagna fridlysningsåtgärderna samt idegranens vidare utbredning i Blekinge. I samband härmed lämnar sekreteraren en del meddelanden om idegranens utbredning inom landet i dess helhet, samt redogör professor THORE FRIES för de nyligen framgrävda fynden av idegran som offerträd i Gamla Uppsala. Innan vi så beträda naturskyddsområdet, uttalar ordföranden till samtliga en maning, att fridlysningen måtte nogsamt respekteras.

Stekö-idegranarna imponera såväl genom sitt betydande antal

[2] Alma Falk, Idegranen i Blekinge och på Öland. »Sveriges Natur» 1927.

Fig. 41. I d e g r a n med mera vertikalt uppåtriktade grenar. Yttre Stekön.

Foto: G. R. PERSSON 29 juni 1929.

Fig. 42. Mattlikt utbredd i d e g r a n å Yttre Stekön.

Foto: G. R. PERSSON 29 juni 1929.

som genom sin storlek (fig. 40). Några av de största stammarna mätas och den omfångsrikaste befinnes nå ej mindre än 225 cm i omkrets vid brösthöjd. Av särskilt intresse är att konstatera, att idegranar av bestämt olika förgreningstyp äro representerade inom beståndet. Den vanligaste är en typ med mera utstående grenar med borstlikt eller mera i ett plan anordnade grenar av högre ordning (fig. 39, 40). Mera sällsynt uppträda typer med mera vertikalt uppåtriktade grenar med relativt korta och tätt hopstående sidogrenar (jmf. fig. 41). Här och där möta mer eller mindre buskformiga individ med mot spetsen graciöst överhängande grenar. Även rent mattformigt utbredda exemplar förekomma (fig. 42). Barrfärgen varierar från mörkt grön till mer eller mindre blågrön med svagt blågrått vaxöverdrag på barröversidan.

Björk, ek — huvudsakligen vinterek — och vildapel äro de å idegransområdet främst ingående lövträden. Av buskar märkas, förutom björnbär och vildrosor, bl. a. surtorn (*Berberis vulgaris*) och först och sist en, den sistnämnda flerestädes i anmärkningsvärt vacker pelarform.

Länge få vi ej vandra omkring i de underbara idegransmarkerna. Även dagens program är omfattande, och gårdagens bristande programhållighet får i dag ej upprepas. Vid Ronneby redd väntar oss greve Axel Wachtmeister, den blivande färdledaren för dagen, och den överenskomna mötestiden där måste vi i möjligaste mån söka hålla. Embarkeringen å ångbåten drager ut på tiden, så att fullt punktliga äro vi, trots allt, ej, då vi omsider åter nå Ronneby-landet.

Johannishus—Vambåsa.

Greve Axel Wachtmeister sätter sig nu vid ratten i ledarebilen och från den stunden går allt väl i lås. På slingrande vägar går färden genom Ronneby vackra brunnspark in mot staden. Närmast Brunnsrestaurangen finna vi en kulturpark med flera dendrologiskt intressanta inslag. Erinras må här endast om förekomsten strax nedanför restaurangen av de tvenne synnerligen vackra exemplaren av flikbladig bok (*Fagus silvatica asplenifolia*; jmf. fig. 43) med återgång till helbladstypen, vilka av professor Henrik Hesselman gjorts till föremål för ingående studier med hänsyn till de olika skottens växlande bladform.[1] Kulturparken

[1] Jmf. Henrik Hesselman, Über sectorial geteilte Sprosse bei Fagus silvatica L. asplenifolia Lodd. und ihre Entwickelung. Sv. botan. tidskr. 1911, sid. 174—196.

Fig. 43. ***Fagus silvatica asplenifolia*** **i Ronneby brunnspark.**

(Efter HENRIK HESSELMAN.)

Fig. 44. Johannishus från gårdssidan.
Foto: CARL T. LUNDBERG 29 juni 1929.

övergår så småningom i en vacker naturpark, där b o k och e k äro huvudträden.

Vid färden genom Ronneby stad njuta vi från bilarna av anblicken av den vackra kyrkan, en uråldrig »försvarskyrka» av gråsten och tegel i korsform, samt det skummande vattenfallet i Ronnebyån, vilken vi övertvära strax nedanför fallet. Och i ilande fart styra vi så kosan norrut för beseende av Johannishus fideikommiss' berömda skogar.

Johannishus fideikommiss' skogar sträcka sig från Östersjön i söder c. 2½ mil mot norr — från strandbygden upp genom mellanbygden och in i skogsbygden. Längst söderut möta skogstyper av rent sydländsk prägel, längst i norr åter typer i närmaste släkt med de kargare, småländska skogarna. Ända ned till kusten bilda här såväl barr- som lövträden imponerande bestånd. I den sydligaste delen, där den öppna åkerjorden dominerar, ligga skogarna spridda mellan åkerfälten, men ovan Johannishus, en knapp mil från kusten, bilda de ett sammanhängande skogsområde. Fideikommissets produktiva skogsmark uppgår till något över 4,600 har. Enligt den år 1924 verkställda indelningen av skogarna fördelar sig den produktiva skogsmarken på de olika boniteterna sålunda: I—II: 31,4 %; III—IV: 64,3 %; V—VI: 4,2 %; VII—VIII: 0,1 %. Åldersklassfördelningen är enl. samma indelning följande: kalmark 2,4 %, 1—20 år: 16,4 %; 21—40 år: 20,8 %; 41—60 år: 17,5 %;

Fig. 45. Från lunchen å Vambåsa.

Foto: CARL T. LUNDBERG 29 juni 1929.

61—80 år: 15,5 %; 81—100 år: 10,8 %; över 100 år: 16,6 %. Virkesförrådets fördelning på olika trädslag utgör: tall 27,9 %, gran 49,5 %, bok 14,8 %, ek 3,2 % och övriga lövträd 4,6 %. Tillväxten är 3,9 kbm per har och år. För närvarande inriktas skogsskötseln i första hand på att ur de äldre bestånden avlägsna det mest oräntabla virkesförrådet, att genom gallringar hålla ungskogarna i bästa växtkraft samt att överföra gamla hagmarker till bästa skogsproduktiva skick. Vid huggningarna tillses noga, att alla förefintliga möjligheter, som kunna vara ägnade att underlätta naturlig föryngring, bli på bästa sätt tillvaratagna.

Vår färd går från Ronneby förbi Bredåkra och Hasslestad V om Ronnebyån upp till Carlsnäs, där vi fara över ån och fortsätta norrut till Stensjömåla såg; här vända vi SO ut och fara genom skogarna förbi de vackra Listersjöarna ner mot Johannishus. På vägen ner mot Tolseboda passera vi genom gamla, till skogsmark överförda hagmarker, genom vackra naturbestånd av gran, bok och avenbok och genom blandbestånd av gran, bok och tall. Särskilt intresseväckande äro vissa 100—200-åriga bestånd av sistnämnda blandskogstyp, vilka delvis blivit genomhuggna, delvis lämnats orörda. Närmare Tolseboda gård möter ett ravinområde, »Sachsiska Schweiz», med underbar urskog av bok, fridlyst för yxan. Vid Sänneshult passera vi åter genom vacker bokskogsmark och längs Listersjöarna genom bestånd av den mest mång-

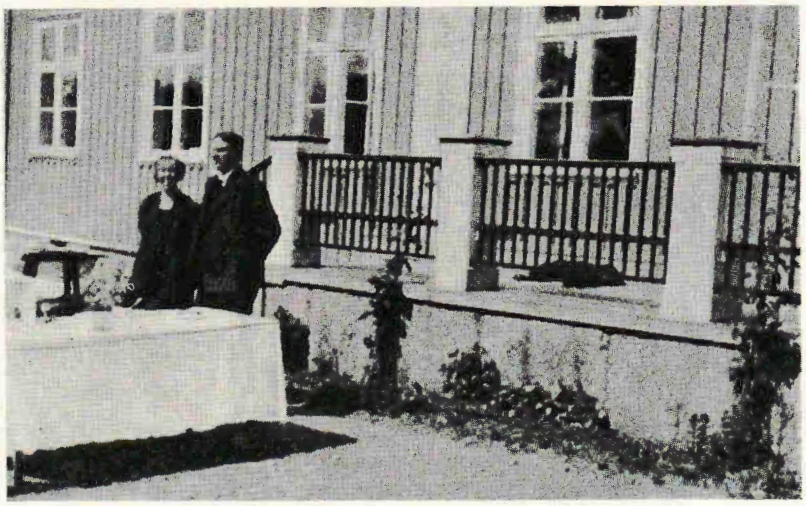

Fig. 46. Det grevliga värdfolket på Vambåsa.

Foto: G. R. PERSSON 29 juni 1929.

skiftande karaktär. Planterade hyggen påminna här och där om den ödesdigra julstormen 1902. — En dendrologisk märkvärdighet från Listersjö-området var en e k av egendomligt utseende, med i spetsig vinkel uppåtväxande grenar; någon reproduktionsduglig bild av trädet har tyvärr icke ännu kunnat anskaffas.

Efter programenligt genomförd skogsfärd följa vi landsvägen över Johannishus till Vambåsa, dit greven och grevinnan AXEL WACHTMEISTER kl. 1 e. m. inviterat samtliga exkursionsdeltagarna på lunch. Vid Johannishus göra vi ett kort uppehåll för beseende av dess parkanläggningar.

Johannishus' säteri (fig. 44) grundades 1670 av landsdomaren NILS SKUNCK, efter vilken det länge hette Skunckenberg. Efter SKUNCK ägdes det först av överste SKYTTE och sedan av amiralen friherre C. ANKARSTIERNA. 1684 köptes det av generalmajoren greve H. WACHTMEISTER, som 1712 gjorde det jämte Tromtö till fiedeikommiss för sin släkt, vars stamgods det sedan förblivit. 1769 erhöll hans sonson, greve F. G. H. C. WACHTMEISTER tillåtelse att förändra egendomens namn till Johannishus (efter ättens forna gods Johannishus i Livland). Efter förre generaldirektörens, greve HANS WACHTMEISTER, nyligen timade frånfälle innehaves fideikommisset av dennes brorson, greve AXEL WACHTMEISTER, dagens exkursionsledare.

Fig. 47. »Lunchen kvitteras.»

Foto: G. R. PERSSON 29 juni 1929.

En kort rundtur genom den dendrologiskt innehållsrika parken är allt, vad tiden medgiver oss under vårt korta Johannishus-besök. De äldsta parkträden äro jämnåriga med det år 1772 anlagda, i enkel fransk renässans i två våningar uppförda ståtliga corps-de-logiet. Ärevördiga lindar, tillhörande såväl parklind som vanlig lind, och en för 1700-talet typisk avenboks-berså representera främst de äldsta trädplanteringarna. Av andra parkträdsarter — de flesta av något yngre datum — märkas vackra exemplar av äkta kastanj (*Castanea sativa*), robinia (*Robinia pseudoacacia*), tulpanträd (*Liriodendron tulipifera*) och *Tilia tomentosa* (= *argentea*) samt silvergranar (*Abies alba* och *Nordmanniana*; den största *alba*-silvergranen 180 cm i stamomkrets vid brösthöjd), weymouthstall (angripen av törskatesvamp) och tujor (*Thuja occidentalis*).

Då vi strax efter kl. 1 e. m. anlända till Vambåsa, stå lunchborden framdukade å planen bakom mangårdsbyggnaden (fig. 45). Det blir nu grevinnan WACHTMEISTERS tur att taga ledningen, vilket hon också — liksom hennes grevlige make förut — gör med den äran. Skogsluften har redan förut skapat en storartad aptit och de härliga lunchrätterna fullborda nu än ytterligare verket. Sedan vår ordförande tolkat vår uppriktiga och djupt kända tacksamhet för all den storartade gästfrihet,

vi fått röna av vårt utomordentliga värdfolk, måste vi omedelbart åter i bilarna för fullföljande av dagens ännu återstående lockande exkursionsprogram. Den vackra, relat. nyanlagda trädgården vid Vambåsa med dess färgglada perenner m. m. hunno vi tyvärr ej närmare studera. Så ej heller den stolta ek-parken, i vilken det nya corps-de-logiet uppförts.

Tromtö.

Från Vambåsa taga vi den vackra vägen söderut åt Hjorthammar. Någon avstickare till gravfältet vid Hjorthammar medhinna vi ej utan ställa färden direkt till Tromtö.

Tillika med Johannishus blev Tromtö 1670 säteri och ingick 1872 i det av generalmajoren greve H. WACHTMEISTER inrättade fideikommisset. Huvudbyggnaden å Tromtö utgöres av ett tvåvåningshus, flankerat av två envåningsflyglar i samma fasadlinje, i italiensk renässans (fig. 48). En allé av mäktiga gamla hästkastanjer leder fram till den av lummiga parkträd omgivna gårdsplanen. Uppe ifrån den östra flygelaltanen har man en underbart vacker utsikt över havet och skärgården (fig. 1) med Karlskrona i bakgrunden. Parkanläggningarna närmast corps-de-logiet övergå på södra sidan i en vidsträckt naturpark, en åldrig blandskog av bok och ek.

Sedan vi en kort stund njutit av den vackra utsikten från flygelaltanen, företa vi en rundvandring genom den imponerande naturparken. Jätte-bokarna fånga här i första hand vårt intresse. Tvenne av de största stammarna mätas vid brösthöjd och visa sig hålla resp. 5,30 och 5,68 m i omkrets. Även några av de gamla parkträden framme vid gården ha nått aktningsvärda dimensioner. Av uppmätta träd må härifrån särskilt nämnas ett valnötsträd om 2,59 m:s stamomkrets vid brösthöjd och en hästkastanj, den största av allékastanjerna, om ej mindre än 3,15 m:s stamomkrets vid samma höjd ovan marken.

Marielund.

Från Tromtö går färden närmast till Marielund, godsägare SVEN HELLERSTRÖMS vackra domän, där vi under ägarens egen ledning först njuta av den vackra och vidsträckta utsikten från höjden vid Skallerhult, en strax NV om Marielund liggande utgård. Vid vandringen upp på Skallerhult-höjden beredes oss tillfälle att se båda våra svenska ek-arter vid sidan av varandra och detta ej blott i typiskt artren form utan även, och det kanske rent av övervägande, i olika hybridogena mellanformer, mera närmande sig än den ena och än den andra av de båda föräldra-

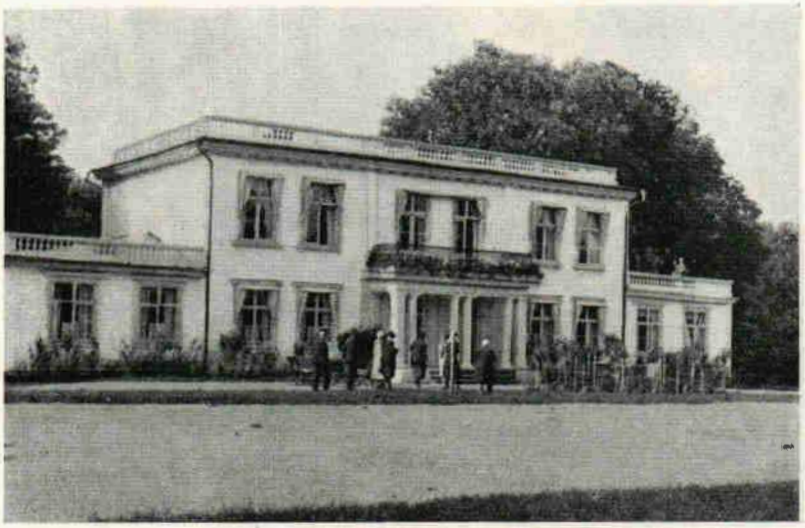

Fig. 48. Tromtö från gårdssidan.
Foto: G. R. PERSSON 29 juni 1929.

arterna. På återvägen ner mot Marielund stanna vi ett ögonblick i ett av egendomens vackraste skogsbestånd, en urskog av bok och gran i yppigaste växtkraft. Det är här granarna, som verka mest imponerande. Stamhöjden uppgår hos de vackraste träden till över 33 m och kubikinnehållet pr stam till 7 m³. Då landsvägen här skall breddas, är det fara å färde, att några av de stoltaste träden bli utdömda och sålunda i förtid måste skatta åt förgängelsen. Med kännedom om den kärlek, godsägare HELLERSTRÖM hyser för sina skyddslingar, få vi innerligt hoppas, att han skall kunna avvärja den allvarligt hotande faran. Varför skulle icke här liksom i Munkängarna på Kinnekulle vägen kunna få väja för de stolta jätteträden och ej, såsom tyvärr allt för ofta fått bliva fallet, träden för den rakt utstakade vägen?

Då några av exkursionsdeltagarna uttalat en önskan att få på närmare håll se den i Nättrabyån just här i sällsynt yppighet och individrikedom växande ormbunken *Osmunda regalis* — kungsbräken, som den med svenskt namn med rätta har kallats —, gjorde vi före besöket på Marielunds herrgård en kort avstickare från vägen ned till åns kanske rikaste *Osmunda*-lokal på Marielunds ägor. Strandkanten är här över stora sträckor beväxt med rena bestånd av långt över meterhög kungsbräken, och en mindre holme i ån lyser på långt håll blågrön av dess

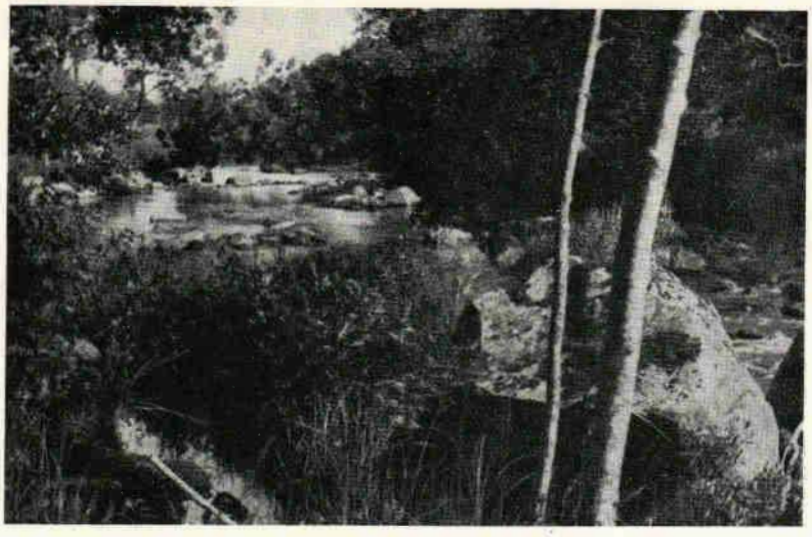

Fig. 49. Från Marielunds-lokalen för *Osmunda regalis*.
Foto: G. R. PERSSON 29 juni 1929.

karakteristiska grönska. I den vackra solbelysningen gör sig den stolta växten i dag bättre än någonsin. Exkursionens kameror kommo här i livlig verksamhet; tyvärr ger dock ingen av de uppfångade bilderna full rättvisa åt den sällsynt vackra vegetationstavlan (jmf. fig. 49).

Framme vid Marielund (fig. 50) hinna vi blott ett ögonblick ägna oss åt de intressanta parkanläggningarna, som här möta. Olika arter silvergranar i högväxta gruppbestånd och i blandning med om möjligt ännu stoltare vanlig gran äro för visso det, som här främst fängslar det dendrologiska intresset. Några detaljstudier tillåter oss tyvärr den starkt begränsade tiden ej nu att göra. Ledarebilen sätter sig obevekligt i rörelse, och bilkortégen måste ovillkorligen följa.

Skärva.

Skärva (pl. 4; fig. 51, 52), den berömde skeppsbyggmästarens, amiral F. H. AF CHAPMAN, originella skapelse, ligger ovanligt vackert beläget på en höjd vid Danmarksfjärden. I slutet av 1600-talet var Skärva ett bondehemman, men av krononatur. Det inköptes 1785 av amiralen AF CHAPMAN, som där byggde sig ett hem för sin ålderdom. Den store skeppsbyggmästaren hade föresatt sig att bygga en blekingsk ryggåsstuga och lät därför uppföra byggnaden i form av låga envåningslängor av

Fig. 50. Marielund från trädgårdssidan.

Foto: PERCY H:SON TAMM 29 juni 1929.

trä med ryggåstak. Byggnadslängorna bilda tillsammans ett H, och där tvärlängan träffar den vänstra långflygeln, ligger en åttkantig kupolsal med lanternin och framför denna mot V ett utsprång med dorisk tempelfront, som bildar huvudingången (fig. 51). CHAPMANS arbetsrum, det enda rummet som ej ligger på nedre botten, är inrett som en fartygskajuta. Hela den underbara byggnaden med sin fasta inredning och en stor del av dess möbler och konstföremål äro minnen av honom. Beskuggad av jättestora e k a r ligger byggnaden i dominerande läge på den med växlande sydländska trädslag planterade höjden, från vilken man över trädens toppar skådar ut över fjärden mot Karlskrona. Inom de närmast liggande parkområdena ha originella minnesmärken i form av torn och lusthus blivit uppförda; något längre ned mot sjön ligger en gravkammare, som av CHAPMAN var avsedd att bliva hans sista vilorum, men som dock aldrig blev använd som sådan, enär han 1806 nödgades sälja sin egendom. Skärva äges nu av greve AXEL WACHTMEISTER.

Framkomna till Skärva, samlas vi framför huvudingången, där greve WACHTMEISTER berättar för oss om den CHAPMAN'ska byggnadens historia. Efter att såväl ut- som invändigt ha besett den högintressanta byggnaden, ägna vi oss, de få minuter vi ytterligare ha till vårt förfogande, åt beseende av de närmaste parkanläggningarna. E k och b o k

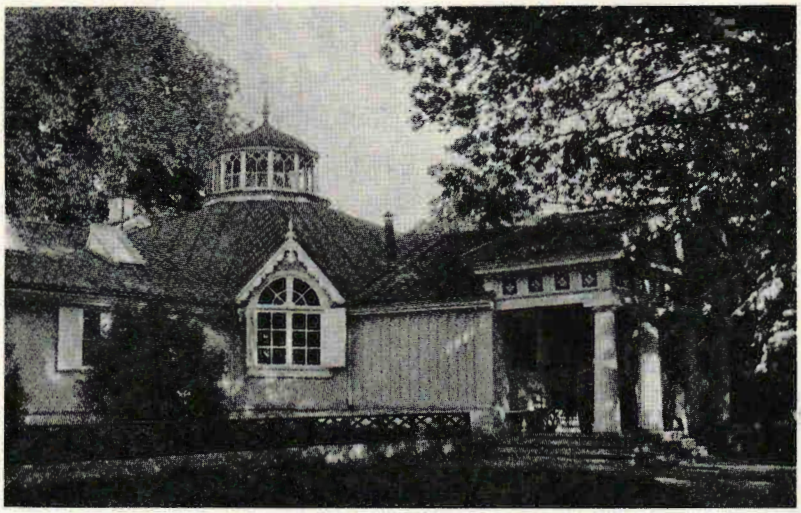

Fig. 51. Skärva från gårdssidan.
Foto: PERCY H:SON TAMM 29 juni 1929.

äro karaktärsträden i den ursprungliga skogsvegetationen. Särskilt imponerande äro några av ek-jättarna framme vid gården, den största (fig. 52) mätande 5,30 m i stamomkrets vid brösthöjd. Åldriga robinior (*Robinia pseudoacacia*) möta flerestädes, inplanterade bland naturträden. Att jordmånen för detta trädslag här är synnerligen lämplig, ser man därav, att från de gamla träden självföryngring i stor utsträckning ägt rum; långt uppe i skogen träffa vi självsådda träd och plantor i god växtkraft. Att då även den äkta kastanjen här skall gå synnerligen väl till, är ju helt naturligt. Av lövträd av anmärkningsvärd storlek förtjäna även särskilt nämnas en *Tilia tomentosa* (2 m i stamomkrets vid brösthöjd) samt parkens ovanligt vackra hagtornsträd, det största om ej mindre än 158 cm:s stamomkrets vid brösthöjd. Aktningsvärda dimensioner ha också nåtts av några, av törskatesvamp dock även här svårt angripna weymouthstallar. Liksom flerestädes i trakten ingår här vild idegran i skogsvegetationen.

Karlskrona: Grevegården.

Som sista punkt på vårt Blekingeprogram stod »bilfärd Skärva—Karlskrona med besök i Vämmöparken och å Grevegården med dess stora idegranar». Besöket i Vämmöparken måste vi tyvärr försaka, då tiden

Fig. 52. Ek med 5,3 m:s stamomkrets vid brösthöjd å gården vid Skärva.
Foto: CARL T. LUNDBEERG 29 juni 1929.

omöjligt medgav något dylikt. Från Skärva foro vi därför genaste vägen till Karlskrona och genom staden direkt till Grevegården — en av Karlskronas äldsta kvarvarande byggnader, som alltid varit i familjen WACHTMEISTERS ägo —; Grevegårdens dendrologiska sevärdheter ville vi ej gå miste om. För »Lustgårdens» läsare från dess första början äro Grevegårdens idegranar redan på förhand kända, tack vare det av en vacker bild illustrerade meddelande om desamma (»Två svenska idegransjättar»), som CARL TH. MÖRNER lämnat i första årgången av vår årsskrift (»Lustgården» 1920, sid. 164). På en terrass inne på gården återfinna vi de två imponerande idegranarna. Vid företagen mätning visa de sig i stamomkrets vid brösthöjd mäta resp. 290 och 240 cm; motsvarande av MÖRNER 1920 angivna mått voro 284 och 239 cm. — Som ännu en dendrologisk sevärdhet må från Grevegården nämnas en platan (*Platanus acerifolia*) om 190 cm:s stamomkrets vid brösthöjd.

I och med besöket på Grevegården var så 1929 års exkursion lyckligen slutförd. Innan vi åtskiljas, höja vi ännu ett tacksamhetens leve för dagens oförliknelige exkursionsvärd och färdledare, greve AXEL WACHTMEISTER. Ett sista fyrfaldigt leve utbringa vi för vår avhållne ordförande till tack för det frejdiga sätt, varpå han nu som alltid fört oss an och fört vår talan med den äran.

Förteckning över 1929 års exkursionsdeltagare.

Ahlqvist, A., Laborator, Stockholm.
Ahlqvist, A., Fru, Stockholm.
Berggren, Edith, Doktorinna, Malmö.
Berggren, Sven, Studerande, Malmö.
Berglund, Allan, Länsarkitekt, Skövde.
Berglund, Clara, Fru, Skövde.
Berglund, Karin, Fröken, Bor.
Billström, Rudolf, Hovblomsterhandlare, Stockholm.
Borrie, H., Fröken, Sm. Rydaholm.
Böhm, Gunnar, Djursholm.
Cedergren, Naja, Fröken, Stockholm.
Cedergren, Vera, Fröken, Stockholm.
Cederpalm, Enoch, Direktör, Stockholm.
Curman, Carl, Godsägare, Rotebro.
Curman C., Fru, Rotebro.
Dahl, C. G., Direktör, Åkarp.
Dahl, Else, Fru, Åkarp.
Fischer, G., Länsjägmästare, Ronneby.
Fries, Rob. E., Professor, Stockholm.
Fries, Nanna, Professorska, Stockholm.
Fries, Thore, Professor, Lund.
Fries, Fennia, Professorska, Lund.
Haglund, Agda, Trädgårdsarkitekt, Stockholm.
Hagströmer, S., Landshövding, Karlskrona.
Hagströmer, S., Landshövdingska, Karlskrona.
Hansson, H., Vaktmästare, Svalöf.
Hellerström, Sven, Godsägare, Marielund, Nättraby.
Hjelm, Erik, Direktör, Göteborg.
Holmberg, Nils, Kyrkokamrer, Malmö.
Holmberg, Elvira, Fru, Malmö.
Holmgren, Björn, Kommendör, Karlskrona.
Jensen, Holger, Direktör, Hälsingborg.
Jensen, H., Fru, Hälsingborg.
Liljenroth, Ragnar, Godsägare, Tureberg.
Liljenroth, M., Fru, Tureberg.
Linde, Peter, Trädgårdskonsulent, Nättraby.
Lundberg, Carl T., Disponent, Lidingö.
Lundberg, Emma, Fru, Lidingö.
Lundberg, Joh. Fr., Assistent, Svalöf.
Lundberg, Anna, Fru, Svalöf.
Magnus, Erik L., Ingenjör, Göteborg.
Magnus, Irene, Fru, Göteborg.
Malmer, Astrid, Fru, Växiö.
Natt och Dag, Axel, Kapten, Hälsingborg.
Natt och Dag, Marika, Fru, Svalöf.
Nilsson, Harry, Studerande, Tågarp.
Nilsson, Jöns, Kamrer, Svalöf.
Nissen, Henrik, Kansliråd, Stockholm.
Nissen, Maria Rodhe-, Fru, Stockholm.
Olsson, John, Godsägare, Arild.
Olsson, Thomas, Grosshandlare, Svalöf.
Palme, Gurli, Fröken, önnestad.
Persson, G. R., Stadsträdgårdsmästare, Kristianstad.
af Petersens, Frank, Länsjägmästare, Kristianstad.
Rasmusson, Gunborg, Fru, Svalöf.
von Schmiterlöw, Adelheid, Fröken, Sm Rydaholm.
Schotte Anna, Professorska, Lidingö.
Sjöberg, Knut, Apotekare, Stockholm.
Sjövall, Sigrid Linnér-, Fru, Hälsingborg.
Sjövall, Th., Studerande, Hälsingborg.
Skottsberg, Inga, Professorska, Göteborg.
Stahre, Arne, Agronom, Göteborg.
Stahre, B., Fröken, Göteborg.
Starch, Wilhelm, Direktör, Skövde.
Starch, W., Fru, Skövde.
Sylvén, Nils, Fil. dr., Svalöf.
Söderström, Carl, Häradshövding, Ronneby.
Söltoft, Julie, Fru, Svalöf.
Tamm, Percy H:son, Ingenjör, Stockholm.
Tamm, Stella, Fru, Stockholm.
Tamm, Thérèse, Fröken, Stockholm.
Wachtmeister, Axel, Greve, Vambåsa, Ronneby.
Wachtmeister, A., Grevinna, Vambåsa, Ronneby.
Wigstrand, E., Kamrer, Stockholm.
Wigstrand, Gunnar, Åkeholm.

TILLÄGG TILL »SKARABORGS LÄNS TRÄD OCH BUSKAR.»

Till den i »Lustgården» 1928, sid. 49—76, lämnade redogörelsen för Skaraborgs läns träd och buskar må här fogas följande spridda uppgifter och tillägg.

Vid Vikens egendom nära Falköping växer en alm, som vid brösthöjd mäter 500 cm i stamomkrets eller 23 cm mera än den som länets största förut ansedda almen vid Sjogersta prästgård. Stammen är relativt kort och synnerligen rikligt försedd med stora knölar. Åldern uppskattas till minst 300 år. Trädet företer ett mycket egendomligt utseende, mera liknande en gammal knotig ek än en alm.

»Dykärrsboken» vid Dykärr i Habo s:n är en bland de större och säkerligen en av de vackraste bokarna inom Skaraborgs län. Stammens omkrets uppgår vid brösthöjd till 545 cm och 40 cm ovan rotkronan till ej mindre än 600 cm. Till 5,5 m:s höjd är stammen ogrenad, men upplöses här i ett stort antal grenar, som bilda en vid, plattat rundad krona om ända till 31 m:s diameter. Trädets höjd uppskattas till 23 m. Enligt traditionen skall boken vara planterad på PER BRAHES tid; den uppgives härstamma från Visingsö. Trädet är fullt friskt och tillväxten alltjämt god.

»Kattåsgranen» vid Kattorp i Bjurbäcks s:n, nära Ryfors egendom är säkerligen en av de största och märkligaste inom länet. Trädets stam, som vid brösthöjd har en omkrets om 390 cm, delar sig 4,5 m ovan marken i tvenne grenstammar, av vilka den ena utgår i nästan rät vinkel från den andra, den egentliga huvudstammen, för att på ett avstånd av c. 2 m från huvudstammen åter bliva uppåtgående; 1 m från utgångsstället mäter den vinkelrätt utgående grenstammen 2,9 m i omkrets. Så småningom förgrena sig båda grenstammarna vardera ytterligare i ett 10-tal större och mindre grenstammar, av vilka tre äro särskilt kraftiga, de övriga betydligt svagare. Kronans diameter uppgår i norr—söder till 16 m, i öster—väster till 14 m. Barrtypen synes vara den normala.

Trädets höjd har uppskattats till c. 25 m, tillväxten synes numera vara obetydlig, dess ålder är okänd. På orten boende äldre personer, varav en över 80 år gammal, minnas ej granen annorlunda än den nu är. Stammen förefaller frisk, men en del smärre toppar i kronans inre ha torkat. På grund av sina väldiga dimensioner synes granen vida omkring. Då man nalkas trädet på avstånd, får man det intrycket, att man har att göra med ej en gran utan en hel grupp av granar. En liknande gran finnes avbildad och beskriven i »Sveriges Natur» 1930, sid. 138—139.

Vid Klingekärr i Habo s:n växer länets måhända grövsta e n, 160 cm i stamomkrets vid brösthöjd och nående en höjd av c. 8 m.

Ett från länets planteringar ej förut angivet utländskt barrträd är s i t k a g r a n e n. Vid Såtenäs i Tuns s:n finnes en dylik gran planterad med en stamhöjd om minst 12 m. Trädets grenar av andra ordningen äro vackert hängande.

A. Hülphers.

EN ANDROGYN KOTTE HOS *PICEA ABIES*.

Sommaren 1928 fann jag vid utsiktstornet på Klacken på gränsen mellan Järna och Nås socknar i Dalarne på en liten gran en kotte med både ståndare och fruktblad. Granen, som tydligen blivit skadad, bar vid tillfället i fråga endast ett fåtal kottar, vilka dock med undantag för den ovannämnda voro normala men tämligen små. Den tvåkönade eller androgyna kotten hade nedtill några kransar normala fruktblad, under det att kottens övre del bestod av en samling ståndarblad.

Om androgyna kottar av *Picea Abies* skriver Kirchner, Loew und Schröter (1908, sid. 150): »sehr selten sind ganz männliche Exemplare und Zwitterblüten, die meist mit an der Basis, doch auch mit an der Spitze der Blüten stehenden Staubblättern, beobachtet worden.»

Bail (1869, sid. 196) omnämner androgyna kottar av *Pinus nigra* och *Pinus excelsa* (= *Picea Abies*), av vilken den senare nedtill hade han-, upptill honblommor. I en fotnot skriver han på samma sida: »Dickson erklärte 1861 einen oben männlichen, unten weiblichen Zapfen von *Pinus excelsa*.»

Keissler (1899, sid. 281) beskriver en androgyn grankotte, vilken i likhet med den av mig funna nedtill var honlig, upptill hanlig: »Das Eingenthümliche an diesem androgynen Zapfen war der Umstand, dass er im Gegensatze zu den bis jetzt beobachteten Fällen a n d e r B a s i s

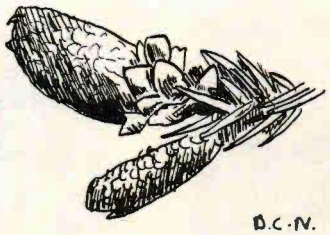

Fig. 1. Androgyn kotte hos *Picea Abies*.

rein weiblich war, nach oben zu aber von einem Schopfe von Staubblättern gekrönt wurde. Bei nahezu allen bisher bekannt gewordenen Coniferenzapfen verhielt sich nämlich die Sache so, dass die unteren Partien derselben stets männlich, die oberen hingegen weiblich waren.» På sid. 282 påpekar han, »dass an der Grenze zwischen dem weiblichen und dem männlichen Theil desselben verschiedene Zwischengebilde vorhanden sind.» Dessutom beskriver han övergångsformer mellan normala fruktblad och täckfjäll. — Hos den av mig funna kotten förekomma inga övergångsformer mellan de olika delarna, utan normala ståndarblad följa omedelbart ovanför fruktbladen. Nedåt avta fruktbladen i storlek och övergå så småningom i knoppfjäll.

Penzig (1922) hänvisar till flera arbeten, i vilka androgyna grankottar omnämnas.

Fries (1919, sid. 14) omnämner tvåkönade blommor hos *Picea canadensis* från Bergianska trädgården, dock utan att lämna någon närmare beskrivning. Förutom i detta fall torde androgyna barrträdskottar före mitt fynd å vanlig gran ej vara kända från Sverige.

Litteratur:

Bail: Schrift. d. kön. phys. ökon. Gesellsch. Zu Königsberg 1869.

Fries, Rob. E.: Strödda iakttagelser över Bergianska Trädgårdens Gymnosperer. Acta Horti Bergiani, bd. 6, n:o 4. Stockholm 1919.

Keissler: Ueber einen androgynen Fichtenzapfen. Österr. Bot. Zeitschr. 1899.

Kirchner, Loew und Schröter: Lebensgeschichte der Blütenpflanzen Mitteleuropas, Bd. 1, Abt. 1. Stuttgart 1908.

Penzig, O.: Pflanzen-Teratologie, Bd. 3. Berlin 1922.

Folke Lundberg.

Fig. 1. Dikotyp gran i Toarps s:n, Västergötland.

Fig. 2. Detaljbild av Toarpsgranen.

ETT FALL AV DIKOTYPI HOS GRAN.

I Toarps socken i Västergötland vid vägen mellan Målsryd och Brattelid växer en gran, som erbjuder särskilt intresse. Granen i fråga är en ormgran (*Picea Abies* var. *virgata*), och redan detta gör, att den avviker från de övriga granarna i trakten.[1] Vad som gör denna gran särskilt intressant är emellertid, att en stor gren av helt avvikande typ växer ut från stammens sydvästra sida ungefär tre meter över marken. Grenen, som är cirka fyra meter lång, växer vinkelrätt ut från stammen och böjer sedan i båge uppåt. Den växer med vertikalt uppåtriktat toppskott och liknar habituellt vanlig gran. Stammen är vid förgrenings-

[1] En mindre ormgran växer ca. 200 m väster om här beskrivna gran. Den avviker emellertid genom något rikligare förgrening och kortare barr.

Fig. 3. Grenar av den dikotypa Toarpsgranen; t. v. gren med vanlig förgrening, t. h. ormgransgren.

stället omkring 3 dm tjock, grenen 1½ dm. Här följer en beskrivning av huvudgranen och den avvikande grenen.

Huvudgranen är, som redan nämnts, en ormgran, vilken enl. HOLMBERGS Skandinaviens Flora, sid. 61, karaktäriseras: »relat. få grenar av första ordn. och dessa i sin tur få l. ofta n. ogrenade, täml. tjocka, vågräta l. snett nedåtriktade; barr mera allsidigt riktade». Denna beskrivning passar fullkomligt på här behandlade gran. Härtill bör nämnas, att barrens längd är 20—22 mm, deras tjocklek cirka 2 mm och deras livslängd omkring sex år. Den avvikande grenen skiljer sig från huvud-

granen i alla ovan anförda karaktärer. Förgreningen är riklig, sidogrenarna äro hängande och relativt fina. Barrens längd är 11—12 mm, deras tjocklek cirka 1,2 mm och deras livslängd omkring åtta år. Barren äro dessutom ej allsidigt riktade utan mera tvåsidigt ställda. Barrfärgen är också ljusare och barren mera utstående och i allmänhet rakare än hos huvudträdet samt i genomskärning något tillplattade. Även barken företer olikhet. Dessutom är huvudträdet rikligt beväxt med lavar, varemot den avvikande grenen saknar sådana.

Här föreligger tydligen ett fall av dikotypi, uppkommen genom knoppmutation, varav flera exempel förut beskrivits. Man skulle möjligen kunna tro, att en sammanväxning med en normal gran ägt rum, och att denna borthuggits, varefter den fastväxta grenen fortsatt att växa på ormgranen. Häremot talar dock granens regelbundna form samt att ormgranens stam vid förgreningsstället är fullkomligt normal. Någon stubbe har ej heller kunnat uppletas på flera meters avstånd från ormgranen.

FOLKE LUNDBERG.

EN UNDERLIG »BRYGGYMPNING» HOS ASP.

Ungefär 2 km söderut från Kilsmo station i Närke, vid sjön Sotterns strand, fanns för några år sedan en asp, som torde ha varit enastående i sitt slag. Att en gren från ett träd kan komma att ligga i en grenklyka i ett närstående träd och där växa in uti eller ihop med detta är ju en ej okänd företeelse, men att en gren åter växer in i det träd, varifrån den utgått, så som skett på ifrågavarande asp, är säkerligen mera sällsynt. Eftersom återföreningen skett så pass högt, c:a 3,75 m över marken (se vidstående bild), är det icke troligt, att någon människa skött om »bryggympningen», utan får det väl anses som säkert, att denna utförts av naturen eller, om man så vill, slumpen.

På bilden synes den smala, egentliga toppförlängningen hos grenen, som dock var torr, då bilden togs. Förmodligen har den torkat på grund av ljusbrist. Så har kanske spetsen på en sidokvist kommit in i en barkspringa och ympningen var utförd. Asp har ju stor benägenhet att valla över t. ex. påspikade föremål.

Fig. 1. »Bryggympning» hos asp vid Kilsmo station, Närke.

Tyvärr är trädets saga redan all. För några få år sedan fick det i sällskap med sina bröder känna, hur det svenska stålet biter — alltför hårt ibland!

HERMAN WIKSTRÖM.

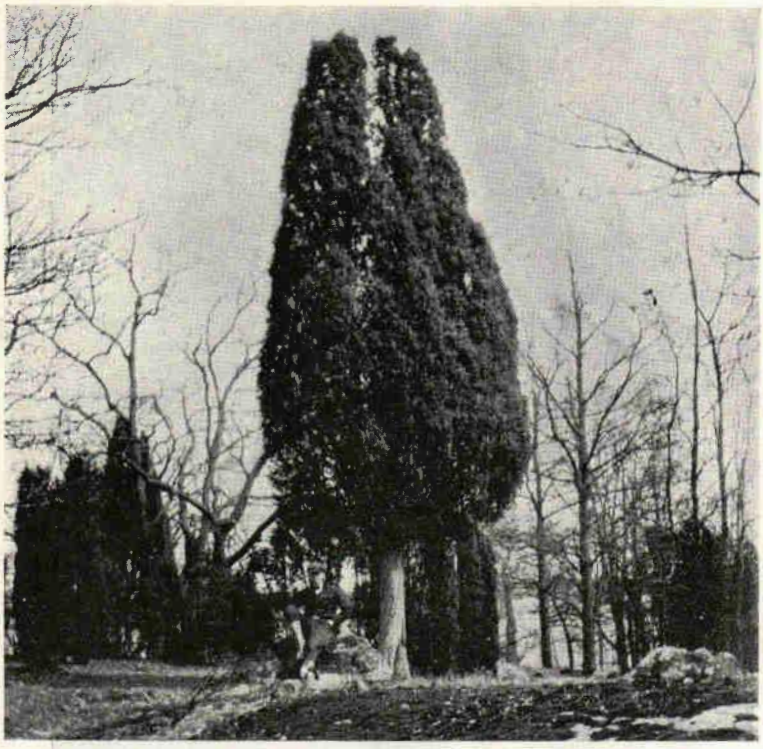

EN STÅTLIG BLEKINGE-EN.

Trädformiga enar av den kägel- eller cylinderformiga *suecica*-typen äro i vissa delar av vårt land en ingalunda sällsynt företeelse. Relativt rika på dylika äro exempelvis kusttrakterna i Blekinge. Vid ett besök å Skärva sistförflutna sommar blev jag av friherre G. LEIJONHIELM å Sjuhalla uppmärksamgjord på en av de mera anmärkningsvärda förekomsterna av trädformig en i Blekinge, en relat. riklig sådan å Verstorps ägor invid Skärva. Ett flertal typiska *suecica*-enar växa här å ek-backemark, några av dem nående verkligt aktningsvärda dimensioner. Genom välvilligt tillmötesgående av agronom R. J. HÅKANSSON å Skärva, vilken jämte friherre LEIJONHIELM var mig följaktig vid mitt besök å Verstorp, är jag i tillfälle att meddela närstående bild från den vackra en-förekomsten; den ståtliga enen i förgrunden mäter i höjd 8,5 m; den nedre grenfria delen av stammen utgör 1,75 m. Stamomkretsen vid brösthöjd uppgår till 106 cm och kronans diameter till 175 cm.

NILS SYLVÉN.

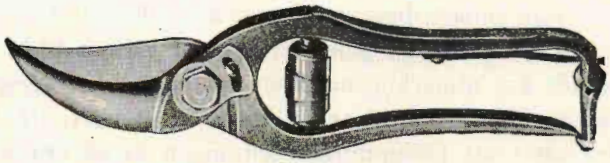

EN SVENSK SEKATÖR.

Var och en, som sysselsätter sig med trädbeskärning, känner betydelsen av att hava tillgång till härtill lämpliga verktyg. Endast med verkligt förstklassig såg, sax och kniv kan ett fullt tillfredsställande arbete utföras. Goda sågar och goda knivar finnas till rimligt pris i handeln. Däremot drar sig trädgårdsmannen för den rätt stora utgift, som är förbunden med anskaffandet av en idealisk sax.

En var, som gjort jämförande försök med enkelskäriga och dubbelskäriga saxar av olika fabrikat, torde ha observerat, att den dubbelskäriga saxen skär långt renare och vackrare snitt, än den enkelskäriga. Med en dubbelskärig sax utföres snittet med *båda* klingorna — med en enkelskärig däremot, som endast har en klinga, uppstår ofta på grenens undersida ett krossår, emedan klingan trycker grenen mot den undre skänkeln. I synnerhet vid beskärning av årsskotten kan detta krossår ofta träffa just den knopp, man avser som skottbildande. Härigenom dödas knoppen, en torr tapp uppstår och närmast nedanför sittande knopp bildar det nya skottet. Detta får således en annan riktning, än man avsett, och beskäringsresultatet äventyras.

Den dubbelskäriga sax, som genom sin trevliga och ändamålsenliga modell samt sitt goda stål gjort sig särskilt omtyckt, är den, som tillverkas av den kända dresdenerfirman, Kunde & Sohn. Denna sax står icke endast ensam i kvalitetsavseende utan även i prisläge. I våra fröaffärer kostar den 10—12 kronor. — Det är därför icke underligt, att en mängd andra tyska firmor imiterat kundesaxen. Jag har prövat minst fem olika dubbelskäriga saxar av Kundes modell, som tillverkats av andra firmor, men alla ha tillverkats av olämpligt stål. Antingen ha de varit för spröda eller för mjuka. Har man skurit i en torr tapp och vridit saxen i sidoled (vilket man givetvis aldrig bör göra men tyvärr ofta gör), ha ibland stora stycken lossnat ur eggen.

Det har alltid varit mitt hopp, att vi av svenskt stål skulle kunna åstadkomma en i Sverige gjord sax, som besutte *alla* kundesaxens goda

egenskaper — icke endast dess yttre utan även dess inre. — Visserligen tillverkas i Eskilstuna sedan gammalt sekatörer, som både i pris- och kvalitetsavseende äro utmärkta, men som lämna mycket övrigt att önska vad beträffar modellen. Bland annat hava de det felet, att de ligga dåligt i handen samt att knäppningsanordningen är så opraktiskt gjord, att man ofta klämmer skinnet i handens insida mellan handtagens ytterste delar, varigenom nog så obehagliga följder kunna uppstå.

Den välkända eskilstunafirman, E. A. Bergs Fabriks Aktiebolag, vilken redan för 50 år sedan grundlade sitt goda anseende inom sin bransch och vunnit världsrykte, har intresserat sig för saken och igångsatt tillverkning av en dubbelskärig sax efter Kundes modell samt av bästa Fagersta-stål av samma kvalitet, som användes i firmans andra eggverktyg. En sax av Bergs tillverkning har under en längre tid prövats av vårt lands i detta avseende mest omdömesgille fackman och av honom befunnits god.

Det är vår övertygelse, att den firma, som åtagit sig tillverkningen av saxen, kommer att göra allt för att tillmötesgå även mycket högt ställda krav på kvalitet och utförande, och att firman kommer att beakta alla befogade eventuella anmärkningar mot tillverkningen ifråga. Det torde ligga i varje svensk trädgårdsmans intresse att hädanefter »handla svenskt» även när det gäller hans speciella skötebarn, sekatören. — Bergs sekatör kommer att tillverkas i tvenne modeller, dels med läder- och dels med järnspänne.

Sven A. Hermelin.

IN MEMORIAM.

E. H. WILSON.

* $^{15}/_{2}$ 1877 † $^{15}/_{10}$ 1930.

Den 15 okt. 1930 inträffade på en landsväg nära Worcester (Massachusetts, U. S. A.) en bilolycka, som kostade livet för tvenne personer — den berömde botanisten och upptäcktsresanden E. H. WILSON och hans maka. Efter en lång tid av ytterlig torka i östra Nordamerika hade våldsamma regn gjort vägarna mycket farliga, och det vill synas, som om vägbanans uppblötta beskaffenhet jämte ett täcke av nyfallna, lika våta löv kommit Dr WILSONS bil att slira. Den störtade ned från en 12 meter

hög vägbank, slog volt i luften och hamnade mot en mur, krossande de båda resande. Fru WILSON, som fört bilen, synes ha dödats omedelbart, men hennes make, som ännu visade livstecken, fördes till ett sjukhus i Worchester, där han dock avled redan inom en timme.

ERNEST HENRY WILSON var född i Chipping Campden, Gloucestershire i England, den 15 febr. 1877 och studerade botanik i London samt arbetade i botaniska trädgården vid Kew, där han särskilt sysselsatte sig med ostasiatiska växter. När nu JAMES H. VEITCH, huvudmannen för den bekanta engelska firman James Veitch & Sons, beslöt utsända en person till Kina för att samla hem en del frön eller levande exemplar av de nya växtarter, som blivit kända tack vare A. HENRY's forskningar i provinsen Hupeh, så blev det WILSON, som fick uppdraget att resa ut. Hans färd varade från 1899 till 1902 och medförde så goda resultat, att han snart åter (1903) fick resa ut till västra Kina, denna gång med särskilt uppdrag att samla in frö av *Meconopsis integrifolia*. Ånyo reste han ut (1907), nu huvudsakligen på bekostnad av Arnold Arboretum vid Boston. Genom ett par års arbete lyckades han samla frön av omkring 1,000 olika arter av träd och buskar, en mängd sticklingar, rötter och lökar, taga över 700 värdefulla fotografier och hemföra 50,000 ark pressade växter. Han hade därvid till stor del uppehållit sig i bergstrakterna inemot gränsen mot Tibet och där träffat en mängd nya arter av barrträd, som emellertid då icke buro kottar med moget frö. Då man gärna ville införa dessa arter till odling vid Arnold Arboretum, skickade man åter ut honom därifrån 1910 och nästa år återvände han efter väl förrättat värv. En ny färd företogs (1919) till Korea, Formosa o. s. v., och slutligen fick han under en resa runt jorden besöka Nya Zeeland, australiska kontinenten, Indien, Sydafrika och Europa. Återkommen till Boston förblev han i tjänst vid Arnold Arboretum dels som »Assistant Director», dels, efter SARGENTS död, som chef.

Få botaniska upptäcktsresande ha hemfört mera värdefulla samlingar av preparerade och framför allt av levande växter än WILSON. Även om han under sina långt ifrån ofarliga resor i den fjärran Östern gynnats av lyckan, så är det dock hans ihärdighet, skarpa iakttagelseförmåga och beundransvärda flit, som man har att tacka ej blott för viktiga bidrag till kännedomen om den så intressanta floran i det inre av Kina utan även för mycket värdefulla nya kulturväxter. För att blott nämna några få bland dessa kan man erinra om *Lilium regale*, *Artemisia lactiflora*, *Anemone hupehensis*, *Senecio*-arterna *Wilsonianus*, *Veitchianus* och *clivorum*, *Thalictrum dipterocarpum*, *Aconitum Wilsonii*,

Primula pulverulenta m. fl. perenna blomsterväxter samt naturligtvis ett stort antal buskar. Bland de senare märkas *Rosa Moyesii, Berberis Wilsonæ* (uppkallad efter Mrs. WILSON), *Clematis montana* f. *rubens, Kolkwitzia amabilis,* en hel del arter inom släktena *Syringa, Cotoneaster, Viburnum, Spiræa* samt bland träd *Davidia involucrata, Populus lasiocarpa, Picea-* och *Abies-* arter m. fl.

Det viktigaste arbetet om de av WILSON gjorda fynden är Plantæ Wilsonianæ, som utgivits av SARGENT under åren 1911—1917. Själv har han utgivit A Naturalist in Western China (1913), Cherries of Japan (1915), Aristocrats of the Garden (1916), Lilies of Eastern Asia (1925), Americas Greatest Garden (1925), Plant Hunting (1928), och China, Mother of Gardens (1929) m. fl. arbeten. En mängd utmärkelser har kommit honom till del, såsom doktorsvärdighet vid ett par amerikanska universitet, guldmedaljer från olika sällskap o. s. v. Föreningen för dendrologi och parkvård är en av de många sammanslutningar, som kallat honom till sin hedersledamot.

WILSON hade de allra bästa förutsättningar för att vinna sympatier bland medarbetare och kolleger. Hans humoristiska och tillgängliga sätt skaffade honom många vänner. Som chef för sin stora institution var han högt skattad, och de personer, som för studier av ett eller annat slag besökte Arnold Arboretum, kunde vara säkra om att mottagas med allt tillmötesgående. Han var i det lyckligaste äktenskap förenad med en trogen och hängiven maka, född GANDERTON, från Edgbaston, Warwickshire i England.

CARL G. DAHL.

WERNER RHEDIN.

* $^{12}/_{2}$ 1865. † $^{22}/_{5}$ 1930.

Med brukspatron MARTIN WERNER RHEDIN förlorade vår förening en av de icke alltför många ledamöter, som förtjäna att kallas aktiva dendrologer. På RHEDINS egendom Ellesbo, belägen å Hisingen mitt emot Surte, voro möjligheterna att försöka en mängd utländska parkträd synnerligen gynnsamma, och de blevo väl tillvaratagna. På 1890-talet började RHEDIN att under sina resor utomlands samla frön, trädde småningom i förbindelse med större plantskolor och förvärvade årligen nytt material, men älskade framför allt att själv draga upp sina plantor genom frösådd. Tack vare intresse och skicklighet hade han lycka med sig, och resultatet blev ett arboretum, innehållande inemot hundratalet arter av barr- och lövträd, bland vilka många voro sällsynta och åtskilliga helt säkert på sin tid unika, åtminstone i denna del av landet. Vår förening hade under sin

exkursion 1923 glädjen att under RHEDINS egen ledning besöka Ellesbo. Vi kunde då också konstatera, hur väl han kände sina träd, vilkas utveckling han följt med aldrig svikande påpasslighet, och vi beundrade det arbete, som låg bakom detta västkustens enastående arboretum, vilket »Lustgårdens» 4:de årgång närmare skildrat.

Tyvärr blev det icke WERNER RHEDIN förunnat att till livets slut dväljas bland sina kära träd. Men även sedan han 1925 flyttat till Göteborg, behöll han sitt dendrologiska intresse och bragte från utländska resor då och då med sig frön, som han överlämnade till Göteborgs botaniska trädgård. Ellesbo hade nämligen övergått i andra händer; huvudbyggnaden med närmaste omgivning hyste nu den s. k. Willinska skolan. Här behövde man icke befara några större förändringar, medan framtiden beträffande det egentliga arboretum i park och trädgård var mera oviss. Avgörandet kom icke under RHEDINS livstid. Nu förmäles, att området skall styckas till byggnadstomter. Huruvida planen att till någon annan anläggning flytta yngre exemplar av mera anmärkningsvärda arter skall kunna realiseras, återstår att se.

Dendrologien var endast ett av de verksamhetsfält, där RHEDIN satt spår. Under många år var han chef för Surte glasbruk och senare för Forsså bruk i Hälsingland, och samtidigt ägnade han sig med liv och lust åt jordbruket. Ellesbo blev i hans hand en mönstergård, berömd för sin dyrbara kreatursbesättning av den s. k. rödkulliga rasen, en gammal svensk stam, som han 1907 börjat renodla och med vilken han senast vid utställningen i Göteborg 1923 vann en lika stor som välförtjänt framgång. Samma år blev han ledamot av Lantbruksakademien. Även på flera andra områden var han verksam. Vi skola emellertid icke här uppehålla oss vid dessa sidor av hans gärning; de ha givetvis från andra håll betonats. Vi minnas honom främst för hans betydande insatser på det fält, vi särskilt odla, dendrologi och parkvård. Vände man sig till honom, ställde han strax sin erfarenhet till förfogande, och den var stor. Om hans hjälpsamhet och vänsällhet kan icke minst den vittna, som skriver dessa rader. Många äro de, som haft glädjen att införas i hans gammaldags gästfria hem på det vackra Ellesbo, där hans maka delade alla hans intressen, och som i deras angenäma sällskap inspekterat de många härliga träden. Inom vår förening intog RHEDIN ett bemärkt rum såsom ledamot av styrelsen, och han var en flitig deltagare i våra exkursioner. Dendrologiens vänner i vårt land skola veta att bevara WERNER RHEDIN i tacksamt minne.

C. S—G.

LITTERATUR.

Sveriges Natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift. Årg. 21. 1930. 4 + 196 sid. 1 porträtt samt 94 illustrationer och kartor i texten. Pris 7 kr.

Med 1930 års årgång har Svenska Naturskyddsföreningen lagt ännu ett vackert och gediget band till sina föregående 20 årsskrifter. De första bladen ägnas åt minnet av föreningens höga beskyddare, Drottning VICTORIA, vars varma kärlek till naturen vackert tecknas av landshövding JOHN FALK. Flera av de härefter följande uppsatserna äro även ur dendrologisk synpunkt av stort intresse. I THOR HÖGDAHLS redogörelse för »Professor Sernanders arkiv över Stockholmstraktens naturminnen» omtalas bl. a., hurusom SERNANDER föreslagit, att det gamla skogsinstitutets park med dess många märkesträd skulle återställas »som dendrologisk park för huvudstaden»; de i arkivet ingående behandlade märkesträden, framför allt e k a r n a, bli också särskilt utförligt omnämnda. I GUSTAF SANDBERGS »om Billudden och dess havtornssnår» möter en rent dendrologisk uppsats med ett flertal ypperliga bilder av snår och t. o. m. trädformiga individ av h a v t o r n (*Hippophaë rhamnoides*). MÅRTEN SJÖBECK giver i sin skildring av »risbygden i Skåne» bl. a. en vacker bild av en gammal a v e n b o k i Perstorps s:n om ej mindre än 3,75 m i stamomkrets vid brösthöjd. PATRIK HAGLUND påpekar i ett kortare meddelande, »där växterna hjälpa varandra», en dendrologiskt intressant vegetationsdetalj från norra ändan av Väddön i Roslagen; de mot havet längst ut nående e n a r n a och h a v t o r n s-snåren giva här a s k e n »möjlighet att krypa ut litet längre mot den sträva kusten: mitt i enbuskarna och *Hippophaë*-snåren resa sig talrika unga askbestånd men däremellan ej ett enda.» Årsskriftens uppsatsavdelning avslutas med en intressant redogörelse för »Vetenskapsakademiens naturskyddsärenden år 1929». — I årsskriftens »smärre uppsatser och meddelanden» möta som vanligt en hel del värdefulla dendrologiska notiser. Av det vackra bildmaterialet å denna avdelning må här särskilt nämnas bilder av »den största av de fridlysta ekarna på Gällstön», »jätteasken på Sikars grav» (575 cm i omkrets vid brösthöjd) vid Segersgärde vid Gamlebyviken, »i d e g r a n s-holmarna i sjön Grön» mellan Ruda och Oskarshamn, en ovanligt vacker e n från Grönskogs gård vid nyssnämnda sjö, »en mångstammig gran», den s. k. »Dröpshultsgranen» i Tornfalls s:n V om Västervik, »jätte-a s k e n vid Ekhammar» (6,5 m i omkrets vid brösthöjd), vid Vätterns strand c. 8 km N om Hjo, »den stora b o k e n» (5,5 m i

omkrets vid brösthöjd) vid samma gård, tvenne cypressliknande enar från Romanäs samt en »ormgran på Södermanlands regementes övningsfält, Strängnäs».

N. Sylvén.

Skånes Natur. Skånes Naturskyddsförenings årsskrift 1929. XVI. Lund 1929. 44 sid. 2 försättsplanscher samt 11 bilder och en karta i texten. Pris 3 kr.

Skånes Naturskyddsförenings årsskrift är sedan länge känd för sitt även rent dendrologiskt värdefulla innehåll. 1929 års årgång gör härifrån ingalunda något undantag, tvärtom är den i större utsträckning än någonsin dendrologiskt betonad. Av årsskriftens sex uppsatser behandla ej mindre än fem stycken var för sig högintressanta skånska vedväxter. Början göres med den märkliga eken i Högsmo, »*Quercus sessiliflora* Salisb. f. *subintegrifolia* J. Perss.», vilken i ord och bild målande skildras av Otto Gertz. Samme författare redogör i en följande uppsats för »misteln i Skåne»; för mer än hundra år sedan försvann misteln från Skåne, där den dock bevisligen en gång förefunnits. Waldemar Bülow berättar i en vackert illustrerad uppsats om »hängboken i Skåne». I en uppsats om »naverlönnen vid Lindholmen» har Otto Gertz samlat alla framletbara uppgifter om detta vårt kanske sällsyntaste lövträd. Vid besök å Lindholmen-lokalen den 9 maj 1929 fann förf., »att samtliga där befintliga naverlönnar — på ett undantag när — blivit nedhuggna. Det enda kvarstående trädet hade en höjd av 3,71 m och dess stam mätte vid marken 20 cm i omkrets.» Årsskriften avslutas med ett meddelande om »fallna trädjättar», hänförande sig till 1928 års förlustkonto.

N. Sylvén.

Örebro Läns Naturskyddsförenings årsskrift 1930. Örebro 1930. 130 sid. 12 försättsplanscher samt 1 färgplansch och 61 illustrationer i texten. Pris 3 kr.

Att Örebro läns naturskyddsförening bland våra lokala naturskyddsföreningar intager en förnämlig rangplats, framgår oförtydbart av dess senaste vackra och innehållsrika årsskrift. Även dendrologiskt sett är denna förtjänt av särskild uppmärksamhet. Av årsskriftens 12 försättsplanscher behandla ej mindre än 6 st. rent dendrologiska motiv: en imponerande klotgran (»Hällshytte brud» vid Hällshyttan i Hidinge s:n), en typisk ormgran (Askers s:n), ett vackert bestånd av enar (Glanshammars s:n), »den stora gaffeltallen nära Katrinebrunn, Lännäs

socken», en ståtlig paraplytall (»Fårtallen, söder om Götlunda kyrka») samt fridlysta ekar i Nalavibergs ekäng. Även av uppsatserna falla de tyngst vägande inom den rena dendrologien eller denna synnerligen nära. Den omfångsrikaste av dessa är Edw. Broddesons av talrika textbilder och en vacker färgplansch illustrerade, mångsidigt intressanta uppsats om idegranen; som avslutning av sin framställning redogör förf. ingående för alla för Närke uppgivna och f. n. kända fyndlokaler för vildväxande idegran. I slutet av årsskriften möta bl. a. beskrivningar av fem av länets främsta märkesträd: en ek vid Syrbylund i Fellingsbro s:n med en stamomkrets vid 1 m:s höjd över marken om 6,70 m; en jätte-tall vid Fäboudden nära stranden av sjön Ljusnaren 3,64 m i stamomkrets vid brösthöjd; den redan från försättsplanscherna omnämnda »Fårtallen», en paraplytall med en stamomkrets om 3,80 m vid 1 m:s höjd över marken; »Sveriges största lind» vid Lindhult nära Boo kyrka, icke mindre än 8,35 m i stamomkrets vid brösthöjd; samt slutligen den likaledes från försättsplanscherna omtalade »Hällshytte brud», en pyramidformig klotgran med en stamomkrets vid brösthöjd av 2,4 m. Av samtliga de nämnda märkesträden återgivas goda och instruktiva bilder.

N. Sylvén.

Västmanlands Läns Trädgårdsförenings Årsbok 1930. Västerås 1930. 111 sid. med 16 illustrationer i texten. Pris kr. 4:50.

Västmanlands läns trädgårdsförenings årsbok bjuder i år liksom i föregående årgångar på en hel del för parkvänner även utanför länets gränser intresseväckande innehåll. K. E. Axelsson lämnar i sammanträngd form en översikt över »trädgårdskonstens utveckling från forntid till nutid». John Green ger i föredragsform goda vinkar och råd angående »hemträdgårdens blomsterväxter». Föreningens nitiska sekreterare, Anders Follmer, påbörjar i årets årsskrift en ny, intressant artikelserie, »Västmanlands bruksträdgårdar», och gör härvid början med »Skultuna bruks trädgård». I ett av årsskriftens sista meddelanden berättar Elow Eriksson »något från Hollands blommande blomsterlöksfält och trädgårdar». Årsboken innehåller för övrigt ett föredrag av Greta Fellenius: »Vad skola vi äta?», en redogörelse för sommarmötet och trädgårdsutställningen 1929 i Skultuna jämte övriga föreningsmeddelanden samt minnesord över några av länets »veteraner» och föregångsmän på trädgårdsodlingens område.

N. Sylvén.

Svenska Turistföreningens Årsskrift 1930. Stockholm 1930. 8 + 366 sid. 27 försättsplanscher samt talrika illustrationer i texten.

Det har i år blivit Närkes tur att bliva vederbörligen skildrat i Svenska Turistföreningens vackra årsbok. »Närkes blomma», den röda näckrosen i sjön Fagertärn, förtjusande återgiven i naturliga färger på de två första försättsplanscherna, talar även till de svenska natur- och parkvännerna utom Närkes gränser sitt ljuvlighetsmättade språk. Även i övrigt har årsskriftens utmärkta illustrationsmaterial en hel del att bjuda såväl den speciellt parkintresserade som även dendrologen. Innehållet berör givetvis sällan mera direkt de intressen, föreningen för dendrologi och parkvård främst är satt att bevaka. Några av den senaste årsskriftens uppsatser förtjäna dock i det avseendet att här särskilt framhållas. I LENNART VON POSTS landskapsskiss »Närke» redogöres populärt och underhållande för den närkiska skogens historia och sammansättning i enlighet med de resultat, den av förf. som forskningsmedel införda »pollenanalysen» givit vid handen. JOEL HAUGARD berättar i »Från Tiveden till Tylöskogen» bl. a. om »sjön Fagertärn med 'Europas praktfullaste sjöväxt', den röda näckrosen». STEN SELANDER talar om »Djurgården» och låter här sin gamla kärlek till den älskliga vetenskapen vackert glimta vid skildringen av dess e k a r och lund- och lövängsväxter. — Att Svenska Turistföreningen långt ifrån är främmande för intressen för jämväl svensk dendrologi och parkvård, därpå är 1930 års årsskift ett nytt glädjande bevis.

N. SYLVÉN.

Dansk Naturfredning. Danmarks Naturfredningsforenings Aarsskrift 1929—1930. København 1930. 160 sid. med 113 illustrationer i texten.

Danmarks naturskyddsförenings förnämliga årsskrift är beklagligt nog en i Sverige allt för litet känd publikation. Dess gedigna innehåll och förnäma utstyrsel göra den förtjänt av en långt allmännare uppmärksamhet. Vad den senaste årsskriften beträffar, är det för den dendrologiskt intresserade en särskild ögonfröjd att se dess praktbilder av danska b o k a r och e k a r, underbara l i n d-alléer och på tångbank frodigt växande h a v t o r n. Trots att Danmarks natur i så stor utsträckning fått skatta åt kulturen, finnas ännu många naturvärden att taga vara på; att bringa detta till allmänhetens kännedom har »Dansk Naturfredning» gjort till sin huvuduppgift. Av den senaste årsskriftens redogörelse att döma är den danska jordmånen för ett dylikt arbete ingalunda otacksam.

N. SYLVÉN.

AXEL HOLZHAUSEN: **Om rosor.** – Bilder och text om blommornas drottning. Albert Bonniers förlag. Stockholm 1930. 192 sid. med 8 färgplanscher och 100 bilder i texten. Pris kr. 12:50.

Att skriva om rosor är förvisso både tacksamt och otacksamt. Tacksamt därför, att rosen i sin underbara mångformighet erbjuder så oändligt mycket stoff att skriva om, men samtidigt otacksamt därför, att så många förut givit sig in på det lockande området. AXEL HOLZHAUSEN har med sin nya bok om »blommornas drottning» ej avsett att giva någon uttömmande skildring, och några nya synpunkter på det mångomskrivna området har han näppeligen kunnat giva. Hans bok är närmast avsedd för »den unge kunskapssökande trädgårdsmannen eller i rosornas historia, botaniska indelning och behandling oerfarne». Säkerligen skall också denne hava mycket att inhämta ur hans av kärlek till ämnet burna framställning.

Innehållet i boken uppdelas i 8 skilda kapitel. Det första, »om rosor», ger oss en orienterande inblick i rosens mångomskrivna historia. »Rosor i gammal läkekonst och annan konst» äro föremål för andra kapitlets behandling. I kap. 3, »rosornas plats i botaniken», följer förf. i huvudsak professor G. A. BECKERS framställning i den danska boken »Roser», varur det väsentligaste citeras. Med särskild förkärlek stannar förf. inför »gammaldags rosor», vilka få sitt eget kapitel. »De gammaldags rosorna äro de sunda, blomstrande — låt oss säga — lantliga skönheterna, något robusta, men med hälsans 'rosor' på kinderna och med den av den friska luften framalstrade äkta färgen. De ha något av landets behag över sig. All vek klemighet är dem fjärran. Starka och spänstiga, motståndskraftiga och härdiga klä de sig i den rikaste skrud av blomster, med varje gren dignande av hundratals, ljuvligt doftande blommor.» I det följande kapitlet, »moderna rosor», säger emellertid förf., att »man får ej gå för långt i idealiserandet av gångna tider och det är ingalunda meningen att förringa våra tiders rosor. De äro underbart vackra och därtill ståtliga, samt, ehuru deras form i regel är enahanda, uppvisa de dock en väldig mängd sorter i särskilt rik färgskala. Förädling i detta ords exklusiva bemärkelse har satt sin prägel på dem.» Av de moderna rosorna behandlas »storblommiga, låga rosor», »småblommiga rabattrosor», »klätterrosor» och »stamrosor och hängrosor» i skilda underkapitel. Kapitlet »rosors odling» med de tre underkapitlen »odling utomhus», »odling inomhus» och »odling i krukor» är bokens längsta kapitel. »Jordmån, plantering, beskäring, vattning och övervintring» äro de fem

huvudfaktorer, förf. här främst avhandlar. »Rosornas sjukdomar och skadedjur» få i ett tämligen kort kapitel sin särskilda behandling. Som avslutning följer så »namn och beskrivning på en del av de bästa rosorna», omfattande ej mindre än 132 st. olika sorter. För varje sort angives i regel sortens karaktär (klätterros, mossros, polyantharos etc.), blomfärg och växtkraft m. m. samt, då så har varit möjligt, årtalet för sortens förande i handeln jämte namnet på den saluförande firman. De vackraste och värdefullaste sorterna äro i flertalet fall illustrerade av vällyckade bilder i texten, några av dem återgivas i synnerligen vackra färgbilder i naturlig eller nära naturlig storlek.

N. Sylvén.

Ernst Gram: **Bekæmpelse af Haveplanternes Sygdomme.** Kortfattede, praktiske Anvisninger. 7. forøgede og gennemsete Udgave. N. C. Roms Forlag. København 1930, 144 sid. med talrika figurer i texten.

Föreliggande arbete, som med sin nyss utgivna 7:de upplaga utkommit i 53,000 exemplar utgör, såsom redan titeln anger, en sammanställning av kortfattade, praktiska råd för bekämpande av trädgårdsväxternas parasitsvampar och skadeinsekter.

Boken är uppdelad i fyra kapitel. I det första behandlas parasitsvampar av omnivor karaktär ävensom insekter och skadedjur, som äro »allätare». Andra kapitlet, som utgör den väsentligaste delen av boken, behandlar ett stort antal växtsjukdomar, förorsakade av parasitsvampar, bakterier och skadeinsekter. Efter en kort, men så gott som alltid mycket klar och träffande beskrivning av sjukdomsalstraren och skadans utseende för obeväpnat öga givas råd för sjukdomens förebyggande eller bekämpande. Sjukdomarna äro ordnade efter värdväxterna och dessa i sin tur i bokstavsordning, varför det är ytterst lätt att finna sig till rätta. De olika sjukdomarnas och skadegörarnas igenkännande underlättas i hög grad av talrika, karakteristiska bilder, visande sjukdomssymptom, insekter o. d. Tredje kapitlet upptar anvisningar till förebyggande och bekämpande av växtsjukdomarna. Här behandlas betning av frö, drivhusens skötsel för oskadliggörande av smittämnen, jorddesinfektion, besprutning samt lämpliga sprutor, dessutom fåglar och deras skadegörelse samt sättet att bli dem kvitt o. s. v. Fjärde och sista kapitlet behandlar de i kampen mot skadeinsekter och parasitsvampar användbara

kemiska medlen, deras tillredning och verkningssätt. Här liksom i de föregående kapitlen är uppställningen gjord i bokstavsordning.

Boken i sin helhet är uppdelad i 704 paragrafer, vilket i hög grad underlättar hänvisning till ett bestämt ställe i boken. Härigenom har också vunnits, att annars nödvändiga upprepningar kunnat undvikas.

Som sammanfattning må sägas, att boken är klar, översiktlig och lätthanterlig samt så pass utförlig, att den träffar de allmännast förekommande skadegörelserna av olika slag. Den bör därför bli en god hjälpreda för den praktiske trädgårdsodlaren.

C. H—ND.

Handbuch der Nadelholzkunde. Systematik, Beschreibung, Verwendung und Kultur der Ginkgoaceen, Freiland-Koniferen und Gnetaceen. Für Gärtner, Forstbeamte und Botaniker herausgegeben von J. FITSCHEN. (Tredje omarbetade upplagan av L. BEISSNERS Handbuch der Nadelholzkunde.) Berlin 1930. Paul Pareys Verlag. XV + 765 sid. Pris Mk. 42:—.

Huru värdefull BEISSNERS stora barrträdsbok än varit för varje dendrolog, har den dock även i sin andra upplaga, som utkom 1909, företett betänkliga brister. Det har åtminstone icke varit det arbete, i vilket man först sökte upplysning då det gällde att hastigt avgöra, om ett barrträd bar riktigt namn eller ej. Önskade man upplysningar om de visserligen tämligen nyss införda men nu ej längre särdeles sällsynta kinesiska gran-arterna, måste man förarga sig över, att dessa i likhet med andra nyare barrträd lyste med sin frånvaro i verket, och ville man söka upp en god avbildning för att med denna jämföra ett visst träd, fann man sällan vad man önskade. Då det spordes för kort tid sedan, att en ny upplaga var under utgivande, undrade väl mången, om de nämnda bristerna skulle bli avhjälpta, och därför har det för anmälaren varit ett stort nöje att konstatera, huru mycket verket förbättrats genom den sista bearbetningen. Rektor J. FITSCHEN i Altona har i sanning visat sig vara rätte mannen att med bibehållande av allt det värdefulla i BEISSNERS bok bringa denna i ett fullt tidsenligt skick. Det är också en förtjänst, att detta kunnat ske utan att verket svällt ut i nämnvärd mån.

Vad som kanske först faller i ögonen, då man bläddrar i boken, är att de gamla schematiserade habitusbilderna utbytts mot trevliga autotypier efter fotografiska plåtar. Antalet bilder har på samma gång

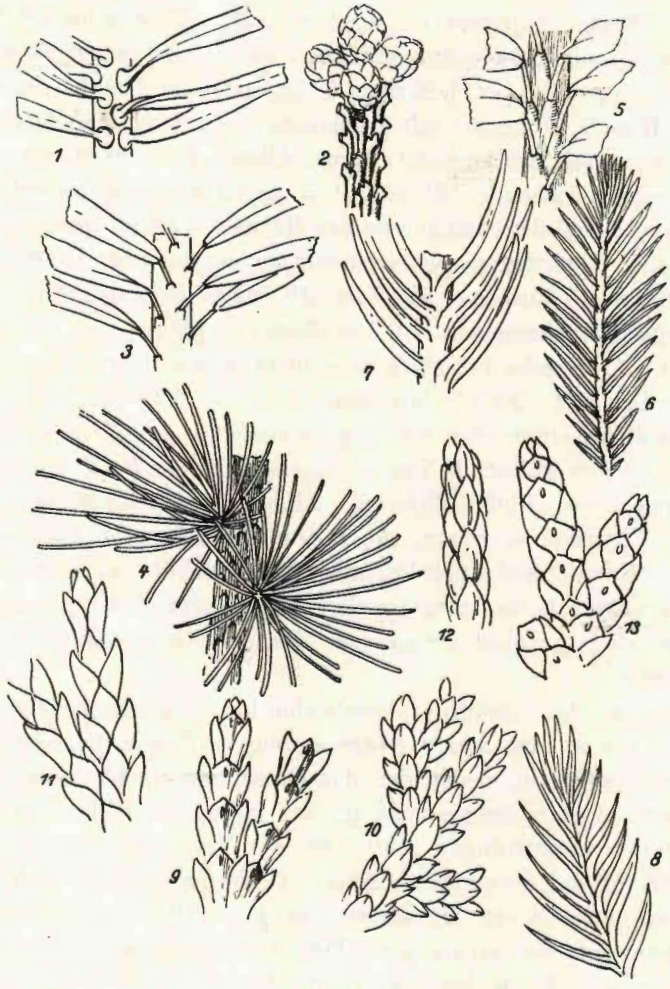

Fig.. 1. Illustrationsprov ur »Handbuch der Nadelholzkunde». Grenstycken av olika barrträdssläkten: 1 *Abies*, 2 *Picea*, 3 *Pseudotsuga*, 4 *Larix*, 5 *Tsuga*, 6 *Taxodium*, 7 *Cryptomeria*, 8 *Taiwania*, 9 *Libocedrus decurrens*, 10 *Fitzroya*, 11 *Chamæcyparis*, 12 *Juniperus*, 13 *Thuja*.

ökats till mer än 200. De flesta äro mycket träffande, och att åtminstone många av dem hämtats ur andra arbeten, får förlåtas.

Naturligtvis är uppfattningen om vissa arter och former en annan bland våra dagars botanister än den, som rådde för 20 år sedan, och detta har medfört ändringar i både uppställning och nomenklatur. Så

t. ex. har *Taxus cuspidata* nu uppförts som självständig art ifrån att förr ha gått som *T. baccata cuspidata*. Men verkligt nytillkomna arter äro ännu flera. Så t. ex. beskrivas 6 nya arter av *Tsuga* (*dura, patens, calcarea, Wardii, Forrestii* och *formosana*) och 3 av *Pseudotsuga* (*Forrestii, sinensis* och *Wilsoniana*). Inom släktet *Abies* upptages nu *nebrodensis* såsom närstående till *alba* (= *pectinata*) och *cephalonica*, och närbesläktade med den sistnämnda äro *Bornmülleriana, Borisii regis* samt *equi trojani*. I närheten av *firma* komma *chensiensis* och *Beissneriana*, nära *Veitchii* stå *koreana* och *Forrestii*, nära *Delavayi Faxoniana* och nära *Fargesii sutchuenensis*. *A. umbilicata* upptages som en varietet av *homolepis*. *A. gracilis* betraktas som identisk med *nephrolepis*. Namnet *subalpina* har fått vika för *lasiocarpa* o. s. v.

Inom *Picea* observerar man, att *obovata* nu uppföres som egen art, och vad som förr kallats *P. excelsa japonica* är nu *P. Maximoviczii*. *P. Watsoniana* anses tillhöra *Wilsonii*. Alldeles nya äro *retroflexa, Meyeri, gemmata, Koyamai, morrisonicola, Balfouriana, hirtella, Sargentiana* och *ascendens*. Namnet *sitkaënsis* har utbytts mot *falcata, nigra* mot *Mariana*.

Inom släktet *Larix* betraktas de forna arterna *Principis Rupprechtii* och *kurilensis* som varieteter av *dahurica*, och den sistnämnda benämnes var. *japonica*.

Knappast någon grupp av barrträden har omarbetats mera grundligt än släktet *Pinus*. Då man i andra upplagan finner den sist upptagna arten bära numret 56, medan den nya endast upptar 51 numrerade arter, skulle detta ej blott kunna tyda på, att intet nytt tillkommit, utan att också en del uteslutningar skett. Så är dock icke förhållandet utan tvärtom ha följande nya arter beskrivits: *canariensis, teocote, Montezumæ, patula, yunnanensis* och *Massoniana*, varjämte *P. inops* uppdelats i arterna *Murrayana* och *virginiana*. Dessutom beskrivas 14 arter utan att vara numrerade, då de icke anses vara härdiga i Tyskland, och en del f. d. arter upptagas nu som varieteter eller som synonymer. Sålunda har *strobiformis* förenats med *ayacahuite, scipioniformis* med *Armandii, pentaphylla* med *parviflora, Parryana, edulis* och *monophylla* med *cembroides, brutia* med *halepensis* och slutligen ha *Henryi* och *sinensis* förenats till arten *tabulæformis*.

Inom *Thuja*-släktet tillkommer arten *koraiensis*, som synes härdig även i Sverige och dessutom säkerligen är en av de vackraste inom släktet. Ett par nya arter av *Libocedrus* torde ha mindre intresse för svenska dendrologer, och detta gäller antagligen i ännu högre grad om de 6 nyupptagna cypresserna. Att antalet enar stigit från 28

till 51, beror naturligtvis i främsta rummet på de många nya förvärven från Kina.

Bokens andra upplaga innehöll ett 50 sidor långt kapitel om uppdragning och odling av barrträd. I stället för detta har nu kommit en avdelning om 20 sidor, behandlande plantering och vård av barrträd på kalljord av Gartendirektor H. LUYKEN i Weener.

Verket avslutas med en ganska utförlig behanding av barrträdens fiender bland lägre och högre djur, författad av D:r H. SACHTLEBEN, samt av deras sjukdomar, behandlade av professor H. KLEHBAHN.

Det är skada, att registret visar åtskilliga tecken på, att brådska rått med publiceringen.

En av den nya upplagans allra största förtjänster ligger i de omsorgsfullt utarbetade bestämningstabellerna (sådana saknades i de båda äldre upplagorna, varför de voro mycket besvärliga att använda för identifieringen av obekanta barrträd). Först kommer alltså ett schema över samtliga släkten, därefter följer en nyckel över de olika arterna vid början av varje släkte. Ett exempel må anföras, och jag väljer härtill de fembarriga tallarna, dels därför att dessa med skäl anses höra till de mera svårexaminerade arterna, dels emedan denna tabell torde utgöra ett gott prov på de andra. Jag utesluter blott fyra i vårt land icke härdiga arter (*ayacahuite, Balfouriana, Torreyana* och *Montezumæ*).

Fembarriga tallar.

A. Barrslidor helt o. hållet avfallande redan första året.

B. Barr i kanten finsågade (kännbart, om man med fingret stryker barrkanten från spetsen nedåt); nästan inga klyvöppningar på barrens ryggsida.

C. Årsskott fullständigt glatta.

D. Barr i medeltal 10 cm långa eller längre, slaka, hängande eller starkt utspärrade.

E. Barr gulgröna eller ljusgröna, 8—15 cm långa; hartsgångar i parenkymet; barrknippen glest ställda; knoppar valnötsbruna, täml. tvärt tillspetsade, föga hartsiga, med i spetsen fria knoppfjäll; kottar med tjocka, i kanten ofta uppböjda fjäll; frö utan vinge. *Armandii.*

EE. Barr mörk- eller blågröna, 10—18 cm långa; hartsgångar invid epidermis; barrknippen stående tätare

än hos föreg.; knoppar mera gulröda, koniska, småningom smalt spetsade, starkt hartsiga, med tilltryckta knoppfjäll; kottar med tunna, i kanten icke uppböjda kottefjäll; frö med vinge. *excelsa.*

DD. Barr i medeltal under 10 cm långa, icke hängande; hartsgångar invid epidermis.

E. Yngre skott kraftiga, 3—4 mm tjocka; barr tätt stående, tämligen styva, mer eller mindre tryckta intill grenarna; krona smalt konisk eller nästan cylindrisk. *Peuce.*

EE. Yngre skott mycket tunna, intill tredje året knappt över 2—3 mm tjocka; barr mjuka, mera utbredda från varandra; knoppar gulröda; trädkrona utbredd. *strobus.*

CC. Årsskott håriga.

D. Barr 2—6 cm långa (i medeltal omkr. 5 cm), starkt blåvita, krökta; knoppar äggrunda, 3 mm långa, utan harts. *parviflora.*

DD. Barr i medeltal över 5 cm långa.

E. Knoppar täml. små, högst 8 mm långa, kastanjebruna; barr mycket styva, 1,5—2 mm breda; hypoderm i oavbrutet skikt; hartsgångar invid epidermis, omgivna av mekaniska celler. *Lambertiana.*

EE. Knoppar större, spetsknoppen omkr. 1 cm lång (om kortare, äro barren mycket smalare); hypoderm fåcelligt i ej sammanhängande skikt; hartsgångar ej omgivna av mekaniska celler.

F. Årsskott mycket fint, ojämnt håriga (tydligast mellan barrknippena), håren korta, utstående, ej hopfiltade; knoppar gulröda, sällan mera hartsiga; kottar 10—15 cm långa med intill 2,5 cm långa skaft. *strobus.*

FF. Årsskott överdragna med tätt, brunaktigt—rosrött filtludd; knoppar icke gulröda, oftast starkt hartsiga.

G. Knoppfjäll med bred, vit kant och smal, brun mittrand, deras spetsar oftast fria; årsskott med rosenrött filtludd; barr mer

eller mindre tryckta till skottet, sittande mycket tätt, i kanten föga tydligt sågade; hartsgångar skilda från epidermis genom ett enkelt cellager eller liggande intill denna; kottefjäll tjocka; kottar 6—8 cm långa; fröet saknar vinge. *cembra.*

GG. Knoppfjäll utan ljusare kant eller med mycket smal vit sådan, rödbruna, liggande fast slutna intill varandra eller blott med yttersta spetsen utstående.

H. Barr gröna eller grågröna, knappast blåvita, med föga framträdande klyvöppningslinjer, något anliggande mot grenarna; hartsgångar intill epidermis; knoppar småningom smalnande till fina spetsar; knoppfjäll tunna; frö vingat. *monticola.*

HH. Barr tydligt blåvita med starkt framträdande klyvöppningslinjer (synbara även på torra barr); knoppar i sin övre del tvärt avsmalnande till en längre eller kortare spets; knoppfjäll tjocka.

I. Barrknippen glest sittande; barr 6—15 (i medeltal omkr. 10) cm långa, över 1 mm breda, styvt utåtriktade från grenen, i kanten skarpt sågade; hartsgångar skilda från epidermis genom flera lager av gröna celler; kottar 9—14 cm långa; träd. *koraiensis.*

II. Barrknippen mycket tätt sittande; barr 4—7 (i medeltal 6) cm långa, knappt 1 mm

breda, tryckta till grenarna, i kanten finsågade; hartsgångar invid epidermis; kottar 3,5—4,5 cm långa; busklik växt, nedliggande grenar. *pumila.*

BB. Barr i kanten släta (icke sågade), nästan alltid med klyvöppningsstrimmor på alla tre sidorna; grenar mjuka, sega.

C. Barr 1—1,5 mm breda, styva; kottar 4—8 cm långa, oftast slutna ända till dess att de falla av. *albicaulis.*

CC. Barr omkr. 1 mm breda, mjukare; kotte 7—15 cm lång, springande upp vid mognandet. *flexilis.*

AA. Barrslidor under första året bristande upp, sedan kvarsittande som smala flikar omkring barrknippet. *aristata.*

Carl G. Dahl.

LITTERATUR RÖRANDE DENDROLOGI OCH PARKVÅRD UTKOMMEN UNDER ÅR 1929.

Förteckning utarbetad av HELLEN AMÉEN-MALMSTRÖM.

I efterföljande förteckning upptages i avd. I de under föregående år i svenska bokmarknaden utkomna självständiga arbeten rörande dendrologi, trädgårds- och parkvård samt viktigare eller större arbeten från andra länder. Även en del viktigare uppsatser ur utomfennoskandiska tidskrifter ha här medtagits.

Uppsatser och meddelanden ur tidskrifter och årsböcker i Sverige, Norge, Danmark och Finland ha upptagits i avd. III. En förteckning över de årsböcker och tidskrifter, som genomgåtts, återfinnes i avd. II.

Liksom i föregående förteckningar i »Lustgården» ha medtagits beskrivningar om träden (även i skogsbruket) och deras vård, men däremot ej arbeten om deras ekonomiska avkastning och tillgodogörande, vilket måste anses tillhöra den rena skogshushållningen. Arbeten rörande träd och buskar av pomologiskt intresse ha upptagits, men däremot ej uppsatser om frukt och fruktavkastning och dylikt av rent pomologiskt värde.

Tryckåret är 1929, där intet årtal finnes angivet i förteckningen.

I. SJÄLVSTÄNDIGA ARBETEN OCH VIKTIGARE UPPSATSER UR TIDSKRIFTER UTOM DE NORDISKA LÄNDERNAS.

Almquist, Erik, Upplands vegetation och flora. Akad. avh. Uppsala. 624 (108) s. Almqvist & Wiksell. Pris 15: — kr.

Andréjeff, W., Über die homologen Reihen der Formen der Stieleiche, Traubeneiche und Flaumeiche. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 186—206.

Aubert, C. G., Le sapin de Normandie. — Revue des eaux et forêts, s. 811—826.

Auchter, E. C. and *Knapp, H. B.,* Orchard and small fruit culture. New York. 548 s. J. Wiley & Sons. Pris 25 s. net.

Bade, E., Praxis im Obstgarten. Berlin. 279 s. F. Pfenningstorff. Pris 8: — Rmk.

Badoux, H., Le mélèze en Suisse. — Journ. forest. suisse, s. 205—208, 232—235.

Barbey, A., Un conifère de grande allure. (Abies grandis.) — Journ. forest. suisse, s. 37—39.

Barclay Miller, Robert and *Tehon, L. R.,* The native and naturalized trees of Illinois. Urbana. Division of the Natural history survey. Vol. 18: Art. 1.

Beretning om botanisk Haves Virksomhed i Aarene 1924—1928. København. 42 s. (Arbejder fra den botaniske Have i København. N:o 114.)

Breton-Bonnard, L., »Creation d'une fortune par le peuplier». 2. éd. Paris. J. B. Baillière et fils. Pris 7:50 frcs.

Brunn, Zum Anbau der Lärche auf mittlerem Buntsandstein. — Silva, s. 27—30.

Buffault, Pierre, Le parc national italien du Grand Paradis. — Revue des eaux et forêts, s. 513—526.

Burtt Davy, J., Elms for the semi-arid regions of the Empire. — Emp. forestry journ., s. 101—104.

Büsgen, M., The structure and life of forest trees. 3. rev. and enlarged ed. by *E. Münch.* English transl. by *Thomas Thomson.* London. 448 s. Chapman & Hall. Pris 30 s.

Caldart, Francesco, Bosco e alberi da frutto. — L'Alpe, s. 572—581.

Camus, Aimée, Les châtaigniers. Monographie des genres Castanea et Castanopsis. Paris. 604 s. Paul Lechevalier. Pris 300:— frcs.

Chalk, L. and *Rendle, B. J.,* British hardwoods: their structure and identification. London. 53 s. Departm. of scientific and industr. research. Forest products research. Bull. No. 3. Pris 5 s. net.

Cox, E. H. M., Wild gardening. London. 124 s. Dulau. Pris 5 s.

Dahl, Carl G., Pomologi. Beskrivningar över de viktigaste i Sverige odlade fruktsorterna. D. 1. Äpplen och päron. Stockholm. 424 s. Bonnier. Pris inbund. 72:— kr.

Dallimore, W., The standardisation of well-known specific names for trees. — Quart. journ. of forestry, s. 131—137. With notes by *A. D. Cotton,* s. 190—194, by *J. Burtt Davy,* s. 194—199.

Davidson, H. C., Daily News gardening month by month. London. 114 s. Daily News P. Pris 6 d.

—, Fruit culture. (A new ed. of »Rational fruit culture».) London. 142 s. J. Lane, The Bodley Head, Ltd. Pris 8 s. 6 d. net.

Davis, Kary C., Horticultural enterprises. Philadelphia and London. 466 s. J. B. Lippincott Co. Pris 10 s. 6 d. net.

Déak, Nikolaus, Forest map of Europe. — Forstkarte von Europa. — Carte forestière de l'Europe. Wien. 1 karta. G. Freytag & Berndt. Pris 13.20 Schill.

Edwards, A., Rock gardens: how to plan and plant them. With sections on the wall, paved, marsh and water gardens. London. 320 s. Ward Lock. Pris 7 s. 6 d.

Eipeldauer, Anton und *Esch, Albert,* Der zeitgemässe kleine Garten. Wien. 166 s. Scholle Verlag. Pris 3:— Rmk.

Elfving, Jenny, Suomalaista Puutarhataidetta. Finlands trädgårdskonst i ord och bild. Helsingfors. 135 s. + 80 s. ill. Otava.

Endres, G., Die Eichen des Spessarts. — Forstwiss. Centralbl., s. 149—157, 208—216, 229—240, 277—289, 316—327.

Farthing, F. H., Every day in my garden. London. 432 s. Knopf. Pris 7 s. 6 d.

Ferdinandsen, C., Forelæsninger over »Smittsomme Sygdomme hos Skovtræerne». Kortf. Referat ved F. Buchwald. København. 96 s. Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Pris 3:— kr.

Festskrift utg. med anledning av Södra Sommarstadens 10-årsjubileum av Koloniträdgårdsföreningen Södra Sommarstaden. Malmö. Pris 1:— kr.

Feucht, Otto, Ein Buch von der Schönheit des Baumes. 64 Bilder vom Neckarland bis zum Bodensee. Stuttgart. Verlag von Strecker & Schröder. Pris 12:— Rmk.

Fitschen, Jost, Die Gattung Tsuga. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 1—11.

Fitz Patrick, H. M., Coniferæ: keys to the genera and speeies, with economic notes. Dublin. The Scientific proceedings of the R. Dublin Society. Vol. 19. N. S. No. 19, pp. 189—260. Hodges, Figgis & Co., Ltd. Pris 8 s.

Flaugère, A., Plantes exotiques et arboretums dans les Cevennes méridionales. — Revue des eaux et forêts, s. 379—338, 449—460.

Flury, Philipp, Über die forstliche und volkswirtschaftliche Bedeutung der Lärche in der Schweiz. — Schweiz. Zeitschr. f. Forstwesen, s. 326—339.

Foerster, Karl, Winterharte Blütenstauden und Sträucher der Neuzeit. 4., umgearb. u. vermehr. Aufl. Leipzig. 410 s. J. J. Weber. (Webers ill. Gartenbibliothek. Bd 5.) Pris 22:— Rmk.

Forestier, J. C. N., Gardens: a notebook of plans and sketches. Ill. re-issue. New York. 237 s. Scribner. Pris 30 s.

Fox, Helen Morgenthau, Patio gardens. New York. 228 s. Macmillan. Pris 25 s. net.

Francis, W. D., Australian rain-forest trees: excluding the species confined to the Tropics. Melbourne. 347 s. Council for scientific and industrial research. Pris 10 s.

Früchtenicht, Die Buchenwirtschaft auf Kalkböden. — Allg. Forst- u. Jagdzeitung, s. 185—194.

Grasovsky, Amihud, Some aspects of light in the forest. New Haven. Yale university. School of forestry. Bull. No. 23. Pris 40 cents.

Geyr, H. von, Anbau ausländischer Holzarten. Sollen wir noch fernerhin ausländische Holzarten anbauen? — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 175—185.

Gleisberg, W., Gärtnerische Versuchs- und Forschungsinstitute. (Der gegenwärtige Stand der Versuchseinrichtungen des Gartenbaues in

Europa ausserhalb Deutschlands.) — Die Gartenbauwissenschaft. Bd. 2, s. 97—132.

Glogau, Arthur, Die Schönheiten des Parkes. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 281—287.

Gram, Hans, Ompodning af Frugttræer. 2. Udg. ved *Niels Gram.* Aarhus. 44 s. Rekv. fr. Konsulent N. Gram, Aabyhøi, Aarhus. Pris 0:60 kr.

Gross, H., Die Moorformen der Fichte. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 11—23.

Gunther, A. Everard, The twisting of the Tamarac pine (Pinus contorta var. Murrayana). — The Scott. forestry journ, s. 81—94.

Gärten der Erde. Eine Bilderfolge mit Begleitworten von Karl Foerster. Berlin. 48 s. m. ill. Verlag der Gartenschönheit. Pris 4:— Rmk.

Hamblin, S. F., American rock gardens. London. 126 s. Routledge (Orange Judd, New York). Pris 7 s. 6 d.

Hampden, Mary, Flower culture month by month. London. 300 s. Herbert Jenkins, Ltd. Pris 3 s. 6 d.

Hampels Gartenbuch für Gärtner und Gartenliebhaber. 6. vollst. neubearb. Aufl. hrsg. von *F. Kunert.* Berlin. 496 s. Paul Parey. Pris 12:— Rmk.

Hansen, Hardy, Dyrking af Kirsebær. Nye Metoder. Med Forord af *V. Rubow.* København. 90 s. Hage & Clausen. Pris 3:50 kr.

Havebog. Havens Røgt og Pleje Aaret rundt. Praktiske Raad og Anvisninger, samlet af Jul. C. København. 32 s. C. Rasmussens Bogh. Pris 0:50 kr.

Henslow, T. G. W., Garden architecture. 2. ser. London. 250 s. Dean. Pris 10 s. 6 d.

Hohenthal, Georg von, Dauerwaldprinzip und deutscher Park. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 266—270.

Hood, G., Horticulture, elementary and practical. London. 382 s. Kimpton. Pris 15 s.

Höfker, H., Leitfaden der Laubholzkunde. Berlin. 142 s. Paul Parey. Pris 4:80 Mk. (Gärtnerische Lehrhefte. H. 36.)

Issler, E., Le Quercus apennina Lam. et le Populus canescens des auteurs Européens et celui de Smith. — Bull. soc. dendrol. de France, N:o 70, s. 39—46.

Jensen-Vonge, N. P., Hansen, Dalsager L. og *Rosenørn, M. C.,* Piledyrkning. Vejledning i erhvervsmæssig Pilekultur med særligt Henblik paa Baandpil. Udg. af Landsforeningen »Dansk Arbejde's Pileudvalg». København. 14 s.

Kache, Paul, Die Praxis des Baumschulbetriebes. Berlin. 544 s. (Pareys Handbücher des praktischen Gartenbaues. Bd. 7.) Pris 25:— Rmk.

Kiebler, C., Wandtafeln über Veredelung der Obstbäume. Taf. 1—7. Hrsg. vom Verband d. Lehrer an landwirtschaftl. Schulen der Schweiz. Stuttgart. E. Ulmer. Pris 25:— Rmk.

Kitchingman, G. D., The Swiss national park. — Quarterly journ. of forestry, s. 154—161.

Klamroth, Larix europæa (D. C.) L. decidua (Mill.) und ihr Anbau im Harz. — Forstwiss. Centralbl., s. 345—368, 522—536.

Klein, S. F., The garden of enchantment for old and young alike. London. 144 s. Rider. Pris 4 s. 6 d.

Knapp, H. B. and *Auchter, E. C.*, Growing tree and small fruits. New York a. London. 510 s. John Wiley & Sons, Inc. Chapman & Hall, Ltd. Pris 15 s. net.

Knuchel, [*H.*], Die Weymouthföhre in der Schweiz. — Schweiz. Zeitschr. f. Forstwesen, s. 53—59.

Kronacher, C., Züchtungslehre: eine Einführung für Züchter und Studierende. Berlin. 365 s. Paul Parey. Pris 15 : 80 Rmk.

Kötz, Fritz, Untersuchungen über Waldtyp und Standortsbonität der Fichte im sächsischen Erzgebirge. — Allg. Forst- u. Jagdzeitung, s. 41—51, 81—97, 121—136.

Laing, Ernest V., The living tree. — The Scott. forestry journ., s. 36—46.

Lamken, August, Neuere und neueste holländische Rhododendrum-Sorten und ihr Wert für die deutschen Gärten. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 207—211.

Livingstone, Alfred E., Your flower garden and the things that matter. London. 208 s. Crosby, Lockwood & Son. Pris 5 s. net.

Maasz, H., Wie baue und pflanze ich meinen Garten? München. 256 s. F. Bruckmann. Pris 6 : 50 Rmk.

Maléjeff, W., Pinus pithyusa (Stev.) und Pinus eldarica (Medw.), zwei Relikt-Kiefern der taurisch-kaukasischen Flora. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 138—150.

Maurer, Seltene und schöne Gehölze. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 356—360.

Mc Donald, Donald, Fruit culture and utility. The garden book series. London. 282 s. Hayes. Pris 6 s.

Miller, R. B. and *Tehon, L. R.*, The native and naturalized trees of Illinois. Urbana. 339 s. (Illinois departm. of registration and education. Division of the natural history survey. Bull. Vol. 18 : Art. 1.)

Moen, Olav, Om frukttre-grunnstammer. Oslo. 41 s. (Selskapet havedyrkn. venners småskrifter. Ny rekke. N:o 3.) Grøndahl & Søn.

Mulford, F. L., Transplanting trees and shrubs. Washington. 34 s. (U. S. departm. of argriculture. Farmers' bull. No. 1591.) Pris 10 cents.

Müller, Die gemischten Bestände Ostpreussens. Gedanken und Beobachtungen. — Silva, s. 185—193.

Müller, Karl Maximilian, Aufbau, Wuchs und Verjüngung der südosteuropäischen Urwälder. (Eine waldbauliche Studie über den Urwald unserer Zone überhaupt.) Hannover. 323 s. M. & H. Schaper. Pris 15 : — Rmk.

Möller, Die Entstehung des Landschaftsbildes des sächsischen Waldes durch die sächsische Forstwirtschaft. — Thar. forstl. Jahrb., s. 24—31, 48—55.

Nichols, R. S., Italian pleasure gardens. London. 320 s. Williams & Norgate. Pris 42 s.

Norlind, T., Söderberg, E. och *Andersson B.*, Allmänt trädgårdslexikon. H. 3—6. Stockholm. Klioförlaget. Pris 2:50 kr. per häfte.

Olbrich, St., Richtlinien für Baumpflanzungen an Strassen. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 216—231.

Oppermann, A., Fra Skov og Hede. Viborg. 317 s. (Særtr. af Hedeselskabets Tidsskrift.) Rekv. fr. Hedeselskabets Hovedkontor, Viborg. Pris 5:50 kr.

Pack, Charles Lathrop and *Gill, Tom*, Forests and mankind. New York. 250 s. Pris 12 s. 6 d. net.

Pardé, L. G. C., L'introduction des essences exotiques dans les forêts de l'Europe occidentale. Paris. 138 s. Les Presses Universitaires de France.

Pavari, Aldo, Dendrologia ed arboreti. 1—2. — L'Alpe, s. 58—75, 157—167.

Pekrun, Arthur, Fruktträdens rationella beskärning samt omympning och plantering. Fri övers. fr. tyskan av *E.* och *S. Ad. von Post*. 2:a genomsedda uppl. Stockholm. 147 s. Fritze. Pris 2:50 kr.

Poli, Aser, Il castagno. — L'Alpe, s. 265—274.

Potel, R., Étude sur la production du chêne par le traitement en futaie pleine. Avec réserves dans les coupes définitives. — Revue des eaux et forêts, s. 600—607.

Rasmussen, Anka, Moderne Haver. København. 90 s. Hage & Clausens Forlag.

Rees, Louis W., Growth studies in forest trees. Picea rubra Link. — Journal of forestry, s. 384—403.

Rehder, Alfred, Notes on the ligneous plants described by H. Léveillé from Eastern Asia. — Journ. of the Arnold Arboretum, s. 108—132, 184—196.

Robinson, W., The wild garden. Boston. 224 s. Murray. Pris 9 s.

Rockwell, F. E., Lawns. New York. 87 s. Macmillan. Pris 4 s. 6 d.

Salomon, K. und *Schelle, E.*, Botanisches und gärtnerisches Wörterbuch für Gärtner und Gartenfreunde. 8:e, wesentl. vermehr. Aufl. bearb. von *E. Schelle*. Stuttgart. 243 s. Pris 4:— Rmk. E. Ulmer.

Schaile, Beobachtungen über Verwachsungserscheinungen von Fichte und Erle. — Allg. Forst- u. Jagdzeitung, s. 60—63.

Schindler, A. K. und *Kache, Paul*, Der Garten und seine Jahreszeiten. Bd. 1—2. Berlin. Ullstein. Pris häft. 57:—, klotbd. 65:— Rmk.

Schmied, H., Über die österreichische Schwarzkiefer. — Centralbl. f. d. ges. Forstwesen, s. 189—199, 299—310, 348—354.

Schneider, Camillo, Wertvolle neuere Laubgehölze für Garten und Park. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 212—216.

Schwerin, Fritz von, Botanische und forstliche Mitteilungen über Koniferen. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 159—174.

Schøyen, T. H., De almindelige skadedyr i frukt- og bærhagen. Oslo. 82 s. H. Aschehoug & C:o. Pris 3:— kr.

Seabrook, W. P., Modern fruit growing. 3. ed. London. 278 s. Ernest Benn, Ltd. Pris 1 s. net.

Seitz, Unsere Edelkiefern. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 150—152.

Sennen, E. C., Phillyrea L. — Bull. de la soc. dendrol. de France, N:o 70, s. 47—66.

Senni, L., Sicilia forestale. — L'Alpe, s. 23—33.

Sernander, Rutger, Våra parkträd. Deras skötsel och vård. Stockholm. 38 s. Wahlström & Widstrand. Pris 1: — kr.

Sonesson, Nils, Husmoderns trädgårdsbok. Stockholm. Åhlén & Åkerlund. Pris 8: 50 kr.

Stuart, C. M. Viliers-, Spanish gardens. Their history types and features. London. 140 s. Batsford. Pris 25 s.

Suneson, A. J., Törne och konvalj. En trädgårdsbok för blomstervänner, egnahemsbyggare och amatörer. Stockholm. 219 s. Wahlström & Widstrand. Pris 4: 75 kr.

Swart und Schütze, Die waldbauliche Behandlung der Esche. — Zeitschr. f. Forst- u. Jagdwesen, s. 385—398.

Temple, Augusta A., Flowers and trees of Palestine. London. 148 s. Society for promoting Christian knowledge. Pris 6 s.

Thiem, G[ünther], Der Gartenfreund. Praktischer Ratgeber für Anlage und Pflege des Obst-, Gemüse- und Blumengartens. 2. Aufl. Stuttgart. 138 s. E. Ulmer. Pris 3: — Rmk.

Thomas, H. H. and *Arnott, H.*, Rockeries, how to make and plant them. London. 142 s. Cassel & Co., Ltd. Pris 1 s. 6 d. net.

Tinley, George F., Humphreys, Thomas and *Irving, Walter*, Colour planning of the garden. London. 324 s. Jack. Pris 21 s.

Trenkle, R., Baumpflanzungen an Strassen und Wegen. Stuttgart. 89 s. E. Ulmer. Pris 3: — Rmk.

Tschermak, Leo, Die Verbreitung der Rotbuche in Oesterreich und die waldbaulichen Folgerungen daraus. — Silva, s. 73—80.

—, Die Verbreitung der Rotbuche in Österreich. Ein Beitrag zur Biologie und zum Waldbau der Buche. Wien. (Mitteil. d. forstl. Versuchswesens Österreichs. H. 41.) Wilh. Frick. Pris häft. 12: — Rmk, inbund. 15: — Rmk.

Valckenier Suringar, J., Die Anwendung der internationalen botanischen Nomenklaturregeln. 2. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 29—77.

Wein, K., Barock, Rokoko und die Dendrologie. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 88—119.

Westerdijk, Johanna en *Buisman, Christine*, De Iepenziekte. Rapport over het Onderzoek, Verricht op Verzoek van de Nederlandsche Heidemaatschappij. — The elm disease: Report on the investigation carried out at the request of the Netherlands Heath Society. Arnhem. 78 s. Nederlandsche Heidemaatschappij.

Wilczek, Carl, Abriss der Geschichte der Gartenkunst. Berlin. 94 s. Paul Parey. Pris 3: 40 Rmk.

Wright, Walter P., Garden trees and shrubs. London. 355 s. George Allen and Unwin, Ltd. Pris 15 s. net.

Wulffen, H. W. von, Parkgedanken. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 270—278.

Zimmerle, Erfahrungen mit ausländischen Holzarten in den württembergischen Staatswaldungen unter besonderer Berücksichtigung der Aufnahmeergebnisse von Ertragsoberflächen. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Ges., s. 305—342.

Öberg, J., Historik rörande trädgårdsodlingen i Jämtlands län, utg. på föranstaltande av Jämtlands läns trädgårdsodlaresällskap. Östersund. Pris 1: — kr.

II. TIDSKRIFTER, ÅRSBÖCKER M. M.

Aarbog for Gartneri. Udg. af Alm. Dansk Gartnerforening. Aarg. 11 (1929). København. 182 s.

Acta forestalia fennica. [Utg. av] Suomen metsätieteellinen seura. — Finska Forstsamfundet. 35. Helsinki.

Acta Horti Bergiani. Meddelanden från Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens trädgård Bergielund, utg. av Bergianska Stiftelsen. Red. *Rob E. Fries.* Tom. 9. Uppsala. 302 s.

Acta Horti Gothoburgensis. Meddelanden från Göteborgs botaniska trädgård. Red. av *Carl Skottsberg.* Vol. 5 (1929). Göteborg 1930. 145 + 93 s.

Allgemeine Forst- und Jagdzeitung. Hrsg. von *H. Weber* und *Chr. Wagner.* Jahrg. 105 (1929). Frankfurt a. M. 480 s.

Allmän svensk trädgårdstidning. Red. av *Sven Wetterberg.* Årg. 1 (1929). Stockholm. 536 s.

Anzeiger für Schädlingskunde, zugleich Nachrichtenblatt der deutschen Gesellschaft für angewandte Entomologie e. V. Für Zoologen, Landwirte, Gärtnerei und Mühlenbetriebe. Jahrg. 5 (1929). Berlin. 160 s.

Arkiv för botanik. Utg. av Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. Bd. 22: H. 2—4. Uppsala.

Botaniska notiser. Utg. av Lunds botaniska förening. 1929. Lund. 433 s.

Botanisk Tidsskrift. Udg. av Dansk botanisk Forening. Bd. 40: H. 4—5; 41: 1. København. S. 246—495, 1—80.

Bulletin de la société dendrologique de France. N:o 69—72. Paris. 108 s.

Centralblatt für das gesamte Forstwesen. Zugleich Organ der staatl. Versuchsanstalt in Mariabrunn. Jahrg. 55 (1929). Wien. 400 s.

Dansk Havetidende. Medlemsblad for Dansk Frugtavlerforening m. fl. Red. af *A. Dalskov.* 1929. Gladsaxe pr Herlev. 24 n:r årl.

Dansk Skovforenings Tidsskrift. Udg. af Dansk Skovforening. Aarg. 14 (1929). København. 552 s.

Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Aarsskrift. 1929. København. 150 s.

Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark. Bd. 10: H. 2—3. København. s. 85—204.

Die Gartenbauwissenschaft. Unter Mitwirkung des Reichsverbandes des deutschen Gartenbaues e. V., Berlin und der Österreichischen Gartenbaugesellschaft in Wien. Bd. 1—2. Berlin und Wien 1928—29. 624 + 253, 613+206 s.

Empire forestry journal. Vol. 8 (1929). London. 296 s.

Fauna och flora. Årg. 24 (1929). Uppsala och Stockholm. 288 s.

Flora og Fauna. Udg. af Naturhistorisk Forening for Jylland. 1929. Aarhus. 156 s.

Forstlig tidskrift. Organ för Finska Forstföreningen, Privatforstmästareföreningen, Finlands Flottareförening, Föreningen för Forstkultur. Årg. 46 (1929). Helsingfors. 128 s.

Forstwissenschaftliches Centralblatt. Zugleich Zeitschrift für Veröffentlichungen aus dem forstl. Versuchswesens Bayerns. Jahrg. 51 (1929). Berlin. 880 s.

Gartenkunst. Monatsschrift für Gartenkunst u. verwandte Gebiete. Hrsg. von der Deutschen Gesellschaft für Gartenkunst. Jahrg. 42 (1929). Frankfurt a. M. 12 N:r von c:a 16 s.

Gartenschönheit. Zeitschrift mit Bildern für Garten und Blumenfreund, für Liebhaber und Fachmann. Hrsg. von *Oskar Kühl* in Gemeinschaft mit *Karl Foerster* und *Camillo Schneider*. Jahrg. 9 (1929). Berlin-Westend. 12 H. von c:a 20 s.

Gartner-Tidende. Aarg 45 (1929). København. 650 s.

Havekunst. Udg. for Norden af Dansk Anlægsgartner och Havearkitektforening. Aarg. 10 (1929). Flensburg. 12 H. årl.

Haven. Medlemsblad for de samvirkende danske Haveselskaber. Aarg. 29 (1929). København.

Hedeselskabets Tidsskrift. Udg. af Det danske Hedeselskab. 1929. Viborg. 508 s.

Illustrierte Flora. Fachzeitschrift für den gesamten Gartenbau. Jahrg. 53 (1929). Wien.

Illustrierte volkswirtschaftliche Gartenzeitung für Siedlungswesen, für Baum- und Pflanzenschutz, Kleintierzucht und Schädlingsbekämpfung. Jahrg. 5 (1929). Berlin. 24 N:r von c:a 24 s.

Journal forestier suisse. Orange de la société forestière suisse. Année 80 (1929). Bern. 304 s.

Journal of the Arnold Arboretum. Vol. 10 (1929). Lancaster, Pa. 299 s.

Journal of forestry. Publ. by the Society of American Foresters. Vol. 27 (1929). Washington. 1010 s.

Journal of the Royal Horticultural Society. Ed by *F. J. Chittenden*. Vol. 54 (1929). London.

Kungl. Landtbruksakademiens handlingar och tidskrift. Årg. 68 (1929). Stockholm. 1210 s.

L'Alpe. Rivista forestale italiana. Année 16 (1929). Firenze. 594 s.

Lantbrukstidskrift för Dalarna. Utg. av Kopparbergs läns hushållningssällskap. 1929. Falun. 216 s.

Landtmannen. Tidskrift för landtmän. Årg. 12 (1929). Stockholm. 1092 s.

Lommebog for Gartnere. Udg. af *J. Jensen*. Aarg. 20 (1930). København. (Tr. 1929.)

Lustgården. Årsskrift för Föreningen för Dendrologi och Parkvård. Red. av *Nils Sylvén*. Årg. 10 (1929). Stockholm. 274 s.

Meddelanden från Statens Skogsförsöksanstalt. H. 25 (1929). Stockholm. 274 s.

Meddelelser fra det norske Skogforsøksvæsen. H. 11—12. (Bd. 3: H. 2—3.) Oslo. S. 217—396.

Meldinger fra Norges Landbrukshøiskole. Bd. 9 (1929). Oslo. 655 s.

Mitteilungen der deutschen dendrologischen Gesellschaft. 1929. Langensalza. 479 s.

Naturen. Illustrert maanedsskrift for populær naturvidenskap, utg. av Bergens museum. Aarg. 53 (1929). Bergen. 384 s.

Naturens Verden. Red. av *O. Paulsen*. Aarg. 13 (1929). København. 480 s.

Nordisk Jordbrugsforskning. Aarg. 11 (1929). København. 184 + 841 s.

Norrlands skogsvårdsförbunds tidskrift. 1929. Stockholm. 424 s.

Norsk Gartnerforenings tidskrift. Aarg. 19 (1929). Oslo.

Norsk Havetidende. Årg. 45 (1929). Oslo. 217 s.

Nyt magazin for naturvidenskaberne. Bd. 67. Oslo. 503 s.

Quarterly journal of forestry. Vol. 23 (1929). London. 392 s.

Popular gardening annual. An illustrated budget for amateur gardeners. Ed by *H. H. Thomas*. 1929. London. 138 s.

Revue des eaux et forêts. Tome 67 (1929). Paris. 838 s.

Schweizerische Zeitschrift für Forstwesen. Jahrg. 80 (1929). Bern. 432 s.

Selskapet Havedyrkningens Venners Medlemsskrift. Aarg. 7 (1929). Bern. 432 s.

Silva. Forstliche Wochenschrift. Jahrg. 17 (1929). Tübingen. 416 s.

Skogbrukeren. Organ for skognæringen. Aarg. 4 (1929). Oslo. 342 s.

Skogeieren. Organ for norsk Skogeierforbund. Aarg. 16 (1929). Oslo. 484 s.

Skogen. Organ för Svenska Skogsvårdsföreningen. Årg. 16 (1929). Stockholm. 670 s.

Skogsvännen. Utg. av Norrlands skogsvårdsförbund. 1929. Stockholm. 168 s.

Skogsägaren. Organ för Södra Sveriges Skogsägareföreningar. Årg. 4 (1929). Jönköping. 289 s.

Skogvaktaren. Tidskrift för skogshushållning och jaktvård. Årg. 39 (1929). Stockholm. 392 s.

Svensk botanisk tidskrift. Utg. av Svenska botaniska föreningen. Bd. 23 (1929). Uppsala. 518 s.

Svenska skogsvårdsföreningens tidskrift. Årg. 27 (1929). Stockholm. 512 s.

Svenska turistföreningens årsskrift. 1929. Stockholm. 354 s.
Svenskt land. Illustrerad tidskrift för jordbruket och dess binäringar. Årg. 13 (1929). Stockholm. 640 s.
Sveriges natur. Svenska naturskyddsföreningens årsskrift. Årg. 20 (1929). Stockholm. 218 s.
Sveriges pomologiska förenings årsskrift. Årg. 30 (1929). Stockholm. 252 s.
Tharandter forstliches Jahrbuch. Bd. 80 (1929). Berlin. 400 s.
The gardeners' chronicle. A weekly illustrated journal of horticulture and allied subjects. Vol. 85—86 (1929). 3 ser. London.
The Indian forester. Ed. at Dehra Dun, U. P. Vol. 55 (1929). Allahabad. 686 + 107 s.
The new flora and silva. Ed. by *E. H. M. Cox.* 1929. London.
The Scottish forestry journal being the transactions of the Royal Scottish arboricultural society. Vol. 43 (1929). Edinburgh. 168 + 46 s.
Tidskrift för Finlands svenska lantmän. 11 (1929). Helsingfors. 412 s.
Tidsskrift for skogbruk. Utg. av Det norske skogselkab. Aarg. 37 (1929). Oslo. 502 s. + 2 bil. 51, 96 s.
Trädgårdsbladet. Red. och utg. av *Th. Stahlheim.* Årg. 19 (1929). Uddevalla. 12 h. årl.
Trädgårdens kalender. 1929. Utg. av Cédergren & C:o, Råå under medverkan av A.-B. Boktryck. Hälsingborg. 160 s.
Trädgårdsodlaren. Organ för Nylands svenska trädgårdssällskap i Helsingfors och Sällskapet Aura trädgårdsvänner i Åbo. Årg. 23 (1929). Helsingfors. 334 s.
Täppan. Skånska trädgårdsföreningens tidskrift. Årg. 53 (1929). Lund. 210 s.
Viola. Annonsblad för trädgården. Utg. av *Henning Halldor.* 1929. Stockholm. 52 n:r årl.
Västmanlands läns trädgårdsförenings årsbok. 1929. Red. av *Anders Follmer.* Västerås. 109 s.
Zeitschrift für Forst- und Jagdwesen. Zugleich Organ für forstliches Versuchswesen. Jahrg. 61 (1929). Berlin. 768 s.
Årsbok från Alnarps trädgårdars försöksverksamhet. Årg. 2 (1928). Alnarp (tr. i Lund). 123 s.

III. UPPSATSER UR NORDISKA TIDSKRIFTER 1929.

I. *Ur svenska tidskrifter.*

A[hlin], E[ric], Några ord om häckar. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 158—159.
Ahlström, Oscar, Lunds stads planteringar. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 6—9.
Almquist, Erik, Träd och buskar i Upplands vegetation. — Lustgården, s. 105—140.
Andersen, I. P., Herrgårdsträdgårdarnas problem. — Täppan, s. 192—197.

Arwidsson, Th., Einige Laubwaldassoziationen aus Schonen. — Sv. bot. tidskr., s. 52—62.

—, Till kännedomen om vegetationen i Bohuslän. — Acta Horti Gothoburg., 5, s. 73—84.

B[lomgren], C[arl], Fruktträdens besprutning. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 102.

Boberg, Axel, Strövtåg i tyska städer och stadsparker. Minnen från en studieresa. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 20—27.

Boierth, Pehr, Philadelphus. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 64—66.

Bolin, Iwan, Resultat av besprutningsförsök å fruktträd. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 59—60.

Bülow, Waldemar, En halländsk jättelind. — Sv. natur, s. 164—165.

Bundy, Otto, Sörmländska lövskogar och deras skötsel. — Skogsägaren, s. 75—79.

Cederpalm, Enoch, Trädgårdar och planteringar vid Statens Järnvägar. — K. Landtbr. akad. handl. o. tidskr., s. 753—762.

Claesson, Ester, Den internationella trädgårdsutställningen i London. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 10—12.

—, Gräsplaner. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 254—257.

Claesson, Hilding, Göteborgs nya begravningsplats. En idétävlan. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 107—110.

Cox, Julius W., Finlands allmänna trädgårdsutställning i Helsingfors 18—22 sept. 1929. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 426—429.

Dahl, Carl G., Den tidiga plommonsorten F. Ulriksen. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 47—49.

—, Växternas vintertäckning. — Sv. land, s. 520, 543, 567.

Duwe, Helmuth, Den moderna tyska trädgårdsarkitekturens mästerverk. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 346—350.

Engedahl, Brage, När Sancta Birgitta var trädgårdsarkitekt. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 423—426.

Ericsson, K. J., Den mindre trädgårdens anläggning. — Västmanl. läns trädgårdsfören. årsb., s. 43—51.

Gröntved, Johs., Die Flora der Insel Runö. — Sv. bot. tidskr., s. 399—460.

Forsslund, Karl-Erik, Fridlysta naturminnen i Dalarna. — Sv. natur, s. 29—34.

Goodwin, H. B., På tusenårig trädgårdsmark. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 374—377.

Granlund, Rolf, Besprutning av krusbärsbuskar. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 286—287.

—, En vacker allé. Sparreholm. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 271.

Hallander, Åke, Litet om skog och skogsbruk i delarna längs södra stambanan av Västra Härad. — Skogsägaren, s. 98—102.

Hamilton, H., Ask under klibbal. — Skogsägaren. s. 134—135.

Hammarstrand, Einar, Björkskogarna vid Hallarens strand. — Skogen, s. 489—492.

Hermelin, Sven A., Av Sveriges pomologiska förening insynade fruktträd och bärsbuskar. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 52—54.
—, Fruktträdens sommarbeskärning. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 272—273.
—, Förädling av syrener. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 174.
—, Vad lära oss de sista årens fruktskördar? — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 151—161.
Hofsjö, Eric, Några allébilder. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 296—298.
Hylander, Nils, 1. En egendomlig aspform. 2. Ask med dubbelnatur. — Lustgården, s. 191—193.
Högdahl, Thor, Ekenön i Slätbaken. — Sv. natur, s. 51—64.
—, Mörbytallen fridlyst. — Sv. natur, s. 158—160.
Jansson, Joh. G., Trädgårdskonst. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 84—87.
Johansson, Emil, Besprutningsförsök mot skorv på äpple- och päronträd vid Alnarp 1928. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 37—43.
—, Besprutningsförsök mot skorv på äpple- och päronträd vid Alnarp 1929. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 229—236.
—, Försök med plantering av fruktträd enligt olika metoder. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 44—46.
—, Undersökningar av pollenets beskaffenhet hos fruktsorter. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 23—36.
—, Vinterbesprutning vid Alnarp 1927—1929. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 217—228.
—, Vår- och sommarbesprutning. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 189—192.
—, Åtgärder under sommaren för bekämpande av parasiter på fruktträd och bärbuskar. — Täppan, s. 87—90.
Johnsson, Pehr, Kryddgårdar och blomstertäppor. Gammal trädgårdskultur i Skåne. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 46—51.
—, Småländsk skogskultur under början och mitten av förra seklet. — Skogsägaren, s. 230—234.
Krook, Martin, Stenpartier efter naturmotiv. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 140—143.
Lagerberg, Torsten, Fallsjuka hos barrträdsplantor. — Skogen, s. 649—653.
—, Främmande barrträd av värde för vårt skogsbruk. — Skogen, s. 259—262.
Langlet, Olof, Några egendomliga frosthärjningar å tallskog jämte ett försök att klarlägga deras orsak. — Sv. skogsv. tidskr., s. 423—461.
Larsson, Rud., Köldens skadegörelse i trädgårdarna. — Lantbr. tidskr. f. Dalarna, s. 20—22.
Lind, Gustaf, Årsberättelse från Kungl. Landtbruksakademiens Experimentalfälts Trädgårdsavdelning 1928. — Landtbr. akad. handl. o. tidskr., s. 110—112.

Lindquist, Bertil, Några intressanta skånska träd. — Lustgården, s. 199—200.

—, Om vegetationen i centrala delarna av Skåne. — Sv. natur. s. 42—50.

L[übec]k, R[agnar], Var aktsam om träden. — Sv. land, s. 41—42.

Lundequist, O. F. E., Om Grenna sockens vegetation. — Sv. bot. tidskr., s. 11—43.

L[öfving], G[ustaf], En sommarstad. Jämte några reflexioner i koloni-trädgårdsfrågan. — Täppan, s. 173—177.

Moberg, Margareta, Bra och trevliga buskar. — Täppan, s. 150—152.

—, Verkliga prydnadsbuskar. — Täppan, s. 99—104.

Myllenberg, Birger, Gräsplanen, dess anläggning och vård. — Täppan, s. 133—136.

—, Trädslag som passa till alléer. — Täppan, s. 4—9.

Månsson, Hjalmar, Om danska lövskogsföryngringar. Några anteckningar från en studieresa i december 1925 samt arbete för Danska Statens Skogsförsöksanstalt febr. till mars 1926. — Skogvakt., s. 194—199, 231—236.

Olsen, Axel, Plantering. — Täppan, s. 163—165.

Pers, And., Trädfloran i Västmanland. — Västmanl. läns trädgårds-fören. årsb., s. 11—13.

Petre, Allan, Några glimtar från Ålands skogar. — Skogsvännen, s. 113—119.

Post, A. von, Om uppkomsten av nya varieteter och raser vid vegetativ förökning av våra vanligare fruktsorter. — Sv. pomol. fören. årsskr. s. 65—74.

[*Reuterskiöld, Arvid*] [pseud. Areld], Gråal. — Skogsägaren, s. 29—33.

Reuterswärd, Gösta, Klippträdgården. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 223—224.

Rösiö-Conradi, Ruth, Genom skånska trädgårdar. 1—2. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 492—494, 519—522.

Schmidt, Paul, Trädgårdsutställningen i Essen. — Allm. svensk träd-gårdstidn., s. 299—301.

Sernander, Rutger, Uppländska parker och märkesträd. Minnen och sammanställningar från Dendrologföreningens exkursion juni 1928. — Lustgården, s. 87—104.

Sjöström, Harald, Något om tallen samt dess produktion och föryngring å hedarna inom Norra Dalarnas sandstens- och porfyrområde. — Sv. skogsv. tidskr., s. 1—60.

Skottsberg, C., Botaniska trädgården i Göteborg. — Allm. svensk träd-gårdstidn., s. 368—372.

Skårman, J. A. O., Floristiska anteckningar från några av öarna i Östra Vänern (Torsö, Bromö, Dillö och Onsö). — Sv. bot. tidskr., s. 63—95.

Streyffert, Th., Skogliga intryck från Japan. 1—2. — Skogen, s. 597—601, 621—625.

Suneson, Svante, Bidrag till kännedomen om floran inom Skinnskattebergs och Malingsbo socknar i Västmanland och Dalarna. — Bot. not., s. 195—204.

Sylvén, Hj., Huru mycket frö under ett gott fröår? — Skogsägaren, s. 275—280.

—, Vridrosten eller tallens knäckesjuka. — Skogsägaren, s. 62—64, 84—87.

Sylvén, Nils, En småländsk »trollbjörk». — Lustgården, s. 197—199.

—, Tre uppländska sol- och sommardagar. Föreningens för Dendrologi och Parkvård nionde sommarexkursion. — Lustgården, s. 141—190.

Söderberg, Erik, Stenmesplarna, vackra prydnadsbuskar. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 363—364.

Söderling, E., Förutsättningarna för trädgårdsodling i Västerbotten. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 213—217.

Trolander, A. S., Meddelande från Kronobergs läns naturvetenskapliga förening. Utdrag ur föredrag om olika granformer 20 okt. 1928. — Lustgården, s. 195—196.

—, Småländsk jättehassel. — Lustgården, s. 194.

Westfeldt, G. A., Bidrag till Borås-traktens flora. — Sv. bot. tidskr., s. 263—269.

Wibeck, Edvard, Till frågan om sambandet mellan en orts värmeklimat och härdigheten hos dess tallvegetation. — Norrl. skogsv. tidskr., s. 231—258, 324—372.

Wollin, Nils G., Rosersberg. — Lustgården, s. 1—86.

Åkerhielm, Lars, Skogsbilder från polcirkeln. — Skogen, s. 607.

Åkesson, Henrik, Något om besprutningsvätskor, fruktträdssprutor och besprutningar i Karakås' fruktodlingar åren 1928 och 1929. — Sv. pomol. fören. årsskr. s. 188—190.

Anonyma uppgifter om märkliga träd och buskar.

Ett lärkträd av ovanliga dimensioner. [Fräntorp vid Göteborg.] — Sv. natur, s. 181.

Gällstaöns ekar skyddas. — Skogen, s. 390.

Sveriges största träd naturskyddat. [Kvilleken i Rumskulla s:n, Kalmar län.] — Sv. natur, s. 176—177.

Tegelbrukstallen i Ringarum. — Sv. natur, s. 166—167.

Övriga anonyma smånotiser.

Almdöden är på marsch. Skall den nå även Sverige? Av Sec. — Skogen, s. 319—320.

Bergtall vid Fjällnäs. — Skogen, s. 577.

Bladlösa pilar i Landskrona. Av S. W—g. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 404.

De 1000-åriga giganternas pelarsal. En glimt från Kaliforniens imposanta jätteskogar, verklighetens sagoskogar. Av F. J—n. — Skogvakt., s. 295—300.

»Det er ett yndigt Land.» Av »En som var med». [Skånska trädgårdsföreningens utfärd.] — Täppan, s. 113—117, 129—133.

Ett utmärkt äpple. [James Grieve.] Av Fruktodlare. — Täppan, s. 121—122.

Ett växtöde. [»Bläcksjuka å kastanjeskog».] — Skogen, s. 581.

Fruktträd med förband. Av J. E. — Täppan, s. 110—111.

Fruktträdens besprutning. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 53—54.

Gammalt om eken. »Ho förmår räkna ekarna på Edsvären?» Av S. — Skogen, s. 438—440.

Gammalt om rönnen. Medel mot storm, trolleri, drakar m. m. Av S. — Skogen, s. 415—416.

Gran på Grönland. — Skogen, s. 488.

Lönande skogsodling. [Pinus insignis.] — Skogen, s. 445.

Några synpunkter på karbolineumbesprutning. — Täppan, s. 31—32.

Några synpunkter på trädgårdsskötseln i Dalarna. — Lantbr. tidskr. f. Dalarna, s. 56—57.

Trädgårdsanläggningen på Karlstadsutställningen. Av S. N—g. — Allm. svensk trädgårdstidn., s. 340—342.

Världens mest kända barrträd. [Cedern.] Av Sec. — Skogen, s. 522—523.

Västmanländska handelsträdgårdar. Länsträdgården i Västerås. Av A. F—r. — Västmanl. läns trädgårdsfören. årsb., s. 83—91.

Biografier.

† *Theodor Adelswärd,* 3/10 1860—29/9 1929. Av Carl G. Dahl. — Lustgården, s. 211—213.

—. Av Carl G. Dahl. — Sv. pomol. fören. årsskr., s. 186—187.

† *Gunnar Andersson,* 25/11 1865—5/8 1928. Av Thor Högdahl. — Sv. natur, s. 6—10.

—. Av Henrik Hesselman. — Sv. bot. tidskr., s. 166—176.

—. Några minnesord. Av Hilding Kjellman. — Sv. turistfören. årsskr., s. 275—279.

† *Ludvig Beissner,* 6/7 1843—21/12 1927. — Lustgården, s. 201.

† *Karl Johansson,* * 1/5 1856 i Öggestorp, Jönköpings län, † 20/9 1928 i Stockholm. Av Selim Birger. — Lustgården, s. 205—207.

† *Carl Axel Magnus Lindman,* 6/4 1856—21/6 1928. Av R. E. Fr[ies]. — Lustgården, s. 202—204.

† *Anders Wahlgren,* 15/2 1861—7/11 1928. Av Nils Sylvén. — Lustgården, s. 208—210.

—. Av E[dvard] W[ibeck]. — Norrl. skogsv. tidsk., s. 1—8.

—. Av Edvard Wibeck. — Sv. natur, s. 21—22.

—. En minnesteckning av Gustaf Lundberg. — Sv. skogsv. tidskr., s. 417—422.

2. *Ur danska, finska och norska tidskrifter.*

Almark, E. H., Kristtorn (Ilex aquifolium). — Tidsskr. f. skogbruk, s. 320—321.

[*Almqvist, Emil*], Klättrande Ribes alpinum. — Trädgårdsodl., s. 117—118. (Efter Lustgården.)

Andersen, F., Minder fra en svunden Tid. [Det kgl. danske Haveselskabs Have i ældre Tid.] — Haven, s. 121—124.

Andersen, J. P., Herregaardshavernes Betydning for den æstetiske og økonomiske Udvikling af vort Havebrug. — Havekunst, s. 121—125.

Andersen, P. Chr., Løvtræhegns Pasning. — Haven, s. 43—44.

Arnell, John, En trädgård från sekelskiftet. — Havekunst, s. 113—117.

—, Rosengården under den engelska landskapsstilen och i nutidens trädgårdskonst. — Havekunst, s. 93—98.

Bendixen, Chr., Frugttræbeskæring. — Gartn.-Tid., s. 101—103.

Berg, Kaj, Den svejtsiske Nationalpark. — Naturens Verden, s. 125—134.

Bovien, Prosper, Olieemulsioner til Vintersprøjtning mod »Rødt Spind» (Paratetranchus pilosus) paa Frugttræer. — Gartn.-Tid., s. 683—684.

Bäckman, Eric, Några ord om prydnadshäckar. — Trädgårdsodl., s. 94—96.

Cederpalm, Enoch, Planteringar vid Sveriges statsbanor. — Trädgårdsodl., s. 265—268.

Christiansen, A., Danmarks Frugtavl. — Gartn.-Tid., s. 82—85.

Christophersen, Erling, Den pacifike kystskog. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 160—165.

Dalgas, Chr., Havehegn af Granstager. — Dansk Havetid., s. 88.

Danvig, Alfred M., Dansk Træfrugtavl gaar frem. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 453—458.

Eide, Erling, Skogtrærnes frøsetning 1929. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 475—480.

Elfving, K. O., Frostskador i skog och plantskolor 1929. — Forstl. tidskr., s. 65—67.

Errboe, Birger, Haveanlæg i Jægersborg. — Havekunst, s. 3—4.

Ferdinandsen, C., Forbud mod Indførsel af Douglasie. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 415—416; Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 358—359.

—, Forbud mod Indførsel af Elmeplanter. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 359—361.

Fich, Christian, Jordbundsforhold for Frugttræer. — Haven, s. 150—151.

Flensborg, C. E., Om Murrayanafyr. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 407—415.

Flod, Karl, Bekjempelse av sykdommer pa trær og busker i våre hager. — Norsk havetid., s. 37—43.

Fosland, Sam., Hasselens forekomst i indre Namdal. — Norsk havetid., s. 16.

Gram, Michael, Frugtudtyndning. Et nødvendigt Led i rationel Frugtavl. — Gartn.-Tid., s. 369—372.

Gréen, John, Fruktträdens plantering och vård. — Trädgårdsodl., s. 314—316.

—, Om ympkvistars förvaring. — Trädgårdsodl., s. 9—10. (Efter Lantmannabladet.)

Gulli, G., Kristtorn (Ilex aquifolium L.). — Norsk havetid., s. 194—195.

Hallbaum, F., Havekunst. (Övers. fr. tyskan av *J. P. Andersen.*) — Havekunst, s. 69—72.

Hansen, Hardy, Kan vi lære at dyrke fina Graastenæbler? — Gartn.-Tid., s. 687—690.

—, Krydsbefrugtning. — Gartn.-Tid., s. 308—309.

Hansen, Lars, Danske Æblesorter. — Gartn.-Tid., s. 591—594.

—, Frugttræernes Ernæring. — Haven, s. 107—110.

—, Sommergødskning af Frugttræer. — Gartn.-Tid., s. 378.

Hanssen, Olaf, Eit nytt funn av svær barlind (Taxus baccata). — Naturen, s. 29—32.

Hauge, Anders, Granen er begynt å spre sig selv i Luster. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 49—51.

Heiberg, Hans H. H., Hvad koster det å sprøite i frukthagen. — Norsk havetid., s. 151—155.

Herring, Poul, Prof. Lindman om Roser. — Gartn.-Tid., s. 169—173.

Hidle Hartvig, Sprøiteforsøk mot pæreskurv i Rogaland. — Norsk havetid., s. 43—45.

Hove, K. M., Missouri Botanical Garden. — Gartn.-Tid., s. 613—617.

Hødal, Om sykdommer på den franske bergfuru. — Tidsskr. f. skogbr., Bil., s. 36—49.

Høeg, Eiler, Om Mellemformerne mellem Quercus robur L. og Q. sessiliflora Martyn. — Bot. Tidsskr., Bd. 40, s. 411—427.

Ignatius, Gustaf, Trädgårdsodlingens nuvarande ståndpunkt i Finland. — Trädgårdsodl. s. 169—173; Nord. Jordbr. forskn. Kongresberetn., s. 190—196.

Jensen, L., Frugtavl. — Gartn.-Tid., s. 380—381.

Jensen, Ragnhild, Figentræet. Ficus carica. — Dansk Havetid., s. 164—165.

Johansson, Emil, Om sortkombinasjoner i frukthagen med hensyn til bestøvnings- og befruktningsforholdene. — Norsk havetid., s. 49—57. (Efter Sv. pomol. fören. årsskr. 1928.)

Jørstad, Ivar, Bekjempelse av pæreskurv. — Norsk havetid., s. 63—67.

—, Furuens knopp- og grentørke. — Tidsskr. f. skogbruk, Bil., s. 1—35.

— Soppsygdommer på fransk bergfuru i Norge. — Tidsskr. f. skogbruk, Bil., s. 50—51.

Kierulf, Thv., Den franske bergfuru i Pyrenées orientales. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 53—59.

Kjær, A. Andersen, Krydsbefrugtningsundersøgelser med Æblesorter. — Gartn.-Tid., s. 32—34.

Kjær, Eigil, Havens Praktik. Beskæring af Havens Buske og Træer. — Havekunst, s. 32—36.

Klem, Gustav G., »Forstgarten» i Tharandt. — Skogbrukeren, s. 187—191.

Køster, Fridlev, Krydsbefrugtningsforsøg. — Gartn.-Tid., s. 153—155.

Lange, Axel, Gartnersprogbrug i gammel og ny Tid. — Gartn.-Tid., s. 414—417, 541—543, 645—646.

Lie, Haakon, Blomstringstider ved Lillehammer 1928 og 1929. — Tidsskr. f. skogbruk s. 365—366.

Lind, Gustaf, Huru man genom samplantering av lämpliga fruktsorter kan motverka ofruktbarhet hos fruktträden. — Trädgårdsodl., s. 55—59.

—, Moderna kyrkogårdar, deras anläggning och ans. Valet av växtmaterial ett ytterst viktigt kapitel. — Trädgårdsodl., s. 115—117. (Efter N. D. A.)

L[undén,] O[ssian], Finlands allmänna trädgårdsutställning i Helsingfors den 18—22 september 1929. — Trädgårdsodl., s. 253—258, 292—298, 317—319.

—, Nordiska jordbruksforskarkongressens trädgårdssektion på exkursion i svenska Nyland. — Trädgårdsodl., s. 161—169.

—, Nylands svenska trädgårdssällskaps sommarutfärd. — Trädgårdsodl., s. 200—207.

Löfving, Gustaf, Södra Sommarstaden i Malmö. — Haven, s. 171—181.

Moen, Olav, Om frukttre-grunnstammer. — Selsk. havedyrkn. venners medlemsskr., s. 54—72, 77—94.

—, Om fruktträdens grundstammar. Översättn. — Trädgårdsodl. s. 259—264, 296—298, 322—326.

Mosegaard, H., Sommersprøjtning i Smaahaver. — Haven, s. 72—73.

Nielsen, Verner, Gartneriet i Danmark 1929. — Aarbog f. Gartneri, s. 86—96.

Nordal, Ola, Fra en reise i Finnland.— Norsk havetid., s. 187—191.

Olsen, Aksel, Dvergbusker og fjellbusker. — Selsk. havedyrkn. venners. medl.-skr., s. 108—127.

—, Dværgbuske og Bjærgbuske. — Gartn.-Tid., s. 201—207, 217—221, 230—234.

—, Lonicera pileata. — Havekunst, s. 72—74.

—, Staudehaven. — Haven, s. 86—72.

Olsen, O. E., Graner i Grønland. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 287—292.

Oppermann, A., Bastarder. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 52—56.

—, Blandningsskov og Træskifte. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 171—181.

—, Buske. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 45—52.

—, Lys og Skygge. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 160—171.

—, Racer af Douglasie og Sitkagran. — Det forstl. Forsøgsv. i Danmark. Bd. 10, s. 85—178.

—, Store Træer omkring Huset. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 231—243.

—, Ved Bøgens Vestgrænse. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 17—35.

Ostenfeld, C. H., Smaa Bidrag til den danske Flora. IX. — Bot. Tidsskr. Bd. 40, s. 428—439.

Pedersen, A., Blomstringen i Frugthaven. — Gartn.-Tid., s. 346—348.

—, Lidt om Formering af Roser. — Gartn.-Tid., s. 561—562.

—, Sprøjtning i Frugthaven. — Haven, s. 20—21.

—, Valnødder. — Gartn.-Tid., s. 680.

—, Vore Sveskesorter. — Gartn.-Tid., s. 4—10.

Piper, Fr., En Frugtplantage paa Hedejord. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 440—445.

Pöntynen, V., Tutkimuksia kuusen esiintymisestä alikasvoksina Raja-Karjalan valtionmailla. — Untersuchungen über des Vorkommen der Fichte (Picea excelsa) als Unterwuchs in den finnischen Staatswäldern von Grenz-Karelien. — Acta forest. fenn. 35, s. 1—235.

Reimer, Ch., Hallonbusken. Något om dess förökning och odling. — Trädgårdsodl., s. 142—148, 174—178, 238—243. (Ur Viola.)

Sebelien, John, »The men of the trees». Skogplantning i »The British Empire». — Tidsskr. f. skogbruk, s. 375—378.

Skard, Olav, Leinestrandseplet. — Selsk. havedyrkn. venners medl.-skr., s. 73—76.

Skard, Torfinn, Park og hage ved Ulefos Hovedgård. — Selsk. havedyrkn. venners medl.-skr., s. 36—53.

Stedje, P., Esperens herrepære. — Selsk. havedyrkn. venners medl.-skr., s. 33—35.

—, Gifford. — Selsk. havedyrkn. venners medl.-skr., s. 97—99.

—, Silkeeple. — Selsk. havedyrkn. venners medl.-skr., s. 1—3.

Strang, Elisabeth L., Fire Villahaver. — Havekunst, s. 25—29.

Sæland, Pål, Våre forhager. — Norsk havetid., s. 19—25.

Sørensen, C. Th., Haver paa Byggeudstillingen i »Forum». — Gartn.-Tid., s. 535—538.

—, Smaa Haver i Tyskland. — Haven, s. 129—134.

—, Smaa Terasser. — Haven, s. 57—59.

Tangen, C. G. Hjalmar, Grantyper — granslekter. — Skogbrukeren, s. 31—32, 46, 200.

Tholle, Johannes, Grantræet i Bybilledet. — Gartn.-Tid., s. 691—692.

—, Haveanlæg som Turistattraktion. Laugesens Have i Bregning. — Gartn.-Tid., s. 667—669.

—, Kolonihavesagens Udvikling i Danmark. — Havekunst, s. 7—11, 20—24.

—, Latinerhaven i Viborg. — Gartn.-Tid., s. 61—63.

—, Omlægning af gamle Præstegaardshaver paa Landet. — Haven, s. 154—158.

—, Stengærdet som Havedekoration. — Gartn.-Tid., s. 246—251.

Thorsrud, Arne, Standardisering av plantenavn i hagebruket. — Norsk havetid., s. 128—130, 134—139, 161—164.

Tikka, P. S., Ulkomaisten puulajien kasvu- ja menestymissuhteista eräässä Kulosaaren yksityispuistikossa. — Über das Wachstum und Gedeihen gewisser ausländischer Holzarten in einem kleinen Privatpark auf Kulosaari bei Helsinki. — Acta forest. fenn., 35, s. 1—39.

Tjomstøl, O. S., Trekk av hagebrukets historie i Telemark. — Selsk. havedyrkn. venners medl.-skr., s. 99—108.

Tveito, Sjur, Spaliertre eller veggtre. — Norsk havetid., s. 70—72.

Østergaard, Jens, Golde Ribsbuske. — Gartn.-Tid., s. 646—647.

Anonyma uppgifter om märkliga träd och buskar.

En sjelden art av gråor (Alnus incana f. laciniata). — Skogbrukeren, s. 47.
Kistrand-Furua. Av J. Ad. H. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 363—364.
Tall med sammanväxt grankvist. Av E. L—i. — Forstl. tidskr., s. 113—114.

Övriga anonyma smånotiser.

Araucaria Brasiliana. — Tidsskr. f. skogbruk s. 136—139.
Finland og Finlands Havebrug. — Gartn.-Tid., s. 393—404.
Forbud mot innførsel av douglasgran og almeplanter til Danmark. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 367.
Forsøg med Hækplanter. — Gartn.-Tid., s. 604—605.
Finlands allmänna trädgårdsutställning 18—22 sept. — Tidskr. f. Finl. sv. lantmän, s. 323—324.
Kan Allétræer og Hække skades ved Ukrudtssprøjtning med Natriumklorat? — Gartn.-Tid., s. 212—213.
Løvtræhegnenes Pasning. — Gartn.-Tid., s. 224—226.
Naaletræer. — Dansk Havetidn., s. 165—166.
Prydæbler. — Gartn.-Tid., s. 161—162.
Rosnyheter. Av O. L. — Trädgårdsodl., s. 1—3.
Stormfällda lärkar. Av E. B:s. — Forstl. tidskr., s. 89.
Toptørre Pyramidepopler. — Gartn.-Tid., s. 187—189.
Villahave-Anlæg. — Gartn.-Tid., s. 329—330.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKÅRD.

Styrelseberättelse.

Föreningens för Dendrologi och Parkvård ordinarie årsmöte avhölls under ordförandeskap av professor ROBERT FRIES i Stockholm å Restaurant Gillets stora sal den 18 mars 1929.

Styrelsens berättelse för år 1928 lades till handlingarna. Revisionsberättelsen upplästes, och beviljades i överensstämmelse med revisorernas förslag ansvarsfrihet åt styrelsen och skattmästaren för år 1928 års förvaltning. I tur avgående styrelseledamöter, herrar E. CEDERPALM, R. FRIES, G. SEDERHOLM, N. SONESSON och N. SYLVÉN, omvaldes; så även de i tur avgående styrelsesuppleanterna, herrar H. HESSELMAN, A. HÜLPHERS och T. LAGERBERG. Till revisorer omvaldes hovblomsterhandlare R. BILLSTRÖM och telgrafkontrollör G. LIDMAN samt deras suppleant professor H. WITTE. Till föreningens ordförande omvaldes professor R. FRIES. — Direktör E. CEDERPALM höll ett av skioptikonbilder belyst föredrag: »Bilder från Sveriges deltagande i 1928 års Londonutställning för trädgårdskonst.» — Professor C. SKOTTSBERG föredrog under förevisande av skioptikonbilder »några dendrologiska minnen från Tjeckoslovakien och Polen». — Styrelsens förslag om sommarexkursion i nordöstra Skåne och Blekinge godkändes, och uppdrogs åt arbetsutskottet att närmare utforma exkursionsprogrammet.

I samband med årsmötet höll styrelsen sammanträde för behandling av diverse löpande ärenden. Till skattmästare och ledamot av arbetsutskottet utsågs friherre SVEN A. HERMELIN. Arbetsutskottets förslag till stat för 1929 godkändes. I enlighet med av arbetsutskottet framlagt förslag beslöt styrelsen, att Föreningen skulle som utställare deltaga i 1929 års Allm. Skånska trädgårdsutställning i Lund den 28 sept. —6 okt. ävensom i 1930 års Stockholmsutställningar. Angående Stockholmsutställningarna uppdrogs åt herrar SONESSON, HAMMARBERG och CEDERPALM att å styrelsens vägnar förhandla i saken. För täckandet av de med deltagandet förbundna kostnaderna beslöts ingå med underdånig anhållan om statsanslag för år 1929 på 2,000 kronor, däri då inbegripna 750 kronor för fortsatt utgivande av »Lustgården». På förslag av direk-

tör DAHL beslöt styrelsen att till bestyrelsen för 1930 års Allm. svenska trädgårdsutställning i Stockholm ingå med anhållan, att till utställningen måtte inkallas någon framstående utländsk trädgårdsarkitekt att hålla föredrag om trädgårdsanläggningskonst. Till ledamöter i arbetsutskottet omvaldes herrar FRIES (ordf.), SONESSON och SYLVÉN.

Arbetsutskottet har under året sammanträtt tvenne gånger. Första sammanträdet hölls i Stockholm den 17 mars 1929. Direktör DAHL redogjorde för ett av fru ELSE DAHL inlämnat förslag till disposition för den blivande kyrkogårdshandboken. Frågan om förläggare för handboken drogs under diskussionen och uppdrogs åt byrådirektör N. SONESSON att i saken förhandla med lämpliga bokförlag. Till huvudredaktör av handboken utsågs fru ELSE DAHL. Den från Skånes naturskyddsförening den 15 okt. 1928 avlåtna skrivelsen i arboretumfrågan (se bil. 5 till föregående års styrelseberättelse) drogs under diskussion, och uppdrogs åt professor SKOTTSBERG att i enlighet med under diskussionen framkastade riktlinjer uppgöra förslag till ny skrivelse i saken (bil. 1). Andra vid sammanträdet dryftade frågor voro Föreningens sommarexkursion, skattmästarens förslag till stat för 1929, brandförsäkring av inneliggande lager av Lustgården, Föreningens deltagande i stundande trädgårdsutställningar samt diverse i samband med 1929 års årsskrift stående frågor. — Den 27 juni sammanträdde arbetsutskottet i Kristianstad i samband med den då pågående exkursionen. Med anledning av en från professor R. SERNANDER om Svenska naturskyddsföreningen ingången förfrågan, om en av SERNANDER författad skrift: »Våra parkträd, deras skötsel och vård», avsedd att ingå i Svenska naturskyddsföreningens småskriftsserie, kunde få utgå jämväl som bilaga till »Lustgården» 1929, uppdrogs åt ordföranden att taga närmare kännedom om skriften i fråga och, om den befunnes lämplig för ändamålet, med Svenska naturskyddsföreningen gå i närmare författning om villkoren för densammas utsändande som Lustgårds-bilaga. Andra vid sammanträdet behandlade ärenden voro Föreningens deltagande i Stockholmsutställningarna 1930 och 1930 års sommarexkursion.

Föreningens exkursion ägde rum den 27—29 juni per bil med Kristianstad som utgångspunkt. Torsdagen den 27 juni besågos först Bröderna Björklunds nejlikodlingar vid Kristianstad och besöktes därefter Widtsköfle, Vitemölla, Kiviks Esperöd och Maltesholm. Fredagen den 28 juni ägnades främst åt Vanås, Karsholm, Bäckaskog, Trolle-Ljungby och Årup samt Listerlandet och dess intressanta skogskulturer. Lördagen den 29 juni företogs från Ronneby färd å båt till yttre Stekön,

vars rikliga idegransförekomster beskådades, varefter dagens bilfärd gällde Johannishus, Vambåsa, Tromtö, Marielund, Skärva och Karlskrona. En utförlig skildring av exkursionen kommer att lämnas i 1930 års årsskrift.

»Lustgården» 1929, som på grund av flera mellankommande hinder utkom först i början av mars månad 1930, räknar 4 + 274 sidor text och 8 försättsplanscher; som bilaga medföljer professor R. SERNANDERS ovan omnämnda skrift »Våra parkträd, deras skötsel och vård». I statsunderstöd har föreningen för årsskriftens utgivande 1929 liksom föregående år erhållit ett bidrag på 750 kronor.

Föreningens medlemsantal utgjorde den 31 december 1929 578, därav 9 hedersledamöter, 5 stödjande och 33 ständiga ledamöter. Rörande föreningens ekonomiska ställning den 31 dec. 1929 hänvisas till den i revisionsberättelsen lämnade räkenskapsöversikten.

Stockholm den 17 mars 1930.

Föreningen för Dendrologi och Parkvård, dess styrelse.

ROB. E. FRIES.

Nils Sylvén.

Bil. 1.

Till Skånes naturskyddsförening.

Föreningens för Dendrologi och Parkvård arbetsutskott har på sammanträde den 17 mars behandlat Eder skrivelse av den 15 oktober 1928 och ber att i anledning därav få anföra följande.

Vid Föreningens för Dendrologi och Parkvård årsmöte den 21 mars 1927 framlade direktör Carl G. Dahl ett förslag till inrättande av en skogsbotanisk trädgård i en del av Dalby norrskog. Förslaget hade dessförinnan godkänts av arbetsutskottet och vann Föreningens fullkomliga gillande. Särskilda kommitterade hade genom besök på den föreslagna platsen tagit noggrann kännedom om förhållandena därstädes liksom i Dalby söderskog. Tanken att för ändamålet välja Dalby norrskog hade utgått från jägmästaren E. Sökjer-Petersen i Åkarp, och kommitterade funno att utsikterna att här lyckligt genomföra planen voro synnerligen stora. Därvid hade från första början naturskyddets intressen gjort sig gällande. Dendrologiska föreningens ordförande tillhör K. Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté, dess vice ordförande Svenska naturskyddsföreningens styrelse, och båda ha personligen deltagit i inspektionen av Dalby norrskog. Dendrologiska föreningens arbetsutskott har icke förbisett, att vissa partier av skogen trots alla ingrepp äga en så pass naturlig prägel, att de borde undantagas från att förvandlas till planterat arboretum, utan tvärtom efter förslag av professor R. Sernander, vilkens skicklighet att bedöma dylika frågor ingen torde vilja bestrida, haft för avsikt att reservera de därtill mest lämpade partierna såsom naturskyddade områden.

Det var därför icke utan förvåning utskottet tog del av den kritik av dess plan, som våren 1927 förekom i den skånska tidningspressen, i all synnerhet som denna kritik ej var baserad på vare sig tillräcklig kännedom om Dalby norrskog eller om innebörden av Föreningens förslag. Föreningen avlät med anledning härav den 15 mars 1928 en skrivelse till Skånes naturskyddsförening med anhållan om ett uttalande samt med en förfrågan, huruvida från denna förenings sida några åtgärder för ett naturskyddande av Dalby norrskog vore att förvänta. I sin svarsskrivelse

av den 15 oktober s. å. hemställer Skånes naturskyddsförening, att Föreningen för Dendrologi och Parkvård ville taga i övervägande, om icke annat område kunde väljas för anläggandet av ifrågavarande arboretum, emedan Skånes naturskyddsförening anser, att Dalby norrskog bör för all framtid bevaras i sitt naturliga skick. I skrivelsen saknas dock varje upplysning, om Skånes naturskyddsförening avser att taga något initiativ för en fridlysning. Så länge någon åtgärd i denna riktning ej vidtagits, finnes ingen garanti för att icke Domänstyrelsen behandlar skogen efter gottfinnande och tillämpar befintlig avverkningsplan, varigenom varken naturskyddets eller Dendrologiska föreningens intressen bli tillgodosedda, under det att sistnämnda förenings förslag tillgodoser båda.

I Skånes naturskyddsförenings skrivelse anföres som skäl för dess åsikt, att Dalby norrskog bör bevaras, att den är i icke oviktiga hänseenden av annan karaktär än den redan skyddade Dalby söderskog. Detta gäller särskilt topografi och markbeskaffenhet, men även vegetationen. Dennas öppnare karaktär i norrskogen är dock med all sannolikhet ett resultat av kulturpåverkan, och såsom naturskyddsobjekt kan icke norrskogen i betydelse mäta sig med söderskogen, i all synnerhet som ett annat område i trakten av motsvarande, men vida värdefullare slag torde snart bli föremål för fridlysning. Emellertid omtalas i skrivelsen, att hela Dalby hage länge utgjort ett viktigt studieobjekt för Lunds universitet. Detta har, vad norrskogen beträffar, icke varit oss bekant, men då så är förhållandet och, såsom skrivelsen säger, norrskogen rent av är »ett oumbärligt komplement» till söderskogen, måste givetvis största hänsyn tagas till dessa intressen. Utskottet kan dock ej annat än finna, att de bliva fullt tillgodosedda, om enligt förslaget vissa naturligare partier icke tagas i anspråk för den skogsbotaniska trädgården. Då tillsyn ständigt skall utövas över denna, skulle i själva verket nämnda partier komma att bli bättre fredade än flertalet av våra naturparker och Dalby norrskog att som studieobjekt behålla samma betydelse som hittills. Vi vilja dessutom framhålla, att ett arboretum därstädes skulle bliva ett ur studiesynpunkt mycket viktigt komplement till Lunds botaniska trädgård.

Slutligen önskar utskottet påpeka, att det torde falla sig mycket svårt att för den tilltänkta anläggningen finna en annan plats, som är disponibel och som ur alla synpunkter är så lämplig som Dalby norrskog med dess belägenhet i närheten av sådana institutioner som Lunds universitet och Alnarps trädgårdar. Ett avsides liggande område kan icke på samma sätt fylla ett arboretums uppgift. Och vi hålla före, att frånvaron av ett dylikt är en mycket väsentlig brist ur allmänt svensk dendro-

logisk och botanisk synpunkt, dess inrättande en angelägenhet av verkligt stor betydelse. En icke ringa risk finnes, att hela frågan, som tycktes närma sig en lycklig lösning, får förfalla, åtminstone tills vidare, om icke en del av Dalby norrskog kan få tagas i anspråk. I varje fall kan, så länge ovisshet råder ifråga om beredande av skydd åt hela norrskogen, utskottet icke intaga någon ny ståndpunkt i saken, utan nödgas ännu en gång anhålla om benägen upplysning, huruvida Skånes naturskyddsförening ämnar vidtaga några åtgärder för att få hela Dalby norrskog naturskyddad.

Stockholm den 16 mars 1929.

Föreningen för Dendrologi och Parkvård, dess arbetsutskott:

Rob. E. Fries.

Nils Sylvén.

Revisionsberättelse för år 1929.

Undertecknade, av Föreningen för Dendrologi och Parkvård utsedda revisorer av 1929 års förvaltning och räkenskaper, få härmed efter fullgjort uppdrag avgiva följande revisionsberättelse.

För revisionen hava varit tillgängliga 1929 års kassabok jämte verifikationer, vederbörligen attesterade, samt föreningens och styrelsens protokoll för samma år.

Föreningens ekonomiska ställning den 31 december 1929 framgår av följande sammandrag.

Ingående behållning:

Kontant i kassan	19:21	
Å postgirokonto	266:57	
Å sparkassa	72:20	357:98

Inkomster:

Årsbetalande ledamöter	4,810:—	
Statsbidrag till kyrkohandbok	1,000:—	
Statsbidrag till »Lustgården»	750:—	
Annonser	501:50	
Räntor	482:81	
Utdebiterat porto	141:15	
Stödjande ledamot	100:—	
Försålda årsskrifter	96:15	7,881:59
	Kronor	8,239:59

Utgifter:

Årsskriften	3,286:02	
Arvoden	1,100:—	
Porto och telefon	605:38	
Skrivmaterial och diverse	305:80	
Honorar	292:12	
Sammanträden	268:10	
Hyra	180:—	
Kyrkogårdshandboken	150:—	
Annonsprovision	125:—	
Exkursionen	103:50	6,415:92

Utgående balans:

Kontant i kassan	3:21	
Å postgirokonto	330:67	
Å sparkassa	1,489:79	1,823:67
	Kronor	8,239:59

Tillgångar och skulder den 31 december 1929.

Tillgångar:

Lager av Lustgården	100:—	
Fordran å statsbidrag	750:—	
Kontanta tillgångar	1,823:67	2,673:67

Ständiga ledamöters fond:

Göteborgs stads 7 % obl. 1921	4,000:—	
Konungariket Sveriges Statshyp. 5 %	1,000:—	
Å sparkassa	1,800:—	
Svenska statens 5 % obl. 1914	1,000:—	7,800:—
	Kronor	10,473:67

Skulder:

Inga	—:—
Tillgångar utöver skulder	10,473:67
Kronor	10,473:67

Intyg från Svenska Handelsbanken om förvaring där av ovanstående obligationer samt sparkasseböcker i samma bank liksom även kontoutdrag från postgirokontoret med ovan angivna innestående belopp hava företetts.

Då revisionen icke givit anledning till anmärkning mot räkenskaper eller förvaltning, få vi tillstyrka, att styrelsen och kassaförvaltaren beviljas full och tacksam ansvarsfrihet för år 1929.

Lidingö den 12 mars 1930.

Rudolf Billström. *Gösta Lidman.*

FÖRENINGENS FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD STYRELSE 1930.

FRIES, ROB. E., Professor, Stockholm, *ordf.*
SKOTTSBERG, C., Professor, Göteborg, *v. ordf.*
SYLVÉN, N., Fil. D:r, Svalöv, *sekreterare* och *redaktör* för årsskriften.

CEDERPALM, E., Direktör, Stockholm.
COYET, HENRIETTE, Friherrinna, Torup, Bara.
DAHL, C. G., Direktör, Alnarp, Åkarp.
HAGBERG, K. A., Redaktör, Stockholm.
HAMMARBERG, M., Stadsträdgårdsmästare, Stockholm.
LINDERS, SVEN, Domänintendent, Staffanstorp.
RHEDIN, M. W., Bruksägare, Göteborg.
SEDERHOLM, G., Landshövding, Nyköping.
SERNANDER, R., Professor, Uppsala.
SONESSON, N., Byrådirektör, Stockholm.
TIGERSCHIÖLD, H., Kansliråd, Stockholm.
WACHTMEISTER, HARRIET, Grevinna, Kulla-Gunnarstorp.

Suppleanter:

ANDERSSON, ERNST, Skogschef, Ockelbo.
HESSELMAN, H., Professor, Djursholm.
HJELM, E., Direktör, Göteborg.
HJORT, R., Byggnadsråd, Stockholm.
HÜLPHERS, A., Trädgårdskonsulent, Skövde.
LAGERBERG, T., Professor, Mörby.
LINDSTRÖM, ELLEN, Fru, Djursholm.

Arbetsutskott:

FRIES, ROB. E., Professor, Stockholm, *ordf.*
DAHL, C. G., Direktör, Alnarp, Åkarp.
HERMELIN, SVEN A., Friherre, Stockholm, *skattmästare.*
SKOTTSBERG, C., Professor, Göteborg.
SONESSON, N., Byrådirektör, Stockholm.
SYLVÉN, N., Fil. D:r, Svalöv, *sekreterare* och *redaktör* för årsskriften.

Revisorer:

Hovblomsterhandlaren R. BILLSTRÖM, Lidingö, och telegrafkontrollören G. LIDMAN, Lidingö.
Suppleant: Professor H. WITTE, Stocksund.

ARTFÖRTECKNING.

Nedanstående förteckning upptager allenast i det föregående omnämnda träd och buskar. * vid angiven sida betecknar, att avbildning förekommer.

Abies 161*.
Abies-arter 151.
Abies alba (europeisk silvergran) 96, 100, 105, 116, 131, 162.
Abies Beissneriana 162.
Abies Borisii regis 162.
Abies Bornmülleriana 162.
Abies cephalonica 162.
Abies chensiensis 162.
Abies concolor 96.
Abies Delavayi 162.
Abies equi trojani 162.
Abies Fargesii 162.
Abies Faxoniana 162.
Abies firma 88, 162.
Abies Forrestii 162.
Abies gracilis = A. nephrolepis.
Abies homolepis 88.
Abies homolepis var. umbilicata 162.
Abies koreana 162.
Abies lasiocarpa 162.
Abies nephrolepis 162.
Abies nobilis glauca 88.
Abies nebrodensis 162.
Abies Nordmanniana 131.
Abies pectinata = A. alba.
Abies Pinsapo 88, 94.
Abies subalpina = A. lasiocarpa.
Abies sutchuenensis 162.
Abies umbilicata = A. homolepis var. umbilicata.
Abies Veitchii 88, 162.
Acer campestre (naverlönn) 155.
Acer dasycarpum 120.
Acer platanoides (lönn) 39, 96, 102.
Acer platanoides dissecta (flikbladig lönn) 108.
Acer pseudoplatanus (sykomorlönn) 104.
Acer pseudoplatanus variegata (brokbladig sykomorlönn) 108.
Aesculus carnea 116.
Aesculus Hippocastanum (hästkastanj, kastanj) 25, 96, 105, 120, 132.
Aesculus Hippocastanum × Pavia = Ae. carnea.
Aesculus Pavia 116.
Ailanthus altissima (gudaträd) 116.
Ailanthus glandulosa = A. altissima.
Alnus glutinosa (al, klibbal) 96, 102, 105.
Ampelopsis quinquefolia (vildvin) 84.
Apricos [träd] 34, 84, 116.
Araucaria imbricata 88.
Berberis Wilsonæ 151.
Berberis vulgaris (berberisbuske, surtorn) 39, 126.
Bergamotter 25.
Betula verrucosa (masurbjörk) 105*.
Björk 96, 102, 126.
Björnbär 126.
Buxbom 44, 45, 106, 113*, 114.

Buxus-arter 87.
Carpinus betulus (avenbok) 84, 100, 102, 105, 129, 131, 154.
Castanea sativa (äkta kastanj) 131, 136.
Castanea vesca = C. sativa.
Cedrus atlantica 88.
Cedrus Deodara 88.
Chamæcyparis 161*.
Chamæcyparis nutkaënsis (nutkacypress) 94.
Chamæcyparis pisifera filifera 94*.
Clematis montana rubens 151.
Cotoneaster-arter 151.
Cratægus-arter 87.
Cryptomeria 161*.
Cryptomeria japonica 88.
Cydonia oblonga (kvitten) 98.
Cydonia vulgaris = C. oblonga.
Cypresser 162.
Daphne mezereum (tibast) 98.
Davidia involucrata 151.
Elæagnus longipes = E. multiflora.
Elæagnus multiflora 98.
Enar 162.
Evonymus europæa (benved) 105.
Fagus silvatica (bok) 96*, 97*, 98, 99, 100, 102, 107, 118, 120, 128, 129, 132, 133, 135, 139, 154, 157.
Fagus silvatica asplenifolia (flikbladig bok) 126, 127*.
Fagus silvatica atropurpurea (blodbok) 101, 120.
Fagus silvatica pendula (hängbok) 101, 105, 155.
Fitzroya 161*.
Fraxinus excelsior (ask) 96, 102, 105, 107, 120, 154.
Gleditschia horrida 108.
Gran, dikotyp, 142*, 143*, 144.
Gymnocladus canadensis = G. dioica.
Gymnocladus dioica 108.
Hagtornsträd 136.
Hedera helix (murgröna) 84, 100, 116.
Hippophaë rhamnoides (havtorn) 154, 157.
Ilex-arter 87.
Juglans regia (valnöt, valnötsträd) 25, 34, 101, 108, 114, 116, 120, 132.
Juniperus 161*.
Juniperus communis (en, enbuske) 126, 140, 154, 155.
Juniperus communis suecica 146*.
Kaprifolium 45.
Kolkwitzia amabilis 151.
Körsbärsträd 39, 45, 119.
Körsbärsträd, sura, 21.
Körsbärsträd, söta 21.
Larix 161*.
Larix dahurica var. japonica 162.
Larix dahurica var. Principis Rupprechtii 162.
Larix decidua (europeisk lärk) 91*, 92, 104.
Larix kurilensis = L. dahurica var. japonica.
Larix Principis Rupprechtii = L. dahurica var. Principis Rupprechtii.
Libocedrus-arter 162.
Libocedrus decurrens 88, 161*.
Lind 39, 55, 56, 96, 120, 156, 157.
Liriodendron tulipifera (tulpanträd) 101, 105, 116, 131.
Malus silvestris (vildapel) 126.
Magnolia acuminata 96, 115*, 116.
Mahonia aquifolium 61*, 62, 63*, 72, 80.
Mahonia repens 62, 63.
Mullbär 25, 34.
Muskatell 32.
Pæonia arborea 117.
Pelargonier 105.
Picea 161*.
Picea-arter 151.
Picea Abies (gran, svensk gran) 96, 101, 102, 104, 113*, 114, 118, 129, 133, 134, 139, 140, 141*, 154.

Picea Abies globosa (klotgran) 155.
Picea Abies virgata (ormgran) 142*, 143*, 155.
Picea alba 94*, 141.
Picea ascendens 162.
Picea Balfouriana 162.
Picea Breweriana 88.
Picea canadensis = P. alba.
Picea Engelmanni 96.
Picea excelsa japonica = P. Maximoviczii.
Picea falcata (= P. sitchensis) 162.
Picea gemmata 162.
Picea hirtella 162.
Picea Koyamii 162.
Picea Mariana 162.
Picea Maximoviczii 162.
Picea Meyeri 162.
Picea nigra = P. Mariana.
Picea norrisonicola 162.
Picea obovata 162.
Picea polita 88.
Picea pungens (blågran) 104.
Picea retroflexa 162.
Picea Sargentiana 162.
Picea Schrenkiana 88.
Picea sitchensis (= P. sitkaënsis; sitkagran) 104, 140, 162.
Picea Watsoniana 162.
Picea Wilsonii 162.
Pilarter 96.
Pinus albicaulis 166.
Pinus aristata 166.
Pinus Armandii 162, 163.
Pinus ayacahuite 162, 163.
Pinus Balfouriana 163.
Pinus brutia 162.
Pinus canariensis 162.
Pinus cembra 165.
Pinus cembroides 162.
Pinus densiflora 88.
Pinus edulis 162.
Pinus excelsa 164.
Pinus flexilis 166.
Pinus halepensis 162.
Pinus Henryi 162.
Pinus inops 162.
Pinus Jeffreyi 86*, 88.
Pinus koraiensis 165.
Pinus Lambertiana 164.
Pinus Massoniana 162.
Pinus monophylla 162.
Pinus Montezumæ 162, 163.
Pinus monticola 165.
Pinus Murrayana 162.
Pinus nigra 140.
Pinus Parryana 162.
Pinus parviflora 88, 162, 164.
Pinus patula 162.
Pinus pentaphylla 162.
Pinus Peuce 164.
Pinus pumila 166.
Pinus scipioniformis 162.
Pinus silvestris (tall) 99, 102, 118, 119*, 129, 155, 156.
Pinus sinensis 162.
Pinus strobiformis 162.
Pinus strobus (weymouthstall) 101, 104, 131, 136, 164.
Pinus tabulæformis 162.
Pinus teocote 162.
Pinus Torreyana 163.
Pinus virginiana 162.
Pinus yunnanensis 162.
Platanus acerifolia (platan) 96, 101, 116, 137.
Plommon [träd] 21, 84.
Pomerans 32.
Poppelarter 96.
Populus alba (silverpoppel) 96.
Populus canescens (gråpoppel) 105.
Populus lasiocarpa 151.
Populus tremula (asp) 102, 105, 144, 145*.
Prunus padus (hägg) 105.
Prunus serotina 120.
Pseudotsuga 161*.
Pseudotsuga Forrestii 162.
Pseudotsuga sinensis 162.
Pseudotsuga taxifolia glaucescens (blå douglasgran) 104.

Pseudotsuga taxifolia mucronata (grön douglasgran) 104.
Pseudotsuga Wilsoniana 162.
Päronträd 21.
Quercus-arter 87.
Quercus robur (ek, stjälkek) 20, 48, 89*, 96, 99, 100, 102, 105, 118, 120, 128, 129, 132, 135, 137*, 154, 156, 157.
Quercus robur f. 130.
Quercus robur × sessiliflora 132.
Quercus rubra (rödek) 104.
Quercus sessiliflora (vinterek) 102, 126, 132.
Quercus sessiliflora subintegrifolia 155.
Rhododendron 100, 117*.
Robinia pseudoacacia (robinia) 108, 116, 120, 131, 136.
Robinia pseudoacacia monophylla 108.
Rosa Moyesii 151.
Rosmarin 37.
Rosor 21, 39, 82, 158—159.
Rosor, vild-, 126.
Salix caprea (sälg) 102, 105.
Sequoia gigantea (mammutträd) 87, 93.
Silvergran 85, 101, 134.
Sorbus aria (vitoxel) 108.
Sorbus aucuparia × suecica 120.
Spiræa-arter 151.
Syringa-arter 151.
Taiwania 161*.
Tall, paraply-, 156.
Taxodium 161*.
Taxus baccata (idegran) 85, 93, 100, 106, 114, 122*, 123*, 124, 125*, 126, 136, 137, 154, 156.
Taxus baccata cuspidata = T. cuspidata.
Taxus baccata fastigiata 108.
Taxus baccata hibernica = T. b. fastigiata.
Taxus cuspidata 162.
Thuja 161*.
Thuja koraiensis 162.
Thuja occidentalis 131.
Thujopsis dolabrata 88.
Tilia argentea = T. tomentosa.
Tilia cordata (lind, skogslind, vanlig lind) 93, 105, 117, 131.
Tilia euchlora 108.
Tilia platyphyllos asplenifolia = T. p. laciniata.
Tilia platyphyllos laciniata (flikbladig lind) 107*, 108.
Tilia tomentosa 131, 136.
Tilia vulgaris (parklind) 92*. 93, 107, 131.
Timjan 38.
Torreya californica 88.
Tsuga 161*.
Tsuga calcarea 162.
Tsuga canadensis (hemlockgran) 114*, 116.
Tsuga dura 162.
Tsuga formosana 162.
Tsuga Forrestii 162.
Tsuga patens 162.
Tsuga Wardii 162.
Ulex europæus (gulltörne) 90.
Ulmus glabra (alm, vanlig alm, skogsalm) 96, 102, 105, 107, 117, 120, 139.
Ulmus glabra nitida 108.
Ulmus montana = U. glabra.
Viburnum-arter 151.
Vinruta 37, 38.
Viscum album (mistel) 155.
Xanthoxylum americanum 98.
Äppel [träd] 21, 24, 91.

SEKATÖR N:o 626

Längd 8 tum. Med järn- eller läderspänne. Extra prima.
Dubbelskärig. Tillverkare: BERGS BOLAG, Eskilstuna.

1885 1930

FRÖ AV ENDAST PRIMA KVALITET.

Blomsterlökar, Bambu- & Furukäppar, Raffiabast, Bärkartonger, Besprutnings- & Rökmedel, Trädgårdsredskap, m. m.

Kataloger gratis o. franco.

Svensons Fröhandel

Kungl. Hovleverantör.

Huvudaffär:

STOCKHOLM: Lilla Nygatan 13

Telefon: Kontoret: 98 & Norr 153 01; Butiken: Norr 1078.

Filialer:

Stockholm: Sveavägen 34–36 TELEFON: 8292 & Norr 9785

Uppsala: Vaksalagatan 9 TELEFON: 5198

Sven A. Hermelin

Konsulterande Trädgårdsarkitekt

MODERATA PRISER

Vanadisvägen 43, Stockholm. Tel. Va. 844 33

Frö och allt för trädgården

Gräsfrö, Blomsterlökar, Rosor, Trädgårdsredskap m. m.

Rikhaltig katalog.

A.-B. Nordiska Fröhandeln

Mäster Samuelsg. 45 Stockholm C.

Telefon N. 302 85 **Postgiro 1157**

A-B. C. F. LANDSBERG

PÅARP

rekommenderar sina specialodlingar av perenna blomsterväxter.

Begär katalog.

Alnarps Trädgårdar, Alnarp, Åkarp.

Förutom ett rikligt fruktträdssortiment och alla vanliga plantskolealster tillhandahållas nyare, mindre vanliga träd, buskar och perenna växter.

ERIK LÄCK

RÖNNINGE

Fleråriga (perenna) blomsterväxter i rikt sortiment från mina omfattande specialodlingar. Rosor, park- och prydnadsbuskar, fruktträd och bärbuskar.

Katalog på begäran gratis. Tel. Rönninge 130.

ADELSNÄS TRÄDGÅRDAR

ÅTVIDABERG

Rekommenderar sina välkända odlingar av trädskolealster och perenna växter. Stora förråd av barrväxter.

Priskurant sändes på begäran.

Stensborgs
Trädskolor,
KARLSTAD.

TRÄD OCH BUSKAR
i rikt urval för trädgårdar och parker.
PERENNA VÄXTER
för rabatter, murar och stenpartier.
Låt oss sända en katalog!
STENSBORGS TRÄDSKOLOR, KARLSTAD.

Carbosol

är marknadens mest koncentrerade fruktträdskarbolineum —
Vattenlöslig — Effektiv — Svensk tillverkning.
Garanteras innehålla högst 4 % vatten.
A.-B. JOH. OHLSSONS TEKN. FABRIK
Tel. Kh. 98 11 STOCKHOLM 1. Tel. Kh. 98 12

M. P. Andersen Tel. 161
Jönköping
Prima trädskolealster av alla slag.
Specialitet:
Perenna och stenpartiväxter.
Begär katalog.

OGRÄS UTROTAS
med KLOREX
på Vägar, Gårdsplaner och Dikeskanter

Medlemmar!

Ännu finnes ett begränsat antal exemplar
av hittills utkomna särskilt innehållsrika och vackra årsböcker av

LUSTGÅRDEN

1920—1926 à 6 kr.
1927 och 1928 à 10 kr.
1929 och 1930 à 12 kr.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

Vanadisvägen 43, Stockholm Va.

Tel. 844 33

Ramlösa Plantskola

HÄLSINGBORG

Affären grundad 1839

Areal 110 tunnland

Stora förråd och rikhaltiga sortiment av fruktträd, bärbuskar, park- och alléträd, prydnadsbuskar, rosor, häckväxter, perenna växter m. m.

Katalog sändes på begäran

Dr Goodwins

Kamerabilder

i de rikt illustrerade, av Albert Bonnier förlagda trädgårdsböckerna

Täppan som sommarnöje ..... **Kr. 9: 50**
Dr. Goodwins Lilla katekes för den som kring sitt hem vill odla blommor ..... **Kr. 3: 50**

ha av nordiska och utländska fackmän ansetts förebildliga. De äro kända genom växtkataloger, illustrerade tidskrifter och Dendrologföreningens trädgårdskonstutställning i London 1928. — Honorar kr. 20 per motiv, inberäknad en 24 × 30-bild; rabatt vid större uppdrag, som torde lämnas i mycket god tid för att under den lämpliga årstiden hinnas med, skriftligt till adress Saltsjöbaden, i telefon till Stockholm Norr 33 37

SIEVERTS

utföra materiel och anläggningar för elektrisk jorduppvärmning i

VÄXTHUS,
DRIVBÄNKAR,
FRILAND.

Är Ni intresserad, skriv till oss.

Sieverts Kabelverk, Sundbyberg.

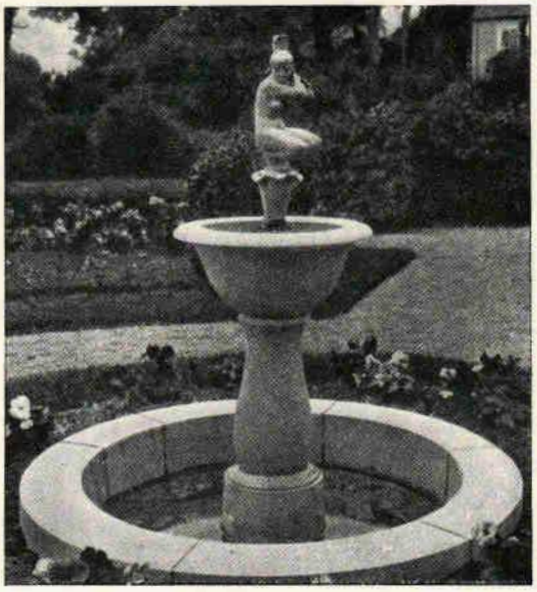

Grön
Gropptorpsmarmor
Vit Ekebergsmarmor

äro förnämliga material för trädgårdens utsmyckning. — Råa och bearbetade plattor ävensom konstnärligt bearbetade pjäser av allehanda slag från

Gropptorps Marmor A.-B.
KATRINEHOLM.

De svenska gödslingsförsöken visa att

KALKSALPETER IG

(15,5 % kväve, c:a 28 % kalk, motsvarande c:a 50 % kolsyrad kalk).

Åstadkommer samma skördeökning som andra rena salpetergödselmedel.

Kalksalpeter IG är dessutom det billigaste salpetergödselmedlet.

STICKSTOFF-SYNDIKAT

Förbättrad jord – Ökad avkastning

Luckra upp jorden

kring de gamla träden, så att dessa få bättre näring. — Skaffa undan stenar och stubbar och tag upp planteringsgropar vid nyplantering med tillhjälp av SÄKERHETSSPRÄNGÄMNET

NITROLIT

BILLIGT – EFFEKTIVT
HANTERSÄKERT

Får sändas såsom vanligt gods.

Rekvirera illustrerad handbok, som sändes gratis och franco.

NITROGLYCERIN AKTIEBOLAGET
STOCKHOLM 16.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

Ordförande: Professor Rob. E. Fries,
Adr. Bergianska Trädgården, Stockholm 50.
Tel. 856 35.

Sekreterare och redaktör: Fil. dr. Nils Sylvén,
Adr. Svalöf.
Tel. Svalöf 172.

Exp. och kassa: Friherre Sven A. Hermelin,
Adr. Vanadisvägen 43, Stockholm 6.
Tel. 844 33.

Pris 12 kronor

NYA TRYCKERIBOLAGET, STOCKHOLM 1930

Reviderad - Apn